AGB
Ca
56
—
1

Ex libris Josephi de Mendez
1802

INSTITUTIONES AD ELOQUENTIAM.

Ca 56/1

PARS PRIOR

INSTITUTIONES ORATORIAS COMPLECTENS AD USUM SCHOLARUM AUSTRIACARUM

venalis est 27½ Crucif.

K. B. GYMNAS: BIBLIOTHEK BAMBERG

DE MENDER

VINDOBONAE,
TYPIS JOAN. THOMÆ NOB. DE TRATTNERN, CAES. REG. AULAE TYPOGR. ET BIBLIOP.
MDCCLXXXVIII.

Staatliche
Bibliothek
Bamberg

INSTITVTIONES AD ELOQVENTIAM.

PARS I.

QVAE INSTITVTIONES ORATORIAS COMPLECTITVR.

TRACTATIO DE PROLEGOMENIS.

Accedens ad artem oratoriam ante omnia generalibus iis notionibus instituendus est, quae limina quasi quaedam & vestibula sunt artis, & per quae omnem accedentem ad ipsa artis adyta transire oportet. Redigemus rem totam hanc ad paucissima capita.

§. I.

De Oratoria universe.

a. Oratoria est ars docens eloquentiae comparandae rationem, seu ut communiter definitur, est ars & disciplina bene dicendi; ejus definitionis vocem fortassis nonnihil ambiguam *bene dicendi* Quintilian. l. 2. c. 16. interpretatur sic: ut bene dicere idem sit ac ornate, graviter ac copiose loqui; & oratoria proinde disciplina docens ornate, graviter copiose loqui.

Annot. Concludit equidem eloquentia & Oratoriam & Poëticam; sed quoniam prior natura, magisque in usu vitae humanae posita species est Oratoria seu eloquentia soluta, istam eloquentiae nomine hoc loco continenter intelligimus.

b. Eloquentia igitur, ad quam ars oratoria instituit, est facultas copiose, perspicue, ornateque dicendi: & qui sic dicere noverit, Eloquens seu Orator vocabitur.

1. *Annot.* Graeci Oratoriam vocant Rhetoricam, & Oratorem Rhetorem, derivantur enim hae illorum denominationes a graeco verbo ῥέω; quod dico, vel loquor interpretamur, & sunt hae significationes prorsus aequipollentes.

2. Malunt tamen nonnulli Rhetorem appellare, qui praecepta eloquentiae novit traditque, oratorem autem, qui iisdem utitur; distinctione justo subtiliori: cum neque usurus sit recte praeceptis Oratoriae, nisi qui artem norit; & docturus omnino misere, qui ad usum praecepta traducere ignoravarit.

verit. Unde ipſe Cicero librum, quo eloquentiae rationes docet, de Oratore inſcripſit.

c. Eſt autem ars oratoria ex diligentibus naturalis eloquentiae obſervationibus orta; ſiquidem diſcrimen primo aliorum bene, aliorum vero male & inepte diſcentium notandum eſt; tum ubi cultura acceſſit, ex notationibus hujusmodi conſtantibus praecepta certa collecta ſunt, quorum complexus artem conſtituit. Itaque ars quidem ex eloquentia naturali; ex arte autem deinde eloquentia artificialis extitit.

d. Finis, quem omnis orator praefixum ſibi in mente gerere debet, eſt: perſuadere dictione, hoc eſt: diſerta oratione quempiam impellere ad aliquid credendum, agendum, omittendum.

e. Officium autem oratoris ajunt eſſe: appoſite ad perſuadendum dicere, id quod fit docendo, delectando, & movendo. Docebit autem orator argumentis & argumentationibus, delectabit, ſi ornato, illuſtri, & apto dicendi genere uſus fuerit, & movebit amplificatione, affectibusque opportune adhibitis.

Annot. Haec ſi praeſtat orator, & officio ſuo egregie defunctus eſt, & finem etiam propoſitum, quem internum vocant, & qui ab officio vix diverſus eſt, obtinuit, quamquam alter externus, id eſt, ipſe auditoris perſuaſio, non ſemper conſequatur, quarumcumque demum circumſtantiarum vitio.

f. Tractationis oratoriae materia est juxta Aristotelem quaelibet quaestio ad dicendum proposita. De qualibet enim proposita quaestione ornate, graviter, copioseque disseri potest. Solet autem omnis & cujuscunque artis materia dici id, circa quod ars occupatur. Sic medicina morbis & vulneribus curandis occupatur, quae propterea artis medicae materia reputantur.

g. Duorum vero generum sunt quaestiones, quae oratori ad dicendum proponi possunt; nimirum aliae infinitae, quae nullis loci, temporis, aut personae circumstantiis definiuntur aut circumscribuntur, vocanturque *Theses*; aliae autem finitae, quae certis adjunctis rei, loci, personae &c. vestitae jam & constrictae sunt, quae *Hypotheses* vel *Caussae*, vel etiam *Controversiae* appellari solent.

1. *Annot.* Sic e. g. nudae hae propositiones: *pax est facienda, bellum est suscipiendum, peregrinationes in exteras provincias sunt instituendae,* &c. infinitae sunt, seu *theses*, sunt enim ab omnibus omnino adiunctis expoliatae; contra *hypotheses* vocabuntur, ubi primum circumstantiis suis convestitae fuerint eaedem hae propositiones. e. g. *Pax ab Anglis facienda est cum Americanis, conditionibus, quas hi juste desiderant; aliquibus addictis, aliquibus negatis. — Bellum ab Hispanis contra Algerienses pyratas nunc praesertim, cum oris prope omnibus Christianis insultant, suscipiendum est — Peregrinationes in exteras provincias non nisi matura aetate, animo scientiis instructo & virtutibus confirmato instituendae sunt.*

2. Fa-

2. Facile hinc liquet vis illius enunciati, quod passim occurrit apud oratores nempe *hypothesim revorare ad thesim*, quod idem omnino est, ac propositionem aliquam finitam seu particularem circumstantiis suis, quibus circumdata est, expoliare, & ita ad infinitam seu generalem reducere, id quod usu admodum frequenti obtinet, & saepissime necessarium est.

3. Hodierno usu quaestiones, de quibus orator agere constituit, fere propositiones nominantur.

h. Cujuscumque demum generis propositiones sint, bifariam considerari possunt, & ab Oratore diligenter debent, nempe: an principales sint, an vero incidentes?

1. Est autem *propositio principalis*, quae a Cicerone vocatur *Crinomenon*, illud, quod praecipue & unice in oratione attendendum est, & ad quod probandum omnibus rationibus unice perpetuoque incumbendum est Oratori.

2. *Propositio incidens* autem ea est, quae propter aliud, nempe propositionem principalem remotius arcessitur, & tractanda assumitur, adeoque ad illam etiam dirigenda est.

Annot. Exemplum habes in propositione e. g. *Iudices venales graviter puniendi sunt.* Ad hanc probandam plures aliae assumuntur, e. g. *Iudices venales justitiam gravissime violant; Iudices venales infames sunt; Iudices venales cives fortunis spoliant, ac proptera habendi sunt fures & latrones publici; Iudices venales ingens damnum*

& dedecus reipublicae adferunt ; Iudices venales Deum juxta & Principem graviſſime offendunt, quorum munere funguntur & abutuntur &c. Omnes hae propoſitiones ad primam ordinantur, propter illam enim aſſumtae ſunt, ac proinde illa prima propoſitio eſt Crinomenon. Poſſunt fortaſſis acceſſi adhuc aliae propoſitiones ad ſtabiliendam primam e. g. *Regna ſtant juſtitia ; Principum munus primum eſt juſtitiam ſubditis adminiſtrare &c.* Sed hae erunt incidentes, paucis expediendae, & continuo ad venales judices revertendum eſt.

b. Majorem in modum juvenibus inculcanda eſt haec doctrina de attendendo Crinomeno, eoque tanquam ad ſcopum conferendis omnibus viribus, de abſolvendis autem leviori brachio propoſitionibus incidentibus ; quoniam juventuti fere familiare eſt extra oleas vagari ; quod tamen a pueris jam dediſcere magnopere intereſt.

§. Spectatis variis finibus, quos Oratores ſibi praefigere poſſunt, in principalibus hujusmodi propoſitionibus, praeceptores tres ſupremas claſſes conſtituerunt, ad quarum aliquam revocaretur, & ex cujus propriis fontibus repeteretur, quidquid Oratori elucubrandum occurreret. Sunt hae ſupremae claſſes, alias etiam cauſſarum genera dictae : *Genus demonſtrativum, genus deliberativum, & genus judiciale.*

1. *Genus demonſtrativum* (dictum aliter *exornativum* aut etiam *apodicticum*) complectitur eas omnes propoſitiones, quae ad laudem vel vituperationem quoquo modo pertinent, aut referuntur. Itaque hujus cenſus erunt omnes pro-

propoſitiones *gratulatoriae*, *ſalutatoriae*, *gratiarum actoriae*, *panegyricae*, *funebres* &c. Solet vero in hoc genere praeſertim *honeſtas* aut *turpitudo* prae oculis haberi ab Oratore.

2. *Genus deliberativum* comprehendit, quidquid ſuaderi vel diſſuaderi poteſt, ac proinde *utilitas* vel *detrimentum* dicentibus praecipue propoſita eſſe debent. Adjunguntur autem huic claſſi merito ſuo omnes *hortatoriae*, *commendatoriae*, *petitoriae* & *conſolatoriae* propoſitiones.

3. *Genus judiciale* verſatur in accuſando vel defendendo, totumque fere *poenas* aut *impunitatem* reſpicit.

Annot. Poſtquam eloquentia ex foro judiciisque hodie ad ſcholas fere rejecta eſt, nonnulli recentiores artis magiſtri hanc veterum partitionem quoque rejiciendam judicarunt, moliti duo orationum genera in priorum trium cauſſarum locum ſubſtituere & accommodare, videlicet *Declamationes* & *Panegyricas*. Verum cum omnis Veterum Rhetorica triplici hoc cauſſarum genere nitatur, & ne declamatio quidem aliqua aut Panegyrica ſit, quae non commodiſſime ad unum aliquod cauſſarum illarum genus reducatur, rectius a praeceptorum veterum ſententia ſtabimus.

k. Quocumque demum horum in genere verſari oportebit, ſemper & ubique oratori accuratiſſime curandum erit: ut primum quidem circumſpiciat, quae ad ſtabiliendam propoſitionem

ſuam valebunt; deinde, ut, quae repererit, in eum redigat ordinem, qui firmitati pulchritudinque orationis ſuſceptae erit convenientiſſimus; tandem ut repertis ordinatisque rebus eloquentiam opportunam adhibeat; poſtremo ut maxima vi, efficacitate & gratia ad auditores pronunciet, quod elucubratus eſt. Haec conſtans & invariabilis eſt ſumma curarum Oratoris; ac propterea recte totius artis Rhetoricae ſeu Oratoriae quatuor partes primariae recenſentur: *Inventio, Diſpoſitio, Elocutio & Pronunciatio*, ſecundum quas infra omnem hujus artis doctrinam in quatuor item partes diſpeſcemus.

I. Aſſignant praeceptores paſſim ad obeunda rite haec munera, quae mox commemoravimus, quatuor potiſſimum Rhetoricae ſubſidia: *Naturam, artem, Exercitationem, & imitationem,* quibus quisque egregie inſtructus ſit, eum ad ſolidam eloquentiae gloriam conatu non ancipiti contendere poſſe.

1. *Natura* quidem, ut jam ſupra indicavimus, totius oratoriae artis fundamentum & baſis eſt, ac propterea fons quidam eloquentiae juſtius appellabitur, quam ſubſidium; quoniam non juvat tantum aut promovet, ſed gignit & profundit ex ſe eloquentiam, ad eamque confert.

a. Ex parte animi, quae quidem vix ulla alia via comparari aut ſarciri queunt, prom-

promtos acutosque in excogitando motus, uberes vividasque imagines, memoriam firmam ac diuturnam, judicium acre non minus quam defoecatum.

b. Ex parte corporis autem praeſtat haec eadem natura Oratori pronunciaturo latera firma, canoram vocem, ſolutam linguam, aptam oris & totius corporis conformationem &c.

2. *Ars* naturae dona excolit, ſuppletque ſaepe, ſicubi quid deficit, reſecat, quod luxuriat & redundat, rectamque ac tutam in viam ex praeruptis utrimque aviis coercet eloquentiam.

3. *Exercitatio*, quae nobis hic aſſiduus uſus & conſuetudo dicendi vel ſcribendi eſt, conſervat, firmat ac roborat, quae arte magiſtra hauſimus: quod adeo verum eſt, ut vel corporis vitia diligenti exercitatione correcta fuiſſe notatum ſaepe ſit, quemadmodum in Demoſthene, qui ſola & indefeſſa exercitatione tantillo artis in ſubſidium advocato & balbutiem & vocis exilitatem depoſuiſſe legitur.

4. *Imitatio* facit, ut ſumma eloquentiae exemplaria tamquam ſpeculum ob oculos nobis ponamus, id quod idendidem intuiti noſtra facilius feliciusque ad ſincerae artis regulas conformemus.

§. II.
De Imitatione.

a. Imitatio recte definitur : *facultas alicujus auctoris stilum ejusque ideam sine plagii suspicione exprimendi.*

I. *Annot.* Omnes pene vitae hnmanae actiones imitatione continentur, & vel imprudentes imitando discimus omnia: incedere, loqui, edere, gestus, vultum, vocem, mores &c. Cur non studiosa & consilio suscepta imitatione nos profecturos itidem speremus in litteris, de qua imitatione hic unice sermo est, praesertim experientiis confirmati? Nec certe video, quid multiplex auctorum classicorum lectio tantopere commendata prodesse possit vel debeat, si imitandi studium & desiderium vel tollimus, vel saltem negligimus.

2. Diligenter in definitione imitationis animadvertamus, stilum exprimendum esse auctoris, quem imitamur, & ideam, sed sine plagii suspicione, id est, orationis habitum exprimere oportebit, non phrases aut verba sola exscribere, nec integras fortasse auctorum periodos mutuatas nostris tanquam proprias intertexere, quod furtum litterarium verius quam imitatio censendum esset.

b. Duplex autem imitationis species traditur, quarum una puerilis, altera virilis & mascula dicitur. Sola prope nomenclatio vim & fines utriusque denotat.

I. *Imitatio* puerilis fere verborum elegantiae, phrases, sententias, & leviora orationis lumina aucupatur, idque tribus praecipue modis praestat:

a. Vel

a. Vel enim verba elegantiora & phrases ab auctore suo mutuatur, eaque ornamenta ad proferenda & explicanda cogitata sua transfert. Qui modus imitandi omnium facillimus est.

b. Aut sententiam quandam aliis aliisque verbis & phrasibus exprimit, de quo tantisper difficiliori modo adolescentes jam tum monuimus, cum de copia verborum in classe inferiori egimus.

Annot. Malunt aliqui hunc imitandi modum variationem potius quam imitationem vocare, sed quoniam ad exemplar fit, imitatio dicenda erit. Esto Exemplum propositio: *Pulchrum est laudari a laudato viro* quod Hector ait apud Naevium; imitaberis sententiam hanc, si dixeris: *Laudari ab iis, qui ipsi sunt laude dignissimi, is vero fructus laudandarum actionum videtur pulcherrimus.* Vel etiamsi hoc modo efferas: *Pulchrum est reprehendi ab eo, quem omnes vituperant.*

c. Vel tandem sententia eadem additis aut detractis nonnullis vocibus vel circumstantiis constringitur, extenditur, vel refingitur: quae ratio adhuc quidem puerilis, sed tamen paullo est artificiosior.

I. *Annot.* Sit exemplum imitationis hujus generis propositio: *Omnibus potest evenire, quod uni; dubitas, quin aliis etiam possit.* Quam non nemo ita imitatus est: *Quum & naturam habeamus eamdem, & iisdem calamitatum opportunitatibus vita nostra sit exposita, neque quisquam ad id fastigium pervenerit, quo fortunae tela aut hominum injuriae,*

non

non possunt pervenire; quid est quod ita vivimus, quasi privilegio quodam ab his liberi simus, quae ad omnes pertinent?

2. Cavendum est tamen magnopere, ne sententiae assumptae acumen aut elegantia pereat, sunt enim saepe optimorum auctorum sententiae admodum pressae & rotundae, atque inde periculo aberrationis istius faci.e obnoxiae.

2. *Imitatio* virilis, etiam mascula dicta, auctoris propositi virtutes eminentiores, nervos & masculum robur imitando exprimere docet. Fiunt autem virtutes istae conspicuae vel in rerum inventione, in delectarum rerum dispositione, vel denique in earundem illustri elocutione.

a. Itaque *Inventionem* quidem auctoris propositi imitari dicemur 1. si illius argumenta & cogitatus excellentes ad stabiliendum thema nostrum trasferimus; 2. vel si affectuum excitandorum eandem rationem inimus, quod Patheticum orationis vocant; vel denique 3. si mores, quibus auctor orationem suam distinxit, quod Ethicum orationis appellamus, themati nostro adsciscimus, aliam tamen semper ab auctore elocutionem consectati.

Annot. Exempla aliquot petita e Plinio fortassis per omnia tria membra hoc imitationis genus declarabunt.

1. Confirmatis (epist. Lib. I. 10. laudem Euphratis Philosophi Stoici inter plura alia his argumentis: a. Obvius, & expolitus, plenusque

que humanitatis eſt, b. In diſputando gravis, ſubtilis, ornatus, ac pene Platonicus. c. In ſermone copioſus, varius; dulcis, & qui etiam repugnantes trahat. d. Venerationem illi circumdat proceritas corporis, decora facies, demiſſus capillus, cana barba. e. Multa quidem ſeveritas, ſed nullus omnino horror eſt in toto cultu. f. Vitae ſanctitas cum comitate conjuncta eſt &c. Haec aut horum aliqua, ſi tu, perſonas & argumentum accurate intuitus, in laudationem quandam tuam transtuleris, Plinii inventionem in laudando imitatus merito cenſebere.

2. Idem Plinius (epiſt. L. III, 1.) Caninium Ruſum amore ſtudiorum inflammaturus mirifice primum extollit praedia illius, tum infert recte his utendum. Rectum porro uſum non in curanda re familiari praedii hujus conſiſtere, quod ad alium dominum ſerius aut citius tranſiturum eſſet, ſed potius in eo, ut praedium hujusmodi ſit portus pulcherrimorum ſtudiorum; ex quo gloria nunquam interitura ad illum eſſet reditura. Imitationis Plinium egregie, ſi hoc illius Pathos ad aliquod thema tuum applicaveris, e, g. laudaturus amici opulentiam, non quod acervos congregare, ſed quod plurimis indigentibus ſuccurrere, miſerosque ex calamitate ad felicitatem ac laetitiam vindicare poſſit.

3. Rurſum Plinius (epiſt. L. I. II.) objurgat Fabium Iuſtum de infrequentia litterarum, petitque, ut vel ſolum hoc ſcribat: *Si vales, bene eſt, ego valeo;* ſe id ſine ſumma ſollicitudine neſcire non poſſe &c. Quam eleganter & morate in ſimili aliquo themate tuo argumento iſto Plinii aut ſimili ethico uteris.

b. *Di-*

b. *Dispositionem* imitari jure censebimur, sive 1. generalem illam totius orationis, sive 2. aliquam singularium tantum argumentorum coordinationem ad rem nostram accommodabimus.

Annot. En exemplis illustratam utramque dispositionis imitationem:

1. Cum Cicero pro Leg. Manil. Pompejum M. Imperatorem summum esse ex quatuor praerogativis ostendat: scientia rei militaris, virtute, auctoritate & felicitate; mascula erit Dispositionis imitatio, si quemdam administrum reipublicae celebraturus orationem laudatoriam e. g. in quatuor, sequentia partieris capita: esse in viro eo 1. digestam profundamque Politices sanae cognitionem. 2. Vigilantiam pro salute publica indefessam. 3. Exterorum omnium raram existimationem. 4. Consiliorum ab eo susceptorum eventus semper optatos fuisse. Eris hoc modo Ciceronem equidem imitatus, sed plane plagium non fecisti.
2. Rursus cum Cicero partitionis suae mox indicatae membrum tertium demonstrare aggreditur de Imperatoris auctoritate, in hunc syllogismum concludit argumentum suum:

Major: Quicumque maxima pollet auctoritate; is Imperator optimus est.

Ratio: Homines enim ut contemnant aut metuant, aut oderint aut ament, opinione non minus famae, quam ratione commoventur.

Minor: Pompeius maxima pollet auctoritate.

Rationes: 1. Populus romanus praeclara de eo judicia tulit.

2. Pompejus rempublicam servavit sola fama ac celebritate nominis. Plures gentes ei se dediderunt.

Con-

Conclusio: Ergo Pompejus erit Imperator optimus. Imitationem dispositionis istius Heineccius, ad extollendam Eugenii Sabaudici prudentiam bellicam hoc modo traduxit:

Major: Quicunque prudentissimus est, is optimus erit Imperator.

Ratio: Plura enim saepe prudentia quam manu in bello geruntur.

Minor: Eugenius Dux Sabaudiae est prudentissimus.

Rationes: 1. ejus prudentiam tres Imperatores probarunt.

2. Prudentiam multis variisque bellis feliciter administratis sibi peperit.

3. Ubique ejus eluxit prudentia.

Conclusio: Ergo Eugenius est Imperator optimus.

c. *Elocutionem* demum alicujus auctoris tum viriliter & decore imitabimur, quoties illius characterem, acumina, figuras ac periodos effingere conabimur.

1. *Annot.* Erit igitur acriter dispiciendum non solum, sublimisne sit character auctoris, quem imitandum sumis, an tenuis; sed etiam in quo sublimitatis ratio apud eum sita sit? sine qua dispicientia imitatio impossibilis omnino erit. Acumen non quovis loco, sed suo tantum adhibitum delectabit; non passim collocatio auctoris tui suavitatem eandem retinebit, neque omnes periodi promiscue aures demulcebunt.

2. Verum intueamus rem hanc in uno alterove exemplo. Acute lepideque Martialis (Epigr. L. II. 8) cecinit: *Hostem cum fugeret, se Faunius ipse peremit; hic rogo non furor est, ne moriare, mori?* Dextere acumen Istud imitando tuum feceris, si ita e. g. dixeris: *Quis quaeso major unquam furor poterit excogitari, quam Euclionum*,

num, qui, ne esuriant aliquando, per omnem vitam esuriunt? Elegantissima est figura correctionis apud Ciceronem Philipp. 12 *Quid enim per Deos immortales potest reipublicae prodesse nostra legatio? prodesse dico? quid si etiam obfutura! obfutura? quid si jam nocuit?* Hanc si ita expresseris loco suo de prava societate adhibitam: *Quidnam quaeso utilitatis adferre tibi potest, illud consortium? utilitatis? quid si damnum etiam adferet? adferet? quin jam attulit* &c. nae cum decore & dignitate imitatus es. De imitatione periodorum sermo recurret alibi.

3 Ad elocutionis imitationem quoque pertinebit, si quod in aliena lingua eminens & extans deprehenderis, sermone casto latino transferas, thematique tuo apte interseras. Itaque non ex graecis tantum, sed ex vernaculo, gallico, aut quocunque sermone convertere ornamenta tibi integrum est. Exemplis plenus est ipse Tullius; qui multa hoc modo ex Demosthene mutuatus est; plenus Virgilius, qui Homerum & Theocritum, Terentius, qui Menandrum & Aristophanem; Horatius denique, qui Pindarum & Callimachum plus simplici vice latine loqui faciunt.

Vertitur vero tota haec imitandi ars in duobus his praecipuis capitibus decernendis: Quis imitandus proponi? & qua ratione imitatio scienter prudenterque institui debeat?

I. De imitationis exemplari quidem, utcunque eruditorum opinionibus intricatum id fuerit argumentum, sequentia tanquam certiora tenebimus:

a. Exemplum imitandi sumendum esse judicamus, quod in genere suo sit optimum.

1. *Annot.* Rectissime pronunciavit Plinius (Epist. l. 5.) *Stultissimum credo ad imitandum non optima quaeque proponere.* Certe Musici, Pictores, Architecti ad optima quaeque, non ad trivialia artis concurrunt exemplaria; Cicero ipse ingeniosissimo adolescenti Sulpicio maximum in Oratoria illius temporis lumen Crassum commendavit; Quintilianus universis ad eloquentiam contendentibus unum & solum prope inculcavit Ciceronem notissimo illo effato: *Ille sciat se profecisse, cui Cicero valde placere coeperit.*

2. Cum optimum imitationi proponimus, nec omnino neminem, nec promiscue omnes imitandos dicimus, atque ita litem dirimere videmur, qua summi aliquando viri commissi fuerunt, quorum alii nullum omnino imitandum censuerunt, (quod in Caesare & Cotta admiratus est Cicero) ne ignes scilicet archetypi, qui maximorum semper ingeniorum indices sunt, servili imitatione praefocarentur, quin proprii potius cujusque animorum impetus alerentur & promoverentur: alii contra per omne auctorum genus apum instar nos divagari volunt, optima quaeque & in usus nostros maxime profutura diligentes.

b. Optimus vero consebitur, qui cuiusque ingenio, captui, & viribus erit accommodatissimus.

1. *Annot.* Indicium fere minime dubium de auctore, qui nobis convenientissimus sit, feremus, si, quis maxime nobis placeat, quemque facto subinde periculo, facillime imitando exprimamus, solerter attendamus.

2. Feruntur quidam ipso naturae & ingenii sui impetu ad ubertatem & copiam; quibus unum commendaverim in omni scriptionis genere Ciceronem. Sunt quibus adstricta & arguta tantum pla-

cent, illis Plinius erit proponendus. Simplici quodam ac casto orationis genere delectantur alii; his Caesar vel Cornelius Nepos tradatur. Alii gravem tantum & pressam amant orationem, quibus Tracitum permittemus.

3. Viribus autem quid congruat, saepe viri aegre decernunt, nedum adolescentes nostros passim id posse credemus. Quare praeter ea, quae infra de diversa imitandi ratione pro aetatis diversitate statuemus, boni praeceptoris erit videre quid adolescentis sui valeant humeri, quid ferre recusent, & cavere juxta Quintiliani sapiens monitum (Instit. X. 2): ne, cui *tenue ingenium erit sola velit fortia, & abrupta: cui forte quidem, sed indomitum, amore subtilitatis & vim suam perdat, & elegantiam, quam cupit, non adsequatur* Quin magis sagaciter perscrutatus singula nimirum siccos & prope exsuccos ad Ciceronem deducendos; exsultantibus & luxuriantibus contra Sallustium commendandum curabit; atque ita porro pro re nata deinceps.

C. Sed in optimo etiam non temere universa, sed ut Cicero ipse praecipit (de Orator. l. 2. c. 22.) *tantum quae maxime excellant, in eo, quem imitabitur, ea diligentissime persequatur.*

Annot. Quisquis optimus ille sit, homo nihilominus est, hoc est, vitiis obnoxius, nec per ejus virtutes quamvis illustres, etiam vitia consecrantur. Sic Horatius dormitare nonnunquam ait Homerum, Plautum vero ineptire; Demosthenes non semper implet aures Ciceronis; nec Cicero omni carere naevo visus est auctori Dialogi de caussis corruptae eloquentiae &c. Ad ea, quae adolescenti vel in probatissimis auctoribus fugienda, non imitanda erunt, inter cetera reducen-

centur quoque, quae nostram sanctam Religionem, aut mores dedecent, qualia sunt, cum *Dii immortales* identidem ingeminant, *Iupiter, me Hercule, Medius fidius* &c. item cum vocibus obscoenis vel agrestibus, nonnunquam furiosis utuntur; denique cavebit imitari id, quod Aruntio Seneca exprobrat: (epist. 114.) *quae apud Sallustium raro fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pene continua*, & cum Sallustius semel dixisset *hiemávit annus, famas petit*, Aruntius faciebat hiemare omnia, & famas ubique pro famam dicebat.

d. Post optimum unum imitationi delectum nihil vetabit, alios quoque auctores adire, (qui modo justi censi sint) eorumque pervolutatione aut in stilo confirmari, ubi cum optimo nostro conspirabunt, aut rebus saltem instrui, si loquendi rationibus dissentire alicubi videbuntur, ita, ut uno dicamus verbo: legendi erunt multi boni, imitandus unus optimus.

Annot. Hoc nimirum tantopere contendit Seneca (epist. 85.) cum debere nos apes imitari dixit, quae ex multis herbis flosculisque seligunt optima quaeque, & affabre componunt, ac in succum convertunt longe dulcissimum. Neque vero dubitandum est, non aliunde extitisse Ciceronis tam varium absolutumque dicendi genus, quo Graeciam ipsam superavit, quam quod, observante Quintiliano, (l. 10. c. 1.) Platonis copiam, Isocratis jucunditatem, vim Demosthenis in se transtulisse.

2. Ratio proposita exemplaria imitandi, ut scienter prudenterque instituatur, non eadem omnibus praescribi; sed pro aetatis discrimine

varia, per gradus quosdam progressa & subordinata esse debet. Itaque

a. Cum puero primum auctor classicus in manus traditur, non certe repetetur ab eo imitatio, nisi puerilis infimi gradus. Verborum elegantium & rariorum observatio, phrasium, idiotismorum, sententiolarum notatio & applicatio diligentiam illius tantum occupabunt.

Annot. **Unum vel in limine statim defugere moneatur: imitationem videlicet locorum usu perpetuo valde detritorum, e. g. Praefationis Nepotis: Exordii vitae Miltiadis:** *quum & nobilitate generis* **&c. quod, utcunque in se elegans, taedium tamen nauseamque potius, quem elegantiam conciliat.**

b. Fiet ad ulteriores imitationis puerilis species gradus; pro ratione facti gradus in auctorum lectione, jamque sententias circumducere, jam contrahere, jam, quod Quintilianus praecipit, numerosissime versare & velut eadem cera alias atque alias formas ducere doceatur.

c. Cum convaluerit tantisper in litterario tirocinio adolescens, inde ad solidiora transeat, imitationique virili pedetentim se accingat, sic tamen, ut ab iis postremis facilioribus capitibus, quae ad elocutionis imitationem pertinent, exordium faciat, & tandem lento passu ad inventionis dispositionisque imitationem masculam, quo modo supra explicata est, perveniat.

d. Ge-

d. Generatim cujuscunque gradus imitatio quatuor maxime necessariis adjumentis perficitur: lectione nimirum, meditatione, scriptione, & scriptorum emendatione.

1. De *Lectione* res se ipsa loquitur; qui enim te effingas ad formam, quam non videris? Aut quomodo auctorem imitaberis, quem non fortassis a limine salutasti, nedum legisti?

2. *Meditatio* autem eorum, quae legisti, ad hoc praecipue valere debet, ut intelligas, comprehendas, quae adeo imbibas virtutes eas, quae in exemplari tuo continentur. Hoc est, quod Tullius (l. 2. de Orat. c. 21.) Sulpicium tantopere monuit; ut exemplum suum *tota mente, atque omni animo intueretur.*

Annot. Doctoris erit, non solum existimationem & amores in exemplar propositum apud tirones excitare, sed etiam ad pulchritudines retegendas praeire, & latentia ornamenta intento digito commonstrare.

3. *Scriptio* est usus eorum, quae in lectione meditationeque pulchra & opportuna deprehendimus; neque vero haec altius animo infiguntur, quam si usus frequens accedat. Unde verissime affirmat Tullius (l. 1. de Orat. c. 33.) *Stilus est optimus & praestantissimus dicendi effector ac magister.*

Annot Quamquam veriſſimum ſit, quod idem Cicero monet: res meliores plerumque non occurrere niſi *acquirentibus nobis omnique acie ingenii contemplantibus*, neque proinde celerius aut praecipitantius ſcribendum eſſe, tamen maximis etiam exemplis Virgilii & aliorum novimus in animi fervore feliciter ſaepe effundi plurima, quae remittente deinde nonnihil impetu caſtigata ſumma ſunt. Ingenium proinde ac indoles iſthic ſollicite attendenda erunt.

4. *Emendatio*, quae una omnium maxime neceſſaria eſt. Sive enim igneis ſpiritibus ad ſcribendum acceſſeris, ſive tranquillis, ſemper poſterioribus curis deprehendes plurima, quae ad limam revocanda & caſtiganda ſint. Id modo ſedulo caveat praeceptor, ut non vitia ſolum indicet, quae caſtigatione egeant, ſed rationes etiam reddere meminerit, ob quas haec aut illa in vitiis ſint numeranda. Ceterum aetati viribusque diſcipulorum attemperandam eſſe cenſuram, non ad vivum reſecanda omnia, nec deterrendos adeo potius intempeſtiva ſeveritate, quam emendandos juvenes, ne monemus quidem.

e. Maſcula imitatio in ſpecie duabus partibus comprehenditur, Analyſi quidem & Geneſi.

1. *Analyſis* (Reſolutionis) officium erit, loca aut periodos alicujus auctoris imitationi propoſitas maſcula ratione in ſua membra partiri, partium hujusmodi ideas

&

& cogitatus dissecare, examinare, orationis ipsius habitûm, quo enunciatum est, inspicere, nexus partium & coagmentationem curate expendere, postremo etiam elegantiarum & figurarum lumina non praeterire.

2. *Genesis* continuo sequitur resolutionem susceptam; neque vero ob aliam rationem operose facta est Analysis. Cum enim decora orationis in priore conatus parte reperta sint, nunc ea ad rem propriam transferenda erunt. Quare ordine codem aut saltem simili disponendum erit thema nostrum, partes totidem inveniendae & assumendae, cogitationes appropinquandae, orationis habitus quam simillimus deligendus, connectendi rationes, elegantiae, figurae eaedem aut fere eaedem adhibendae. Haec si praestas, & si artem quoque, qua haec praestita sunt, occuluisti, absolutam numeris suis orationem elaborasti.

Annot. Certus sit quiscunque, praeceptor, se aenigmata discipulis locuturum, nisi, quidquid praeceptionum est, de hoc praesertim genere, continuo exemplis confirmaverit, & oculis plane subjecerit. Cujus quidem deinceps occasio undique per decursum oratoriarum exercitationum praeceptori juvenilis profectus curioso obvia erit.

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS I.

DE ELOCUTIONE.

a. Elocutio definitur à Tullio: *idoneorum verborum & ſententiarum ad res inventas accommodatio.*

Annot. Haec ipſa definitio oſtendit naturali ordine inter partes eloquentiae Elocutionem primam non eſſe, ſed inventionem. Quid enim eloquar, niſi rem inventione praeparatam, diſpoſitione autem ordinatam habeam? Sed quoniam adoleſcentibus, quibus haec eloquentiae praecepta traduntur, inventio fere pars ceterarum difficilior eſt, ob eamque rem praeceptores argumenta inventa & diſpoſita elocutioni diſcipulorum paſſim offerre ſolent, ab Elocutionis praeceptionibus exemplo multorum magni nominis praeceptorum ordimur, a facilioribus pedetentim ad difficiliora progredientes.

b. Quoniam a ſimplici illo latini ſermonis ornatu, quem alias in puritate, elegantiis nonnullis, & verborum copia quaeſivimus, eloquen-

tiae

tiae ornatus omnino distinctus esse debet, diversitas haec inde potissimum repetenda erit, quod Elocutio suavitatem & ornatum luculentiorem orationi addat, quae deinde sic exculta & rebus inventis accommodata, non jam oratio solum, sed eloquens oratio dici merebitur.

c. Quare ad suavitatem & ornatum tota Elocutionis vis revocatur; quarum prior tantum ex oratione numerosa oritur, posterior autem ex tropis & figuris exurgere debet. De his nunc ordine agendum.

CAPUT I.

De numero oratorio.

a. Numerus oratorius definitur: *modus quidam orationis, qui ex apto syllabarum pedumque ordine nascitur, facitque, ut jucunda ad aures accidat oratio.*

Annot. Thrasymachus, Gorgias, & ante alios Isocrates oratores graeci vel invenerunt vel expoliverunt numerum oratorium, imitati nimirum Poëtas, quorum orationem numeris adstrictam incredibili suavitate in animum influere animadverterant. Itaque moderati hunc numerum, non qui-

quidem illum verſibus illigatum, ſed liberiorem, qualis orationem ſolutam deceret, orationibus ſuis intulerunt. Ad Latinos numerum ex Graecia tranſtulit Cicero, eumque ad faſtigium perfectionis ſuae perduxit.

b. Poteſt vero bifariam conſiderari numerus, nempe qui in verbis ſingularibus aut etiam junctis; & qui in totis ſententiis adhibetur.

§. I.

De numero oratorio in verbis.

Numerus oratorius in verbis ad haec reducitur capita: ad *delectum*, *ordinem*, & *juncturam* verborum.

1. De verborum delectu prolixe jam in Syntaxi praeceptum eſt, ubi quae fugienda, quaeve ſuſcipienda ſint, accurate notavimus. Itaque expedtis jam alibi abjectis, obſoletis, novis duris, peregrinis, poëticis verbis, duo duntaxat genera hic ſuperſunt, quorum oratorem rationem habere oportet: ſcilicet verba *ſonantiora* & *grandiora*.

a. *Verba ſonantiora* ſunt:

1. Quae ex vocalibus & conſonantibus magis ſonoris compoſita, & ſonum proinde habent pleniorem, fortiorem, aut pro re nata ſuaviorem. Sic e. g. plenius graviusque ſonant: *immanis* quam *magnus*; *perhorreſcere* quam *horrere*: *pro-*

cre-

creare quam *gignere* : *honorare* quam *colere* ; *concertare* quam *confligere*. Plenius item : *indagavi*, *mirabiles*, *accuratus tempestate*, *monumentum*, *detrimentum* ; quam illae alterae ex se alioquin cum prioribus synonymae : *inquisivi*, *miri*, *diligens*, *tempore*, *sepulchrum*, *damnum* &c.

2. Sonantiora fere sunt profecta ex verbis, quae verbalia appellant, ut: *Animi dominatrix cupiditas*; *voluptas imitatrix boni*; *virtutum indagatrix Philosophia* ; *custosne Urbis an direptor & vexator Antonius*?

Annot. Ex nonnullorum observationibus vocales A. E. O. sunt reliquis magis sonorae ; consonantes vero soni melioris sunt : L. P. T. fortioris autem licet non suavioris; C. Q. R. S, X. Sed haec fortasse nimium minuta.

b. *Verba grandiora* dicuntur ea,

1. Quae significatione praestant, magisque exprimunt rem significatam. Sic longe significantius, ac proinde grandius, si res id ferat, vocabis : *latronem*, *raptorem*, *flagitiosum*, *truculentum*, *perditum* &c. remissius vero significabunt, si ad idem denominandum adhibeas verba : *praedonem*, *furem*, *improbum*, *saevum*, *malum* &c. grandius item : *contrucidare* quam *occidere*, *exterminare* quam *ejicere* &c.

2. Eo-

2. Eodem modo ſignificatum extollunt verba ſuperlativa: Conſpectus veſter multo *jucundiſſimus*, locus ad agendum *ampliſſimus*, ad dicendum *ornatiſſimus*. Qui ſe legatum Imperatoribus *clariſſimis*, exercitibus *ornatiſſimis*, provinciis *graviſſimis*, dignum ſuis majoribus praeſtitit.

4. Granditatem conciliant epitheta praecellentiam quamdam exprimentia, cujusmodi ſunt: *Admirabili* quadem laude Provinciae praefuit. *Incredibilis* quaedam ingenii magnitudo. Habuit *divinam* quamdam memoriam. Induſtria *ſingularis* atque *inaudita*. Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine *innumerabiles*, locis *infinitas* &c.

a. *Annot*. Diligenter vero iſthic cavendum, ne dum ſonantia & grandia conſectamur, in tumorem incidamus, mereamurque cenſuram Horatii: *Projicit ampullas & ſesquipedalia verba*.

b. Putant nonnulli cum laude ſe facere, ſi voces compoſitas efferant integris manentibus praepoſitionibus. Itaque malunt *adſicio*; *adlatro*, *tranſno*, *inluſtris*, *conlegium* &c. ſcribere & enunciare, quam *afficio*, *allatro*, *trano*, *illuſtris*, *collegium*. Quod etſi non nunquam in laude ponatur, dignitatemque ex antiquitate conciliare videatur; tamen ſi fiat frequentius, ipſorumet antiquorum judicio non probatur, qui ad mitigandam aſperitatem vocum conſonantes praepoſitionum aliquando transmutandas cenſuerunt.

2. De ordine verborum pariter alias jam tractatum eſt, hic paucula ſolum in rem praeſentem ſupplementa adjungimus.

a. In verborum collocatione curandum eſt, ut ea praeponantur, quae natura aut dignitate praecedunt. Sic *viros & foeminas* rectius dices, quam foemiuas & viros: *ortum & occaſum*, diem ac noctem, non contra. Tale eſt etiam: *Vocavit ad coenam Conſules & Quaeſtores*; non Quaeſtores & Conſules. Tale item: *Obſtupeſcent poſteri imperia, pugnas, triumphos*, non contra, triumphos &c. Denique tale eſt tritum illud apud Ciceronem: *Pompejus, bellum extrema hieme apparavit, ineunte vere ſuſcepit; media aeſtate confecit &c.*

b. Partes toti praeponendae ſunt, ut *Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria totius corporis firmitate tantum vini exhauſeras, ut &c.* Idem: *conſtituenda tibi judicia, revocanda fides, comprimendae libidines, propaganda ſoboles, omnia, quae dilapſa jam fluxerunt, ſeveris legibus vincienda ſunt &c.*

c. Leviora praemittenda, graviora vero ſubjungenda ſunt, ut nimirum creſcat oratio, quod in amplificatione fieri neceſſe eſt; quemadmodum contra in extenuatione graviora primum, leviora poſtremum locum tene-

nebunt. Vide utriusque exemplum; primi: *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verberare, parricidium necare, quid autem in crucem agere*; Alterius autem: *Disciplina haec in rebus parvis, in syllabis, prope in singulis litteris, atque interpunctionibus verborum occupata est.*

Annot. Si in extenuatione animus & intentio dicentis accurate examinetur, etiam hic oratio reipsa crescere deprehendetur.

d. Quoniam in verbis praesertim, totius sermonis vim inesse recte judicatum est, nisi ratio aliqua obstet, sensus verbo aliquo concludendus est. Cic. in Verr. *M. Cato sapiens, cellam penuariam reipublicae nostrae, nutricem plebis Romanae Siciliam* nominavit.

Annot. Eadem tamen etiam ratione Cicero dixit: *Quum omnium provinciarum rationem habere diligenter debetis; tum praecipue Siciliae plurimis justissimisque de* caussis. Nempe non solum ut concludendi varietas existeret, sed etiam ut voce *caussis* via ac transitus facilius sterneretur ad caussas eas enumerandas.

3. Junctura verborum singulorum hoc modo curata, ut ne aspere concurrant, vel duriorem quoquo modo reddant pronunciationem, non minimum elegantis numeri oratorii est adjumentum. Ad hoc obtinendum

a. Vitandus circumspecte quiscunque demum asper consonantium concursus, v. g. *Celer rivus, decimum milliare, stans scripsit.*

b. Concursus item vocalium earundem, unde hians fit oratio, tum iteratio etiam syllabae

in

in fine praecedentis ac principio ſequentis dictionis, v. g. *Homo officioſus. Ea aſſignat. Arma allata. Ii igitur.* Et iterum: *Fama malum, coeca caligo, homo modeſtus, per perditos* &c.

c. Similiter deſinentium frequentatio ingratum neſcio quid auribus habet, propterea ab ea ſollicite abſtinendum; ut: *O fortunatam natam me Conſule Romam. Noxiae adjutrices, verae praeſtigiatrices & inſidiatrices. Res mihi inviſae ſunt* &c.

d. Repetitio crebrior ejusdem litterae, vel pejus adhuc ejusdem ſyllabae ſive initio ſive in fine poſitae ſolerter eſt fugienda. Exemplo ſit illud Ennii: *Africa terribili tremit horrida terra tumultu*, in quo obſerva, litteras T. & R. juſto crebrius, ac proinde aſperius poſitas eſſe. Idem obſerva in ſyllabis, e. g. *Exinde exivit. Statuam ſtatuerunt*, &c.

Annot. Huc tamen non pertinent nonnulla, quae ab optimis auctoribus elegantiae cauſſa adhibita fuerunt: *Bellum aliud ex alio ſeritur, Homo homini lupus. Omnes omnium ordinum gentiumque confluxerunt.*

e. Plura monoſyllaba coacervata certiſſime hiulcam orationem reddunt, e. g. *Quae quid non in te ſunt effectura? Hac in re me non juvat* &c.

Annot. Plerisque hujus generis vitiis occurretur, ſi vel I. voces transponantur, ut ſi dicas *per homines perditos. Milliare decimum Rivus celer*, vel 2. aliis vocibus interpolentur, e. g. *homo perquam officioſus. Viro*,

ſi

si quisquam, *optimo*; vel 3. flexione aliqua casus, temporis numeri commutentur, ut *obedi virorum optimo*: vel denique 4. voces aliae minus concursu asperae substituantur, e. g. *Inde* vel *tum exivit decretum* &c.

§. II.

De numero oratorio in sententiis.

a. Verba delecta, ordinata, & recte conjuncta hucusque semper adhuc materia solum orationis numerosae censenda sunt, quibus concinnitas illa, quam Cicero alicubi expolitionem appellat, praeterea addenda est, ut ad plenam jucunditatem & suavitatem numeri oratorii pertingant.

b. Concinnitas ista seu expolitio obtinebitur, si sententiae singulae non solum ornatae in se sint, sed simul etiam cum pluribus aliis apte cohaereant, & ita connexae rotunditatem quampiam praeferant. Hinc enim deinde jucunditas illa sermonis tantopere commendata nascetur, & mirabili suavitate in aures animumque incurret.

c. Quoniam sine connexione oratio omnis arena sine calce est, seu ut Tullius ait: *scopae dissolutae*, nexus autem artificium totum in ratione primum periodorum rite struendarum & applicandarum; tum in conjugatione periodorum ipsarum inter se & majorum orationis partium ita situm est, ut merito dici possit, in

hac

hac una inesse omnem fere numeri oratorii vim, & orationis numerosae pulchritudinem: exurgunt nobis isthinc duo necessaria tractationis oratoriae capita, videlicet de periodis & transitionibus.

A. *De Periodis.*

a. Periodus ex voce graeca, latine vocatur a Cicerone ambitus, circuitus, comprehensio, continuatio, circumscriptio &c.

b. Definitur vero periodus: *Oratio, quae constat partibus ita inter se connexis, atque a se invicem pendentibus, ut sensus non sit absolutus & perfectus, nisi ultima pars accedat.*

Annot. Veteres Oratoriae praeceptores Aristoteles, Demetrius, ipse Cicero paullo alias, partem satis obscuras adferunt periodi definitiones, sed re accurate examinata denique ad hanc, quam mox dedimus, redeunt reliquae omnes.

c. Partes periodi in universum spectatae assignantur duae: *membra* videlicet, quae partes majores periodi, & *incisa*, quae partes minores periodorum vocantur. Verum haec divisio satis accurata non est, cum incisa non tam periodi partes sint, quam membrorum, quae incisis aut amplificantur, aut exornantur, ut mox videbimus.

1. *Membrum* autem (Graecis *Colon*) si ut pars perodi consideretur, definitur: Oratio, quae sen-

ſententiam quidem ex Grammaticae legibus plenam efficit, ſed tamen ſenſum pendentem ab aliquo, quod adhuc deſideratur, relinquit: e. g. Cic. pro Marcell. *Cum ipſius victoriae conditione omnes victi occidiſſemus*, deſideratur hic aliquid, id quod particula *cùm* indicat, pendetque adhuc ſenſus iſte a ſequenti membro: *clementiae tuae judicio conſervati ſumus*.

2. *Annot.* Sunt etiam membra, quae partes periodi non ſunt, ſed per ſe plene abſoluteque ſtant in oratione, & vix niſi aliquando ornatu quodam a propoſitione ſimplici differunt: e. g. Cic. Philipp. 2. *Omnino nulla cauſſa juſta cuiquam eſſe poteſt contra patriam arma capiendi*. Vel ut Cic. ad Quir. *Vos ſpectatum, & incredibili pietate cognitum fratrem reddidiſtis*. Ecce exempla utriusque generis membrorum in illo Salluſtii bell. Jugurhin. c. 10. *Concordia parvae res creſcunt, diſcordia maximae dilabuntur*. Habes hic membra duo, quae partes periodi non ſunt, ſi ita efferas. *Quemadmodum concordia parvae res creſcunt: ita diſcordia maximae dilabuntur*, membra periodica duo ſunt; pendet enim primi membri ſenſus, & deſiderat ad ſui complementum membrum alterum per particulas: *quemadmodum, ita*.

b. A numero membrorum quaedam periodi denominationes recipere ſolent, e g. Unimembris (monocolos) bimembris (dicolos), trimembris, quadrimembris (tricolos, tetracolos.)

2. *Inciſum* (Græcis *Comma*) eſt parva ſententia (id eſt propoſitio) aut pars ſententiae

tiae, uno, vel pauculis inclusa verbis, plerumque pars minor alicujus membri, ad cujus circumductionem adhibetur, e. g. Cic. L. VI. famil. 12. ait: *Vidi, cognovi, interfui.* Idem Cic. de Orat. *Domus tibi deerat? at habebas; pecunia superabat? at egebas.* En quatuor incisa. Vel denique ut Cic. pro Marcello: *Et certe in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus juvant.* Ubi iterum quinque incisa reperiuntur.

a. *Annot.* Incisum juxta nonnullorum Rhetorum doctrinam est oratio intra octo circiter syllabas comprehensa; membrum autem ad 17. syllabas procurrens. Sed justo minutior est haec syllabarum aucupatio.

b. Volunt aliqui, incisa perfectum orationis sensum efficere debere; quod etsi aliquando contingat, tamen semper non obtinet. Exempla hic superius posita inspicienti utrumque declarant.

d. Periodi prima divisio membrorum numerum spectat, & est in *regulares*, quae certo fixoque membrorum numero continentur, & *irregulares*, quae incerto indeterminatoque membrorum numero libere evagantur.

1. *Regularium periodorum* classem constituunt illae, quae ab uno membro ad quatuor usque justa magnitudine procurrunt, & ut supra insinuavimus; nomina e membrorum numero sortiuntur. Itaque

 a. *Pe-*

a. *Periodus unimembris* unico membro absolvitur, sed circumducto tamen nonnihil. Exempla sunt: Cicer. ad famil. II. 14. *M. Fabio viro optimo, & homine doctissimo, familiarissime utor.* Tolle verba ambitus caussa inserta: *viro optimo & homine doctissimo*, & continuo circumductio, atque inde etiam periodus pessumivit, remanetque nuda & simplex propositio: *M. Fabio familiarissime utor.* Item Cicer. pro Marcell. *Tua divina virtus admirationis plus est habitura, quam gloriae.* Item adhuc ibidem: *Dissidebamus non consiliis solum & studiis, sed armis etiam & castris.*

b. *Periodus bimembris* duobus membris a se mutuo pendentibus definitur, e. g. Cic. ad Quir. (1. membr.) *Reliquiae meae fortunae recuperatae plus mihi nunc voluptatis afferunt:* (2. membr.) *quam tunc incolumi afferebant.* Item Cic. pro Marcell. (1. membr.) *Tantus est splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi & consilii dignitas:* (2. membr.) *ut haec a natura donata, cetera a fortuna commodata esse videantur.*

c. *Periodus trimembris* tribus membris constat inter se nexis & suspensis. Vide rem in exemplis: Cic. famil. V. 21. (1. membr.) *Est enim res jam in eum lo-*

cum

cum adducta (2. membr.) *ut quamquam multum interſit inter eorum* (Caeſaris & Pompeji) *cauſſas*, (3. membr.) *tamen inter victorias non multum interfuturum putem*. Rurſum Cic. de Iuvent. (1. membr.) *Cum & noſtrae reipublicae detrimenta conſidero*, (2. membr.) & *maximarum civitatum veteres animo calamitates colligo*: (3. membr.) *non minimam video per diſertiſſimos homines invectam eſſe partem incommodorum*.

d. *Periodus quadrimembris* ex quatuor membris rite cohaerentibus componitur. Exemplum eſt apud Cic. Philipp. 9. (1. membr.) *Ut vero C. Panſae conſulis acceſſit cohortatio gravior*, (2. membr.) *quam aures Servii Sulpicii ferre didiciſſent*: (3. membr.) *tum vero denique filium, meque ſeduxit atque ita locutus eſt*, (4. membr.) *ut auctoritatem veſtram vitae ſuae ſe diceret anteferre*. Aliud exemplum apud eumdem Cicer. de Provinciis conſular. (1. membr.) *Si quis veſtrum expectat, quas ſim Provincias decreturus*: (2. membr.) *conſideret ipſe ſecum, qui mihi homines ex provinciis detrahendi ſint*: (3. membr.) *non dubitabit, quid me ſentire conveniat*, (4. membr.) *cum, quid me ſentire neceſſe ſit, conſiderarit*.

1. *Annot.* Multa vulgo a Rhetoribus praecipi ſolent de juſta ſingulorum membrorum dimenſione; ſed cum Veteres magna in hoc genere libertate uſi ſint, ut inſpicientibus patet, ſupervacua ſunt praecepta omnia. Unum obſervari malim, ut tum juſta cauſſa in contrarium non urget, membra ne ſint nimis inaequalia; facilius enim tum ſuaviusque influunt in animum.

2. Itaque ſi in periodo quadrimembri, quae habentur omnium perfectiſſima, membra quatuor valde eſſent inter ſe paria, *periodum quadratam* dixerunt: ſi paria haec membra inſigniter praeterea numeroſa, *periodum rotundam*; denique ſi membra etiam ſic diſpoſita forent, ut illa duo, quae Protaſim conſtituunt, ſalvo numero ac ſenſu periodi, poſteriori loco collocari; in vicem autem membra Apodoſis priorem imperturbate occupare poſſent, *periodum decuſſatam* appellarunt. Verum haec non magnae, aut verius fortaſſe nullius ſunt frugis.

3. En tamen ex Cicerone pro A. Caecinna exemplum:

(1. membr.) Si quantum in agro locisque deſertis audacia poteſt,

(2. memb.) tantum in foro atque judiciis impudentia valeret:

(3. memb.) non minus nunc in cauſſa cederet A. Caecinna L. Aebutii impudentiae.

(4. membr.) quam *tum* in vi facienda ceſſit audaciae.

Quam

Quam unam eandemque periodum jure propter membrorum aequalitatem *quadratam*; ob insignem numerum *rotundam*; denique propter Protasis Apodosisque alternationem *decussatam* vocare fas est.

2. *Irregulares periodi* dicuntur eae omnes, quae ultra quatuor justa membra extenduntur; progressae enim ulterius *non amplius intra justam mensuram periodi manent*, ut Demetrius ait. Ad hoc vero genus fere sequentes referuntur:

a. *Periodicon* (latine circumductio periodica, item ambitus) est periodus rite quidem circumducta, sed ad quinque aut plura membra (nunquam tamen ultra octo) excurrens. Refertissimi sunt Periodicis hujusmodi oratores nobilissimi quique. Exemplum sit hic ex Cicerone Offic. I. (1. membr.) *Quamquam, te, Marce fili, annum jam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet praeceptis, institutisque Philosophiae, propter summam & Doctoris auctoritatem & urbis,* (2. membr.) *quorum alter te scientia augere potest, altera exemplis:* (3. membr.) *tamen ut ipse ad meam utilitatem semper cum graecis latina conjunxi,* (4. membr.) *neque id in Philosophia solum, sed etiam in dicendi exercitatione feci;* (5. membr.) *idem tibi cen-*

censeo faciendum, (6. membr.) *ut par sis in utriusque orationis facultate.*

b. *Pneuma* (latine *Spiritus*) est itidem oratio circumducta, membris incisisque distincta, & longitudine sua ad spiritum dicentis oratoris accommodata. Quare mensura Pneumatis erit spiritus oratoris. Ita Cicer. pro Caecinna. (1. membr.) *Quapropter hoc dicam, nunquam ejus auctoritatem nimium valere.* (2. membr.) *cujus prudentiam populus Romanus in cavendo, non in decipiendo perspexerit*, (3. membr.) *qui juris civilis rationem nunquam ab aequitate sejunxerit*, (4. membr.) *qui tot annos ingenium, laborem, fidem suam populo Romano promtam expositamque praebuerit*, (5. membr.) *qui ita justus & bonus vir est*, (6. membr.) *ut natura non disciplina consultus esse videatur*, (7. membr.) *ita peritus & prudens*, (8. membr.) *ut ex jure civili non scientia solum quaedam, verum etiam bonitas nata videatur*, (9. membr.) *cujus tantum est ingenium, ita promta fides.* (10. membr.) *ut quidquid inde haurias*, (11. membr.) *purum liquidumque te hauriri sentias.*

c. *Tasis* graece (latinis *Extensio*) est periodus omnium diffusissima, quae plura accumulat membra, quam vel valentissimus

mus quisque uno ſpiritu eloquatur. Vix differt alia re quam longitudine a Pneumate, quam Taſis habet immodicam. Exempla utriusque ſunt & in Cicerone paſſim & in aliis obvia, quae proinde hic adducere longum eſſet & ſupervacaneum.

Annot. Non temere hoc periodi genere uti permiſſum eſt, ſed tantum cum orator ſumma aliqua commotione affectuum quaſi extra ſe abreptus eſt, aut etiam in narrationibus multorum factorum, deſcriptionibus patheticis, anacephalaeoſibus, longis comparationibus & antitheſibus, cujusmodi notanter habetur apud Cicer. Catilin. 2. c. 11. *Ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc ſcelus; hinc conſtantia, illinc furor; hinc honeſtas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido; denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus: poſtremo copiae cum egeſtate, bona ratio cum perdita, mens ſana cum amentia, bona denique ſpes cum omnium rerum deſperatione confligit.*

d. *Schoenotenes* graece (quaſi latine dicas funis extenſus) eſt oratio, quae interjectis propoſitionibus incidentibus, aut etiam idea aliqua generali in ſpecialiores plurimas ſoluta longius funis inſtar extenditur e. g. Cic. contra Rull. *Hc*

capite, Quirites, omnes gentes, nationes, provincias, regna, Decemvirum ditioni, judicio, poteſtatique permiſſa & condonata eſſe dico.

1. *Annot.* Obſervant nonnulli, Schoenotenem tunc tantum eſſe, cum membri alicujus praedicatum aut ſubjectum funis inſtar mox narrato modo extenditur.

2. Non ideo haec irregularia periodorum genera commemoravimus: quaſi multa in earum imitatione, aut confectione opera collocanda ſit. Sed quoniam hoc orationis genus undique apud auctores obventurum eſt, ut nec ad cogitationem iſtius dicendi generis haereat juventus noſtra: nec ad irregularium quandoque illata nomina obſtupeſcat.

3. Etſi irregularibus quandoque periodis varianda ſit oratio, meminiſſe ſemper oportet, condimenta eas eſſe orationis ſuo loco adhibitas, quae nec ubique, nec plena manu effundi debent, ſed rara & apta.

4. Oratio, que periodis regularibus paſſim inſtructa decurrit, *Oratio periodica*, item *Oratio verſa*; contra illa, in qua irregulares periodi regnant, *Oratio fuſa* appellari conſuevit.

5. Quoniam *Orationi verſae* opponitur *Oratio fuſa*, hac autem uti cenſentur oratores, quotieſcumque vel membratim vel inciſim dicendo progredimur, facile hinc vis & diſcrimen horum duorum dicendi generum liquidum fit; nam

a. *Mem-*

a. *Membratim dicere* idem eſt ac per membra partem pendentia (non tamen in periodum aliquam regularem coalita), partem vero abſoluta orationem ducere.

b. *Inciſim dicere* autem tum cenſebimur, cum in oratione plurima vibrabuntur inciſa, modo perfecto ſuo ſenſu concluſa, modo ſuſpenſa.

e. Altera diviſio Periodorum eſt in partes generaliores, quam prior. Cum enim antea numerus membrorum in conſiderationem tantum veniſſet, hic totius conſtructionis, inſuper habito membrorum numero, ratio habetur. Fit haec diviſio rurſus bifariam, nempe in Periodos *ſimplices* & *compoſitas*.

1. *Periodus ſimplex* eſt, quae nullis partibus conſtat, quamquam omni circuitu & ſuſpenſione non careat, per quam periodus eſt, & a propoſitione ſimplici diſtinguitur. Eſt hujus generis unica illa, quam ſupra unimembrem (monocolon) nominavimus.

Annot. Intuere exemplum in illo Ciceronis ad famil. XIV, 5. *Tu velim, quod commodo valetudinis tuae fiat, quam longiſſime poteris, obviam nobis properes.* Periodus unimembris eſt. Aufer circumductionem, *quod commodo valetudinis tuae fiat*, item; *Tu velim*, *ac quam longiſſime poteris*, & propoſitio nuda ac ſimplex ſupererit in verbis: *obviam nobis properes.*

2. Pe-

2. *Periodus composita* est omnis illa, quae ex partibus duabus componitur, *Protasi* & *Apodosi*, quotcunque demum membrorum sit.

a. Est vero *Protasis* (latinis *Antecedens* vel *Principium*) illa periodi pars prior, quae suspensa alteram desiderat, & unde altera sequens pendet.

b. *Apodosis* autem (latinis *consequens*, item *Finis*) est pars priori respondens & suspensam orationem complens.

1. *Annot.* Diligenter hic notandae partes duae: *Protasis* & *Apodosis*, in quibus totum periodi struendae amplificandaeque fundamentum quiescit, ut infra videbitur.

2. Ex notione partium harum duarum lis item ille facile deciditur, unimembris veniatne periodi nomine, nec ne? Si enim partes hae duae in omni periodo desiderantur, eas autem in contractiori quam bimembri reperiri impossibile est, unimembris e numero periodorum exulabit; sin contra, circumductio quantulacunque ad periodi nomen sufficit, & unimembris inter regulares locum, & simplicis periodi nomen retinebit.

f. Ad classem igitur *simplicium* sola periodus unimembris pertinet, ad *compositarum* autem tres reliquae regulares, bimembris, trimembris, quadrimembris. Sola enim unimembris

bris hac compositione, consequenter Protasi & Apodosi caret ex natura sua; reliquae tres semper & ubique his partibus instructae sunt.

g. In periodis compositis (bimembri excepta) nec Protasis nec Apodosis constantem numerum membrorum habet.

1. *Annot.* Bimembris enim, cum duo tantum perpetuo membra habeat, necessario & semper unum horum Protasin, alterum Apodosin comprehendit. In trimembri modo Protasis unum, Apodosis autem duo; modo conversa vice Protasis duo, Apodosis vero unum tantum membrum continet. Pari ratione in quadrimembri jam Protasis uno, duobus, tribusve membris enunciatur, Apodosis autem unico; jam contra fit, ut uno, duobus &c. Protasis, ceteris membris Apodosis absolvatur.

2. Obiter hic refricandae sunt majori jam cum intelligentia interpungendi rationes praecipuae alibi traditae; nempe post Protasin duo puncta poni, seu illa post unum, duo, vel tria membra finiatur; post Apodosin punctum; membra reliqua singula, aut incisa, si perfecta sunt, commatis; pendentia vero & suspensa semicolis distinguenda esse.

h. Juverit in exemplis aliquot Protasin, Apodosinque periodorum conspicere, priusquam de hac doctrina ulterius progrediamur.

1. *Period. bimembr. ex Cicer. famil. VI. 16.*

Protas. (1. Membr.) Si mihi tecum non & multae,

tae, & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent:

Apod. (2. membr.) repeterem initia amicitiae ex parentibus noſtris.

2. *Period. trimembr. ex eodem themate cum Protaſi duorum membrorum.*

Protas. (1. membr.) Si mihi tecum non & multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent,

(2. membr.) neque jam ab ineunte adoleſcentia complura inter nos mutua officia extitiſſent:

Apod. (3. membr.) repeterem initia amicitiae ex parentibus noſtris.

Cum Apodoſi duorum membrorum.

Protas. (1. membr.) Si mihi tecum non & multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent:

Apod. (2. membr.) repeterem cauſſas amicitiae noſtrae a parentibus noſtris, propterea,

(3. membr.) quod inter eos etiam magna ſemper atque arcta inprimis familiaritas interceſſit.

3. *Period. quadrimembr. ex eodem themate cum Protaſi 2. & Apod. 2. membrorum.*

Protas. (1. membr.) Si mihi tecum non multae & juſtae cauſſae amicitiae privatim eſſent,

(2

(2. membr.) neque jam ab ineunte adolescentia complura inter nos mutua officia extitissent.

Apod. (3. membr.) repeterem caussas amicitiae nostrae a parentibus nostris, propterea, (4. membr.) quod inter eos etiam magna semper atque arcta imprimis familiaritas intercessit.

Cum Protas. 1. *& Apodos.* 3. *membrorum.*

Protas. (1. membr.) Si mihi tecum non & multae & justae caussae amicitiae privatim essent:

Apod. (2. membr.) repeterem caussas amicitiae nostrae a parentibus nostris, propterea, (3. membr.) quod inter eos etiam tam magna semper atque arcta imprimis familiaritas intercessit.

(4. membr.) ut nullo unquam casu amicitiae illius conjunctio; sed sola morte fuerit violata.

Cum Protas. 1. *& Apod.* 3. *membrorum.*

Protas. (1. membr.) Si mihi tecum non & multae & justae caussae amicitiae privatim essent,

(2. membr.) neque jam ab ineunte adolescentia eius generis mutua inter nos officia extitissent,

(3. membr.) quae pro ratione aetatis augescentis non infirmari solent, sed convalescere & solidari:

Apod.

Apod. (4. membr.) repeterem initia amicitiae noſtrae ex parentibus noſtris.

i. Conſpectus iſte exemplorum dum variam Protaſis & Apodoſis diductionem oculis ſubjicit, ſimul totum ſeu conſtruendae ſeu transformandae alicujus periodi artificium ſub unum obtutum repraeſentat. Facile enim hinc apparet, ſi bimembris periodi vel prius vel poſterius membrum extenderis, trimembrem naſci debere; ſi utrumque autem bimembris in duo, aut alterutrum eorum in tria membra diſtraxeris, quadrimembrem neceſſario exiſtere, aequata tamen aut variata longitudine Protaſis & Apodoſis, pro ratione adhibitae extenſionis vel in protaſi vel in Apodoſi.

k. Verum, ut luculentius, ſi fieri poteſt, ſiat artificium, transferendae ſunt monitiones & exempla ad ſingula periodorum genera. Quare

1. *In periodo unimembri* ſimplici ſententiae aliqua circumductio vel a propoſitione incidenti, vel ex uno alteroque inciſo adjungitur. Sic Cicero pro Marcello propoſitionem: *Tuam virtutem maximopere admirabuntur*, circumducit, & in periodum unimembrem efformat: *Tua divina virtus admirationis plus habitura eſt, quam gloriae.* Sic alteram etiam: *Diſſidebamus conſiliis & armis*, in unimembrem extendit: *Diſ-*

ſide-

fidebamus non consiliis solum & studiis, sed armis etiam et castris.

Annot. Interdum sola verba principalis positionis meditate examinata suppeditant incisa, propositiones incidentes, aut alia amplificandi media pro hac aut aliorum generum periodis.

2. *In Periodo bimembri* propositioni simplici vel caussa, vel conditio, vel contrarium, vel comparatio, vel aliud quidquam annectitur, id quod fere semper in Protasim ita redigitur, ut propositio principalis deinde Apodosim efficiat.

Sic propositionem simplicem: *Mitto tibi librum promissum*, ita bimembri *caussali* extulit Plin. ep. l. 2. (1. membr.) *Quia tardiorem aduentum tuum prospicio:* (2. membr.) *librum, quem prioribus epistolis promiseram, exhibeo.*

Sic item propositionem: *Nolim esse cum civibus a me alienis* Cicero Catilin. 3. hac periodo *conditionali* conclusit, (1. membr.) *Si me meis civibus suspectum tam graviter atque offensum viderem:* (2. membr.) *carere me aspectu civium, quam infestis oculis omnium conspici mallem.*

Rursus propositio: *Hic locus molestiarum atque tumultuum plenissimus fuit* a contrario, sic in periodum redacta est a Cice-

 rone

rone de Orat. L. I. (1. membr.) *Qui locus quietis & tranquillitatis plenissimus fore videbatur:* (2. membr.) *in eo maximae moles molestiarum, & turbulentissimae tempestates extiterunt.*

Propositio simplex: *Servator Urbis honorari debet* per comparationem sic a Cicerone Catilin. 3. in periodum conformata est: (1. membr.) *Quoniam illum, qui hanc Urbem condidit, ad Deos immortales, benevolentia famaque sustulimus:* (2. membr.) *Urbis servator esse apud vos posterosque vestros in honore debebit.*

Propositionem: *Non omne facinus in omni vita nascitur,* Cic. pro Rosc. Amerin. a similitudine ducta amplificatione in periodum bimembrem transfert: (1. membr.) *Ut non omnem frugem, neque arborem in omni agro reperire possis:* (2. membr.) *sic non omne facinus in omni vita nascetur.*

Denique aliud quidpiam nonnunquam ad extendendam periodum accersitur; sic saepe laudatus Cicero ex propositione: *Nobis gratia & eloquentia nunc obest*, hanc periodum relativam effingit: (1. membr.) *Quae res in civitate duae plurimum possunt:* (2. membr.) *hae contra nos ambae faciunt hoc tempore, summa gratia & eloquentia.* Idem ex propositione: *Hoc pacto male consuletis reipublicae*

blicae, ita periodum disjunctivam construit: (1. membr.) *Hoc pacto aut deseretis omnino rempublicam Quirites:* (2. membr.) *aut projectum consulare imperium, proditam senatus auctoritatem posteris relinquetis.* Adhuc Cicero propositionem hanc: *Tranquillitatem nobis Caesar reddidisti* tali periodo copulativa enunciat: (1. membr.) *Ergo & mihi meae pristinae vitae consuetudinem Cai Caesar interclusam aperuisti:* (2. membr.) *& his omnibus ad bene de omni republica sperandum quasi signum aliquod sustulisti.* Denique tali concessiva periodo propositionem: *Moneo te de promisso tuo, non flagito*, Cicero famil. IX. 8. circumduxit: (1. membr.) *Etsi munus flagitare, quamvis quis ostenderit, ne populus quidem solet, nisi concitatus:* (2. membr.) *tamen ego expectatione promissi tui moveor, ut admoneam te, non ut flagitem.*

a. *Annot.* Opportunum ad cetera propositionis amplificandae & in periodum aptandae fuerit compendium, singulas propositiones assignatae voces attentius examinare, possitne ex earum aliqua, aut aliquibus, materia periodo circumducendae idonea elici? quae incisis exornata in periodum conformetur e. gr. in sententia: *Concio imperita assentatorem discernit a gravi cive*; pro *discernit* dici poterit: *judicare solet, quid intersit,* quomodo nata est pulcherrima periodus apud Ciceron. de amicit. c. 25. (1. membr.) *Concio, quae ex imperitissimis constat, tamen judicare solet:* (2. membr.) *quid intersit inter po-*

pularem, id eſt, aſſentatorem, *& levem civem*; *& inter conſtantem*, *ſeverum & gravem.* Vel dici poſſet: *Etſi concio ex imperitiſſimis fere civibus conſtat, tamen &c.* Vel etiam: pro *aſſentatore* pone: *eum qui blanditiis & vendibili oratione in aures influit multitudinis.* Praeterea *gravem civem* circumſcribere: *qui ſententiam rogatus, libere & conſtanter, id, quod ſentit, pronunciat* &c. Vides hinc, vel modice nervos contendenti materiam deeſſe non poſſe.

b. Divinatione opus non eſt, unde periodi *relativae*, *adverſativae*, *copulativae*, *disjunctivae*, *conditionales*, *conceſſivae*, *comparativae* &c. &c. nomen ſuum traxerint: facile enim cuilibet intuenti incurrit in oculos, ortas has eſſe denominationes a particulis, quibus periodorum membra inter ſe connectuntur, & mutuo a ſe pendent.

3. In *periodo trimembri* concinnanda longe minor eſt difficultas; facilius enim Protaſis vel Apodoſis in duo membra ſecatur, ſi bimembris jam praeſto ſit, quod ſupra vidimus; vel mox recenſita ſuperius induſtria verbum aut ſententia aliqua ad propoſitum noſtrum dilatatur. Sic e. g. bimembris, quam ſupra ex Catilin. 3. c. 1. per comparationem exurgere vidimus, in tertium membrum expeditiſſime accreverit, ſi voces *Urbis ſervator* reſolveris in verbum: *qui Urbem ſervavit.* Exibit namque hinc iſta trimembris: (1. membr.) *Quoniam illum, qui hanc Urbem condidit, Romulum ad Deos immortales benevolentia famaque ſuſtulimus:*

(2. membr.)

(2. membr.) *esse apud vos, posterosque vestros in honore debit is*, (3. membr.) *qui eandem hanc Urbem conditam amplificatamque servavit.* Vides hic scilicet dilatatam Apodosim, quae ipsius nunc Ciceronis periodus ad verbum est.

4. In *periodo quadrimembri* idem prorsus accidit; sive enim periodi bimembris Protasim & Apodosim in duo membra singulas produxeris, sive alterutram earum in tria: semper periodum quadrimembrem habebis. Exemplum sit illa bimembris Ciceroniana: Protasis (1. membr.) *Quoniam, cujus consilio Roscius occisus sit, video*: Apod. (2. membr.) *cujus manu sit percussus, non laboro.* Hanc si modo mox recensito diduxeris, Protasim quidem in duo sequentia membra: (1. membr.) *Quoniam argumentis certissimis compertum habeo*, (2. membr.) *cujus potissimum consilio Sext. Roscius occisus sit.* Apodosim deinde in alia duo membra: (3. membr.) *non frustra consumam operam & laborem in quaerendo*, (4. membr.) *cuiusnam ille manu sit percussus.* Habes hic periodum quadrimembrem oppido elegantem & numerosam. Sed observa simul diductionem Protasis in membrum alterum ex sola dilatatione verbi *video*; Apodosis autem membrum secundum ex dilatatione verbi *non laboro* ortam esse. Idem plane eventurum confide, si aut aliquam bimembrem in

tria membra dispescueris, aut propositionem etiam quamcunque simplicem accurate observaveris, scienterque amplificaveris.

l. Frustra in tota arte periodica desudaveris, nisi artem apte devinciendi membra invicem probe callueris. Cum enim per hanc tantum membra singula suspendi valeant, omnis periodorum recte formandarum cardo ab hac una arte pendebit.

m. Sunt vero apta non minus quam necessaria tam suspendendi, quam divinciendi instrumenta, particulae, quarum ope nexus omnis inter membra perficitur. Quae caussa fuit, cur ceu rem summi momenti particularum doctrinam & usum adolescentibus nostris jam alias commendaverimus, & denuo tanquam praesentissimum subsidium commendata cupiamus.

n. Equidem habent viri particulas hujusmodi in numerato, nihilque fere, recte et ordinate cogitantes moratur nexus iste; sed molestiae, difficultatis, & tantum non nauseae plenus labor est adolescentibus: connexiones justas reperire, & particulas competentes adhibere. Fortassis rem gratam & proficuam his postremis facturi sumus, si classes obviarum particularum connectentium aliquas huc inserimus.

1. *Particulae Relativae.*

Qui — { Is / Ille / Ejusmodi

Meus — Vester

Idcirco — { Ut / Quod

Quamdiu — Tamdiu

Is / Hic } — Ut

Quanto — { Tanto / Eo

Talis — Qui

Partim — { Alia / Quaedam

Quoad — Inde

Tantum abest — Ut — Ut

Alii — Alii

Rari — Plerique

Hujusmodi — Qui

Noster — Vester

Idcirco — Non quia, sed quoniam

Tamdiu — Quamdiu

Quoties — Toties

Quantum — Tantum

Qualis — Talis

Tantus — { Quantus / Ut

Tot — Quot

Alius — Alius, Alius.

Non tam — Quam

Non tam propter — Quam propter

Non tam quod — Quam quod

Ille — Hic

Sic / Ita } — Ut

Quia / Quoniam } — Id circo

Quo — { Eo / Hoc

Nihil aliud — Nisi

Antea — Nunc

Partim — Partim

Prius — Quam

Tantus — { Ut / Uti

Tam — Quam

Non tam quia — Quam quia &c.

2. *Particulae Conditionales.*

Si — { Tamen / Certe / Profecto }

Si unquam { Tum profecto / Hoc tempore }

Si — { Sin autem / Sin minus / Sin aliter }

Sin — { Sin cur / Sin vero }

Si quando — Nunc

Si — Quid

Si qui — { Is / Tum certe }

Si — Num propterea

Si — { Sin / Sed si }

Si nihil aliud -- Hoc saltem

Si quisquam — profecto

Si — { Idcirco / Nunc / Tandem }

Si — { Tamen non / Cum vero / Necesse est }

Si — Quanto

Si — Quam

Hoc esset — { Nisi / Nisi sit }

Si — Tum

Sin aliter — Tum

Si ut — { Sic / Tum demum }

&c.

3. *Particulae Caussales.*

{ Quia / Quoniam } — Ideo

Ideo — { Non quod / Sed quod }

Una — { Altera / Tertia / Quarta caussa }

{ Idcirco / Propterea } — { Quia / Quod }

Quod cum sit — Ideo ut

Cum — { Tamen certe / Necesse est }

Non ideo — Sed ut

Hoc est — Quia

Cum — Quis dubitat quin &c. &c.

4. *Particulae Comparativae.*

Ut — { Sic / Ita

Ut non — Sic non

Tanquam — Ut

Quemadmodum — Sic

Ut nec — Si nec

Perinde — Ac ſi

Non aliter } — Quam
Non ſecus }

Nonne ut — Sic

Eo modo — Quo &c.

Annot. Hoc genus particularum praecipue ad Similia, Exempla & Teſtimonia connectenda valet.

5. *Particulae Conceſſivae.*

Illud eſt magnum -- Tamen neſcio an

Quamquam hoc eſt - Tamē

Quamquam non modo - ſed etiam - tamen

Quamquam hoc eſt - Tamē illud magis - quia

Quamvis - Tamen { Quoniam / Quod

Etſi ſic - Ut non magis - tamen

Dabimus hoc eſſe - Haud tamen ſcio an

Ut ut — Tamen

Quamquam — Tamen non hoc — ſed illud

Etſi hoc maximum -- Tamē id magis - quam

Quodſi hoc non eſſet — ſed illud — tamen

Etſi hoc ſit -- Tamen niſi illud ſit -- non fiet

Quamquam hoc eſt -- illud tamen non eſt — niſi &c.

6. *Particulae Adverſativae.*

Hoc eſt—Sed illud non eſt
Hoc quidem — Sed tamen
Illud jam pridem — hoc nunquam
Et hoc non eſt — Sed illud eſt
Hoc quidem — Nihil ominus tamen
Quidem — { Sed & / Sed etiam

Hoc fit — Non ut — Sed ut
Quidem — Autem
Verum — Si
Si — Quidem — Tamen
Hoc quidem — At vero
Illud ſemper — Hoc nunquam &c. &c.

7. *Particulae Explanativae.*

Aut — Aut — Aut &c.
Non tantum - Verum etiam
Non modo — Sed potius
Non modo — Sed contra
Praeſertim ſi - Praeſertim cum
Nec - Neque - Neque &c.
Aut — { Aut etiam / Aut certe
Non modo — Sed etiam
Non modo — Sed quoque

Non modo — Verum multo magis
Non modo nihil — E contrario
Prorſus — Quaſi
Sive — Sive — Sive &c.
Non modo — Sed pene
Non tantum — Sed omnino non
Praecipue - Praeſertim - Inprimis
Ne — Quidem — Ne &c.

8. *Particulae Copulativae & Conſecutivae.*

Et — Et — Et &c.

Simul — { Ac / Atque / Illico

Cum — Tum

Tum — Cum

Item — { Quam / Non item

Poſtquam — { Illico / Repente

Simul — Simul

Simul ut — Continuo

Cum — { Protinus / Statim

Poſt — { Quam / Cum

Poſtquam — { Tum vero / Tumdenique / Tum tandem

Simul — Et — Et

Ut primum — Confeſtim

Cum — Tum demum

Item, Ibidem, Itemque

Ut, uti &c. &c.

Annot. Exempla periodorum ope harum particularum confecta iſtuc congerere operae pretium non eſt; ſunt enim vel aperto Cicerone ubique obvia.

9. Secundum connexiones mutuas membrorum inter ſe, periodi ipſae invicem copulandae ſunt, ut ex diverſis in unam orationem coëant. Hae periodorum commiſſurae, ſi ex ipſo orationis ſenſu dimanent, optima ſine dubio ſunt, nonnunquam vero & hic fibularum loco particulae quaepiam adſciſcuntur, quae in auctorum lectione conſtanti ſollicitudine obſervandae, enodandae, & ad uſum applicandae ſunt. Ecce hujus generis:

Atque ego quidem —	Itaque —
Et vero —	Nam cum —
At enim —	Ac primo quidem —
Quae cum ita ſint	Enimvero —
Neque vero —	Adde quod —
Quin etiam —	Accedit & illud —
Igitur —	Huc accedit —
Ergo —	Jam vero quid dicam ?
Quid, quod — ?	Nam illud quid attinet —?
	Omitto domeſtica — &c.

I. *Annot.* Non liquidius hoc connectendi artificium quantum eſt, percipietur: quam ſi opere ipſo executioni mandatum coram inſpiciendum offeretur. Itaque in hunc finem ſubjecta eſto pars exordii Orationis pro Leg. Manil.

Quamquam *mihi ſemper frequens conſpectus veſter multo jucundiſſimus, hic* autem *locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus viſus eſt, Quirites*: tamen *hoc aditu laudis* non *mea me voluntas*, ſed *meae vitae rationes ab ineunte aetate ſuſceptae prohibuerunt.*

Nam cum *antea per aetatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem, ſtatueremque, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.*

Itaque neque *hic locus vacuus unquam ab* iis, qui *veſtram cauſſam defenderent, fuit*, & *meus labor in amicorum periculis caſte integreque verſatus ex veſtro judicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus.*

Nam cum *propter dilationem comitiorum ter Praetor primus cunctis centuriis renunciatus ſum*: *faci-*

facile intellexi Quirites, & *quid de me judicaretis*, & *quid aliis faciendum praeſcriberetis.*

Nunc cum & *auctoritatis*, *in me* tantum *ſit*, quantum *vos honoribus mandandis eſſe voluiſtis*, & *agendum facultatis* tantum, quantum *homini vigilanti ex forenſi uſu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre:* certe & ſi quid *auctoritatis in me eſt*, ea *apud* eos *utar*, qui eam *mihi dederunt;* & ſiquid etiam *dicendo conſequi poſſum*, iis *oſtendam potiſſimum*, qui ei *quoque rei fructum ſuo judicio tribuendum eſſe cenſuerunt* &c. &c.

2. Coecus plane ſit & incogitantiſſimus, qui circumductiones & vincula, quibus tum membra, tum periodi mutuo adſtringuntur, non hic undique deprehendat.

p. Denique ſumma & praecipua cura illuc convertenda eſt, ut non membra ſolum ſingula, ſed totae etiam periodi, dum a ſermone vulgi longiſſime cum dignitate recedunt, ſimul numeroſae ad aures perveniant. Quae quidem dos adeo eloquentiae propria eſt, ut ſine numero nec opus oratorium aliquod eſſe, nec ſuavitas ſermonis ſperari debeat.

Annot. Suaviſſima eſt Tulii ſententia, graviſſimaque auribus accidit Orat. pro Marcello: *Nulla eſt tanta vis*, *tantaque copia*, *quae non ferro ac viribus debilitari frangique poſſit;* quae tamen continuo peribit, ſimul ac pulcherrimum numerum abſtuleris. Quam flaccida enim & elumbis erit, ſi ita efferas: *Nulla eſt vis tanta & copia tanta*, *quae non poſſit debilitari*, *frangique viribus*, *ac ferro.* Sic in alia quoque Ciceronis Orat. in Philipp. haec oratio: *Te miror*, *Antoni*, *quorum*

facta

facta imitere, eorum exitus non perhorrescere? absolutissimum reputatur numeri oratorii pulchritudinisque inde natae exemplar. Tolle numerum, & hoc modo enuncia: *Te miror, Antoni, non perhorrescere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Jam scilicet decor omnis defluxit.

q. Conciliabitur vero numerus (ut prolixa multa praetereamus, quae praeceptores de hoc tradiderunt) his vero praeter jam alias tradita adjumentis:

1. Oratio non solum periodis diversorum membrorum sit varia; sed ne periodis quidem jugiter instructa sit, sed modo periodico dicendi genere utatur, modo membratim aut incisim, prout rei convenientius erit, progrediatur.

2. Periodorum clausulae diligenter circumspiciendae, ac numerose concludendae sunt. Aures enim extremum praesertim spectant, & in eo acquiescunt. Itaque etsi non anxium esse oporteat de mensura clausularum, fere tamen ultima periodorum membra longiora, & voces, quibus periodi concluduntur, frequentissime quadrisyllabas, aut trisyllabas, imo quinque etiam syllabarum nonnunquam deprehendas, quarum penultima longa: vox tota autem Dispondaeus, Dichoraeus, aut similis quispiam pes sit e. g. *Comprobavit. Transmittendum. Revocavit. Consistunt. Putetis. Prohibuerunt. Dimicaretis.*

An-

Annot. Hae ipſae voces, ut numeroſae & ſonantes, tam concinne apud Ciceronem non caderent, niſi plerumque praecederet vox alia brevior, vel longior, quae velut viam parat ad poſtremae vocis pleniorem ſonum. Sed nimirum ſatietas ubique vitanda, nec facile alibi magis formidanda, quam ubi numerus ſuaviter aut magnifice cadit. Varietas autem undique arceſſenda.

3. Membra, ſi res ferat, aptis inciſis prope idem ſignificantibus amplificetur. e. gr. Cic. poſt Redit. in ſenat. *Quae tanta poteſt exire ubertas ingenii, quae tanta dicendi copia, quod tam divinum atque incredibile dicendi genus orationis, quo quisquam poſſit veſtra in nos univerſa promerita, non dicam complecti orando, ſed percenſere numerando?*

4. Longae & breves ſyllabae ita alternent, ut orationem perpetuo temperent, ne vel incitatior feratur, nec retardata langueſcat. Illuſtre attemperati hujus numeri exemplum ex Cicer. pro Marcello allegatur: *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes.*

Annot. Ad gravitatem tamen & majeſtatem quandoque melius exprimendam ſyllabae longae coacervantur, quemadmodum frequentatis ſyllabis brevibus celeritas indicatur.

5. Non tantum ſyllabae, ſed etiam voces longiores brevioribus interpolentur & permiſce-

miſceantur. Tale eſt illud Ciceron. Catil. 1. *Vivis, & vivis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.* Item illud pro Fontejo in peroratione elegantiſſima. *Nolite pati judices, aras Deorum immortalium, Veſtaeque Matris, quotidianis virginis lamentationibus de veſtro judicio commoveri. Proſpicite, ne ille ignis aeternus ſacerdotis veſtrae lacrymis extinctus eſſe dicatur. Tendit ad vos virgo Veſtalis manus ſupplices easdem, quas pro vobis Diis immortalibus tendere conſuevit* &c.

6. Summus numeroſae orationis artifex Cicero & diligentiſſime & attentiſſime legendus relegendusque eſt, neque id oculis et animo, aut ſubmiſſa ſolum, ſed alta etiam & elata, quandoque contenta item voce; ex qua lectione longe certius, quam ex minutiſſimis praeceptionibus numeroſam orationem combibet tiro noſter.

7. Aurium poſtremo judicium ſollicite exquirendum, & accurate audiendum. Eſt enim illud, teſte eodem Cicerone, ſuperbiſſimum, a cujus tribunali recte informato vix provocare in iſto genere liceat.

Annot. Ad acuendum judicium iſtud aurium expedit, tirones noſtros ſententiarum Ciceronis aliquot ſuavitate praecellentium numeros diſſipare & transformare, tum vero transformatos ad exemplar ipſum componere & trutinare, unde continuo apparebit, quanto intervallo diſcrepent.

Id quod Quintilianum in breviſſimis his ſententiis feciſſe novimus: *Patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit.* Item hujus: *Omnes prope civitates virtute, gloria, dignitate ſuperabat.* Quam enim longe aliter caderent ita mutato numero prolatae: *Patris ſapiens dictum comprobavit temeritas filii.* Et: *Prope omnes civitates ſuperabat virtute, dignitate, gloria.*

B. De Tranſitionibus.

a. Satis nondum eſt ad expolitionem & concinnitatem orationis, ut membra invicem cohaereant, imo ut periodi etiam integrae deligatae inter ſe ſint, ſed neceſſe omnino eſt, ut partes etiam majores orationis, quales e. g. ſunt argumenta, argumentationes, & utrorumque partes, arctiſſime, & ita quidem copulentur, ut absque hiatu nulla illarum abeſſe poſſe manifeſte videatur.

b. Quemadmodum vero priora illa officia particulis præſtantur, de quibus & hic & alibi diffuſius tractatum jam eſt; ita poſterius hoc Tranſitionibus, ut vocant, tantum obtineri poteſt, harumque Tractatio ad numerum & ſuavitatem adhuc ſupereſt.

c. Definitur autem: *Tranſitio eſt orationis quidam nexus, quo fit, ut apte copulata inter ſe illius membra concinne cohaereant, & unum quaſi corpus efficiant.* Nihil attinet hic monere, non de membris periodorum, aut minoribus

isthic sermonem esse, sed de membris totius orationis.

d. Potest Transitio prima partitione in *realem* & *verbalem* dividi.

1. *Realis Transitio* vocabitur, quando res in oratione obvenientes, & partes majores non solum accurate coordinantur, sed etiam tam scite & affabre ipsa elocutione tractantur, ut posteriora perpetuo ex prioribus sensim sine sensu fluant; & cum sequentibus accedentia vel imprudentibus auditoribus connexa sint.

Annot. Transitionis hoc genus sine dubio virile ac optimum quidem vel ex eo etiam capite est, quod ipsae commissurae prope omnem attentionem fugiant, atque sic oratio non arte, sed natura coaluisse videatur. Verum praeterquam, quod hoc genus subtile ingenium, subactum judicium, & multum optimorum lectionem desideret, quae res non sunt omnino omnium; etiam satietatis defugiendae caussa vel a peritissimis transitiones apertae, quas verbales appellare fas est, non omittuntur, sed ab iis, qui dexterrime faciunt, cum realibus permiscentur.

2. *Verbalis Transitio* proinde est *oratio, quae dictis dicenda connectit.*

Annot. Cum oratio in definitione dicitur, verba esse illas connexionis fibulas satis intelligitur.

e. Dispescitur autem porro Transitio verbalis in *perfectam* & *imperfectam*.

1. *Per-*

1. *Perfecta Transitio* est, qua breviter monemur, & quid dictum sit, & quid dicendum adhuc restet. Sic Cic. pro Leg. Manil. *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.* Item Cic. pro Cluent. *Satis esse arbitror demonstratum judices, iis criminibus accusatum esse Oppianicum, ut honeste absolvi nullo modo potuerit. Cognoscite nunc ita reum citatum esse illum, ut &c.*

2. *Imperfecta Transitio* est, qua alterum tantum eorum exprimitur, quae mox imperfecta inesse diximus, nempe, quae dicenda solum praenunciat. Ita Cic. pro Rosc. *Age nunc, illa videamus, judices, quae secuta sunt.* Item pro Cluent. *Nunc jam summatim exponam quibus criminibus Oppianicus damnatus sit.* Et pro Murena: *Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus — retractandus.*

Annot. Ne ideo Tsansitionem hanc imperfectam appellari quis suspicetur, quasi manca sit, aut quoquo modo mala; sed ea solum de caussa, quod dicenda commemoret dictorum nulla mentione illata, atque adeo unum tantum membrum definitionis praetermisso altero respicere videatur.

b. Solent tirones non mediocriter laborare in formandis hujusmodi Transitionibus. Ad quam difficultatem, qua fieri potest, alleviandam, nonnulla Transitionum Ciceroniarum exempla sub aspectum sistimus. Indicent adolescentes ipsi, quae

 ea-

earum perfectae, aut quae imperfectae ſint, quarumque uſus & imitatio eorum neceſſitatibus conveniat.

Exempla Tranſitionum ex Cicerone decerptarum.

1. Satis mihi multa verba feciſſe videor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium; magnitudine periculoſum. Reſtat, ut de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus praeficiendo dicendum eſſe videatur.
2. Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod propoſui, de periculo.
3. Uni epiſtolae reſpondi: venio ad alteram.
4. Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus.
5. Verum ubi rerum teſtimonia adſunt, nihil opus eſt verbis.
6. Sed haec vetera: Illud recens, Caeſarem meo conſilio interfectum.
7. Sed ne forte ex multis rebus geſtis M. Antonii, rem unam pulcherrimam tranſiliat oratio, ad Lupercalia veniamus.
8. Non diſſimulat, Patres conſcripti, apparet eſſe commotum, ſudat, pallet. Sed arrogantiam hominis, inſolentiamque cognoſcite.
9. At etiam auſus es. (Quid autem eſt, quod tu non audeas?)
10. Sed jam ſatis multa de cauſſa: extra cauſſam etiam nimis fortaſſe multa. Quid reſtat, niſi

ut

ut orem, obtesterque vos judices, ut misericordiam tribuatis fortissimo viro?

11. Quaestura illius demonstrata, reliqua attendite.

12. Atque ut inde oratio mea proficiscatur, unde haec omnis caussa ducitur.

13. Atque ut facilius intelligere possitis Judices, quae facta sunt, indigniora esse quam haec sunt, quae diximus: ab initio, res quemadmodum gesta sit, vobis exponam.

14 Sed haec robustioris improbitatis scelera omittamus, loquamur potius de iniquissimo genere levitatis.

15. Id quo facilius facere possitis, dabo operam ut a principio, res quemadmodum gesta sit, cognoscatis.

16. Sed finis sit: neque enim prae lacrymis jam loqui possum; & hic se lacrymis defendi vetat.

17. Sed quoniam emersisse jam e vadis, & scopulos praetervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur.

18. Plura de illo archipirata dixi, quam volui, & tamen ea, quae certissima sunt, hujus criminis argumenta praetermisi.

19. Age vero, ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditemur.

20. Ad ejus Tribunatum, qui ad sese jam dudum vocat, & quodammodo absorbet orationem meam: contento studio, cursuque veniamus.

21. Atque haec oblectationis, illa necessitatis.

22. Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, homines natura quanto omnes anteirent animantes.

23. Sed quid ego longinqua commemoro?

24 Magna sunt haec, vel potius maxima: jam vero quanto majus videbitur?

25. Multa hujusmodi proferre possem: sed genus ipsum videtis.

26. Nolo in hac re multus videri.

27. Sed quid ego haec aut tam levia, aut tam minima recordor?

28. Jam vero ista etiam notiora, quanto se opere custodiant bestiae.

29. Multa praetereunda sunt, & tamen multa dicuntur.

30. Vereor ut hoc, quod dicam, perinde intelligi audtu possit, atque ego ipse cogitans sentio.

31. Sinite me illa minora, ac quotidiana praetermittere.

32. Illud tamen, quanquam ad exitum festinet oratio, praetermittere nullo modo possum.

33. Verum haec missa facio; illud quaero.

34. De exordio satis dictum est, deinceps ad narrationem transeamus.

35. Quod ad definitiones, hactenus; reliqua videamus.

36. Nunc reliquorum oratorum aetates persequamur.

37. Tem-

37. Tempus eſt ad ceteras partes orationis proficiſci. Deinceps igitur de diſpoſitione dicemus.

38. De ſtatutis diebus dixi: nunc de annalibus dicam.

39. Haec de hero: quod ſequitur, de pecore.

40. De multitudine quondam quod ſatis eſt, admonui, de obſcuritate pauca dicam.

41. Sed ut omiſſo principio rem ipſam aggrediamur.

42. Hactenus de principe: quod ſequitur, de monſtro.

43. Jam quantum illud eſt, quod in occupationibus ſummis nunquam intermittis ſtudia doctrinae?

44. Utinam vero mihi ſatis eſſet ad dicendum vel facultatis, vel temporis.

45. Hic, hic, auditores, animos ad inſignis facti memoriam ſempiternam erigite.

46. Sed haec utcunque ferenda: hoc vero quis ferat?

47. Audiſtis graviſſima: audite nunc graviora,

48. Sed haec privatim: nunc quae publice geſta ſunt, videamus.

49. Verum haec miſſa facio; illud quam —

50. nihil jam dico de iſto ſcelere.

51. Poſtularet hic locus: ut dicerem de —

CAPUT II.

De ornatu oratorio.

a. Ornatus oratorius non jam elegantiis illis contentus eſt, quibus ornatam orationem quamcumque effici alias monuimus, ſed ſublimioris ordinis decora requirit.

b. Accedunt haec praeſertim ex figurarum luminibus, ſine quibus nihil extans in oratione, & nulla eloquentia in oratione expectari, imo ne concipi quidem poteſt.

c. Sed quoniam figurae non in propriis ſolum verbis; verum non raro etiam in translatis fiunt, & aliunde translationes per ſe ipſas eximia prorſus orationis ornamenta ſunt; hinc de translationibus primum, tum de figuris tractandum nobis eſt.

§. I.

De Tropis.

a. Tropus vox derivata graeco verbo Τρεπω, id eſt, *transfero*, *muto*; eſt nominis vel ſermonis a propria ſignificatione in alienam cum virtute translatio.

I. *Annot.* Inopia & neceſſitas procul dubio troporum uſum primum docuerunt, cum tot rebus ideisque noſtris juſte exprimendis verba propria deeſſent. Inde factum eſt, ut vel hodie adhuc

non-

nonnullae voces translatae propriarum loco rebus haeserint. Ita nimirum: *gemmam aut oculum vitis* hodiedum apellamus, *pedem montis*, *sinum maris*, *errore labi* &c. Coeperunt vero postea, quae ob necessitatem inventa fuerunt ornatus, dignitatis ac jucunditatis etiam caussa frequentari.

2. Dum translationem cum virtute fieri volumus, non omnis & cujuscunque generis fortassis de trivio sumtas translationes probamus, sed eas tantum, quae orationi pondus, dignitatem, venustatem, aut suavitatem conciliant. *Quantum animo vulnus accepit*, Plinius ait, translato a carne ad animum vulnere, majori certe cum pondere, quam si dolorem posuisset; quod est cum virtute transferre.

b. Pro diversa ratione, qua translationes hujusmodi fieri possunt, varia item oriuntur troporum genera, de quorum partitionibus, numero, & vi hic disputare non vacat, nec refert. Certe nobilissimi eorum, & in usum frequentiorem recepti communi sententia sunt *Metaphora*, *Metonymia*, *Synecdoche* & *Ironia* quos seorsim singulos primum persequi, tum minorem troporum familiam lustrare necesse est.

A. *De metaphora.*

a. *Metaphara* (Latinis translatio) est vocis propter aliquam similitudinem translatio. Sic qui fortunam *vitream* dixerunt, fragilitatis similitudinem; qui *advolare* pro celeriter accurrere, aut *confluere* multitudinem, pro concurrere adhibuerunt, celeritatis aut multitu-

dinis ſimilitudines ob oculos praepoſitas habuerunt.

Annot. Quoniam ſine ſimilitudine haberi non poteſt metaphora, diſcrimen inter haec duo vix aliud aſſignari poteſt, quam quod ſimilitudo plerumque apertis & expreſſis verbis enuncietur; metaphora autem tacitis, tectisque. Metaphora enim ut Cicero l. 3. de Orat. ait: *Similitudinis eſt ad verbum unum contracta brevitas.* Itaque ſi dixeris: *Vites emittere ſua germina tanquam gemmas*, ſimilitudo eſt; ſi contra: *Vites emittere gemmas ſuas*; aut etiam *gemmare vites* dicas, metaphoram protuliſti Sic porro: *Feci eas res, quibus velut fundamentis nititur respublica*, aperta ſimilitudo eſt; cum tecta erit, dicesque: *Fundamenta jeci reipublicae*, non jam ſimilitudo, ſed metaphora eſt. Ita denique ſimilitudinem hanc: *Tempus ſervitutis, quo res gerebatur coecorum more*, breviſſima elegantiſſimaque metaphora expreſſit Cic. famil. XIII. 25. *Coecum tempus ſervitutis* &c.

b. Metaphorae ex omnibus illis rebus divinis & humanis, coeleſtibus & terrenis formari poſſunt, unde ſimilitudines deduci valent.

Annot. Monent acuti praeceptores: optimas & efficaciſſimas metaphoras eſſe, quae ab *oculis* tanquam ſenſu omnium acerrimo, tum quae a *motu*, *vita*, *ſenſuque* deducuntur. Sic Cic. *Cognovi rem ad arma ſpectare.* Idem. *Perculſa & proſtata bello jacent omnia.* Idem. *Me nives, frigora, imbres detruſerunt. Litterulae meae tui deſiderio oblanguerunt. Litterae oculos paullum ſuſtulerunt. Dixi ſine te omnia mea muta eſſe. Excita e ſomno tuas litteras. Oratio claudicat, fluctuat, eſt ſine nervis ac viribus. Oratio excurrit, aequa-*

liter

liter constanterque ingreditur &c. & infinita hujusmodi, quae apud Ciceronem nulla non pagina invenies.

c. Circumspectio tamen & judicium in formandis metaphoris, quod prudentiae erit, adhibeatur, ut ad consilium dicentis quam maxime accommodetur.

1. *Annot.* Itaque cum illustrare quid & extollere vult Orator; ex splendidis, non ex viribus & abjectis similitudinibus conficiet metaphoras suas, cum obscurare autem desiderat, ex obscuris & tenebris repetet; cum terrere, horrenda & terribilia conquiret &c.

a. Profecto ad splendorem pertinent haec Ciceronis: *Virtutis tuae lumen eluceat. Theatrum gloriae, flumen ingenii, splendor orationis. Gloria circumfluere, florere aetate, gratia, opibus &c.* Ad terrorem & vehementiam illa a Cicerone accommodata sunt: *Rei familiaris naufragia, orbem terrarum ardere bello.* Tanquam ex specula aliqua prospexi *tempestatem futuram. Fulmen* pro tristi nuncio, *Turbo* vel *incendium* pro seditione *Tuba belli civilis* pro concitatore. *Scopulus patrimonii, Flamma civilis discordiae, Vox perniciosa intonuit &c.* Sic desidiam idem Cicero explicat. *Amicum congelasse otio. Veternus civitatem occupat, Crimen refrixit, Ardor restinctus est. Studium deferbuit &c* Denique aversationem & contemtum hujus generis metaphoris extulit Cicero *Pestes hominum laude aliena dolentium. Exaruit vetus urbanitas Sentinam urbis exhauriri*, sc. plebem miseram. *Lutum, coenum, sordes* pro homine improbo. *Monstrum, portentum &c.*

d. Classes, ad quas omnes cujuscunque generis metaphorae revocantur, quatuor passim duce Fabio assignantur:

1. Cum a re animata verbum transferimus ad aliam rem animatam. Sic Livius *Scipionem a Catone solitum allatrari* ait. Ubi vocem *allatro*, quae cani propria est, a cane ad hominem, ab animato ad aliud animatum translatum esse patet.

2. Cum a rebus inanimis ad alia itidem inanima vox transfertur, quale est illud Poëtae: *Classique immittit habenas*, id est, funes seu rudentes. Item illud: *Orationis vela contrahamus*. Ubi liquet, vocem *habenas* aurigationi propriam ad navigationem, & *vela* ex navibus ad orationem, ubique ab inanimo ad inanimum aliud translatum fuisse.

3. Cum a re inanima ad animal fit translatio, ut illud Catulli: *O qui flosculus es juvenculorum*: ubi vides, *florem*, qui res inanima est, pro juvenculo eximio sumi, qui utique animal est. *Duo fulmina belli Scipiades.*

4. Cum contra ab animali sumtum ad inanima transfertur, & ipso usu applicatur. Hoc quemadmodum rursus in Poëta est: *Sed inscius alto accipiens sonitum saxi de vertice,*

tice Paſtor. In qua ſnntentia vocem *vertice*, qui homini tantum competit, ſaxo attributum videmus.

Annot. Inter omnes has metaphoras teſte eodem Fabio mira quadam ſublimitate praecellit illud metaphorae genus; in quo rebus ſenſu carentibus; actum quemdam & animos damus, quo modo Virgilius fluvio indignationem impertiit animis tantum convenientem: *Pontem indignatus Araxes*, & Cicero gladio actiones & ſenſus non niſi ratione praeditis propria, pro Ligar. *Quid enim tuus ille, Tubero, diſtrictus in acie Pharſalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum?*

e. Ut vero moderatus, opportunus, & ſuis limitibus definitus metaphorarum uſus orationem mirifice illuſtrat, ita cautiſſime eſt providendum, ne illius uſus in vitia prolabatur. Numerantur autem in vitiis metaphorae:

1. Si ſint frequentiores; taedio enim tunc, & ſatietate complent, neque jam ornamenta, ſed tenebras & obſcuritatem orationi affundunt, & proprie in aenigmata tranſeunt.
2. Si ſint humiliores, aut fortaſſis plane ſordidae a re quapiam deformi & abjecta petitae. Primi cenſus eſt: *Saxea mundi verruca* pro monte aut rupibus poſita; & quod Tertullianus alicubi uſurpavit: *Generale naturae lixivium* pro diluvio; alterius: *Perſecuiſti reipublicae vomicam* mortem ſceleratorum intelligendo, & *Stercus*

cu-

curiae Glauciam appellando, quae exempla ipſe Cicero allegat.

2. Si ſint duriores, id eſt, longius accerſitae, ut qui canos *capitis nives* dixit, & quem Horatius taxat, quidam M. Furius Bibaculus ita canens: *Jupiter hibernas cana nive conſpuit alpes.* Item; *Mortuo M. Catone pupillum relictum eſſe ſenatum.* Quae omnia duriora ſunt, quam ut delicata auris oratoria ferre poſſit.

Annot. Cum veremur quandoque, ne durior & demiſſior auditori accidat aliqua translatio, vel etiam audacior, molliemus ac mitigabimus illam his aut ſimilibus formulis: *Ut ita dicam, quaſi - pene - ſi ita loqui fas eſt* &c. Ipſe Cicero mox relatam translationem praemunivit: *Pupillum, ut ita dicam, relictum eſſe ſenatum.* Et idem ad famil. XIII. 10. *Qua commendatione quaſi amicitiae fores aperiuntur. Debet* namque eodem auctore *verecunda eſſe translatio*, ut praecario, non vi veniſſe videatur.

4. Si minime conſtantes & ſecum diſcordes ſint metaphorae, hoc eſt: ſi ab uno translationis genere in aliud deflectant, & quod vulgo jactatur, ab incendio inchoent, in tempeſtate autem deſinant.

Annot. Non ipſi ſummi latinitatis ſeu ſolutae ſeu ligatae principes, a vitioſis his metaphoris liberi ſemper ſunt. Sic namque Cicero I. 2. de Orator. imitationis effectum deſcribens. *Ut cum in ſole ambulo, etiamſi aliam ob cauſſam ambulem, ſit tamen natura, colorer: ſic*

ſic cum iſtos libros ſtudioſus lego, ſentio orationem meam illorum cantu quaſi colorari. Quid *cantui* cum *colore* convenit? Et Hor. Ep. I. *Nemo adeo ferus eſt, ut non miteſcere poſſit, ſi modo culturae patientem accommodet aurem.* Vide, quam diſparata congeſta ſint, & ter ab eodem translationis genere aberratum. *Ferarum* eſt manſueſcere & cicurari. *Miteſcunt* fructus acerbi & immaturi, *Cultura* agrorum eſt, diſciplina ferarum. Sed nempe quandoque bonus dormitat Homerus.

5. Si nimium poëticae ſint translationes; neque enim quae poëtis aut voluptatis excitandae cauſſa, aut metrorum neceſſitate libera ſunt, ea continuo etiam oratoribus permitti poſſunt. Itaque caveat orator cum Virgilio dicere: *Volucres pennis remigare, liberum aera ſecare*, aut cum Horatio de Euro vento: *Per Siculas equitavit undas.*

f. Quoties Metaphora aliqua eadem pluribus verbis longius producitur, *Allegoria* vocatur, quam latine inverſionem interpretantur, propterea quod non ſolum aliud verbis, aliud ſenſu; ſed ſaepe etiam contrarium oſtendat. Itaque recte ſenſerunt, qui Allegoriam appellarunt continuatam metaphoram. Eſt autem allegoriarum genus duplex, nimirum allegoria *pura* & *mixta*.

1. *Allegoria pura* eſt, cujus verba omnia aut fere omnia ſunt translata. Sic Cic. ad Attic. IV. 2. de ſuis inimicis: *Idem illi, qui mihi pennas inciderant, nolunt easdem,*

re-

renaſci, ſed ut ſpero, jam renaſcuntur. Item famil. IX. 15. *Sedebamus in puppi, & clavum tenebamus; nunc autem vix eſt in ſentina locus.* Reſpublica hic eſt navis, Cicero Nauta. Denique pro Quinctio tali allegoria queritur, ſe cauſſam prius debere defendere, quam accuſator oppugnet: *Ita fit, ut ego, qui tela depellere, & vulneribus mederi debeam, tum id facere cogar, quum etiam telum adverſarius nullum jecerit. &c.*

Annot. Hoc genus allegoriae periculoſius eſt, quam ut paſſim commendari mereatur. Facile enim longius filum unum idemque proſecuti in obſcuritatem, affectionem, aut quod pejus eſt, in ineptias aliquas delabimur.

2. *Allegoria mixta* eſt, quando verbis translatis interſeruntur propria, mentem ſenſumque aliquando apertius declarantia. Sic Cic. ad Attic. IV. 16. *Amiſimus, mi Pomponi, omnem non modo ſuccum ac ſanguinem, ſed etiam colorem & ſpeciem priſtinam civitatis.* Vox *Civitatis* indicat, de cujus Corporis valetudine hic agat. Inſignis plane ad hoc propoſitum eſt locus ille Ciceronis in Piſonem: *Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus ac fluctibus reipublicae navem gubernaſſem, ſalvamque in portu collocaſſem, frontis tuae nubeculam, aut collegae tui contaminatum ſpiritum perhorreſcerem. Alios ego vidi ventos, alias proſpexi animo procellas, aliis impendentibus tempeſtatibus*

non

non cessi &c. Videmus vero hic permistis vocibus: *reipublicæ, frontis tuæ, collegæ tui* omnia satis nitide declarari.

a. *Annot.* Si metaphorae usus modicus inculcatur, facile consequi videmus longe parciorem allegoriarum esse posse, ubi de gravibus præsertim, seriisque thematis agitur; nam in argutis & festivis, ubi delectatio præcipue spectatur, liberaliorem fortassis esse licet.

b. Cum adhibebuntur allegoriæ, ea præcipuarum una sit cautio, ne discordes secum ipsis sint, sed a principio ad finem sibi constent, quod idem de metaphora jam supra monitum est. Peccaretur certe gravissime in regulam hanc, si rempublicam e. g. *Seditionis fluctibus deflagrare aut concidere* diceres. Recte contra observatæ præceptionis istius illustrissimum exemplum habetur apud Horat. L. I. ubi de bello civili ita:

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides ut
Nudum remigio latus
Et malus celeri saucius Africo
Antennaeque gemant? ac sine funibus
Vix durare carinæ
possint imperiosius
Aequor? Non tibi sunt integra lintea &c.

Undique in hac allegoria egregie e capite ad calcem consentiunt omnia; *navis* respublica est, *fluctus* civile bellum, *portus* pax & concordia, *remigium* milites, *nautae* magistratus, *malus* præcipui duces &c.

g. Allegoria pura in obscuritatem delapsa *ænigma* appellatur, & absque omni dubio in vitio est,

quo tamen poëtæ nonnunquam, aliquando etiam oratores utuntur.

B. De Metonymia.

a. *Metonymia* (Græci aliter Hypallagen, Latini transnominationem voçant) eſt, cum vox aliqua cognata & vicina pro altera adhibetur.

b. Quam lata igitur cognatio & vicinia vocum eſt, tam vaſtus etiam hujus tropi uſus eſt. Fere tamen Metonymiae omnes ex ſequentibus fontibus oriuntur:

1. *Cauſſa* vel *quaſi cauſſa* ponitur pro effectu; nonnunquam etiam *Auctor*, *Inventor*, *Præſes*, pro re effecta, inventa, aut arte ſcientiaque, cui præſidet, ponitur. Hujus generis ſunt locutiones: Cic. ad famil. IX. 11. *Vitemus oculos hominum, ſi linguas minus facile poſſumus*. *Agnovit manum ſuam*, id eſt, ſcripturam. *Vereor linguam hominis*, id eſt, maledicentiam. *Movit mihi bilem*, id eſt iram &c. Sic item: *Homerum legi*, aut *Virgilium*, id eſt, Poëma Homeri vel Virgilii. Cic. pro Mercell. *Quos amiſimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ*. Mars pro bello. Sic item: *Vario, dubio Marte; a muſarum cultu adhorrere, propitia Minerva &c.*

Annot. Præſidum aut Inventorum nomina non paſſim & promiſcue metonymice adhiberi poſſunt; ſunt enim eorum aliqua, quae poëtis tan-

tantum; alia quae oratoribus etiam permittuntur. Sic *Mars* pro bello, *Musae* pro studiis & artibus, *Minerva* pro scientiis, apud oratores saepissime; contra *Ceres* pro frugibus, *Bacchus* aut *Liber Pater* pro vino, *Vulcanus* pro igne &c. a poëtis perpetuo; ab oratoribus vix unquam assumuntur. Quo in genere auctoritas & usus consulendus est.

2. Vice versa *effectus* vel *quasi effectus* pro caussa ponitur, ut cum dicimus: *scelus comprehensum est*, id est, sceleratum; *licentia, seditio compressa est*, id est, seditiosi; *victoria natura insolens*, id est, victor, Cic. pro Mil. *Si mors P. Clodii salus vestra fuerit*, pro caussa salutis vestræ &c. Sic *vitia* pro hominibus vitiosis; *virtutes* pro virtute præditis; Sic *dedecus*, *pestis*, *pernicies* &c. pro auctore dedecoris &c.

3. Non raro *signum* pro re significata accipimus. Sic *toga* pacem, *sagum* vel *arma* bellum, *laurea* victoriam, *sceptrum*, *purpura*, vel *corona* regnum, *fasces* consulatum, aut etiam hodie quemcunque magistratum denotant. Ita Cicer. l. 3. de Orator. *Vir omnibus belli ac togae artibus eminentissimus.*

4. *Possessor* item sæpe pro re, quam possidet, ponitur. Huc pertinet: *Jam proximus ardet Ucalegon.* Virg. id est, Ucalegontis domus, *At te ibam*, puta, in domum tuam. *Hannibal ad portam*, intellige Hanibalis exerci-

tum. *Amici eum devorarunt*, *scilicet fortunas illius*.

5. *Continens* denique pro contento frequenter substituitur. Talia sunt; *Campus* pro comitiis, *curia* pro senatu, *forum* pro caussis, *theatrum* pro spectatoribus, *castra* pro militibus; *Urbs bene morata*, id est, urbis incolæ. *Sæculum felix*, scilicet homines hoc sæculo viventes. *Poculum* epotum, quod poculo continebatur. *Roma jubet*, *Italia testatur*, nempe Itali, Romani. *In divitum mensis sylvæ & maria*, puta, feræ ac pisces &c. *Vina coronant*, id est, scyphos. Cic. ad Attic. *Domus te nostra tota salutat*.

C. De Synecdoche.

a. *Synedoche* (latine Intellectio) est tropus, quo unum ex altero intelligitur.

b. Sunt modi complures, quibus effici tropus iste consuevit, qui omnes ad sequentia capita reducuntur:

1. Ponitur *Genus* pro specie sub tali genere contenta, e. g. *Mortales* pro hominibus, *crimen* pro furto, *virtus* pro temperantia, *ales* pro quacunque ave &c.

2. *Species* pro genere fere tantum a poëtis usurpatur. Sic *Canis Umber* pro quovis venatico cane. *Phalernum* aut *Massicum*

pro

pro vino exquiſite bono &c. *Mullus* aut *Rhombus* pro quocunque piſce pretioſo. *Oſtrea*, *boleti* pro quibuscunque cupediis. *Auſter* puo quocunque vento.

Annot. Exemplis frequentibus, non definitione adoleſcentibus generis ac ſpeciei, notionum ſcilicet philoſophicarum intelligentia hucusque declaranda & illuſtranda erit.

3. *Totum*, pro parte aliqua talis totius adhibetur. Sic pro corpore aut cineribus homines nominamus; Hic ſitus eſt *Scipio Sylla*, quod in epitaphiis plerumque locum habet. Sic Cicer. in Piſon. *Me cuncta Italia, me omnes ordines, me univerſa civitas Conſulem deſignavit*, id eſt: aliqui ex tota Italia delecti ex omnibus ordinibus &c. Sic. Virgil. *Fontemque ignemque ferebat*; ſcilicet aquam.

Annot. Rarior modi iſtius uſus eſt apud oratores, niſi quod in amplificationum ardore nonnunquam eo utuntur; apud poëtas longe frequentior.

4. *Pars* item ad ſignificandum ſuum totum non raro aſſumitur. *Parietes*, *tectum* pro domo, *vela*, pro navibus, *caput* vel etiam *os* pro homine, *ingenium* pro homine ingenioſo, *Capitolium* pro Roma. Sic: *Quot capita, tot ſententiae &c.*

5. *Materia* ſignificat ſæpe rem ex materia hac conſtantem & confectam. Sic *fer-*

rum pro armis, *pelles* pro tentoriis, *aes*, *argentum*, *aurumque* pro ſignis argenteis; aureis, vel etiam pecunia ſumimus.

6. *Unius* appellatione plures intelliguntur, v. g. *Hoſtis* habet muros, *Romanus* prælio victor, *Gutta* cavat lapidem &c. Cic. famil. VIII. 5. Si *Parthus movet aliquid*, intellige: Parthi, guttae, Romani, hoſtes &c.

Annot. Aliquando etiam plurium nomine ſinguli tantum veniunt, quod poëtis frequentius in uſu eſt: *Adigit per pectora ferrum.*

7. *Antecedentia* quandoque in conſequentium cognitionem ducere debent: id quod pariter poëtis fere tantum uſitatum. Sic *Aratra jugo referunt ſuſpenſa juvenci*, ſcilicet veſper eſt. *Hirundo redit*, ver igitur adeſt. *Nulla jam arboribus folia*, ergo autumnus praeſto eſt.

c. Reducitur ad hunc intellectionis tropum percommode, quam aliqui ſeorſum tractare conſueverunt, *Antonomaſia* (latine *pronominationem* dixeris), cum nempe ponitur nominis cujusdam loco aliquid, quod illi per excellentiam aut excellentiæ ſimilitudinem convenire videtur. Licet illam in duo genera partiri: *propriam* videlicet & *impropriam*.

1. *Antonomaſia*, propria eſt, cum nomen appellativum aliquod, ex ſe pluribus commune,

ne, uni alicui propter excellentiam (quod Graeci κατ' ἐξοχὴν vocant) attribuitur. Sic *Poëta* Homerum aut Virgilium, *Orator* Demoſthenem aut Tullium, *Africanus* Scipionem, *Urbs* Romam, *Fax Aſiae* Helenam, *Terror Romanorum* Hannibalem, Urbem Romani nominis *æmulam* Carthaginem donotat.

2. *Antonomaſia impropria* vocari merebitur, quando nomina propria ob aliquam indolis factorum, aut excellentiae ſimilitudinem ad unum vel plures alios compellandos transferuntur. Sic aſtutos vafrosque *Ulyſſes* appellamus, ſapientibus *Neſtoris*, litterarum patronis *Moecenatum*, bonis principibus *Trajanorum* aut *Antoninorum* nomina applicamus. Denique avaros nonnunquam *Craſſos*, diſſolutos *Curios*, ſeverae virtutis homines *Catones*, incorruptos *Fabricios*, innocentes *Metellos* &c. nominamus.

D. *De Ironia.*

a. *Ironia* (quod Fabius latine *Diverſiloquium*, *diſſimulationem* & *illuſionem* interpretabatur) eſt verbi vel ſermonis a proprio ſignificatu ad contrarium cum virtute traductio.

b. In Ironia aliud aperte dici, aliud innui debet, quod orationis genus præcipue Socrati in uſu & deliciis fuiſſe ajunt. Itaque erit ironia, ſi quis ſimulata laudatione ſalſe ac inge-

nicse perstringat hominem opprobriis dignissimum; quod fecit Cic. l. V. in Verr. *Quid ais bone custos, defensorque provinciae?* (de Verre ignavo & expilatore Siciliae loquens) *O praeclarum imperatorem, nec jam cum M. Aquilio fortissimo viro, sed vero cum Paullis, Scipionibus, Mariis conferendum* &c. Sic Juvenalis item impiam Aegyptiorum superstitionem irridet eleganti ironia Satyr. 14.

Oppida tota canem venerantur, nemo Dianam?
Porrum & cepe nefas violare aut frangere morsu;
O sanctas gentes, quibus haec nascuntur in hortis
Numina?

Videmus nimirum regnare hic undique salsam & amaram irrisionem.

c. Est autem Ironia duplex: *aperta & tecta.*

1. *Ironiam tectam* fas est appellare illam, quae ambiguitate aliqua nititur. Venustiores ceteris censentur hae Ioniae, quae ambigua voce una vel pluribus continentur; solent enim fere acuta videri, ac proinde delectare, si qua ea ambigua dicuntur. Sic in Neronem matricidam, qui se ab Aenea oriundum gloriabatur, facete simul ac amare lusum est a Poëta apud Suetonium:

Quis neget Aeneae magna de stirpe Neronem!
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem,

Sic

Sic itam Martialis plagiarium Paullum lepide ridet:

Carmina Paullus emit, recitat ſua carmina Paullus,
Nam, quod emas, poſſis dicere jure tuum

Annot. Sunt & aliæ plurimae hujus claſſis ironiæ tectae, quae ambiguitate quidem nulla nituntur, ſed tamen aliud longe dicunt, quam verbis dicere videantur. Elegantiſſimus eſt locus Ciceronis pro domo ſua: *Aſpicei, aſpicite, Pontifices hominem religioſum,* (Clodium) & *ſi vobis videtur, monete eum modum eſſe quemdam religionis, nimium eſſe ſuperſtitioſum non oportere.* Triplex autem harum ironiarum cognoſcendarum indicium vulgo aſſignatur.

1. *Pronunciatio*, cum voce, vultu, aut geſtu contrarium, quod verbis continetur, explicatur.

2. *Perſona*, cum ipſa perſona ſatis declarat, non niſi contraria eorum, quae dicuntur, congruere poſſe; ut ſi de ruſtico importuno loquaris: *En ſcitum hominem & urbanum, delicias meras & leporem! &c.*

3. *Natura*, ſi ea proferas, quæ natura repugnant rei, de qua dicuntur, vel non congruant cum moribus illius, cui attribuuntur: Sic ſi de manifeſte timido ac fugaci prædices. *O virum ſtrenuum & columen exercitus noſtri, quem nullus unquam hoſtis viderit!* &c. Repugnat certe ſtrenuum eſſe, cum hoſtis viſus non eſt. Sic Cicero de Clodio homine palam iniquiſſimo & impudentiſſimo dixit: *Quid hoc homine ſanctius? quid diligentius? - - integritas te tua purgavit, pudor eripuit, vita anteacta ſervavit.*

2. *Ironias apertas* vocamus eas, quæ illusionem per particulas certas retegunt, & mentem loquentis declarant. Particulae porro hac in re usitatiores sunt: *Scilicet*, *nimirum*, *si superis placet*, *nempe*, *credo*, *ut ajunt*, *&c. &c.* Sic Terent. *Id populus curat scilicet*; & Dido apud Virgil.

Scilicet is Superis labor est, ea cura quietos
Sollicitat &c.

d. Ironiae annectitur *Sarcasmus*, qui irrisio itidem amara est, sed aperta, & nulla verborum significatione in contrarium mutata. Exemplum narrat Cicero famil. X. 32. Cum Fabius quidam jam defossus clamaret: *Civis Romanus natus sum*, respondit saevissimus Quæstor Verres cum Sarcasmo: *Abi nunc, populi fidem implora.* Talis est idem apud Virgilium Aeneid. II. Pyrrhi, cum Priamum sibi exprobrantem interficeret, Sarcasmus:

—— *Referes ergo haec, & nuncius ibis*
Pelidae genitori: illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere.

E. De reliquis Tropis.

a. Numerantur a plerisque præceptoribus in tractatione troporum aliqui praeterea, qui etsi fortasse minus nobiles sint, usuque rariores, quam ii, quos hucusque tradidimus, imo ex non-

nonnullorum ſententia nec nomina quidem troporum metiri, tamen non expedit eos ab adoleſcentibus noſtris penitus ignorari. Sunt autem fere ſequentes:

1. *Onomatopoeia*, eſt fictio nominis ad imitationem ſoni naturalis *Graecis inter maximas habita virtutes*, inquit Quintilianus, *nobis vix permiſſa.* Itaque tropi hujus uſus non extenditur ultra ea nomina, quae ab auctoribus linguae ad nos pervenerunt. Talia ſunt: *hinnitus* equorum, *mugitus* boum, *balatus* ovium, *ſibilus* ſerpentum &c. &c.

2. *Catachreſis*, vocis abuſio dicitur, cum ſcilicet verbo ſimili pro certo & proprio, Quod plerumque deeſt, licenter utimur. Sunt iſtius generis: *aedificare* equum, pro fabricare; Cic. pro Sext. Roſc. *Sin a vobis, id quod non ſpero, deſerar.* Ubi ſpero pro metuo poſitum. *Acetabula* vaſa appellamus, quidquid contineant; & *Pyxides*, cujuscunque materiae ſint.

3. *Metalepſis* (latine Transſumtio,) qua ex una voce ad aliud intelligendum per quosdam quaſi gradus accedendum eſt. Vulgo unicum adfertur exemplum Poëtae: *Poſt aliquot mea regna videns mirabor Ariſtas*; id eſt, poſt aliquot annos; ſunt enim ex ariſtis ſpicae, ex ſpicis ſegetes, ex ſegete anni intelligendi.

4. *Periphrasis.* (latine Circum locutio) est oratio, quæ pluribus verbis aliquid circumscribit, quod paucioribus efferri poterat. Sic breviter dici poterat : Scipio debellavit Carthaginem; quod diffusius Periphrasi enunciatum est: *Scipionis providentia Carthaginis opes fregit.*

a. *Annot.* Periphrasis quandoque necessitatis caussa adhibetur, quoties nempe dictu deformia operit. Sic Sallustius : *requisita naturæ* dixit. Interim propter ornatum assumatur, quod apud oratores non est rarum, ut infra de amplificatione videbimus; apud poëtas frequentissimum. Sic Virg. Aeneid. 2.

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris incipit, & dono Divum gratissima serpit, &c.

b. Quemadmodum omne illud, quod significari brevibus potest, & tamen cum ornatu latius ostenditur, *Periphrasis* vocatur; ita cum in vitium incidit inani exuberantia, *Perissologia* dicitur.

5. *Hyperbole*, vocatur a Fabio ementiens superjectio, cum res ita augetur vel minuitur : ut fidem omnem superet. Familiaris hic ornatus oratoribus non minus est, quam poëtis. Sic Cic. pro Marcel. Cæsarem extollit : *Nec vero disjunctissimas terras citius cujusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis non dicam cursibus, sed victoriis illustratae sunt.* Et. l. I. in Verr. minuit: *Hora nulla vacua a furto, scelere, cupiditate, flagitio reperietur.* Ita Virgil. quoque I. Aeneid. *Geminique minantur in coelum*

lum scopuli. Et iterum. 7. Aeneid.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas.

Annot. Mensura quædam in hyperbole servanda est; quamvis enim sit ultra fidem, non tamen esse debet ultra modum; & quamvis mentiatur hyperbole, nec tamen mendacio fallere vult.

b. In magno tamen orationis æstu condonatur quandoque oratori ipsa immoderatio quædam in hyperbolis: Ita Cic. pro domo sua in Clodium: *Cur ille gurges, helluatus tecum simul reipublicae sanguinem, ad coelum tamen extruxit villam in Tusculano visceribus aerarii?* &c.

c. Item libertas quædam major permititur in ridiculo, cum ibi veritas non quaeratur. Sic sursum Cicero ad Attic. l. 14. *Nosti jam in hac materia sonitus nostros: tanti fuerunt --- quod eos usque isthinc exauditos putem.* Scilicet ex Circo Flamineo Roma in Græciam usque, ubi Atticus degebat.

d. Si tamen hyperbole justo audacior duriorque videatur, temperatione aliqua est mollienda. Sic Cicero famil. XIV. 7. *Statim ita sum levatus, ut mihi Deus aliquis medicinam fecisse videatur.* Et pro Plancio: *Quid ego de me, de fratre meo loquar? Quorum honoribus agri, prope dicam, ipsique montes favebant.*

6. *Hyperbaton*, (latine Transgressio,) cum orationis ordinem consuetum ornatus & elegantiae caussa permutamus; id quod numeri oratorii caussa fere semper curare oportet. Ita e. g. Cic. *Quod erit cunque vi-*

sum

ſum, age — Quum puerorum formas magno hic opere miraretur. Animadverti judices omnem accuſatoris orationem in duas diviſam eſſe partes : non *in duas partes diviſam eſſe*, quod rectum erat, ſed durum & incomtum. Verum de hoc pleraque aut in Syntaxis ornatae præceptionibus, aut hic ſupra : ubi de numero oratorio in verbis tractatum eſt, continentur.

b. Refertur adhuc in locum hunc a nonnullis *Epitheton* (latinis Appoſitum) quod cum non perpetuo vertat aliquid, fere ex troporum numero rejicitur ab aliis. Magna tamen cura in eorum delectu commendanda eſt adoleſcentibus, quoniam apud oratores epitheta, niſi ab aliis efficiatur aliquid, merite redundare dicuntur. Efficitur porro aliquid, ſi illud, cui apponuntur, demtis epithetis minus eſt : id quod tum praecipue locum habet, cum epitheta translata deliguntur. e. g. O *deformem libidinem! cupiditas effrenata, inſanæ ſubſtructiones, turpis egeſtas, triſtis ſenectus, &c.*

1. *Annot.* Ut nuda & incomta eſt ſine appoſitis oratio, ita longa, impedita, & odioſa ſit, cum multis aut ineptis oneratur.

2. Poëtae, quemadmodum ſemper & ubivis, ſic in hoc quoque genere liberiores ſunt ac copioſiores. Itaque ſaepe contenti, ſi modo epitheta conveniant verbo, cui apponuntur, nequaquam reprehenduntur, cum *dentes albos*, *humida vina*, aut hujus generis plura proferunt.

§. II

§. II.

De Figuris.

2. *Figura* (Græcis Schema) eſt conformatio quædam ſermonis elegantior, aut modus quidam loquendi illuſtrior, a communi loquendi conſuetudine remotus.

b. Partiti ſunt praeceptores omne figurarum genus in duas claſſes, in earumque una *figuras verborum*, in altera *figuras ſententiarum* conſtituerunt.

1. *Figurae verborum* autem eae vocantur, quarum tota elegantia aut dignitas in verborum certa conformatione conſiſtit.

Figurae ſententiarum contra omnem dignitatem ex re ipſa, & ex tota adeo ſententia repetunt, quibuscunque demum verbis aut quomodolibet ordinatis efferatur.

Annot. Diſcrimen, quod inter haec duo figurarum genera intercedit, in eo poſitum eſt, quod *figurae verborum* ablata verborum ſuorum conformatione, aut alia ſubſtituta, omnino pereant; contra *figurae ſententiarum* ſtabiles permaneant, dum ſententia manet eadem, quibuscunque demum verbis enuncietur. *Nihil agis*, *nihil moliris*, *nihil cogitas*, figura verborum eſt, Repetitio dicta; commuta ordinem aut ſubſtitue verba alia hunc in modum; *Nihil agis*, *moliris nihil*, *nullaque de re cogitas*, & continuo figura repetitionis perivit. Contra, illa Ciceronis ſententia: *Quousque abutere Catilina patientia noſtra?* figu-

figura interrogationis (quae ſententiarum eſt) manebit, dum eadem ſuperſtes erit ſententia, quomodocunque aut quibuscunque verbis commutata.

c. Utrumque figurarum genus, quorum propriis ſeu translatis verbis conſtent, iisdem legibus cenſetur. Quare nihil morabitur jam nos, ſi tropos & figuras fortaſſe in easdem voces aliquando incidere contigerit; imo tanto minus, quod nonnulli praeceptores figurarum nomine etiam tropos comprehendant; promiſcua commentatione ambo complexi.

d. Sunt equidem non dignitate ſolum & gravitate ſua, ſed natura ipſa priores figurae ſententiarum propterea, quod ad mentem magis eae pertinent, quam ad verba; natura vero prius eſt concipere animo res, quam enunciare; ſed quoniam nos a facilioribus ad graviora perpetuo progredi juſtis de cauſſis cum adoleſcentibus noſtris coepimus; ordine tractationis primum figuras verborum exequimur, tum ad figuras ſententiarum tranſituri ſumus.

I. *De Figuris Verborum.*

Figurae verborum ordinis cuſſa adhuc in tres claſſes diſpeſcuntur, nempe aliae per *Adjectionem* quampiam vocum, aliae per *Detractionem* etiam vocum, aliae tandem per *Similitudinem* aliquam vocum exiſtere conſueverunt.

A. Fi-

A. *Figurae Verborum per Adjectionem.*

Figurae hujus claſſis omnes fiunt, cum praeter loquendi modum communem ſermoni voces aliquae adjiciuntur, uti ſigillatim examinanti patebit. Aſſignantur autem fere ſequentes:

1. *Repetitio.* Cum ab eadem voce ſaepius inchoatur oratio. Sic Cicer. famil. IX. 14. *Nihil eſt, mihi crede, virtute formoſius; nihil pulchrius, nihil amabilius.* Item Cicer. pro Quintio: *Quid haec amentia, quid haec feſtinatio, quid haec maturitas tanta ſignificat? non vim? non ſcelus? non latrocinium? non denique omnia potius, quam jus, quam officium, quam pudorem?*

 Annot. Valet haec figura praeſertim ad acriorem reddendam orationem, ſive ad laudem, ſive ad vituperium, ſive ad omnem motum: quia tamen in oculos ſtatim incurrit, diutius continuanda non eſt; ſed aliis figuris permiſcenda.

2. *Converſio.* Vis nominis indicat priori oppoſitam eſſe, & fit, cum in eandem vocem ſaepius deſinit oratio. Sic ad Herenn. l. IV. c. 13. *Quum iſtos, ut abſolvant te, rogas: ut exiſtimationem negligant, rogas; ut leges populi Romani tuae libidini largiantur, rogas:* Idem ad Heren. *Ex quo tempore concordia de civitate ſublata eſt, fides ſublata eſt, amicitia ſublata eſt, reſpublica ſublata eſt.*

3. *Complexio.* Rurſus nomen ipſum indicat, figuram hanc ex utraque priori compoſitam eſſe:

Itaque cum voces eaedem & in initio & in fine repetuntur, Complexionis figura eſt. E. g. ad Herenn. *Qui ſunt, qui foedera ruperunt? Carthaginienſes; qui crudele bellum in Italia geſſerunt? Carthaginienſes; qui ſunt, qui poſtulant ſibi ignoſci? Carthaginienſes.* Aliud exemplum eſt item ad Herenn. lib. IV. cap. 14. *Quem ſenatus damnarit; quem populus Romanus damnarit; quem omnium exiſtimatio damnarit, eum vos ſententiis veſtris abſolvetis.*

4. *Conduplicatio.* Eſt geminatio ſeu iteratio vocis; ſed ſemel tantum facta, ſive ea iteratio ſtatim in continenti & principio fiat, ſive in medio & interjectis modo paucioribus, modo pluribus aliis verbis, ſive tandem plane in fine. Exempla, quae ſequuntur, omnia conduplicationis figurae ſunt. Cicer. pro Milon. *Vos, vos appello fortiſſimi viri.* Et pro Font. *Fuit, fuit illis judicibus divinum ac ſingulare judicium.* Item Catilin. 1. *Vivis, & vivis non ad deponendam, ſed confirmandam audaciam.* Pro Leg. manil. *Regnat, & ita regnat, ut ſe non Ponto, neque Cappadociae latebris occultare velit.* Lib. 5. in Verr. *Errabas Verres! & vehementer errabas.* Pro Marcell. *Vidimus tuam victoriam proeliorum exitu terminatam, gladium vagina vacuum in Urbe non vidimus.* Ad Herenn. *Nunc etiam audes in horum conſpectum venire, proditor patriae! proditor inquam,*

patriae

patriae venire audes in horum conſpectum &c. &c.

Annot. Mire figura iſta vehementiae majori, amplificationi, affectibusque variis ciendis ſervit.

5. *Traductio.* Eſt ejusdem verbi cum aliqua mutatione repetitio, ſive mutatio, in ſignificatione, ſive in aliqua deflexione caſuum, numerorum, generis, temporum, modorum &c. contingat: quam poſtremam mutationem etiam ſpecialius *Polyptoton* appellant. e. gr. Cicer. pro Roſc. Amer. *Sua quemque fraus, ſuus terror maxime vexat; ſuum quemque ſcelus agitat; ſuae malae cogitationes conſcientiaeque animi terrent.* Et ad Herenn. *Divitias ſine divitum eſſe; tu virtutem praefer divitiis* &c.

Annot. Levioris momenti utraque haec eſt figura, quas etiam ſola incogitantia excidiſſe Ciceroni putant nonnulli.

6. *Synonymia.* Eſt verborum prope idem ſignificantium frequentatio. Exemplum eſt in Cicer. famil. I. 9. *Inimicum meum* (Clodium) *ſic amplexabantur, ſic in manibus habebant, ſic fovebant, ſic me praeſente oſculabantur* &c. Et apud eumdem in Catilin. 2. *Catilinam furentem audacia, ſcelus anhelantem, peſtem patriae nefarie molientem, vobis atque huic Urbi ferrum flammamque minitantem ex Urbe vel ejecimus, vel emiſimus, vel ipſum progredientem*

 perſe-

Staatl. Bibliothek Bamberg

perſecuti ſumus: abiit, exceſſit, erupit, evaſit.

Annot. Sunt, qui negent, ullas dari voces perfecte ſynonymas, quare ſupra *prope idem ſignificantia* addidimus. Ceterum tironibus ſedulo inculcandum, in ſynonymis creſcere ſemper debere orationem, & hoc modo ſaepe ad exaggerationes commotionesque graviſſime adhibita eſt a Tullio.

7. *Polyſyndeton.* Eſt oratio conjunctionibus abundans. Ita Cicer. famil. VI. 13. *Caeſarem & res quotidie, & dies, & opinio hominum, &, ut mihi videtur, etiam ſua natura mitiorem facit.* Poëtis praecipue in uſu frequenti eſt haec figura. Sic Virg. Geogr. *Tectumque, laremque, armaque, Amyclaeumque canem, Creſſamque pharetram.*

Annot. Acrem magnopere & inſtantiorem facit orationem haec figura; *praefert enim vim quamdam velut ſaepius erumpentis affectus*, Quintil. Alii gravitati conciliandae peridoneam judicant.

8. *Gradatio.* Eſt oratio per gradus quosdam quaſi ad ſummum aſcendens, aut ad infimum deſcendens, ſed in ſingulis tamen gradibus reſtitans. Sic Cicer. pro Quint. *Si Quintius debuiſſet, Sexte! petiiſſes ſtatim: ſi non ſtatim, paullo quidem poſt; ſi non paullo, at aliquanto; ſex quidem illis menſibus profecto.* Aliud exemplum habetur apud eundem Cicer. pro Milone: *Neque vero ſe populo ſo-*

ſolum, ſed etiam ſenatui commiſit; neque ſenatui modo, ſed etiam publicis praeſidiis & armis, neque his tantum, verum etiam ejus poteſtati. Adhuc aliud ad Herenn. *Africano virtutem induſtria, virtus gloriam, gloria aemulos comparavit.*

Annot. Quoniam haec figura apertiorem & magis affectatam habet artem, rarius uſurpanda eſt; nec fere, niſi res ipſa ſucceſſionem, aut certos quospiam gradus habeat.

B. Figurae Verborum per Detractionem.

Hujus cenſus figuris omnibus aliquid (cum virtute tamen) detractum eſt, quod in communi ſermone obtinet. Referuntur ad hanc claſſem figurae, quae ſequuntur:

1. *Synecdoche.* Eſt verbi alicujus reticentia, quod tamen ex aliis facile intelligitur. Sic e. g. Cicer. *Hic tumultuari famuli, lugere ancillae, moerere filii, conjux miſera lamentari;* ſubaudi, *coeperunt.* Cicer. famil. II. 10. *Multi occiſi, capti, reliqui diſſipati; caſtella munita improviſo adventu capta & incenſa.* Idem ad Att. VII. 12. *Plena timoris & erroris omnia:* ſubaudi utrobique: *ſunt.* Idem ad famil. XIV. 1. *Me miſerum: te iſta virtute, fide, probitate, humanitate in tantas aerumnas propter me incidiſſe! Tulliolamque noſtram, ex quo patre tantas voluptates capiebat, ex eo tantos percipere luctus!* ſubaudi *aequumne eſt?* Et Catilin. 1. *Te ut ulla res*

 fran-

frangat? Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam meditere? ſubaudi: *fierine poteſt?*

Annot. Synecdoche haec a tropo cognomine omnino diverſa eſt, fere brevitatis gratia in narrationibus opportuna & frequens.

2. *Diſſolutio.* Eſt ſoluta conjunctionibus oratio, oppoſita Polyſyndeto ſuperius explicato, unde etiam graeco nomine Aſyndeton vocatur. Ita Cicer. famil. XVI. 4. *Innumerabilia tua ſunt in me officia domeſtica, forenſia, urbana, provincialia, in re privata, in publica, in ſtudiis, in litteris noſtris.* Item Terent. in Andr. *Funus interim procedit; ſequimur, ad ſepulchrum venimus, in ignem impoſita eſt, fletur &c.* Idem in Heautont. *Faciat, quod libet, ſumat, conſumat, perdat, decretum eſt pati.* Vides in primo exemplo conjunctionem *et*, in altero *tum*, in tertio *aut* rejectam eſſe.

Annot. Mirifice valet haec figura ad celeritatem & vim orationi impertiendam.

3. *Adjunctio.* Eſt oratio, in qua ad unum idemque verbum plura inciſa referuntur. Sic e. g. Cicer. pro Marcell. *Nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil praefectus, nihil cohors, nihil turma decerpit.* Et pro Leg. Manil. *Non illum avaritia ab inſtituto curſu ad praedam aliquam devocavit, non libido ad voluptatem,*

tem non amoenitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem.

Annot. Collocant hic continuo aliqui *Disjunctionem* (non Dissolutionem, quae alia diversa mox supra est figura) dicuntque esse orationem, cujus singulis Incisis singula subjecta sunt verba, ut Cicer. pro Arch. *Tot annos ita vivo, ut ob nullius unquam me tempore aut commodum, aut otium meum abstraxerit, aut voluptas avocarit, aut denique somnus retardarit.*

4. *Synoecíosis.* Oratio est, quae duas sententias inter se diversas unico verbo ita colligat, ut in altera, ubi deest, facile intelligatur. Sic e. g. Cicer. *Te Praetore Siculi milites palmarum stirpibus, praedones Siculi frumento alebantur.* Item P. Syr. *Tam deest avaro, quod habet, quam, quod non habet.* Facile in primi exempli priore membro *stirpibus alebantur*; in alterius exempli membro postremo *ipsi deest* subauditur.

C. *Figurae Verborum per similitudinem vocum.*

Ad tertiam hanc classem figurae Verborum relegatae sunt, quae ex vocum similitudine, &, quoniam contrariorum eadem est diciplina, quae ex dissimilitudine item ducuntur. Rhetores longum harum figurarum ordinem texunt, nos eas levioris ponderis rati, ut exempla tamen aliqua

coram intueantur tirones nostri, paucas delibamus.

1. *Annominatio* (graece Paronomasia) est oratio vocibus prope similibus paullulum immutatis & deflexis distincta. Sic Cicer. ad Att. l. 13. *Consul ipse parvo animo & pravo.* Item; *Facie magis quam facetiis ridiculus.* Et pro Rosc. Amer. *Tametsi non modo ignoscendi ratio, verum etiam cognoscendi consuetudo de civitate sublata est.*

2. *Similiter cadens* est, cum nomina vel verba iisdem casibus vel temporibus efferuntur, quocunque demum id orationis loco fiat, maxima tamen postremo. Ita Cicer. pro Roscio Amer. *Quid tam commune, quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, littus ejectis?* Et l. 5. in Verr. *Is nunc reus non ita defendatur, ut mediocris Praetor, sed ita laudetur, ut optimus Imperator.*

4. *Similiter desinens.* Est cum plura membra vel incisa in voces eundem aut similem sonum habentes terminantur, etsi diversorum temporum casuumque. Ita Cicer. pro Leg. Manil. *Non sum praedicaturus, ut eius semper voluntatibus non modo cives assenserint, socii obtemperarint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint.* Sic etiam Quintil. *Ejusdem non est & facere fortiter & vivere turpiter.*

A 2.

Annot. Plerumque, quo ſimiliter cadit, etiam ſimiliter deſinit: quamquam contrarium non aeque ſaepe accidat. Oportet vero harum figurarum uſum eſſe parciſſimum.

4. *Compar.* (Graecis Iſocolon) eſt oratio, cujus membra prope pari ſyllabarum numero concluduntur. Sic Cicer. pro Leg. Manil. *Tantum bellum Pompejus extrema hieme apparavit, ineunte vere ſuſcepit, media aſtate confecit.* Et iterum pro Milon. *At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fecit ultor injuriae, punitor doloris ſui.*

5. *Contrapoſitum* (Graecis Antitheſis) Eſt oratio, in qua verba verbis, ſententiae ſententiis opponuntur. Ita Cicer. in Catilin. 2. *Hoc vero quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis viris inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis, ebrios ſobriis, dormientes vigilantibus.* Et l. 5. in Verr. idem Cicer. *Illam clementiam manſuetudinemque noſtri imperii in tantam crudelitatem immanitatemque eſſe converſam.* Rurſum Salluſt. in Jugurth. *Dominari ii volunt, vos liberi eſſe; facere illi injuriam, vos prohibere; poſtremo ſociis veſtris veluti hoſtibus, hoſtibus pro ſociis utuntur.*

Annot. Haec figura ad verborum & ſententiarum figuras pariter pertinet, itaque exempla Contrapoſiti in ſententiis continuo adjecimus, ne idem repeti inferius neceſſe eſſet.

6 *Commutatio* (graece Antimetabole). Eſt oratio, qua duae ſententiiae inter ſe diſcrepantes ita efferuntur, ut poſterior ex priore proficiſcatur. Sic Cicer. ad Herenn. l. 4. *Eſſe oportet ut vivas, non vivere, ut edas.* Item: *Quae de illo dicuntur, dici non poſſunt; quae dici poſſunt, non dicuntur.* Et idem Cicer. pro Cluent. *Ceteri propter liberos pecuniae cupidiores ſolent eſſe, ille propter pecuniam liberos amittere jucundum eſſe duxit.*

Annot. Ornant absque dubio figurae hae verborum omnes orationem opportune poſitae, ſed eas *ſine ſententia ſectari*, ait Quintilianus noſter, *tam eſt ridiculum, quam quaerere habitum geſtumque ſine corpore.*

II. *De Figuris Sententiarum.*

a. Omiſſo ingenti figurarum iſtius generis numero, quas Rhetores praeſertim graeci ad faſtidium usque commenti ſunt, & quas prope ad puerorum terriculamentum graecis tantum vocabulis expreſſerunt magiſtri multi latini, nos, quae frequentiores in optimis oratoribus latinis occurrunt, eas paucas tantum tractationi noſtrae cum ſobrietate delegimus, & tironibus tradituri ſumus.

b. Libet autem figuras has ordinis ac proinde memoriae cauſſa in tres claſſes diſtribuere, nempe ut primum eas proponamus, quae

vim

vim motumque animorum conciliant, tum, quae ad delectandum, postremo, quae ad docendum idoneae sunt.

A. *Figurae ad motum praesertim pertinentes.*

Quas ad motum praecipue pertinere figuras isthic aimus, eae possunt valere item ad delectandum, imo ad docendum etiam, sed nempe loquimur de eo, quod passim accidit ex earum natura. Itaque in hac classe recensentur:

1. *Interrogatio.* Est, cum orator non sciscitandi, sed instandi, arguendi, commovendi, aut alterius cujuscunque rei gratia vel adversarium, vel auditores, vel se etiam ipsum interrogat. Sic Cicer. Catil. 1. *Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra?* Quanto vehementius dictum est hoc; quam si simpliciter enunciasset: *Jam diu Catilina abuteris patientia nostra.* Et idem Cicer. pro Rosc. Amerin. *Quid vis amplius? quid insequeris? quid oppugnas? qua in re tuam voluntatem laedi a me putas? ubi tuis commodis officio? quid tibi obsto? Si spoliorum caussa vis hominem occidere, spoliasti: quid quaeris amplius?* &c. Vides nimirum, quantum urgeant frequentius vibratae interrogationes.

Annot. Nullus fere affectus est, cui non figura haec Interrogationis congruat: dolori, desiderio, querimoniae, irae, insectationi, gloriationi, ad-

admirationi, indignationi, adverſationi. Cicero ad famil. VII. I. de ludis barbaris: *Quae poteſt eſſe homini polito delectatio, quum homo imbecillus a valentiſſima beſtia laniatur?*

2. *Reſponſio* eſt, cum interroganti aliud redditur, quam naturaliter expectabat, ſed quod ſit utilius, idque augendi vel minuendi cauſſa. E. g. Hominem occidiſti? *Imo latronem & parricidam.* Item: *Exhaeredare filium volebat? Ornatiſſimum cupiebat* &c.

3. *Subjectio.* Eſt figura, qua orator vel interrogat ſeipſum, continuoque ſibi reſpondet; vel cum alium interrogavit, non expectato ejus reſponſo aliquid de ſuo addit. Sic Cicer. Philipp. 2. *Quid putem? Contemtumne me? Non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus geſtis, nec in hac mea mediocritate ingenii, quid deſpicere poſſit Antonius. An in ſenatu facillime de me detrahi poſſe credidit? Qui ordo clariſſimis civibus bene geſtae reipublicae teſtimonium multis mihi uni conſervatae dedit. An decertare mecum voluit contentione dicendi? Hoc quidem beneficium eſt.* Et iterum Cicer. ad Haruſp. Reſp. *Tu meam domum religioſam facere potuiſti? Ecqua mente? quam amiſeras. Qua manu? qua diſturbaveras. Qua voce? qua incendi juſſeras. Qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua ſcripſeras.*

4. *Exclamatio.* Est figura, cum vocis elatione & contentione, interjectionibus aliquando adhibitis, nonnunquam subauditis, vehementiores animi motus reique magnitudinem exprimimus. Sic Cicer. l. 3. de Orat. *O fallacem hominum spem, fragilemque fortunam & inanes nostras contentiones! quae in medio spatio saepe franguntur - -* Et ad *Attic. III.* 10. *Me miserum! Quam omnia essent ex sententia, si nobis animus, si consilium, si fides eorum, quibus credidimus, non defuisset.* Et rursus ad Attic. VII. 21. *Cneus autem noster (o rem miseram & incredibilem!) ut totus jacet! Non animus est, non consilum, non copiae, non diligentia.*

a. *Annot.* Nullus est fere affectus, cujus magnitudini significandae non conveniat, & non reipsa adhibita fuerit a Cicerone. *Amor & existimatio, Gratus animus, Desiderium, Laetitia, Tristitia, Exprobratio, Miseratio, Contemtus, Irrisio*; omnia haec exclamationibus multifariam expressa reperias apud Ciceronem.

b. Interjectiones seu particulae, quas plerumque conjunctas habet haec figura, sunt fere: *O! proh! heu! ha! vah! quam! quantum! pro superi! pro superum atque hominum fidem! Me miserum!* &c.

Praeteritio Est figura, cum profitemur aliqua velle reticere, vel praeterire, quae maxime dicimus. Ita Tullius pro. Leg. Manil. magnifice laudat Pompejum per Praeteritionem: *Itaque non sum praedicaturus, Quirites, quantas res domi militiaeque, terra ma-*

rique

rique, quantaque felicitate gesserit; ut ejus semper voluntatibus non modo cives assenserint, socii obtemperaint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesque obsecundarint; hoc brevissime dicam &c. Alia ejusdem Ciceronis non minus luculenta Praeteritio est in Vatin. *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis aetatis tuae patiar latere. Licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. Habeat hoc praemium tua indignitas, ut adolescentiae turpitudo obscuritate & sordibus tuis obtegatur.*

a. *Annot.* Usus hujus figurae praesertim est, cum multa occurrunt, quae vel seorsum explicata minoris ponderis & efficaciae sunt, vel diffusius disputari ob angustias non possunt quandoque ne expedit quidem aut decet.

b. Lectio diligens docebit, quantum variari possit elocutio hujus figurae; & prudens observatio, quam variare necesse sit, ne perpetuo ad decantatas & nauseae jam hodie plenas formulas: *tacebo*, *nihil dicam*, *praetereo*, *mitto*, confugiendum sit.

6. *Reticentia* (graece Aposiopesis). Est repentina sermonis interruptio, qua tacetur aliquid, quod series orationis postulat, & auditori cogitandum relinquitur. Sic Cicer. ad Attic. VII. 22. *O incredibilem celeritatem! Hujus autem nostri - - sed non possum accusare eum, de quo angor & crucior.* Tacuit nimirum tarditatem Pompeji. Et Terent. *Mala mens, malus animus, quem quidem ego*

ego si sensero — — Sed quid opus est verbis? Idem apud eumdem Comicum: *Ego te, si vivo - - - sed istud, quidquid est, primum expedi.* Notissima est illa apud Virgil.

Jam coelum terramque meo sine numine venti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego - - sed motos praestat componere fluctus &c.

Annot. Hac figura Cicero vix utitur in orationibus; sed apud poëtas crebrior est.

7. *Expolitio*, quae Ciceroni *una in re commoratio* appellatur, est oratio, unam eandemque rem non solum diversis verbis, sed variis etiam figuris dicendique modis tamdiu explicans & ornans, donec in omnes facies versata, sub oculos penitus subjiciatur, atque in auditorum animos altissime defigatur. Sic Cicer. pro Sext. *Negat se mortem metuisse, cum ivit in exilium.* Hanc propositionem vide quomodo verset expoliatque: *Quid, tum mortem refugiebam? An erat res ulla, quam mihi magis optandum putarem? - - - Tam eram rudis? tam ignarus rerum? tam expers consilii aut ingenii? nihil audieram? nihil videram? nihil ipse legendo, quaerendoque cognoram? Nesciebam vitae brevem esse cursum, gloriae sempiternum? Quum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut vita, quae necessitati deberetur, patriae potius donata, quam re-*

reservata naturae videretur? Idem Cicer. Philipp. 2. hanc propositionem: *Tu auctor hujus belli fuisti*, diversissimis coloribus hunc in modum pingit & exprimit: *Tibi confitendum est, caussam perniciosissimi belli in persona tua constitisse. O miserum te! si intelligis, miseriorem, si non intelligis, hoc litteris mandari, hoc memoriae prodi, hujus rei ne posteritatem quidem omnium saeculorum unquam immemorem fore, Consules ex Italia expulsos, cumque his Cn. Pompejum, qui imperii populi Romani decus ac lumen fuit: omnes consulares, qui per valetudinem exsequi cladem illam, fugamque potuissent: Praetores, Praetorios, Tribunos plebis, magnam partem senatus, omnem sobolem juventutis, unoque verbo, rempublicam expulsam atque exterminatam suis sedibus. Ut in seminibus est caussa arborum & stirpium: sic hujus luctuosissimi belli semen tu fuisti* &c.

Annot. Maximum sane in hac figura situm est eloquentiae momentum, & vix si latius tantisper accipiatur, ab Amplificatione oratoria differt; ex hujus fontibus hauriri ad eam concinnandam oportebit, ut infra de Amplificatione videbimus.

8. *Epiphonema.* Est exclamatio sententiosa post rem aliquam insignem narratam vel probatam. Oratoribus juxta & poëtis familiaris est haec figura. Sic Cicer. pro Marcell. post laudatum Caesaris in victo-

ria

tia mitem animum concludit Epiphonemate: *Recte igitur unus invictus es, a quo etiam ipsius victoriae conditio, visque devicta est.* Et lib. de Senect. postquam dixit: *Senectutem ut adipiscantur, omnes optant; eandem accusant adepti*; Epiphonema subjicit: *Tanta est inconstantia, stultitia atque perversitas.* Sic item Sallust. in Jugurth. cum praemisisset: Jugurtham futurum fuisse impunem, nisi Memmius obstitisset, concludit. *Tanta vis gratiae atque pecuniae Regis erat.* Virgilius autem post narratos Trojanae classis labores:

Tantae molis erat Romanam condere gentem.

Et de avaro, crudeli & impio Polymnestore loquens:

— — *Quid non mortalia pectora cogis*
Auri sacra fames.

In Georgicis vero:

— — *Adeo a teneris asuescere multum est.*

9. *Concessio* est, cum damus aliquid liberaliter, vel iniquum etiam nos pati profitemur, aut caussae partem jam firmiter probatam tamen adversario concedimus, ut alienam deinceps tanto fortius parvincamus. Sic Cicero pro Flacco: *Hoc dico de toto genere Graecorum: tribue illis litteras; do multarum artium disciplinam: non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi*

copiam, denique etiam, siqua sibi alia sumunt, non repugno. Testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit. Si Ironiae conjungatur haec figura, nonnunquam acerbior esse solet. Sic idem Cicero l. 2. in Verrem: *Verum esto: eripe haereditatem propinquis; da palaestritis, praedare in bonis alienis nomine civitatis; everte leges, testamenta, voluntates mortuorum, jura vivorum: num etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit?*

Annot. In perorationibus multum haec figura ad motum confert, praesertim si necesse sit implorari & captari benevolentiam.

10. *Deprecatio*, aliter etiam *Obsecratio* & *Obtestatio* dicta est, qua opem misericordiamque vehementer imploramus. Sic Cicero pro Dejotar. *Quamobrem hoc nos primum metu C. Caesar, per fidem & constantiam tuam libera; ne residere in te ullam partem iracundiae suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam Regi Dejotari hospes hospiti porrexisti; istam inquam dexteram, non in bellis & praeliis, quam in promissis firmiorem.* Ne epistolae quidam refugiunt hujusmodi deprecationes. Exemplum elegans habetur inter famil. VIII. 16. ubi Caelius ad Ciceronem: *Per fortunas tuas, Cicero, per liberos oro, obsecro, ne quid gravius de salute & incolumitate tua consulas. Nam Deos hominesque, amicitiamque nostram testificor, me ne-*

neque temere tibi praedixisse, neque temere monuisse.

Annot. Vehementissima est haec prae ceteris figura, animisque qua libet commovendis aptissima; quare regnat praecipue in perorationibus, in quibus apud Ciceronem requirere, & copiosissimas deprecationes reperire poteris.

II. *Execratio* est oratio, qua malum alicui imprecamur. Sic Cic. Philipp. 6. *Populi Romani igitur est patronus L. Antonius? malam quidem illi pestem! clamori enim vestro assentior.* Sic idem Cic. pro Dejot. *Dii te perdant fugitive! ita non modo usquam & improbus, sed & fatuus & amens es.* Denique Catil. 1. *Tum tu Jupiter --- omnes inimicos bonorum -- aeternis suppliciis vivos mortuosque mactabis.*

Annot. Nisi de vitiorum scelerumque execratione agatur, vix haec figura unquam locum apud oratores christianos habere potest.

B. *Figurae, quae ad delectandum valent.*

Eadem hic animadversio locum iterum habet, quam supra attigimus; possunt namque figurae, quae hoc capite enumerabuntur, etiam ad motus, & quidem non raro concitatiores faciendos adhiberi; interim partitio nostra id respicit, quod passim fieri solet. Hac proinde classe comprehenduntur sequentes:

I. *Apostrophe* est sermonis conversio ad aliquem seu praesentem seu absentem, ad quem oratio ex se non est directa. Potest autem ea conversio fieri ad superos inferosque, vivos ac mortuos, nec ad animata solum, sed ad inanimata etiam & vita sensuque carentia. Exempla hujus Conversionis undique habebis obvia in Ciceronis orationibus; en unum alterumque: pro Domo sua ad Clodium: *Illud a te homine vesano ac furioso requiro, quae te tanta poena tuorum scelerum flagitiorumque vexet, ut hos tales viros - - - mihi esse iratos, & aliud de summa hoc tempore religione sensuros, ac me absente senserint, arbitrere.* Alio loco ejusdem orationis idem Cicero: *O Dii immortales! (vos enim haec audire cupio) P. Clodius vestra Sacra curat? vestrum numen horret? res omnes humanas religione vestra contineri putat? ex isto ore religionis verbum excidere, aut elabi potest? &c.* Denique Conversionis ad inanimata exemplum habetur apud eundem Ciceronem pro Milone: *Vos enim jam Albani tumuli atque luci. Vos inquam imploro, atque obtestor, vosque Albanorum obrutae arae! quas ille* (Clodius) *praeceps amentia, caesis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat. Vestrae tum arae, vestrae religiones viguerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat &c.*

An-

Annot. Etsi haec figura gravis vehemensque sit, & ad urgendum adversarium ad laudem, ad vituperationem, & ad commiserationem excitandam opportunissima, caute tamen videndum, ut raro & non nisi gravitate rerum ita postulante adhibeatur.

2. *Hypotyposis* est figura, qua res tam graphice describuntur, ut non tam audiri vel legi, quam oculis cerni videantur. Sic Cicero in Verrem: *Ipse (Verres) inflammatus scelere & furore in forum venit. Ardebant oculi, toto ex ore crudilitas eminebat. Expectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cum repente hominem corripi, atque in foro medio nudari, ac deligari & virgas expediri jubet. Clamat ille miser se civem esse romanum &c.* Et idem Cic. in eundem Verrem l. 4. *Quem concursum in oppido factum putatis? quem clamorem? quem porro fletum mulierum? qui viderunt, equum Trojanum introductum, urbem captam esse dicerent. Efferri sine thecis vasa, extorqueri alia de manibus mulierum, effringi multorum fores, revelli claustra &c.*

a. *Annot.* Figuram hanc constructurus ante omnia fingere sibi res praesentes debet accurateque & vivide intueri; sic item illas exprimere, ac si coram eas audiat, videat, sentiat, omniumque praesentium vultus & animos notet.

b. Potissimum vero in hac figura perficienda adjuvant antecedentia, consequentia, adjuncta, atque etiam epitetha, quae res aut actiones vivaciter repraesentent.

3. *Ethopoeia* eſt vitae ac morum alicujus expreſſio ſeu imitatio. Quamquam enim Hypotypoſis cum Ethopoeia conjuncta ſaepe, & permixta adeo ſit, differunt tamen magnopere, cum haec mores ac vitam tantum, illa deſcriptiones graphicas rerum quarumcunque effingat. Exemplum Ethopoeiae purae habetur in Cicerone Catilin. 3. *Omnia norat Catilina, omnium aditus tenebat, appellare, tentare, ſollicitare, poterat, audebat: erat ei conſilium ad facinus aptum, conſilio autem neque lingua, neque manus deerat. Nihil erat, quod non ipſe obiret, occurreret, vigilaret, laboraret. Frigus, ſitim, famem ferre poterat. Hunc hominem tam acrem, tam paratum, tum audacem, tam callidum, in ſcelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem &c.* Permixtae autem exemplar intueri licet in Cicerone pro Roſc. Amer. ubi de Chryſogono: *Quemadmodum compoſito & delibuto capillo paſſim per forum volitet cum magna caterva togatorum, videtis judices, ut omnes deſpiciat: ut hominem prae ſe neminem putet; ut ſe ſolum beatum, ſolum potentem putet &c.*

4. *Proſopopoeia* eſt figura, qua perſonae verae aut fictae loquentes inducuntur. Cum perſonas fictas dicimus, & ſpiritus & mortuos homines, & abſentes, & res vita ſenſuque carentes loquentes fingi aliquando poſſe intelligimus. Inſignis plane Proſopopoeia

poeia est apud Ciceronem Catilin. 1. *Quae* (Patria) *tecum Catilina sic agit & quodammodo tacita loquitur; Nullum jam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sine te. Tibi uni multorum neces, tibi vexatio direptioque sociorum impunita fuit ac libera. Tu non solum ad negligendas leges, & quaestiones, verum etiam ad evertendas perfringendasque valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli: nunc vero me totam esse in metu, propter te unum, quidquid increpuerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me consilium iniri posse, quod a tuo scelere abhorreat, non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar: sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Haec si tecum, ut dixi, patria loqueretur &c. &c.* Sic item milites inducit loquentes Cicero pro Muraen. *In Consule declarando multum auctoritatis habet suffragatio militaris. Gravis est illa oratio: me saucium recreavit; me praeda donavit; hoc duce castra cepimus, signa contulimus; nunquam iste plus militi laboris imposuit, quam sibi sumsit; ipse cum fortis, tum etiam felix &c.*

Annot. Vix est figura, quae ad amplificationem & ad motus animorum sit aptior: sed in ejus usu diligenter illud servandum, ut sermo, qui rebus multis tribuitur, & aptissimus iis sit; & plenus gravitatis: id quod acri judicio indiget.

C. *Figurae ad docendum idoneae.*

Hac classe comprehenduntur figurae, quae ad docendum magis idoneae sunt, ac proinde ibi locum habent pensatis rerum circumstantiis, ubicunque auditor docendus (quod in exordiis fit praecipue) aut res aliqua fortassis impeditior evolvenda, & in lumine suo collocanda est. Sunt autem in hac classe figurarum sequentes:

1. *Dubitatio* est figura, cum orator simulat quaerere, quid potissimum ex pluribus agendum dicendumve sit. Sic Cic. pro Rosc. Amer. *Quid primum querar? aut unde potissimum, judices, ordiar? aut quod? aut a quibus auxilium petam? Deorumne immortalium? populine romani? vestramne, qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem? Pater occisus est &c.* Aliud illustre Dubitationis exemplum est apud Liv. l. 38. ubi sic ad milites Scipio: *Apud vos quemadmodum loquar, nec consilium nec oratio suppeditat, quos ne quo nomine quidem appellare debeam, scio. Cives? qui a patria vestra descivistis. An milites? qui imperium auspiciumque abnuistis, sacramenti religionem rapuistis. Hostes? Corpora, ora, vestitum, habitum civium agnosco, facta, dicta, consilia, animos hostium video.*

2. *Annot.* Referunt nonnulli praeceptores Dubitationem etiam inter verborum figuras cum scilicet de nomine aut voce dubitare se simulat orator, ut mox in postremo exemplo vidimus. Sic

etiam

etiam Cic. in Verrem: *Venio nunc ad iſtius, quemadmodum ipſe appellas ſtudium; ut amici ejus morbum & inſaniam; ut Siculi latrocinium; ego quo nomine appellem, neſcio.*

b. Solent ſaepe Dubitationes amplificari, cauſſaeque dubitandi latius enumerari, tum ſingulis propoſitis dubiis reſponſio & ſolutio aliqua ſubjungi, ac demum oratoris ſententia exponi. Sic L. 2. de Orat. elegans eſt hujus generis Dubitatio ex Gracchi oratione excerpta: *Quo me miſer conferam? quo vertam? in Capitoliumne? at fratris ſanguine redundat. An domum? matremne ut miſeram lamentantemque videam & abjectam?*

2. *Occupatio* (Graecis Prolepſis), eſt figura, qua orator id occupat, ſeu dicendo praevenit, quod objici ſibi poſſe praevidet. Sic Cic. pro Coelio, dum adoleſcentiae excuſat vitia: videtur malam adoleſcentis educationem probare, ac proinde grande praejudicium cauſſae ſuae adferre. Quare praeoccupat hanc objectionem, enervat, refellitque ibi: *Dicet aliquis: Haec igitur tua eſt diſciplina? Sic tu inſtituis adoleſcentes?* Mox reſpondet & refutat objecta. Sic etiam idem pro L. Manil. *At enim vir clariſſimus, amantiſſimus reipublicae, veſtris beneficiis ampliſſimis affectus, Q. Catulus, itemque ſummis ornamentis honoris, fortunae, virtutis, ingenii praeditus Q. Hortenſius ab hac ratione diſſentiunt, quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuiſſe & valere oportere confiteor: ſed in hac cauſſa, tametſi cognoſcitis aucto-*

ritates contrarias virorum fortissimorum & clarissimorum, tamen omissis auctoritatibus ipsa re & ratione exquirere possumus veritatem — — Quid igitur ait Hortensius? — — &c.

3. *Communicatio.* Est figura, cum vel auditores, vel judices, vel denique adversarios ipsos consulimus, & quid faciendum sit, familiariter cum iisdem deliberamus. Ita Cic. in Verrem: *Nunc ego, judices, vos consulo, quid mihi faciendum putetis. Id enim consilii mihi profecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum putavi.* Item Cic. idem pro Rabir. *Tu denique, Labiene, quid faceres tali in re ac tempore? cum ignaviae ratio te in fugam, atque in latebras impelleret: improbitas & furor Saturnini in Capitolium arcesseret: Consules ad patriae salutem ac libertatem vocarent: quam tandem auctoritatem, quam vocem sequi, cujus imperio parere potissimum velles?* &c.

4. *Correctio.* Est figura, cum prolatum verbum vel sententiam alio magis idoneo corrigimus, quod vehementer percellit & excitat audientium animos. Sic Cic. ad Att. l. 14. *Hic tibi rostra Cato advolat, convicium Pisoni Consuli mirificum; si id est convicium vox plena gravitatis, plena auctoritatis, plena denique salutis.* Item Cicero Philipp. 2. *Haec ut colligeres, homo amentissime, tot dies in villa declamasti: quamquam tu quidem, ut fa-*

mi-

miliarissimi dictitant, vini exhalandi, non ingenii caussa declamitas.

Annot. Rursum hinc apparet, cum de verbo solum corrigendo agitur, figuram hanc etiam ad verborum schemata pertinere posse.

b. Elegantissimis nonnunquam haec figura transitionibus servit. Sic Cic. pro Dejotaro: *At credo, haec homo consideraturus, & temerarius non videbat. Quis consideratior illo? quis rectior? quis prudentior? Quamquam hoc loco Dejotarum non tam ingenio & prudentia, quam fide & religione vitae defendendum puto, &c.*

5. *Sustentatio* est figura, qua diu auditorum animi suspenduntur, ac deinde aliquid inexpectatum subjungitur. Percellit autem tanto acrius haec figura, cum illud inexpectatum salsum aliquid & mordens fortassis est. Sic Cicero l 5. in Verr. *Etiam nunc mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum sit, quod iste nihil unquam fecit sine aliquo quaestu aut praeda. Quid in ejusmodi re fieri potuit? quod commodum est? Expectate facinus, quam vultis, improbum: vincam tamen expectationem omnium. Nomine sceleris conjurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente multis millibus hominum inspectantibus, soluti sunt, & Leonidae illi domino redditi.* Item Cic. idem l. 3. in Verr. *Quid haec sibi dona voluerunt? - - - quibus ex hostium spoliis? de qua victoria? - - - an quod ager Syracusanus praedonum incendiis te Praetore vasta-*

ſtatus eſt? - - - Nihil poſſum reperire, niſi forte id egiſti, ut hominibus ne obliviſci quidem rerum tuarum male geſtarum liceret.

Annot. Vel paullulum attentus obſervator deprehendet, & in exemplis hic adductis, & in lectione auctorum paſſim, figuras invicem ſic permiſceri, ut rariſſima ſola aliqua inveniatur. Itaque, quae earum in loco aliquo praecipue regnat, ab ea figura nomen totius loci trahi ſolet.

b. Graviſſime inculcetur tironibus: figuras (verborum praeſertim, quae leviores ex ſe ſunt), ſi anxie conquirantur, & oratio iisdem ſtudioſe conferciatur, inepta & prope puerilia onera eſſe, ac floccos aſſutos purpurae; quae ſponte autem occurrent, & quaſi ſub manum naſcentur, idque parce & ſuo loco, eas tantum illuſtria ornamenta orationi futuras.

CAPUT III.

De Amplificatione Oratoria.

a. Summum ſine controverſia oratoris opus, & neſcio an non item difficillimum, eſt Amplificatio; propterea quod & omnem commovendorum animorum rationem contineat, in quo ſolo eloquentiae vis ſita eſt, & totum orationis corpus pervadat, neque ſolum ad partes majores, ſed ad minores etiam, & ad minimas adeo ſingularum periodorum aut figurarum pertineat.

b.

b. Definitur autem Amplificatio a Tullio: *gravior quaedam affirmatio, quae motu animorum conciliat in dicendo fidem.*

1. *Annot.* Eſt igitur ſecundum hanc definitionem Amplificatio gravius, vehementius, ac copioſius dicendi genus, quo rei dignitatem & amplitudinem verborum ac ſententiarum pondere, rationumque ac circumſtantiarum enumeratione eo uſque extollimus, aut contra etiam, rei alicujus viliatem & indignitatem ita deprimimus, ut non ſolum intellectus convincatur, ſed voluntas etiam moveatur, ac, quo cupimus, deflectatur.

2. Accurate diſtinguenda erunt Amplificatio & Dilatatio, quod ipſa vis nominis utriusque declarat. Cum enim *Dilatatio* aures ſolum verbis maximam partem inanibus impleat, juvenilique verborum redundantia luxurietur, qua orationem extendit, fuſioremque ac latiorem reddit; *Amplificatio* contra rerum, verborum, & ſententiarum pondere nervos orationis intendit, eamque facit ampliorem & digniorem.

c. Dividitur vero Amplificatio omnis in duo genera: nimirum in Amplificationem *verborum*, & Amplificationem rerum: quibus tertium genus addere non incongrue poſſumus, prioribus nomine quidem oppoſitum, re ipſa tamen utrique conjugatum, ſcilicet *Extenuationem*, de quibus omnibus jam ordine agemus.

A. *De Amplificatione verborum.*

1. Amplificatio verborum erit, quoties per verba orationi amplitudo & dignitas conciliabitur:

tur: id quod juxta Rhetorum praeceptiones fere sex modis sequentibus accidere solet:

a. *Per verba translata*, cum nempe propriorum loco metaphorica usurpamus: e. g. cum *parietes gestire gaudio & exultare* Cic. ait, quae hominis propria sunt, hic autem ad parietes transferuntur. Sic Horat. de primo nauta impavido: *Illi robur & aes triplex circa pectus erat, qui fragilem truci commisit pelago ratem primus &c.*

Annot. Tota tractatio de Tropis, quam mox hic supra praemisimus, plena est exemplorum huc pertinentium.

b. *Per verba superlata*, quae veritatem superant, & plus dicunt, quam esse reapse possit. Sic Cic. pro Leg. Man. laudes bellicas Pompeji amplificans ait: *Qui saepius cum hoste conflixit, quam quisquam cum inimico concertavit; plura bella gessit, quam alii legerunt: plures provincias confecit, quam alii concupiverunt: cujus adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis praeceptis, sed suis imperiis: non offensionibus belli, sed victoriis: non stipendiis, sed triumphis est erudita.* Sic Poëta item de Turni equis cecinit: *Qui candore nives anteirent, cursibus auras.* Et de Equo Trojano: *Instar montis equum divina Palladis arte aedificant*: sane amplius dixit: *Instar montis equum*, quam si magnum aut altissimum vocasset.

An-

Annot. Verba haec hyperbolica ad ea, quae ſupra de Tropis diximus, itidem referri debent.

c. *Per verba ſynonyma*, cum verba idem pene ſignificantia ad aliquid vehementius exprimendum coacervantur. Sic Cic. in Catilin. *Perge, quo coepiſti: egredere aliquando ex urbe: proficiſcere. Nobiſcum verſari jam diutius non potes: non feram, non patiar, non ſinam.* Ubi vides ſynonyma coacervata: *perge, egredere, proficiſcere, verſari non potes.* Et *non feram, non patiar, non ſinam.* Ita quoque Virgilius: *Quem ſi fata virum ſervant, ſi veſcitur aura aetherea, nec adhuc crudelibus occupat umbris &c.*

Annot. Eſt vero in memoriam hic revocanda diligenter monitio, quam ſupra figurae Synonymiae ſubjunximus, ne per illam levis & puerilis, non gravior reddatur oratio.

d. *Per verba graviora & illuſtriora*, quae rem ſignificantius exprimunt. Hujusmodi eſt illud Cic. in Verrem: *Non enim furem, ſed ereptorem; non adulterum, ſed expugnatorem pudicitiae; non ſacrilegum, ſed hoſtem Sacrorum religionumque; non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem civium ſociorumque in veſtrum judicium adducimus.*

e. *Per periphraſin ſeu circuitionem*, cum quod brevius ac ſimplicius dictum vim minorem augendi aut minuendi habuiſſet, longiori ſed

ac-

accommodato verborum ambitu circuituque, acrius digniusque reddimus. Ita Cicero pro Milon. Clodii caedem extenuat: *In quos incensos ira* (servos Milonis) *vitamque domini* (Milonis) *desperantes cum incidisset* (Clodius) *haesit in iis poenis, quas ab eo servi fideles pro domini vitâ expetierunt*, scilicet crudum Ciceroni videbatur minimeque defensioni Milonis opportunum, ut simpliciter pronunciaret Clodium a Milonis servis occisum esse. Sic Poëtae quoque, & hi quidem frequentissime amplificatione istius generis utuntur. Virg. Aeneid. 12. vocem hanc *moritur*, quae ad commiserationem in Turnum, & ad odium adversus Aeneam provocare poterat, hoc ambitu declinat: *Olli dura quies oculos, & ferreus urget somnus; in aeternam clauduntur lumina noctem.*

f. *Per Repetitionem*, cum non ornatus, sed motus excitandi caussa iterantur dictiones. Exemplum suppeditat Cicero pro Sext. Rosc. Amer. in Exordio: *Accusant ii, qui in fortunas ejus invaserunt: causam dicit is, cui praeter calamitatem nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidi patrem Sexti Roscii bono fuit: caussam dicit is, cui non modo luctum mors patris attulit, verum etiam egestatem. Accusant ii, qui hunc ipsum jugulare summe cupierunt: causam dicit is, qui*

etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. Denique accuſant ii, quos populus poſcit: cauſſam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat. Sed poëtæ non minus eleganter hac eadem repetitione amplificant. Sic. Ovid. in Heroid. epiſtolis:

Impia quid dubitas Deianira mori?
Heu mihi! quid feci? quo me furor egit amantem?
Impia quid dubitas Deianira mori?
Illita Neſſeio miſi tibi texta veneno,
Impia quid dubitas Deianira mori?

Annot. Manifeſtum eſt, vix hos per verba amplificandi modos a troporum, figurarum, & aliorum ornatuum, quos ſupra de numeroſa oratione commemoravimus, frequentatione differre.

B. *De Amplificatione Rerum.*

2. Rerum amplificatio non jam verbis tantum: ſed ipſis rebus & totis ſententiis amplitudinem, vim, & dignitatem orationis efficit. Ridiculum enim & prope ſtultum fit, verbis magnitudinem perpetuo conſectari, niſi verbis res etiam grandes aliquando ſubjectæ ſint. Inanis & tumida futura eſſet ejus generis oratio, non magna & ampla. Obtinetur vero iſta rerum amplitudo duabus potiſſimum viis: *per Congeriem, & per Incrementum.*

a. *Per Congeriem* fit Amplificatio, cum plura alicujus generis congeruntur, quae orationem cum dignitate extollunt. Valent huc universe fontes illi, quos locos rethoricos seu intrinsecos, seu extrinsecos vocant, & ex quibus omne orationis robur & efficacia, id est argumenta repeti solent; specialius tamen a præceptoribus huic amplificationis generi assignantur sequentes:

1. *Congeries Definitionum*, cum multae & variæ alicujus rei definitiones coacervantur. Ita Cic. de Hist. ait: *Est testis temporum, lux veritatis, vitæ memoria, magistra vitæ, nuncia vetustatis.* Sic idem Cic. de Mil. Curiæ & Senatus Romani auctoritatem ex isto fonte definitionum conglobatarum amplificat: *Curia templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput urbis, ara sociorum, portu omnium gentium, sedes ab universo populo Romano concessa uni ordini &c.*

Annot. Definitionem esse brevem & circumscriptam rei cujusdam explicationem infra de inventione tradetur.

2. *Congeries partium*, cum alicujus totius partes vel omnes vel præcipue enumerantur, quod vehementiam non modicam orationi conciliat. Sic. Cic. in Pison. propositionem hanc: *Memoriam*

func-

funesti imperii tui omnes detestantur; amplificat primum distribuendo *memoriam* in partes, scilicet: *facta, mores, faciem, nomen,* tum *omnes* in *milites & regiones*, mox ulterius partitur milites in *Legatos, Tribunos militum, Centuriones, reliquos milites*, regiones autem enumerat: *Achajam, Thessaliam, Athenas, Apolloniam &c.* Ecce locum ipsum quam amplum & quam magnificum! *Omnes memoriam Consulatus tui, facta, mores, faciem denique ac nomen a republica detestantur, Legati, qui una fuere alienati: Tribuni militum inimici: Centuriones, & si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te execrantur. Achaja exhausta: Thessalia vexata; laceratæ Athenae; Appollonia exinanita; Ambracia direpta; Bullienses illusi;* Epirus *excisa: Locri exusti, Athamanum gens vendita: Macedonia condonata barbaris: Aetolia amissa. Dolopes finitimique montani oppidis atque agris exterminati; cives romani, qui in iis locis negociantur, te unum solum suum depeculatorem, vexatorem, praedonem, hostem venisse senserunt.* Aliud illustre exemplum habetur in eod. Cic. pro domo sua, ubi propositionem hanc: *Injurias familiæ & domui meæ intulisti*, enumerando familiæ partes; *uxorem, filium, fratrem;* domus vero idem partes: *parietes, tecta, colum-*

nas, *potest* commemorando, ſplendidiſſime ſic amplificat: *Quid enim vos uxor mea miſera violarat? quam vexaſtis, raptaviſtis, omni crudelitate laceraviſtis. Quid mea filia? cujus fletus aſſiduus, ſordesque lugubres vobis erant jucundæ: ceterorum omnium mentes oculos flectebant. Quid parvus filius? quem, quamdiu abſui, nemo niſi lacrymantem, confectumque vidit: quid fecerat, quod eum toties per inſidias interficere voluiſtis? quid frater meus? — — quoties ex veſtro ferro, ac manibus elapſus eſt? Sed quid ego veſtram crudelitatem expromo? — — qui parietibus, qui tectis, qui columnis ac poſtibus meis horrificum quoddam & nefarium, omni imbutum odio bellum intuliſtis?*

3. *Congeries Adjunctorum*, cum adjuncta plurima, quæ vel res, vel perſonas circumſtant, colliguntur; ut tanto gravior progrediatur oratio. Ita Cicero Piſonis vinolentiam usque ad fœditatem ex adjunctis exaggerat: *Meminiſtine coenum, neſcio quo e gurguſtiolo te prodire, involuto capite, ſoleatum: Et cum iſto ore foetido teterrimam nobis popinam inhalaſſes, excuſatione te uti valetudinis, quod diceres, vinolentis te quibusdam medicaminibus ſolere curari? — paulisper ſtetimus in illo ganearum tuarum nidore atque fumo, unde tu nos, cum improbiſſime reſpondendo, tum turpiſſime eructando ejeciſti &c.*

Eius-

Ejusdem fere thematis exemplum aliud ex Cicerone Philipp. 2. ſuppeditat, ubi Antonii ebrietatem ex conglomeratis adjunctis temporis, loci, perſonarum nervoſiſſime exagitat: *Tu iſtis faucibus, iſtis lateribus, iſta gladiatoria tot us corporis firmitate; tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauſeras, ut tibi neceſſe eſſet in populi romani conſpectu vomere poſtridie. O rem non modo viſu foedam, ſed etiam auditu! Si inter coenam, in ipſis tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidiſſet, quis non turpe duceret? in coetu vero populi romani, negotium publicum gerens, Magiſter equitum, cui ructare turpe eſſet; is vomens, fruſtis eſculentis, vinum redolentibus, gremium ſuum & totum tribunal implevit.*

Annot. Juvat hic in inveſtigandis adjunctis excuſſio notiſſimi illius verſus: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando*, & pertinebit huc item, ſi antecedentia aliquam rem, aut conſequentia illius ad vim faciendam conglomerabuntur.

4. *Congeries cauſſarum vel effectorum*, cum cauſſæ vel effecta plura rei allegantur ad vires orationi conferendas. Etſi enim ſingillatim fidem faciant, motum tamen & perſuaſionem, niſi plura in eumdem finem acriter evibrata, non efficient. Ita Cicero ex cauſſarum frequentatione

amplificat magnitudinem inſtantis belli Mithridatici pro Leg. Manil. *Multa prætereo conſulto, ſed ea vos conjectura perſpicitis, quantum illud bellum futurum puteti, quod conjungant reges potentiſſimi, renovent agitatæ nationes, ſuſcipiant integræ gentes, novus Imperator veſter accipiat, vetere pulſo exercitu.* Sic item ad Attic. X. 8. ab effectis Cæſaris victoriam timendam eſſe graviſſime aſſerit: *Nam eadem video, ſi vicerit; & impetum in privatorum pecunias: & exulum reditum: & tabulas novas; & turpiſſimorum honores; & regnum non modo romano homini, ſed ne Perſæ quidem cuiquam tolerabile. Tacita eſſe poterit indignitas noſtra? pati poterunt oculi, me cum Gabinio ſententiam dicere?* &c.

5 *Congeries contrariorum & diſſimilium*, cum per contraria aut diſſimilia coacervata mirifice exaltatur oratio. Exempla nobilis hujus conflictationis, & proinde amplificationis extant apud Ciceronem in oratione in Piſonem, cujus geſta cum ſuis contendit, ibi: *Obrepſiſti ad honores errore hominum, quorum ſimile habes nihil præter colorem — — omnes honores populus romanus mihi novo homini detulit; — homini, non generi; moribus, non majoribus*

meis;

meis; virtuti perſpectæ, non auditæ nobilitati deferebat. — — Tu Conſul es renunciatus — — impeditis reipublica temporibus, diſſidentibus Conſulibus — — me cuncta Italia, me omnes Ordines, me univerſa civitas non prius tabella, quam voce, priorem Conſulem declaravit &c. Idem Cicero in Piſonem & Gabinum Conſules quanta vi contorquet orationem adſcita hac congerie: *Qui latrones igitur, ſiquidem vos Conſules? qui Prædones? qui hoſtes? qui proditores? qui tyranni nominabuntur? Magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna dignitas, magna majeſtas Conſulis. Non capiunt anguſtiæ pectoris tui: non recipit levitas iſta, non egeſtas, non infirmitas ingenii ſuſtinet, non inſolentia rerum ſecundarum tantam perſonam, tam gravem, tam ſeveram &c.*

6. *Congeries Similium, Comparationum aut exemplorum*, cum adductis pluribus ex aliquo horum generum nervi orationis intenduntur. Obvia ſunt undique in Cicerone ſingulorum iſtorum generum exempla; unum delibamus ex eodem Cicer. L. de Orat. c. 25. *Difficile dictu eſt, quænam cauſſa ſit, cur ea, quæ maxime ſenſus noſtros impellunt, voluptate & ſpecie prima acerrime commovent, ab iis ce-*

 lerri-

lerrime fastidio quodam & satietate abalienemur? Quando colorum pulchritudine & varietate floridiora sunt in picturis novis pleraque, quam in veteribus? quæ tamen, etsi primo aspectu non ceperunt, diutius non delectant — — — Quanto molliores sunt & delicatiores in cantu flexiones & falsæ voculæ, quam certæ & severæ? quibus tamen non modo austeri; sed si sæpius fiant, multitudo ipsa reclamat — — — Quin etiam gustatus — — quam cito id, quod valde dulce est, aspernatur ac respuit? — — — Sic omnibus in rebus, voluptatibus maximis fastidium finitimum est. Quo hoc minus in oratione miremur, in qua vel ex poëtis, vel oratoribus possumus judicare: *concinnam, distinctam, ornatam, festivam sine intermissione, sine reprehensione, sine varietate, quamvis claris sit coloribus picta vel poësis, vel oratio, non posse in delectatione esse diuturna.*

Annot. Sæpe horum postremorum generum amplificationes etiam sine congerie obtinentur atque in unico Simili, Comparatione; aut exemplo subsistunt. Id, quod Poëtis perfamiliare. En pulcherrimam suavissimamque aliquam Pallantis a Turno occisi cum flore decerpto comparationem apud Virgil. Aeneid 11.

Hic

Hic juvenem agresti sublimem in stramine ponunt,

Qualem virgineo demessum pollice florem
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi,
cui neque fulgor adhuc, necdum sua forma recessit &c.

b. *Per incrementum* Amplificatio tum fieri a Quintiliano dicitur, cum per gradus ita crescit oratio, ut ad summum perveniat. Hoc amplificandi genus validissimum est ad movendum, & nobilissimum inter omnia oratorum artificia, si non tantum singulas partes, sed alicujus orationis totum, qua late patet, corpus pervagetur. Amplificationis hujusmodi in minutiori aliqua parte exemplum habemus in Senecæ epistola ad Lucilium: *Magna vitæ pars elabitur male agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.* Exemplum aliud nonnihil lucidius & diffusius affertur ex Cicer. L. 5. in Verrem, in quo crudelitas Verris eo usque per incrementum amplificatur, ut verba ulteriora crimini explicando desint. *Facinus est vincire civem romanum, scelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest.* Denique gravitate & incredibili varietate per incrementum perpetuo assurgentis orationis exemplum habetur apud eundem Cic. pro Sulla: *Ego Consul,*

quum exercitus perditorum civium clandestino ſcelere conflatus, crudeliſſimum & luctuoſiſſimum exitium patriæ comparaſſet; quum ad occaſum interitumque reipublicæ Catilina in caſtris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus eſſet conſtitutus, meis conſiliis, meis laboribus, mei capitis periculis, ſine tumultu, ſine delectu, ſine armis, ſine exercitu, quinque hominibus comprehenſis, atque confoſſis; incenſione urbem, internecione cives, vaſtitate Italiam, interitu rempublicam liberavi. Ego vitam omnium civium, ſtatum orbis terræ, ego urbem hanc denique, ſedem omnium noſtrum, arcem Regum, ac nationum exterarum, lumen gentium, domicilium imperii, quinque hominum amentium ac perditorum poena redemi.

Annot. Intuitus & obſervatio exempli, præſertim poſtremo loco allati, tum ceterorum multorum iſthic diſperſorum docebit tirones noſtros, amplificationes per incrementum, per congeriem, & per verba ſæpiſſime in eadem oratione conjungi, & in quibuscumque amplificationibus pro re nata omne genus figuras, præſertim illas, quæ ad motum faciunt permixtas eſſe.

2. Quo loco amplificationes præſertim regnare debeant, inferius docebitur, cum de diſpoſitione & affectibus tractaturi ſumus.

C. *De Extenuatione.*

a. Si rem ipſam ex merito ſuo ponderemus. Extenuatio revera amplificationis aliqua ſpecies

eſt,

eſt, qua, dum argumentorum nobis obſtantium robur & pondus infringimus, ſimul argumentis noſtris gravitatem & amplitudinem adjicimus.

b. Eſt igitur Extenuatio dicendi genus, quo rebus magnitudo, dignitas, atrocitas, deformitas &c. ſeu vera, ſeu veroſimilis detrahitur.

c. Uſus extenuationis apud oratores tunc locum habere conſuevit, cum argumenta adverſum nos facientia nec penitus negare, nec ſatis accurate diſſolvere aut amoliri poſſunt. Itaque tum ad difficultates elevandas; &, quacunque licet, minuendas; res autem, ſi quæ fortaſſis plus juſto elatæ ſunt, deprimendas, vel prorſus abjiciendas convertuntur.

d. Modis plurimis tractari ſolet Extenuatio; uſitatiſſimi in bonis ſcriptoribus reperiuntur ſequentes:

1. Ratione ſeu argumentis aperte oſtenditur, infirmitas eorum, quæ adverſum nos facere videntur. Sic cum Marcello objici poſſet, quod civili bello ad partes Cæſaris non acceſſiſſet, Cicero Orat. pro Marcello oſtendit, quam nihil officiat hæc objectio vel Marcello, vel aliis, qui tum a partibus Cæſaris alieni erant, quo fato cuidam, errori, & pacis deſiderio attribuit; ibi: *Omnes enim, qui ad illa arma fato ſumus neſcio quo reipublicæ miſero fu-*

neſto-

nestoque compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere vero liberati sumus, Nam cum M. Marcellum deprecantibus vobis reipublicæ conservavit — — & reliquos amplissimos viros — — non ille hostes induxit in curiam, sed judicavit, a plerisque ignoratione potius, & falso atque inani metu, quam cupiditate & crudelitate civile bellum esse susceptum &c.

2. Teguntur & obscurantur bona, & contra in luce collocantur mala, quæ in re vel in homine nobis adverso insunt. Ita apud Cæs. de bello civili l. 2. Labienus despicit ac deprimit copias Cæsaris, exaggerat autem difficultates, quæ Cæsaris exercitum infestabant, ibi: *Noli, inquit* (Labienus), *existimare Pompei, hunc esse exercitum, qui Galliam Germaniamque devicerit. Omnibus interfui præliis, neque temere incognitam rem pronuncio. Perexigua pars illius exercitus superest, magna pars deperiit, quod accidere tot præliis fuit necesse; multos autumni pestilentia in Italia consumsit: multi domum discesserunt; multi sunt relicti in continenti. An non audistis ex iis qui per caussam valetudinis remanserunt, cohortes esse Brundusii factas? Hæ copiæ, quas videtis, ex delectibus horum annorum in citeriore Gallia sunt refectæ: & pleraeque sunt ex coloniis transpadanis: attamen*

quod roboris fuit, duobus præliis Dyrrhachianis interiit.

Annot. Non omittat hic præceptor de morali christiana monere tirones suos, quæ omnino legi his allatæ locum non relinquit, nisi de rebus & personis historicis communi censensu malis, aut declamationis oratoriæ caussa.

3. Comparantur cum aliqua re majori, quæ nobis adversari videatur, ex qua collatione mirum quantum deprimitur minus illud, quod collatum est. Sic Cic. Philipp. 11. metum, qui ex Antonii Veteranis multorum animis insederat, legionum recentium & multarum comparatione ac vicissitudinum humanarum spe extenuat, ac excutit. Ita vero loquitur: *Ego autem (dicendum est enim P. C. quod sentio) non tam veteranos intuendos nobis arbitror, quam quid tirones milites, flos Italiæ, quid novæ legiones ad liberandam patriam paratissimæ, quid cuncta Italia de vestra gravitate sentiat. Nihil enim semper floret: ætas succedit ætati: diu legiones Cæsaris viguerunt: nunc vigent Pansæ, vigent Hirtii, vigent Cæsaris filii, vigent Planci: vincunt numero, vincunt ætatibus, nimirum etiam auctoritate vincunt.*

4. Neglectus & contemtus earum rerum profertur, quas adversarii extollere conantur. Ita Cic. contra Rullum 2. contemnit & vili-

vilipendit beneficium, quod Rullus populo per legem Agrariam conferre ostenderat, ibi: *Vos vero, si me audire vultis, retinete istam possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorum, festorum, dierum, ceterorum omnium commodorum: nisi forte mavultis, relictis his rebus, atque hac luce reipublicæ in Sipontina siccitate, aut in Salapinorum pestilentiæ finibus, Rullo duce collocari. — Ut vero, cum omnes urbes, agros, vectigalia regna vendiderit, tum arenam aliquam, aut paludes emat: id vos potestis quæso concedere?*

5. Ridiculum ad extenuandum & abjiciendum adhibetur, quod Ciceroni sæpissime in usu est, & quo non facile aliud extenuandi medium fortius aut certius. Ita Philipp. 13. *Est etiam Asinus quidam senator voluntarius lectus ipse a se. Apertam curiam vidit post Cæsaris mortem: mutavit calceos, Pater conscriptus repente factus est.* Et pro Milon. luctum de nece Clodii, quem adversarius forte jactaverat, deridet, ibi: *P. Clodii mortem æquo animo ferre nemo potest: luget Senatus: moeret equester ordo: tota civitas confecta senio est: squalent municipia: afflictantur coloniæ, agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant.*

d. Cum

d. Cum figuræ pro diverſa opportunitate locum habere in amplificationibus poſſint, prope omnes tamen, ceteris plus amplificationem juvabunt, quarum motus ſunt vehementiores, cujusmodi ſunt: Hypotypoſis, Proſopopoeia, Apoſtrophe, Interrogatio, Exclamatio &c.

d. Fere autem amplificationis tractatione duo præcipue occurrunt ſcopuli, in quos tirones vel incautiores, vel audaciores paſſim incurrere conſueverunt, quosque proinde omni conatu declinare meminerint, in hunc finem:

1. Minutiſſima quæque ſingillatim & exiliter conſectari non oportet, quod certe vitium erit longe maximum. Cum enim ex monito Ciceronis *in Amplificationibus nihil nimis tenuiter enucleandum ſit*, locus hic tantum grandia & magnifica tractationis argumenta petit, minuta & exilia reſpuit.

2. Amplificatio vocibus vacuis & inani verborum ſonitu inſtituenda non eſt; ſed rerum vi, & ſententiarum pondere. His enim paratis verba ultro nulloque labore occurrent, affirmante ipſo Poëta: *Verbaque proviſam rem non invita ſequentur.* Quamquam non deſint viri graviſſimi, qui, ſi in alterutram partem juventuti peccandum ſit copia & ubertate verborum, quam jejunitate ac inopia peccari malint; quia, ut notat Tullius, tempore & exercitatione, quod redundat, deponetur.

CA-

CAPUT IV.

De Stilo.

a. Postquam instructus est hucusque tiro noster de præcipuis necessariisque elocutionis oratoriæ capitibus, accedendum jam erit paullatim ad usum, atque in executionem deducendum, quod præceptionum hucusque traditum est. Id antequam opere ipso præstetur, adhuc de diversis dicendi characteribus, seu multiplici latinæ orationis stilo sobrie nobis monendus videtur, nunc videlicet, cum jam virtutes oratorias & vitia paullulum internoscere didicit.

b. Stilus igitur, si nomen spectetur, instrumentum est, quo veteres in ceratis tabulis litteras insculpebant, ut jam alibi explicatum est. Translatum est hinc nomen ad ipsam scribendi rationem; qua auctores in concinnandis scriptis suis usi sunt.

c. Hac autem postrema acceptione Stilus definitur: *Certa quædam orationis conformatio ad mentem scribentis & res scriptas attemperata.*

Annot. Jam vel ex ipsa hac definitione liquidum esse debet, pro diversitate rerum, & longe magis pro diversitate scribentium multiplicem eumque diversum esse debere stilum.

d. Pas-

d. Paſſim tamen & notiſſima diviſione triplex aſſignatur ſtilus, nempe: *ſimplex*, *mediocris* & *ſublimis*.

1. *Stilus ſimplex*, qui etiam vocatur ſtilus *tenuis*, *ſubmiſſus*, & *infimus*, ille eſt, qui latinus quidem & numeroſus, nequamquam tamen ornatus eſt.

a. Dotes hujus ſtili neceſſariæ ſunt: *perſpicuitas*, *nitor*, atque *munditia*, quemadmodum contra parcus ac prope nullus periodorum, verecundus autem troporum aut figurarm poteſt eſſe in hoc ſtilo uſus earum præcipue, quæ ad vehementiores motus conciliandos valent: e. g. *Apoſtrophe*, *Proſopopoeia* &c.

b. Excellit in ſtilo hoc Cæſar, & nitidiſſimus in fabellis enarrandis Phædrus. Virgilius quoque in Bucolicis, & quandoque in epiſtolis ad familiares, imo in quibusdam orationibus ipſe Cic., apud quos undique obvia ſunt exempla ad præſentem doctrinam pertinentia. In uno tamen ex poëta Eclog. 1. depromto inſpice ſimplicitatem:

Urbem, quam dicunt Romam, Meliboee putavi.
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ovium teneros depellere foetus.

Sic canibus catulos similes, sic matribus hoedos
Noram, sic parvis componere magna solebam.

2. Quamquam autem ſtilus iſte ornatum refugit, ad laudabilitatem tamen etiam non aſſurget, niſi ſubtilitatem & leporem aliquando adjunctum habeat, quorum prior eſt in rebus penitus diſpiciendis, penetrandis ac diſceptandis; poſterior autem ſæpe in ſalibus, ſæpe in ridicula dicacitate. Exemplum prioris habetur in Ciceron. orat. pro Muræna c. 31. ubi de Stoticis ſatis ſubtiliter ad Caton. *Iſti ipſi mihi videntur veſtri præceptores & virtutis magiſtri fines officiorum paullo longius, quam natura vellet, protuliſſe — Nihil ignoveris. Immo aliquid, non omnia. Nihil gratiæ cauſſa feceris. Immo reſiſtito gratiæ.* Poſterioris exemplum habetur apud eundem Cic. pro Flacco c. 14. *Quæratur, utrum iſta claſſis curſu & remis, an ſumtu tantum & litteris navigarit*, id eſt, an falſo claſſis nomine pecuniam Prætor ſurripuerit. Et aliud c. 37. ibidem; *Magnum erat ei certamen propoſitum*: (Falcidio cuidam), *magna cum Græcis contentio, qui tamen, ut opinor, jacent victi. Nam iſte unus totam Aſiam magnitudine poculorum, bibendoque ſuperavit.*

2. *Sti-*

2. *Stilus mediocris*, alias etiam *moderatus* & a Cicerone *floridus* atque *politus* dictus eſt, ut idem Tullius ait: *Stilus quidam interjectus, intermedius, & quaſi temperatus, nec acumine inferioris, nec fulmine utens ſuperioris, vicinus amborum in neutro excellens, utriusque particeps.* Eſt igitur inter ſimplicem & ſublimem medius.

a. *Huic ſtilo omnia dicendi ornamenta convenire* ait Cicero. Conveniunt proinde huic ſtilo numeri; conveniunt periodi tornatæ, verba translata, frequentes ſententiæ, eæque acutæ, deſcriptiones, loci communes, copioſæ diſputationes, modo ne vehementiores ſint, omnis denique concinnitas.

b. Etſi hoc dicendi genus majeſtatem verborum & gravitatem ſententiarum non habeat, neque ſublimi ſtilo competit, quoniam tamen omnem verborum ornatum & venuſtatem, ac ſermonis item ſuavitates univerſas recipit, floridi & politi nomen inde illi adhæſit.

c. Exemplorum huc pertinentium affatim ſuppeditat Cicer. de Orator. item in Oratore & Dialogis philoſophicis, ac in plurimis epiſtolis; & totæ fere orationes pro Archia & Lege Manilia ſunt ſtilo iſto elaboratæ.

3. *Stilus sublimis*, etiam *amplus*, *grandis*, *grandiloquus*, *&* *magnificus* appellatus est ille, qui res sublimes & magnificas; verbis item splendidis, ac sententiis magnificis sic exprimit, ut sublimitate seu audientium animos vel invitos in admirationem abripiat. Hujusmodi est illud Alexandri ad Legatos Darii apud Curtium: *Bellum cum captivis & foeminis gerere non soleo. Armatus sit oportet, quem oderim.* Idem illud Didonis apud Virg. morientis.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroque sequare colonos.

Denique illud apud Cic. pro Marcell. ad Cæsarem; *Nihil habet, nec fortuna tua majus, quam ut possis; nec natura tua melius, quam ut velis servare quamplurimos.*

Annot. Profecto vel ipsæ divinæ Christianorum litteræ sublimitates, & ortam inde majestatem quandoque ostendunt, ad quam Longinus & sapientissimi quique ethnici obstupuerunt. Tale est illud in Genes. *Fiat lux* & *facta est lux*; in Psalmis: *Mare vidit & fugit*: in LL. Machabeorum de Alexandro: *Siluit terra in conspectu ejus* &c.

a. Est stilus iste totus rebus occupatus, ornamenta Rhetorum si non negligit, certe non ad venustatem, sed ad efficacitatem, permovendosque ac convertendos animos tantum adhibet. Exemplum hujus stili ipse Cicero post Demosthenis Philippicas orationem suam pro Rabirio Majestatis reo laudat, in qua nimirum ubique fulget, tonat, fulminat.

b. Con-

b. Concilant autem duo præcipue ſtilo ſublimitatem hanc, de qua ſermo eſt, nempe:

1. Si nobiliſſima tantum rei adjuncta conſiderentur: & diſſimulatis ceteris ea tantum parte, qua illuſtrior & extantior res eſt, inſpiciatur. Sic Virgilius Neptunum ſolo nutu pacantem iratos fluctus, & ſumma gravitate perlabentem maria feliciſſime pingit:

— — *Dicto citius tumida æquora placat*
Collectasque fugat nubes, ſolemque reducit,
— — — — — — — — — — — —
Atque rotis ſummas levibus perlabitur undas.

Sic pauciſſima hæc Ovidii quam grandia loquuntur; *Jam ſeges eſt, ubi Troja fuit.*

2. Si ad hæc illuſtria enuncianda metaphoræ itidem ex rebus illuſtribus ſeligantur, ſtili granditatem & magnificentiam indubie ſequi neceſſe eſt — Ita de Cæſ. Auguſto Virgil.

— — — *Cæſar dum magnus ad altum*
fulminat Euphratem bello.

c. Sunt vero ſublimitatis iſtius auctore ſummo artis magiſtro Longino partes duæ: Elatio & commotio.

1. *Elatio* eſt ſublimis ſententia, quæ audientem rapit in admirationem, ejus animum extollit, & quodam modo majorem efficit. Exemplum talis elationis eſt in illis Horatii verſibus;

Regum timendorum in proprios greges;
Reges in ipſos imperium eſt Jovis.

Item in illo Ciceron. pro Milon. c. 37.

Exilium ibi putat eſſe, ubi virtuti non ſit locus: mortem naturæ finem eſſe, non poenam.

2. *Commotio* eſt concitatio animi vehementior, qua fit, ut auditor extra ſe efferatur, & ardeat

deat. Exemplum eſt in Cicer. pro Milone c. 33. quo loco commemoratione cadaveris Clodiani ſubſelliis Curiæ combuſti auditores ſuos inflammat, ibi; *Et ſunt, qui de via Appia querantur, taceant de Curia? Et qui ab eo ſpirante forum putent potuiſſe defendi, cujus non reſtiterit cadaveri Curia? Excitate, excitate eum ſi poteſtis, ab inferis. Frangetis impetum vivi, cujus vix ſuſtinetis furias inſepulti?* En indignationem, odium, dolorem, pudorem &c. quanta vi ab oratore excitos.

e. Aliæ præterea in uſu ſunt ſtili denominationes, ſed quas re meditate conſiderata aut in idem recidere, aut prorſus in vitiis deputari obſervabimus. Hujusmodi ſunt: Stilus *Atticus*, *Rhodius*, *Aſiaticus*, *Laconius*.

1. *Atticus ſtilus*, (aliter etiam vocatur *conciſus*; fere etiam ſublimem affectatus) eſt, qui brevioribus periodis, verbisque lectiſſimis & maxime neceſſariis tantum adſtrictus eſt; magnaque ſignificandi & exprimendi virtute præditus.

2. *Rhodius ſtilus* eſt, qui mediocritatem undique quærit, & ſervat, *medius* inde dictus: paullo copioſior Attico, Aſiatico preſſior.

3. *Aſiaticus ſtilus*, quem etiam *periodicum* nonnulli appellant, utitur longis periodis, fuſiorique, quam ſæpiſſime opus ſit, circuitu. Traxit nomen ſuum a populis Aſiaticis,

ticis, apud quos redundantia hæc in deliciis eſt.

Annot. Exempla triplicis iſtius ſtili varietatem apertius ſub oculos judiciumque ſiſtent, quam præcepta: ſit igitur

Propoſitio: *Litterarum ſtudia perpetuo proſunt*, *Aſiatice* hanc expreſſit Cicero pro Arch. *Nam ceteræ res neque temporum ſunt, neque ætatum omnium, neque locorum: hæc ſtudia adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, adverſis perfugium ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur.*

Attice Elocutus eſt Plin. Epiſt I. 3. *Reliqua rerum tuarum poſt te alium atque alium dominum ſortientur: hoc nunqum tuum deſinet eſſe, cum ſemel cœperit.*

Rhodie ita fortaſſe efferas: *Cum reliquarum rerum omnium nec diuturna admodum, nec jucunda poſſeſſio ſit, ſola optimarum artium ſtudia & delectare perpetuo, & ætatum, locorum ac temporum omnium eſſe videntur.*

4. *Laconicus ſtilus* ne nomen quidem ſtili merebitur; ſi juſte loquimur, cum ſatis conſtet, Lacones eloquentiæ nihil tribuiſſe. Vulgo tamen ſtilus Laconicus eſt perbrevis & argutus loquendi modus, quo paucis multa dicuntur. Traxit nomen a Laconibus, id eſt, Lacedæmoniis ſeu Spartanis, quibus hæc brevitas in deliciis, prolixa omnis loquacitas odio erat.

Annot. Inter exempla ſtili iſtius numerantur litteræ Lacedæmoniorum breviſſimæ, ſed tamen ſignifi-

 can-

cantiores, quibus Philipo Macedoniæ Regi bellum minitanti responderunt: *Dionysius Corinthi.* Computari nunc etiam possunt litteræ laureatæ Cæsaris ad Senatum Romanum de victo Pharnace Ponti Rege, *Veni*, *vidi*, *vici* &c.

f. Quis porro horum stilus alteri præferendus sit, stabiliter definiri nihil potest. Cum enim sermo rebus accommodandus sit, ille anteponendus erit, qui rebus dicendis erit aptissimus. Aptissimus autem ex Tullii sententia futurus est, qui *magna graviter*, *mediocria temperate*, *humilia subtiliter efferet.*

Annot. Varios proinde & multiplex, ac pro varietate rerum adhibitus omnis & quiscunque stilus erit præstantissimus. Quare cum tria oratoris officia recenseantur; docere, delectare, & movere; ubi docendum erit, stilo simplici ac tenui utetur; cum delectandi erunt auditores, mediocrem seu floridum & politum adhibebit: sublimem & magnificum autem adsciscet prudens orator, quocunque loco, aut orationis parte movendi videbuntur animi, & affectus concitandi.

g. Quam providenter autem stilus rebus ipsis attemperandus est, tam solerter item cavendum, ne in vitia stili prolabamur, fere namque imprudentes: ut Horatius observat, *vitia in contraria currunt*, quæ plurimum isthic generum sunt, secundum stilorum virtutes. Itaque.

1. *Stilus siccus aridus, & dissolutus* facile enascetur, si simplicitatem orationis tenuitatemque, eosque consectaberis: ut non

tan-

tantum ornatum quemcumque, ſed ſuccum etiam & colorem omnem, articulos, numerum, & ipſa, quibus orationis partes invicem illigari debent, vincula neglexeris. Familaris admodum eſt hic lapſus juvenili ætati & artis tirocinio.

5. *Stilus frigidus & puerilis* evadet ex florido & polito, cum ornamentorum loco crepundia, alluſiones frivolæ; deſcriptiones ineptæ, lepores & acumina frigida affectantur, aut ornamenta etiam vero temere tamen & juveniliter coacervantur. In hoc vitium Aſiaticus tanto pronior erit, quo inconſulta garrulitas illi eſt magis affinis.

Annot. Sane videns quotidie in hujus ſtili Aſiatici imitatione quosdam exerrare odioſiſſime, qui plurimis pauciſſima dicunt, & ubi eloquentes eſſe volunt, ad congua omnia juxta & incongrua evagantur, ad tertium quodvis verbum digreſſionibus novis interjectis. Ab hac inani verboſitate ſtatim à primis tirocinii annis cavendum eſt ſerio adoleſcentibus; quid enim tam inſulſum, imo, *quid tam furioſum*, ait Cic. L. I. de Oratore, *quam verborum vel optimorum ſonitus inanis nulla ſubjecta ſententia.*

3. *Stilus tumidus & inflatus* oriri facile poteſt ex ſublimi: ultra modum ac menſuram aut anxie & inſcienter quæſito. Itaque ſtilus inflatus infarcit orationem verbis poëticis, allegoriis audacibus, figuris violentis & continentibus &c.

CAPUT V.

De Praeexercitamentis oratoriis.

a. Ut Palæſtritæ olim in ſchola ac umbra levioribus primum armis tirones ſuos exercitabant, priusquam in apricum ſolem & pulverem Circi publici eosdem prodire ſinerent: ita Rhetores non Græci modo, ſed latini etiam conſueverunt, ut ne diſcipulos ad ſummum oratoris opus (orationem) ſubitos aut imparatos adducerent, ſed præviis multis & variis minoris operæ exercitationibus egregie primum ſubigerent, & tum demum paratos nonnihil jam & exercitatos expeditius ed eloquentiæ arcem deducerent.

b. Primi, qui exercitationes hujusmodi prævias ad certum numerum claſſemque redegerunt, ut fere omnis cæteræ oratoriæ auctores ſunt, fuere præceptores græci, & hos inter Aphtonius Sophiſtes, qui & numerum, & nomina, & tractationem ſingulorum libello de ea re conſcripto tradidit.

c. Universe quidem has exercitationes *Progymnaſmata* græce appellavit Aphtonius, noſtri *Præexercitamenta* latine transtulerunt, quod ſcilicet opus oratoriæ ſummum, orationem prægrediantur, & ad illud ſuſcipiendum tironem præparent.

d. Con-

d. Conſtituerunt autem præceptores Præexercitamenta numero quatuordecim, quibus hæc ſunt nomina: *Fabula, Narratio, Chria, Sententia, Confutatio, Confirmatio, Locus communis, Laudatio, Vituperatio, Comparatio, Epopoeia, Deſcriptio, Cauſſa, Promulgatio legis.*

e. Neque vero nos omnium horum tractationem hodie nobis neceſſariam putabimus, magnoque temporis diſpendio, & exiguo in rem oratoriam fructu progymnaſmata omnia perreptabimus; ſed nobiliora aliquot & uſui ac utilitati interim futura ſolum perſequemur, reliquis ad curſum ceteræ tractationis oratoriæ dilatis, ubi locis quæque ſuis occurrent.

§. I.

De Fabula & Narratione.

Conjunguntur tractationes horum duorum progymnaſmatum non brevitatis ſolum cauſſa, ſed ex eo maxime, quod utraque ſit narratio, altera quidem fabuloſa & ficta, altera autem vera & facta. Unde porro inferimus, utramque, qua narrat, iisdem narrationis legibus ſubjectam eſſe debere.

A. De Fabula.

a. Fabula definitur: *Oratio falſa veritatem effingens.*

b. Aſſi-

b. Aſſignantur autem a præceptoribus tria fabularum genera, nimirum: *rationalis*, *moralis & mixta*.

1. *Fabula rationalis*, quæ etiam *Parabola* vocatur, eſt dictum vel factum hominis alicujus ad mores inſtruendos effictum.

a. *Annot.* Non oportet revera dictum factumve eſſe, quod adducitur, neque enim alioquin effictum appellari poſſet, ſed ſatis omnino eſt, dici fierique potuiſſe. Exempla obvia erunt in Phædro aliisque; quorum aliqua ad calcem hujus libri adjuncta exhibentur.

b. Certe ad mores etiam Chriſtianorum dirigendos non ipſe uſum apud Orientales pervagatiſſimum Parabolas proferendi dedignatus eſt divinus Salvator noſter pluribus St. Evangelii locis: *de virginibus decem; de paupere & divite epulone*, *de filio prodigo* &c.

2. *Fabula moralis*, quam alii *Apologum* nominant, eſt, quæ belluarum, aliarumque rerum inanimarum mores, indolem, & fictam ſermocinationem ad informandos hominum mores adhibet.

a. *Annot.* Vocant hoc genus etiam fabulas Aeſopicas non quod earum auctor inventorque Aeſopus fuerit, quas longiſſime ante Aeſopi ætatem ab Homero Heſiodoque uſurpatas novimus, ſed quod illarum tractatio & ingenioſa applicatio Aeſopo Phrygi in uſu & deliciis fuerit.

b. Patet jam nunc Parabolæ Apologique diſcrimen inter quæ illud intereſt, quod Apologus ſit earum rerum, quæ fieri nullo pacto poſſunt, ut

cum

cum belluas, arbores, plantas &c. loqui fingimus, Parabola autem ad eas res pertineat, quæ etsi reapſe non ſint, eſſe quidem certe hoc modo potuerunt.

c. Ne Apologos quidem reſpuit Spiritus S. in litteris divinis, qualis habetur inter olivam, ficum, vitem, rhamnum, & ceteras arbores, judicum 9.

C. *Fabula mixta*, quod ipſum nomen indicat, eſt, quæ ex rationalis & moralis fabulæ admixtione componitur, & in qua proinde homines cum inanimis ſermocinari finguntur.

Annot. Omnium trium generum exemplaria in fine libri annexa inſpice, & fabularum leges in iis impletas diligenter obſerva.

c. Leges omni generi fabularum ut communes in obſervatu neceſſariæ ſunt fere hæ paucæ:

1. Fabula quæcunque adjunctam habere debet interpretationem, plerumque apertam, nonnunquam etiam tectam, qua latens moralis illius ſenſus breviter nitideque explicetur. Hæc anima fabulæ eſt, qua carere ſine vitio nunquam poteſt, quamquam principione ponatur, an in fine? non valde referat, & utriusque extent exempla.

Annot. Principio nimirum poſita explicatio hæc *Præfabulatio* (Græcis Promythion), ſubjuncta autem *Affabulatio* (græce Epimythion) vocabitur.

2. Quo-

2. Quoniam quæcumque fabula narratio eſt, omnibus narrationis non ſolum ſimplicis & juſtæ, ſed etiam elegantis virtutibus inſtructam ornatamque eſſe decet.

Annot. Itaque præcepta omnia narrationis verae, quæ mox hic infra recenſebimus, huc quoque ad narrationem fictam & veriſimilem applicari poterunt ac debebunt.

d. Eſt autem fabulæ utilitas non una, ſed multiplex & plane mirabilis, ſi opportuno loco & tempore adhibeatur. Nam

1. Mirum in modum animos ecreat, & quæ fere hilaritati conjuncta eſſe ſolet, attentionem efficit; id quod Demoſthenes apud Athenienſes opere ipſo probavit, cum faſtidioſos oſcitantesque eleganti fabella *de aſini umbra* repente illata ad graviſſimas, de quibus ante diſſeruerat, res attente porro audiendas revocavit primum; tum ad deſiderium etiam & alacritatem audiendi provocavit.

2. Ad docendum movendumque plus ſæpe fabulas conferre poſſe, quam elaboratiſſima oratorum opera, & profunda virorum graviſſimorum conſilia: exemplo Menenii Agrippæ liquet, qui, quod Senatus romani auctoritas, aut Patriciorum Nobiliumque irriti conatus impetrare nequiverunt; unico apologo plebem roma-

nam graviter offensam ex monte Aventino, quo irata secesserat, in Urbem ab ira & furore ad concordiam traduxit.

3. Morum emendandorum, ac proinde vitiorum fuga & virtutis studium, ut præcipuus fabulæ est scopus, ita facillimus plerumque & felicissimus est effectus. Cum enim philosophica severitas nimis sæpe hoc fine suo frustretur, quo apertas exprobrationes fere respuunt homines; & ut canit Poëta: *castigatique remordent*: Poëtarum contra, qui fabularum condimento monitionum acerbitates temperant, medicina fere semper admittitur. Age vero, castiga inanium promissorum violatam fidem; & experiere, quanta inde offensio pullulatura sit, quam Poëta omnino defugit, quid lepidissima & brevissima Phædri fabella (L. IV.) sic vitium reprehendit:

Mons parturiens.

Mons parturiebat, gemitus immanes ciens,
Eratque in terris maxima expectatio:
At ille murem peperit. Hoc scriptum est tibi,
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

B. De Narratione.

a. Narratio definitur: *Rei gestæ vel quasi gestæ expositio.*

Anno

Annot. Additum eſt, quaſi geſtæ, ut hac definitione omne genus Narrationum comprehendatur, nimirum oratoria etiam & fabuloſa ſeu poëtica.

b. Dividitur autem Narratio trifariam; eſt enim alia *hiſtorica*, alia *oratoria*, alia *fabuloſa*.

1. *Narratio hiſtorica*, quæ rem geſtam ut geſta eſt, & quo ordine geſta eſt, exponit, ſimplex, nuda, ingenua, nullorum ornamentorum affectatrix.

2. *Narratio oratoria* non ſolum rei geſtæ ſeriem, & pro libitu plus minusve adjunctorum enarrat, ſed ornatu etiam oratorio diſtinguit; & pro neceſſitate amplificat, exaggerat, extenuat, vix veris contenta, ſæpiſſime ad veroſimilia & conjecturas progreſſa.

3. *Narratio Fabuloſa*, ſeu *ficta* aut *poetica*, eſt, quæ in rei narratione nec veritati, nec ordini geſtorum adſtricta, fere veriſimilitudine tantum, nonnunquam commentis etiam, aut fictione veroſimili contenta, ornatu coloribusque ſemper & abundantior & liberior eſt.

Annot. Notum eſt paſſim, ordinem hiſtoriæ Aeneidos a libro ſecundo incipere, cum Poëta illum a ſeptimo demum poſt Trojanum excidium anno ſit auſpicatus.

c. Narratio relata ad normam, qua conveſtitur, recte alia *ſimplex* dicitur *ornata* alia, quibus

duobus generibus ſuperiora tria concluduntur, quoniam & hiſtorica, & oratoria, & poëtica narratio ſimplicius breviusque, aut contra uberius ſuaviusque ad audientium delectationem efferri poteſt.

Annot. Explicatione non eget, quid ſimplex & ornata ſit narratio. Neque tamen ſimplicem dici putabimus, quod omni arte careat, ſed quod ars tota hujusmodi narrationis in brevitate & ingenuitate poſita ſit.

d. Ex finibus quoque, ad quos narratio inſtruitur, alia *ad perſuadendum idonea*, alia *exaggerans*, alia denique *extenuans* narratio appellatur. Diſcrimina in exemplis conſpicua inferius fiunt.

e. Quamcunque narrationem quatuor potiſſimum virtutibus præditam eſſe debere vult Tullius videlicet: *perſpicuitate*, *probabilitate*, *brevitate & ſuavitate.*

1. *Perſpicuitas* quidem virtus narrationis adeo neceſſaria eſt, ut Fabius inter primas oratoris partes recenſeat: curare, ut *dilucida*; *& negligenter quoque audientibus aperta ſit*, — — *ut in animum, tanquam ſol in oculos, etiamſi non intendatur, incurrat.* Reddunt vero narrationem perſpicuam ſequentia:

a. Si in narrando temporis ſervabitur ordo.

b. Si verbis propriis uſitatisque utemur.

c. Si ab interruptione narrationibus cavebimus.

d. Si ambiguitas quaecunque verborum diligenter devitabitur.

Annot. Manifeſtum eſt, a temporis ordine & verbis propriis in narrationibus fabuloſis & poëticis non recedi ſolum poſſe; ſed ſæpius debere.

2. *Probabilitas* narrationis in his præcipue ſita eſt:

a. Si narratio notas probabilitatis ſeu fidei præferat.

b. Si nihil abſonum fidei, vel a communi hominum ſenſu abhorrens adferatur.

c. Si narratio per adjuncta perſonarum, locorum, ac temporum, antecedentium, conſequentium &c. a quibus præſertim pendet facti probabilitas, clara & aperta fiat. Excellens plane hac virtute probabilitatis eſt narratio Ciceronis in Orat. pro Milon.

d. Si characteres agentium aut colloquentium accurate obſerventur.

Annot. Hæc characterum obſervatio fabuloſæ etiam narrationi probabilitatem conciliabit; ſic nimirum lupus rapax, vulpes aſtuta, agnus manſuetus, cervus timidus agens loquensque repræſentabitur; a quibus characteribus exhibendis ſi aberraveris & probabilitatem & veriſimilitudinem perdidiſti.

2.

3. *Brevitas* narrationis obtinebitur ſequentibus cautelis:

a. Si narrandi initium non juſto altius repetatur, ut ille, quem ridet Horatius: *Qui gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.*

b. Si circumſtantias, quæ ad rem non faciunt, recidas. *In portum veni, navem paratam aſpexi, de pretio conveni, ſublatæ ſunt anchoræ, portu ſolvi.* Quid his opus omnibus? ut brevis ſit narratio, abjectis ceteris omnibus ſuffecerit: *portu ſolvi.*

Annot. Magnopere tamen cavendum, ne, quod Horatius monet, accidat: *Brevis eſſe laboro, obſcurus fio.* Itaque etiam remotiores circumſtantiæ, ſicubi claritas aut intelligentia poſtulaverit, non erunt negligendæ.

4. *Suavitas* tandem erit in illa narratione juxta monitum Cic. in Partit. orat. c. 9. *quæ habet admirationes, expectationes, exitus inopinatos, interpoſitos motus animorum, colloquia perſonarum, dolores, iracundias, metus, Lætitias, cupiditates &c.* Hoc eſt, ſi diverſis figuris, ceteroque ornatu rhetorico illuſtrabitur.

Annot. Efficaciorem pro ceteris jam ad ornandas illuſtrandasque narrationes habebunt ſchemata; *Hypotypoſis*, *ſuſtentatio exclamatio*, *communicatio*, quæ omnia ſuperius tradita ſunt, tum *Dialogiſmus* quoque ſeu ſermocinatio cum duo pluresve ſecum aut cum aliis

colloquentes inducuntur. Juvat exemplar talis Dialogismi in verbicula illa narratione Ciceron. l. I. Tuscul. QQ. subtexere: *Scipio Nasica cum ad poetam Ennium venisset, eique ab ostio quaerenti Ennium ancilla dixisset domi non esse, Nasica sentit illam domini jussu dixisse, & illum intus esse. Paucis post diebus cum ad Nasicam venisset Ennius, & eum a janua quaereret, exclamat Nasica se domi non esse. Tum Ennius: Quid? Hic Nasica: Homo es impudens; ego cum te quaererem, ancillae tuae credidi te domi non esse: tu mihi non credis ipsi.*

§. II.

De Chria.

a. Chria, vox græca, usum, utilitatem, aut commodum significat; est enim diligenter tractatum hoc præexercitamentum magno usui deinceps futurum tironi, cum ad elaborandas majores orationes accesserit.

b. Definitur vero Chria *commemoratio dicti vel facti; aut utriusque conjuncti, quæ memoria omnino digna sint.*

c. Hinc divisio Chriæ in notissima sua genera facile derivatur; versatur enim alia in verbis, alia in factis, alia in utroque simul: aut ut brevius vulgo loquuntur: Chria est vel *verbalis*, vel *activa*, vel *mixta.*

1. *Chria verbalis* est commemoratio & accuratior explicatio dicti vel sententiæ gravis: ut

ut e. g. ſuper illo Senecæ: *Nulla eſt honeſta avaritia, niſi temporis.*

2. *Chria activa* eſt diffuſior expoſitio & exornatio alicujus facti illuſtris. Ut, *ſi factum Alexandri militem ſaucium purpuræ ſuæ involventis & manu propria foventis* exornes.

3. *Chria mixta* appellabitur, cum factum illuſtre ſententiae memorabili conjunctum exponitur & inculcatur. Ita Diogenes Philoſophus, cum a ſtatua marmorea in foro manu identidem protenſa ſtipem peteret, mirantibus dehortantibusque amicis reſpondit: *At repulſam me experior.*

d. Partes tractationis cujusque demum Chriæ a præceptoribus octo aſſignantur, quæ ſequuntur.

1. *Encomium* ſeu laudatio auctoris, dicti factive, prout res poſtulabit.

 Annot. Hæc pars, quæ univerſe Chrias inchoat exordii ſimul vices obit.

2. *Paraphraſis*, ſeu liberior accuratiorque propoſiti dicti aut facti explanatio.

3. *Cauſſa* Nimirum hoc loco cauſſæ adferendæ ſunt, quibus dictum factumve nititur ac confirmatur.

4. *Contrarium.* Ex contrapoſitis firmamenta ſententiæ aut facti allati deducuntur.

5. *Simile.* Una vel pluribus similitudinibus exornatur, ac illustratur quod assumtum est.
6. *Exemplum,* Narratione factorum illustrium idem confirmatur.
7. *Testimonium.* Auctoritates virorum gravium in eandem rem adducuntur.
8. *Epilogus.* Apta & opportuna conclusione colliguntur, quae hucusque fusius allata sunt.

Annot. Fortassis melius omnis hæc, quanta est, doctrina hærebit, si exemplum aliquod oculis subjiciatur. Fatendum est equidem ingenue, ex nullo primæ notæ auctore suppeditare exemplar eminentis alicujus Chriæ; Itaque, qua licet, saroiemus, delibato unico multorum loco de Colonia non tam exemplo, quam exempli compendio.

Chria Verbalis

super illo Virgilii Aeneid. Lib. 10.

Breve & irreparabile tempus omnibus est vitae.

Encom. Cum optimo cuique poëtæ propositum esse debeat, ut misceat utile dulci: tum id Princeps Poëtarum latinorum passim præstitit & signanter cum de fluxa & caduca mortalium vita in Aeneide tot aliunde titulis incomparabili prorsus divine effatus est: *Breve & irreparabile tempus omnibus est vitæ.*

Paraphr. Neque vero facile veritas altera certior, quam admodum parvo ortum & occasum no-

noſtrum a natura disjunctum fuiſſe intervallo, mortem ſæpiſſime obrepere improviſam, & quod his etiam funeſtius eſt, non improvidentiam hanc corrigi, non jacturam temporis incogitanter dimiſſi reparari ullo pacto poſſe.

Cauſſa. Eſt enim ex ſapientiſſimi Conditoris lege ſingulis mortalibus certum vitæ præfinitum tempus, quod cum ex ſe anguſtis ſæpe terminis conſtrictum ſit, brevioribusque limitibus non raro imprudentia aut ſtultitia noſtra circumſcribatur, juxta illud Poëtæ: *Semotique prius tarda neceſſitas lethi corripuit gradum*; tamen hæc ipſa brevitas ab eodem Conditore nobis ad promerenda ſempiternæ beatitatis præmia deputata eſt, quam ſi otioſi prætermittimus, ſi aliud agentibus devocatio improviſa, ut fere accidere ſolet, ſupervenit; breve merendi tempus ereptum ſic eſt, ut revocari jam nullo pacto poſſit, quoniam non jam dies diem aliam extrudit, ſed æternitas tempus omne abſorbet, æternitas non merendo, ſed poſſidendo tota quanta deſtinata.

Contrar. Exactum autem rite & ex optimi Conditoris voluntate breve vitæ iſtius tempus quam non brevem lætitiam, quam non mutabilem, quam non revocabilem lætitiam nobis eſt allaturum! Cum enim beata æternitas tota in poſſeſſione ſtabili felicitatis ſita ſit, viciſſitudo nulla ibi locum habere poteſt, defectus nullus, cujus reparatio neceſſaria foret

quoniam ſine fine undique futura eſt, brevis omnino videri non poterit; quæ brevitas reperiri ſolum debet, cum deſideria aut vota alicubi ſuperſunt.

Simile. Si ex veritate, non ex falſa opinione, vitæ humanæ, ut longiſſima ſit, æſtimamus tempora; profecto fumus ſunt, qui mox evaneſcit, præceps torrens, cujus ferus ſtrepitus celerrime defluit & exſiccatur, flos, qui mane floruit, veſperi areſcit & decidit &c.

Exemplum. veritatem hanc non agnovere ſolum, ſed factis ipſis conſectati ſunt tot Chriſtiani heroes, qui brevem vitam indefeſſis laboribus, vigiliis, ſanguine redemerunt; tot teneræ virgines, quæ aſperrimis non raro ſuppliciis vitam profuderunt, felicitatem æternam mercatæ ſunt. Hoc ſcilicet eſt facere prolixiſſimam & ſapientiſſimam uſuram temporis breviſſimi.

Teſtim. Conſenſere in veritatem hanc omnium ſæculorum cordati homines, Philoſophi, Oratores, Poëtae, qui multiplici & una voce a jactura temporis nobis cavent, uſum ſolertiſſime inculcant. *Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum*, amico ingeminat Horatius, cujus proinde parciſſimus uſus prætermittendus non eſt, quoniam reparari nullo pacto poteſt. Chriſtianorum autem teſtium plena ſunt omnia ſæcula, pleni ſunt libri a ſpiritu Sancto nobiſcum communicati.

Epi-

Epilog. Brevitas proinde non minus, quam irraparabile temporis pretiosissimi damnum nobis identidem ob oculos versari debet, quo fiet, vt neque, quæ laudabilia & bona nobis agenda sunt, ea indiligenter differamus, & quæ dilata sunt, ea deinceps extra omnem potestatem nostram, (ut propositum, ut voluntas seria sit) collocata esse intelligamus.

a. *Annot*. Quæcunque de Chriis verbalibus docuimus, ea omnia ad activas quoque & mixtas justa proportione servata applicanda sunt.

b. Cum partes octo Chriarum hic recensitas vidimus nequaquam ad ordinem semper eundem partium, imo ne ad numerum quidem perpetuo adstrictos nos putabimus; sed liberrimum erit, prout res nostra postulare videbitur, earum aliquas relictis nonnullis assumere, assumtas autem ordine nobis meliori viso adducere. Cum prioris generis *Chrias justas ordinatasque* appellent, posteriores istas *perturbatas* appellare fas erit.

c. Hoc modo ordinatas, aut his saltem partibus contextas Chrias Aphtonianas dixerunt, nomine ab earundem præceptore, ut patet, mutuato.

d. Affine omnino & magnitudine tantum diversum genus Chriarum est, quod præceptores recentiores nostri Ciceronianas nominarunt; constant enim quatuor plerumque partibus, quæ a superioribus prope nihil dissident. Sunt autem partes sequentes:

1. *Protasis*, quæ ipsa propositio rei aut sententiae est in quæstionem venientis; unde

de hoc quoque nomine nonnunquam exprimitur, nempe *Propositionis.*

Annot. Contigit aliquando Protasi exordium præmitti, quo ipsa propositio, si ita loqui licet, præparatur, solentque talia exordia ex communibus amplificationum fontibus hauriri.

2. *Aetiologia*, quæ rationes adfert, cur Protasis vera aut falsa, laudanda vel vituperanda, accipienda vel respuenda sit. Neque unica Aetiologia absolvi negotium necesse est; possunt enim earum plures pro libitu & rerum momento coacervari.

Annot. Aetiologia ex disciplinis atque experientia, ac proinde ex locis tropicis Rhetorum præsto esse possunt.

3. *Amplificatio.* Hæc pars ulterius exponit & declarat magnitudinem, gravitatem, dignitatem & veritatem rei propositæ, sumiturque ex omnibus illis locis, quos supra de Amplificatione commemoravimus.

4. *Conclusio* aut repetit Protasin, aut consectaria investigat & deducit.

Annot. Hæc Chria Ciceroniana vocatur item vel *ordinata*, vel *inversa*. *Ordinata est*, cum ordine seu naturali partes exhibentur, nempe ubi Protasis præcedit, sequitur, Aetiologia, succedit Amplificatio, conclusio tandem subnectitur. *Inversa* autem dicitur, quando vel Aetiologia præmittitur Protasi, Protasis vero tanquam consequens succedat vel cum Ampli-

pli-

plificatio tanquam Thesis antecedit Protasin: Protasis autem tanquam Consequens subiungitur. En Chriæ Ciceron. exemplum, quod habetur apud Cic. in Catone majore cap. 12.

Exord. Accipite optimi adolescentes veterum orationem Archytæ Tarentini, magni imprimis & præclari viri, quæ mihi tradita est, cum essem adolescens Tarenti cum Q. Maximo.

Protasis. Nullam capitaliorem pestem, quam corporis voluptatem hominibus dicebat a natura datam; cujus voluptatis avidæ libidines temere & effrenate ad potiendum incitarentur.

Aetiologia 1. (*ab effectibus*) Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum eversiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci; nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido voluptatis impelleret: stupra vero, adulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptate.

2. (*a caussa*) Cumque homini sive natura, sive quis Deus nihil mente præstabilius dedisset, huic divino numini nihil tam esse inimicum, quam voluptatem.

3. (*a contrario*) Nec enim libidine dominante temperantiæ locum esse omnino, nec in voluptatis regno virtutem posse consistere.

Am-

Amplificatio. Quod quo magis intelligi poſſet, fingere aliquem animo jubebat tanta incitatum voluptate corporis, quanta percipi poſſet maxima: nemini cenſebat fore dubium, quin tamdiu, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione conſequi poſſet.

Conclusio. Quocirca nihil tam deteſtabile: tamque poſtiferum eſſe, quam voluptatem.

Annot. Re omnino accurate conſiderata Chria utraque fortaſſis nihil aliud eſt, quam prolixior aliqua amplificatio; faciliorque poſtrema hæc: difficilior, præſertim tironibus prior: quoniam promtiorem jam aliquando locorum Rhetoricorum uſum deſiderat. Interim & earum exercitatio fructu ſuo non carebit, & prior illa nonnunquam in orationibus ſubitis ordine ſuo opportunum ſubſidium dicentibus adminiſtrabit.

§. III.

De Loco communi & Deſcriptione.

A. *De loco communi.*

a. Locus communis ſitne ſchema, an præexercitamentum; differatne item a theſi? aut quomodo? nimis ſubtiliter a quibusdam præceptoribus græcis ac latinis, & nullo omnino fructu diſputatum eſt. Non neceſſarium ſæpe amplificationibus, utilemque exercitationem tironibus Oratoriæ rati, ſumma ſolum capita perſequimur.

b.

b. Definiebatur autem locus communis apud Sophiſtas *oratio, quæ bona vel mala exaggerat, quæ in aliquo inſunt.* Contra apud præceptores hodiernos melius: *Aſcenſio a re ſingulari vel particulari ad univerſalem.* Sic Cic. ſæpe, & nominatim l. 3. de Orat. c. 15. ex arte oratoria tranſit ad artes generatim, earumque cognationem. Sic item pro Marcell. c. 3. ut laudet Cæſaris clementiam, generatim de virtute clementiæ prædicat.

Annot. Sortitum eſt hoc præexercitamentum nomen communis loci, quia communiter convenit iis omnibus, qui boni vel mali talis participes ſunt. Si Scipionem Africanum de continentia efferas, laus illa quibuscunque continentibus competere poteſt.

2. Quia vero non tam formam, quam Sophiſtæ progymnaſmati huic præſignarunt, quam rem ipſam utilem tironibus noſtris, ac illorum proinde exercitationi commendandam judicamus partes, quas loco communi exornando præfixerunt, *Contrarium*, *Expoſitionem*, *Comparationem*, *Sententiam*, *Digreſſionem*, *Excluſionem*, poſtremo, a *legitimo*, a *juſto*, ab *utili*, a *facili*, ab *honeſto* &c. nulli ad finem noſtrum uſui omnino negligimus.

c. Nihil apud Oratores ſummos frequentius, quam tractatio alicujus loci communis occurrit; mirifice namque valet ad probandum, exornandum, amplificandum, acriterque ac rite concludendum. Itaque creberrime relictis propoſitionibus particularibus, quas verſaut,

ſant, videas repente, & quaſi aliud agentes ad locum aliquem communem delapſos, unde quæ de univerſis bona vel mala demonſtrata ſunt, facillime & rectiſſime ad particularia aut ſingularia transferuntur.

d. Exempla nitidiſſime declarabunt, hujus tractationis uſum viris in Oratoria conſummatis oppido familiarem fuiſſe.

1. Apud Ciceron. in Somnio Scipion. c. 3. Africanum minorem ad defendendam rempublicam romanam inflammans, cum in illum totam civitatem (Romanam), Senatum, omnes bonos, ſocios, Latinos converſos eſſe dixiſſet, repente tranſit ad gloriam eorum, qui patriam defendunt, ibi: *Sed quo ſis Africane alacrior ad tutandam rempublicam, ſic habeto: Omnibus, qui patriam conſervarint, adjuverint, auxerint, certum eſſe in coelo, ac definitum locum, ubi beati ævo ſempiterno fruantur. Nihil eſt enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia coetusque hominum, jure ſociati, quæ civitates appellantur: harum rectores & conſervatores hinc profecti, huc revertuntur.*

2. Iterum Cicer. Philipp. 1. c. 14. cum Antonio agens, ne dominari aut metui cupiat, ad locum communem ſic transgreditur:

To-

Totam ignoras viam gloriæ. Carum esse civem, bene de republica mereri, laudari, coli, diligi gloriosum est. Metui vero & in odio esse, invidiosum, detestabile, imbecillum, caducum. Quod videmus etiam in fabula illi ipsi, qui, ODERINT DUM METUANT, *dixerit, perniciosum fuisse. — — Illa erat vita, illa secunda fortuna: libertate esse parem cum ceteris, principem dignitate.*

3. Aliud ex Cic. exemplum est Philipp. 8. c. 10. ubi cum non satis contentus esset cum Consulibus & quibusdam consularibus; quod ex dignitate sua & reipublicæ cum Antonio aut ejus legato egisse non videbantur, repente transvolat ad locum communem, ex eoque tacite exprobrat ibi: *O Dii immortales! quam magnum est, personam in republica tueri principis, quæ non animis solum debet, sed etiam oculis servire civium. — — — Nam illud quidem non adducor, ut credam, esse quosdam, qui invideant alicujus constantiæ, qui laboribus, qui ejus perpetuam in republica adjuvanda voluntatem & a senatu, & a populo romano probari moleste ferant. Omnes id quidem facere debebamus, eaque erat non modo apud majores nostros, sed etiam nuper summa laus Consularium, vigilare, cogitare, adesse animo, semper aliquid pro republica aut facere, aut dicere.*

Annot. Recte monet Aphtonius, locum communem prooemium non habere; est enim argumentationi jam peractae, & epilogo similis. Nos addimus: quamquam in omni orationis parte tractari valeat locus communis, in Conclusionibus tamen vel partium vel totius orationis plerumque adhiberi, cum ibi praesertim amplificationes admovere oporteat auditori.

b. Cavendum deinde quam diligenter oratori, ut ne longius fortassis aliquem locum communem arcessat, ne valde tritum vel vulgarem deligat & ne in eo tractando diutius immoretur, quam res postulare videatur.

B. *De Descriptione.*

a. Descriptio est rei expositio tam clara & vivida, ut non tam narrari, quam ante oculos repraesentari videatur. Unde patet, eam in rebus quibusdam ad vivum exprimendis, & quasi pingendis immorari debere.

Annot. Facile inspectione tam praeceptionum, quam exemplorum conficitur, descriptionem reipsa non esse nisi narrationem, sed sublimioris ordinis.

b. Sunt autem descriptionis materia vel *personae*, vel *res*, vel *tempora*, quibus capitibus totum comprehenditur, quod describendum assumi potest. Nam loca, irrationalia animalia, plantae, ceteraque hujus generis, si qua sunt justissime ad rerum classem revocantur.

1. *Perſonae* itaque ſi deſcribentur, monent praeceptores, a primis ad ultima, ſeu a capite ad pedes (ut loquitur Aphtonius) procedendum, id eſt, ordine quodam progrediendum eſſe; neque enim perpetuo externae corporis formae depingentur. Ordinem ſi ſus deque peturbes, verendum, ne vividae loco imago admodum obſcura & confuſa exurgat.

2. *Res* autem cum deſcriptione tractabuntur, antecedentia potiſſimum & conſequentia conſiderabuntur, atque ex iis deſcriptio informanda erit.

3. *Tempora* porro a circumtenentibus, & iis, quae inſunt, ſeu ab adjunctis (externis & internis), ut hodie vocamus, deſcribentur.

c. Deſcriptionum genus duplex numeratur, *ſimplices* videlicet & *conjunctae*.

1. *Simplex* ea appellatur ad artis praeceptores, quae unum ſolum caput ex recenſitis deſcribendum ſuſcipit. Talis eſt deſcriptio e. g. ex Cicerone 2. in Verrem c. 52. Urbis Syracuſarum; vel deſcriptio Catonis apud Liv. XXXIX. c. 40, quarum prima rem tantum, altera perſonam tantum pingit.

2. *Conjuncta* autem ea vocatur, quae duo aut plura supra memoratorum thematum conjunctim pertractat; ut: Annibalis a Fabio Maximo conclusi evasionem nocturno tempore ope boum ignes cornibuspraeferentium; ubi videres & *tempus* descriptione eadem conjungi, & elegantissime exprimi.

d. Alia descriptionum divisio spectata exteriori elocutionis forma est itidem in *simplices*, & his oppositas *ornatas*.

1. *Simplices* hoc intellectu idem prope sunt, quod de narrationibus supra meminimus, quae videlicet expositio ornatu omni carent, & nudae quidem, sed ingenuae tamen & virili habitu decorae comparent.

2. *Ornatae* autem, quae oratorio cultu figurarum, troporum &c. comtae ac perpolitae sunt. En exemplum utriusque:

a. *Descriptio simplex*, quae extat apud Cic. l. 4. in Verr. c. 34. de Dianae Segestanae simulacro: *Erat admodum amplum & excelsum signum cum stola: verumtamen inerat in illa magnitudine aetas, atque habitus virginalis, Sagittae pendebant ab humero, sinistra manu retinebat arcum, dextra ardentem facem praeferebat.*

Aliud istius generis exemplum est in Cicer. 2. in Rull. c. 32 *Deleta Carthago est, quod cum hominum copiis, tum ipsa*

ipsa natura ac loco, succincta portubus, armata muris, excurrere in Africa, imminere ita fructuosissimis insulis populi romani videbatur. Quid his planius simpliciusque.

b. *Descriptio ornatior* habetur apud eumdem Cic. l. 5. in Verr. c. 27. *Latumias Syracusanos omnes audistis plerique nostis. Opus est ingens, magnificum, regum & tyrannorum. Totum est ex saxo in mirandam altitudinem depresso, & multorum operis penitus exciso. Nihil tam clausum ad exitus, nihil tam septum undique, nihil tam tutum ad costodias nec fieri, nec cogitari potest &c.*

De coena autem Pisoniana idem Cic. orat. in Pison. c. 27. quam elegans & ornatus est, ibi: *Nihil apud hanc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam præter libidines sumtuosum. Torevma nullum, maximi calices, & hi, ne contemnere suos videatur, Placentini: extructa mensa non conchyliis aut piscibus, sed multa carne subrancida. Servi sorditati ministrant, nonnulli etiam senes; idem coquus, idem atriensis: pistor domi nullus, nulla cella, panis & vinum a propala, atque de cuppa &c.*

Annot. Videsis ad calcem libri descriptiones plures, & attente examina.

e. Virtutes descriptionum fere hae sunt ex summorum oratorum praeceptis & exemplis:

1. Ut clara lucidaque sit, sine quo nunquam efficiet, ut id, quod ante omnia curandum est, res descripta oculis cerni videatur.

2. Ut descriptio loco & tempore opportuno adhibeatur; est enim descriptio ornatus, qui proinde non temere adsciſci, sed suis locis, temporibus, imo & finibus conveniens exquirendus erit. Aliter certe ad persuasionem, aliter ad delectationem describendum est.

3. Ut simplicitas in discriptione curetur, cum decet, & rursum, cum expediet, ad ornatum assurgatur, in quo defoecato judicio & prudentia opus est.

f. Contra vero in vitiis descriptionum numerabitur:

1. Si scitu vel necessaria, vel quae intelligentiam saltem adjuvant, clarioremque reddere valent, praemittantur.

Annot. Non raro ad virtutes referendum erit, si pulchra etiam & bona negligantur, ne scilicet studium, labor & affectatio appareat.

2. Si ea consectabimur, quae auditu digna non sunt, aut saltem attentionem peculiarem non merentur.

3. Si

3. Si aliena adjunguntur, vel extra ſepta feramur, ut eſt in proverbio; quod vitium prope omni juventuti nimis quam familiare eſt.

§. IV.

De Laudatione & Vituperatione.

A. *De Laudatione.*

a. Laudatio paſſim definitur *Oratio explicans bona, quae alicui inſunt, vel adhaerent.*

b. Quamquam laudis latiſſimus eſt campus, ordinis tamen & commoditatis cauſſa omnia laudationis themata in tres claſſes diſtribuuntur: vel enim *homines* laudamus, vel *facta* aliqua, vel denique *res* promiſcue quascunque; ſingulorum tractandorum diverſi ſunt fontes.

1. *Homines* equidem cum laudaturi ſumus, ad duo generalia capita revocari ſolent, quaecunque bona in homine, ac proinde laude digna occurrunt, nempe ad *bona externa & bona interna.*

a. *Bona externa* rurſus bifariam conſiderari poſſunt.

1. *Bona corporis*, ut: formae venuſtas & dignitas, valetudo, vires, dexteritas &c. ſenſuum vigor, e. g. pedum velocitas, manuum robur, vocis ſuavitas &c.

2. *Bona foris advenientia*, ut: generis & patriae nobilitas, opulentia, gratia apud summos & infimos, amicorum & clientum numerus, honores aut magistratus gesti, fama nominis, felicitas constans, decreta publica, meritorum praemia &c.

Annot. Haec utraque bona, etsi ex se laudem veram vix mereantur, tanquam beneficia tamen summi Dei: & quod iisdem aut cum virtute quis sit usus, aut sapienter caruerit, aut denique aequo animo jacturam tulerit, justa laudationis capita erunt.

b. *Bona interna* seu animi, quae proprie bona tantum sunt, virtute sola & unica continentur, quoniam vero ex Philosophorum partitione virtus duplex est, Cognitionis scilicet & Actionis.

1. *Cognitionis virtutes* praedicari in aliquo poterunt: memoria imperturbata & docilitas; acumem ingenii in rebus pervidendis; ubertas in inveniendo; judicium in discernendo; prudentia in rebus suscipiendis exprimendisque; indoles animi excelsa ad res magnas gerendas nata; linguarum peritia; eloquentiae & aliarum artium liberalium politiorumque, tum philosophicarum disciplinarum & Jurisprudentiae cognitio.

2. *Actio-*

2. *Actionis virtutes*, si inerunt, laudabuntur: Temperantia, & qua cum illa longo ordine copulantur: Modus, frugalitas, Continentia, Pudicitia, Sobrietas, Clementia, Modestia, ac virtutum omnium custos ut Cic. ait, Verecundia; tum Fortitudo quoque cum Patientia & Perseverantia; denique Justitia cum cognatis suis: Religione, Pietate, grato animo, Innocentia, Obedientia, Observantia, benevolentia, Veritate, Fidelitate, integritate, Humanitate, Affabilitate &c.

Annot. Non omittant hoc loco praeceptores, juventutem sibi creditam obiter & in transitu commonefacere, quis chorus virtutum desideretur, ut unam & solam germanam laudem mereantur, ad quam ipsis tota vita conandum est: viri nempe sincera virtute praediti.

2. *Facta*, quae cum hominis laude fere semper conjuncta sunt, laudem sortientur ex tribus praecipue fontibus, nimirum:

a. *Ab honesto*, si factum fuit legibus conforme, decorum, cum virtutibus omnis generis consentaneum, cum fama nominis conjunctum.

b. *Ab utili*, si factum publicae utilitati serviit; si in plurimos inde utilitas re-

dundavit; si maxima inde bona nata, si mala depulsa sunt.

c. *A Difficili*, si factum magno periculo, sumptu, labore perpetratum est; si primus quis ausus est, si solus, vel iniquo loco, vel brevi tempore, vel in temporis pariter & rerum angustiis suscepit, feliciterque executus est &c.

3. *Res*, ut variae & multae in laudationem venire possunt, ita praecipue in genere hoc laudari solent aut *Nationes*, aut *Familiae* aut *Regiones*, aut *Urbes*.

a. *Nationes* laudem derivare possunt a primordiis, antiquitate, primo auctore aut fundatore, educatione, moribus, viris illustribus, qui virtutibus, scientiis vel artibus floruerunt.

b. *Familiae* autem ab opibus, facultatibus, dignitatibus, imperiis, rebus gestis: procuratis utilitatibus &c. laudabuntur.

c. *Regiones* porro a coeli aërisque salubritate, ubertate solis, fructuum frugumque varietate & praestantia, a munitionibus arte vel natura obtentis; a montibus foecundis, fluminibus, fodinis &c. celebrari poterunt.

d. *Urbes* tandem praeter aëris salubritatem a situs amoenitate, vitae commoditate, aedi-

aedificiorum pulchritudine, artium flore, denique ab incolarum & accolarum excellentia, & ab omnibus iis, quaecunque ad utilitatem aut delectationem faciunt, laudem ducent.

e. Quemadmodum ex horum fontium aliquibus repetere laudationis themata pro re nata expeditissimum est, ita valde curandum erit in ipsa laudis elocutione:

1. Ut genus laudis cuique themati tantum proprium seligas.
2. Ut neque res omnes, quae laudationi occurrere fortasse poterunt, neque obvias persequaris, sed res tantum magnitudine, novitate aut genere singulares complectaris.
3. Ut ea praesertim laudando deligantur, quae in aliorum vel publicam salutem aut utilitatem sine spe praemii aut emolumenti proprii suscepta sunt.
4. Ut praeferantur in laudationis themate virtutes, quas sociales appellant, e. g. morum compositio, fides, in omnes comitas, & amor &c.
5. Ut ex comparatione cum praestantibus viris aequalitas, aut forte penitus excellentia ejus, quem tu laudas, eliciatur.
6. Ut virtus herois tui etiam cum aliorum vitiis contendatur.

Annot. Cum fontes hi omnes, qui alias largissimi, aridi fortassis laudationis tuae themati futuri judicabuntur, tum vero oratio & laus ad locum aliquem communem traducenda est.

f. Neque minori item sollicitudine cavendum erit in laudationis tractatione.

1. Ne laudum fictarum quid adferatur, quae & decus omne orationis corrumpunt, & veris etiam laudibus detrahunt.

2. Ne res exiles, pervulgatae, aut quotidianae in laudis argumentum assumantur.

3. Ne immodice saltem extollantur, si tamen in graviorum inopia leviores res aliquando laudandae erunt.

g. Rerum laudandarum ordinem diversi praeceptores diversum exigunt. Veteres universi naturali ordine contenti sunt; hodierni artificialem quemdam præferunt.

1. *Naturalis* autem ordo ille vocatur, qui servat ordinem temporis naturalem. Itaque primum

a. *Tempus ante vitam* spectat, & ad hoc patriam, parentes, nobilitatem, praesagia & signa futurae claritudinis, diem & horam natalem &c. refert.

b. *Tempus in vita* deinde complectitur facta omnia secundum humanae vitae ae-

ta-

tates, formae decorem, indolem liberalem, educationem, inſtitutores, morum integritatem, virtutum & artium ſtudia; tum dignitates, res praeclare privatim & publice geſtas, fortitudinem, prudentiam; poſtremo vigorem animi, honeſta ſtudia, conſilium, conſtantiam &c.

e. *Tempus poſt vitam* offert genus mortis, luctum bonorum, deſiderium relictum, decreta virtutis praemia, funeris pompa, monumenta &c.

Annot. Fatendum eſt, ordinem hunc hiſtoriae potius, quam orationi convenire, niſi admodum illuſtribus figuris acutisque ſententiis diſtinguatur, in quo genere Plinius Panegyricum ſuum exemplar nobis reliquit imitatione equidem digniſſimum, ſed nulla hactenus expreſſum.

2. *Artificalis ordo* laudationis ille eſt, qui facta omnia & laudes ad certa quaedam capita revocat; & hoc modo inſtituitur:

a. Argumentum omne laudis contrahitur ad certam aliquam virtutem: e. g. ad prudentiam, ad fortitudinem &c. vel etiam ad dignitatem aliquam aut munus illius, qui laudatur, v. g. ad munus Regis, Judicis, Imperatoris, Civis &c. Partes argumenti talis ſimul partes laudationis definiunt.

b. Huc

b. Huc reducentur omnia dicta factaque ex vita hominis laudati, quae quidem proprie eo spectare videbuntur.

c. Actiones etiam aliarum virtutum, quibus quis excelluit, huc accommodantur; sunt enim virtutes omnes affinitate quadam conjunctae.

d. Ad idem argumentum referuntur quoque genus; educatio, varii fortunae eventus, imo mors etiam.

h. Sed juverit fortasse exemplaria aliqua in peritissimo artis oratoriae Cicerone intueri. En subjunctum duplex:

I. Est ex Orat. pro Fontejo c. 14. desumtum, ubi sic loquitur: *Frugi igitur hominem* (Fontejum) *iudices frugi inquam, & in omnibus vitae partibus moderatum ac temperantem, plenum pudoris, plenum officii, plenum religionis videtis positum in vestra fide, ac potestate. Praesertim cum tot res sint, quae vestris animis pro hujus innocentis salute supplicent: primum generis antiquitas, quam Tusculo ex clarissimo municipio profectam in monumentis rerum gestorum incisam ac notatam videmus; tum autem continuae praeturae, quae & caeteris ornamentis, & existimatione innocentiae maxime floruerunt; Deinde recens memoria parentis, cujus sanguine non solum Asculanorum manus, a qua est inter-*

interemtus, ſed totum iſtud ſociale bellum macula ſceleris imbutum eſt; poſtremo ipſe cum in omnibus vitae partibus honeſtus, atque integer, tum in re militari cum ſummi conſilii & maximi animi, tum vero uſu quoque bellorum gerendorum in primis eorum hominum, qui nunc ſunt, exercitatus - - - Quae ſi diligenter attenditis, virum ad labores belli impigrum: ad pericula fortem; ad uſum ac diſciplinam peritum; ad conſilia prudentem; ad caſum fortunamque felicem domi vobis, ac liberis veſtris retinere malitis.

II. Agit de laudibus Q. Fabii Maximi, quod habetur in libro de Sene&. c. 4. his verbis: *Hic & bella gerebat, ut adoleſcens, cum plane grandis eſſet: & Hannibalem juveniliter exultantem, patientia ſua molliebat. Tarentum vero qua vigilantia, quo conſilio recepit? &c. Nec vero ille in luce modo atque in oculis civium magnus, ſed intus, domique praeſtantior. Qui ſermo? quae praecepta? quanta notitia antiquitatis? quae ſcientia juris augurii? Multae etiam, ut in homine romano, litterae. Omnia memoria tenebat non domeſtica ſolum, ſed etiam externa bella: cujus ſermone ita tum cupide fruebar, quaſi jam divinarem id, quod evenit, illo extincto, fore, unde diſcerem, neminem.*

B. *De Vituperatione.*

a. Vituperationis definitio partitioque facile ex laudationis fontibus deducitur; eſt enim contrariorum, ut jam alias monuimus, eadem ratio & diſciplina. Itaque

b. Vituperatio definietur: *Oratio explicans mala, quae alicui inſunt, vel adhaerent.*

c. Ut autem vera laudationis materia propriе ſunt unae & ſolae virtutes, ita vituperationis materia erunt ſola vitia, quae itidem vel in perſonis, vel in factis, vel in rebus inveniuntur.

d. Sed ſunt inter ipſa vitia quidam, ſi ita dicere licet, turpitudinis gradus, ut pulchritudinis inter virtutes, ad quod oratorem attentum eſſe oportebit. Itaque vitia

1. *Viliora* communi bene moratorum ſententia cenſentur ea, quae ad corpus, corporeosque ſenſus relationem habent, & homines prope ad pecudum claſſem deprimunt. Hujus generis ſunt: Voracitas, ebrietas, impûdicitia, ignavia, pigritia, timiditas, levitas, inconſtantia, incuria, inurbanitas &c.

2. *Odioſiora* reputantur illa, quae animos ſocietatis irritant, aliorumque amorem proprium laedunt. Talia ſunt: Superbia, faſtus, oſtentatio, gloriatio, contemtus aliorum,

rum, confidentia, audacia, contumacia, protervitas, meledicendi, contradicendi, imperitandi libido, invidia &c.

3. *Nocentiora* demum funt: Duritas animi, avaritia, injuftitia, rapacitas, fraudulentia, infidelitas, crudelitas & quidquid proximis injurias graviores aut damna accerfere poteft.

4. *Propinqua* & finitima virtutibus vitia fuum quoque ex merito in vituperandis recipiunt gradum. Imitantur vero juxta Ciceron. In Partit. Prudentiam *malitia*, magnitudinem animi *fuperbia*, liberalitatem *effufio*, fortitudinem *audacia* vel etiam *temeritas*, & patientiam *duritia* immanis, & juftitiam *acerbitas*, & religionem *fuperftitio*, & lenitatem *mollitia* animi, & verecundiam *timiditas*, & hanc oratoriam vim *inanis quaedam profluentia loquendi*.

e. In vituperationibus etiam juftiffimis univerfe adhuc circumfpectiffime cavendum.

1. Nunquam vituperii materiam effe poffe aut debere defectum aliquem bonorum externorum corporis, aut internorum quidem, fed quae in noftra poteftate minime pofita funt, ut ingenii, memoriae, judicii &c. fed morum vitia tantum.

2. Maligna interpretamenta, quibus vitia nonnunquam, quae reipfa non funt, tanquam

Phan-

Phantasmata efficiuntur, serio devitanda sunt; non enim pugnant solum cum charitate christiana, sed indolem quoque hominis ingenui & liberalis dedecent, opprobrioque sunt.

3. Si vituperandi aliquando sint homines, ab acerbitate perpetuo abstinendum est, neque nisi in vitia aut personas fictas effundi potest, si quid acerbius fortassis proferendum videatur.

f. Non rara vituperationum exemplaria in Cicerone praesto sunt, nos unicum hic inspiciemus, quod in Campanos evibrat I. in Rull. c. 35. *Campani semper superbi bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, urbis salubritate, descriptione, pulchritudine. Ex hac copia, atque omnium rerum affluentia, primum illa nata sunt: arrogantia, qua a majoribus nostris alterum Capua Consulem postulavit: deinde ea luxuries, quae ipsum Hannibalem, armis etiam tum invictum, voluptate vicit.*

Annot. Paullo accuratius de praeexercitamentis his duobus commentari visum est, ut ne ob laudationes eadem fere deinceps serius retractanda essent, & ut confutationibus etiam in quibus vituperia nonnunquam locum habent, praeluderetur.

IN-

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS II.

DE INVENTIONE.

a. *Inventio* definitur: *Excogitatio rerum verarum aut verosimilium, quæ reddant quæstionem probabilem*, vel ut brevius alii: *Est excogitatio argumentorum tum ad fidem propositioni faciendam, tum ad motus excitandos.*

b. Duplex igitur inventio oratori curanda est, una, quæ argumenta conquirat, ex quibus fides seu probabilitas existat; altera, quæ de subsidiis exornandi & amplificandi, ac proinde motibus seu affectibus in oratione ciendis investigat. Itaque primum de argumentis, posterius de motibus tractandum erit.

CAPUT I.

De Argumentis,

a. *Argumentum* definitur: *Probabile inventum ad faciendam fidem*, vel etiam a Cicerone: *Ratio rei dubiæ faciens fidem.*

b. Assignantur autem tres argumentorum classes, quæ pro merito suo magis minusve fidem faciunt, *certa* nimirum *probabilia* & *dubia*.

1. *Argumenta certa* reputantur fere hæc:

a. Quæ videmus, audimus, aut sensibus percipimus.

b. Quæ communi sententia probata sunt, e. g. *Præstandam esse pietatem parentibus.*

c. Quæ legibus cauta, aut moribus recepta sunt.

d. Quibus adversarius non contradicit.

2. *Argumenta probabilia* sunt ista.

a. Quæ fere semper accidunt, e. g. *Liberos a parentibus amari.*

b. Quæ communi æstimatione prope certa sunt, ut: *eum, qui recte valet, in crastinum perventurum.*

c. Quæ simplicem aliquam speciem veritatis habent: e. g. *in domo furtum factum ab eo, qui domi fuit.*

3. *Argumenta dubia* sunt omnia, quæ dubiam solum habent fidem, & quæ per probabilia firmantur. Sic dubium est, *an omnes Catilinæ socii conjurarint?* firmatur per hanc propositionem probabilem: *Homines æris alieni magnitudine oppressos, eos deni-*

que

que egentes & ſumtuoſos, facile adduci, ut conjurent.

c. Quoniam ſine argumentorum pondere omnis oratio ornamentis utcunque affluens inanis verboſitas potius dicenda eſt, quam oratio: hinc præcipuam & ſummam orationis curam ad argumentorum comparationem converſam, ac Oratorem peritiſſime inſtructum eſſe oportet de fontibus, unde argumenta præſto eſſe valeant.

§. I.

De Locis Oratoriis.

a. Fons quidem unus ut certiſſimus, ita largiſſimus, unde argumenta hauriri poſſunt, eſt ſine controverſia ingenium cujusque præſertim ingenium literis lectione, & uſu rerum ſubactum ac nutritum.

Annot. Cum nihil homini non prorſus immaturo magis proprium ſit, nilque expeditius, quam ratiocinari, id eſt, rationes cujusve rei veras, vel probabiles, nonnunquam etiam falſas, reddere; maximi ſane compendii in totam Oratoriam futurum eſt, tirones artis ſtatim inde a primis rudimentis dextre ad iſtam ingenii exercitationem ducere, atque ita naturam arte, qua licebit, adjuvare.

2. Quoniam autem tirones noſtri Philoſophia & Logica adeo hucusque carent, quæ eos in ratiocinando dirigat, gnavi præceptores induſtriam juvenum ſuorum in hoc præcipue genere acuent, fulcientque.

3. Fuere eorum nonnulli, qui non exiguo ſane fructu adoleſcentes ſibi creditos in aditu ſtatim artis oratoriæ identidem propoſitis thematis ad reperiendas propoſitionum rationes pro re nata copioſas aut plures ſaltem aſſuefecerant, in quo erudiendi genere fere methodum Socraticam multis quæſitis eos juvandi & rem ipſam eliciendi in ſubſidium advocarunt. Libet rem in exemplo uno inſpicere.

a, Statuatur propoſitio: *peregrinationes ad exteras nationes ſunt inſtituendæ.* Si rationes reddere jubeatur adoleſcens propoſitionis, reddet fortaſſis has, aut his ſimiles: *Quia multa diſci poſſunt apud exteros*; item *quia multa videntur, foris patriam, quæ domi non videntur*, item adhuc: *quia jucundum eſt videre urbes, templa, palatia, diverſos homines.* Cum hæſitabit juvenis. juvandus erit quæſtione una alterave, ut: An juvenes viroſque noverit magna laude commendatos, qui exteras provincias viſitarunt, *aut* eodemne modo regna omnia & reſpublicæ regantur? unde argumenta deinde conformare doceatur, nempe: *Quia multi illuſtres homines reverſi ab exteris ornant patriam*, vel *Quia; qui peregrinantur, diverſas regnorum & rerumpublicarum formas coram ſpectant, ac propterea diverſa gubernandi genera penitus diſpiciunt, ac perdiſcunt.* Denique ulterius quæſitis excitari poterit tironis in hoc themate circumſpectio, e. g. An apud exteros obſervationes colligi poſſint, quæ patriæ utiles ſint? *vel* Reperianturne apud exteros viri ſapientes? docti? fortes milites? magni clarique Imperatores? artifices. celeberrimi? & tribunalia, conſilia &c. ordinatiſſima? *aut etiam* Memineritne ex hiſtoria, ſummos viros ſapientiæ cauſſa peregre profectos: Platonem, Pythagoram, Romanos? noviſſime Monarchas, Petrum Ruſſo-

ſo-

ſorum, & Josephum II. Romanorum? &c. Redactæ in argumenta reſponſiones luculentiſſimæ propoſitionem ſtabilient & illuſtrabunt.

b. Quemadmodum in deliberativo genere, eodem prorſus modo in alio cujuscunque generis themate ad rem aggredere. Experire in aliquo exornativi generis. Salutandus eſt hoſpes, Propoſitio igitur: *Lætor adventu hoſpitis.* Si ſciſciteris ex tirone tuo, jucundumne ſit, hunc hominem præſentem videre? & qua de cauſſa? ſuccuret fortaſſis juveni facile reſponſio; *Quia ſapientia clarus eſt; quia tot rebus geſtis, tot meritis, tot honorum titulis celeber.* Si ſciſcitari pergas: Beneficiisne te aut tuos aliquando forte affecerit? Principine carus ſit? An auctoritate polleat & amore apud populum? & cur? Forte ob conſiliorum ſagacitatem & providentiam? ob juſtitiæ incorruptam adminiſtrationem? ob res maximas belli geſtas? &c. En totidem argumenta themati ſuo elaborando nullo fere labore collegit juvenis, quot reſponſiones quæſitis reddidit.

4. Erit autem in hoc exercitationis genere ſedula a præceptoribus ea cautio adhibenda, ut non niſi gradibus quibusdam progrediantur tirones, a faciliimis thematis excorſi & lente ſolum ac ordine ad difficiliora delati; ne dum planam ad argumenta invenienda viam præparamus, fortaſſis rem ſummi momenti magis etiam complicemus & intricemus.

b. Artes magiſtri fontes alios præterea oratoribus aſſignarunt, ex quibus arte deduci argumenta opportuna poſſent, vel ad quos argumenta inventa arte item tanquam ad claſſes quasdam reducerentur. Græci hos artificia-

 les

les fontes *Logicos & Tropica*, noſtri *Locos oratorios* appellarunt.

c. Sunt autem *Loci oratorii* a Tullio definiti; *Argumentorum ſedes, in quibus latent, & ex quibus depromenda ſunt argumenta.* Quod utique ſic accipiendam eſt: indicari nempe his locis certa rerum genera, in quorum uno, altero, vel tertio poſt diligentem & accuratam meditationem reperias, quæ ad rem tuam probandam & confirmandam valeant.

d. Diſpeſcuntur hi loci oratorii communiter bifariam; eorumque alii *intrinſeci* ſeu inſiti vocantur, alii vero *extrinſeci* ſeu remoti, quibus tertium quoddam præterea locorum genus adde: quos *ſubſidiarios* vocare liceat.

1. *Locos intrinſecos* appellant eos, qui in ipſa re, de qua orator agit, inſunt; aut intime cum ea re conjunguntur.

2. *Locos extrinſecos* autem illos vocant, qui extrinſecus ad probandum aſſumuntur, & qui proinde rei, de qua ſermo eſt, intime non cohærent.

Annot. Exemplum & diſcrimen utriusque videas in hac e. g. propoſitione: *Cupiditates nimias opum, voluptatum, honorum, potentiæque coercere oportet*; quam ita probat Cic. de finibus: Quia cupiditates *non modo ſingulos homines, ſed & univerſas familias evertunt, totam etiam labefactant rempublicam. Ex cupiditatibus odia, diſſidia, diſcordiæ, ſeditiones,* bella

bella nascuntur. Nec hæc sese foris solum jactant, nec tantum in alios cæco impetu incurrunt, sed intus etiam animis inclusas inter se dissident & discordant. Non est difficile animadvertere, hæc omnia cupiditatum malarum effectus, ac proinde ab intima cupiditatis natura desumta, atque ab eo rationes has omnes ex loco intrinseco petitas esse. Contra si cupiditates coercendas afferas, *quoniam magnifice sapienterque Tullius aliquo loco ait : Regium est ita vivere, ut non modo homini, sed ne cupiditati quidem servias*; facile assequeris, augumentum istud extrinsecus accersitum esse; Certa enim Ciceronis auctoritas aut Tullius in cupiditate non est, nec intime cum illa conjunctus.

3. *Locos subsidiarios* hic nominamus, quos posterioribus temporibus in tironum gratiam commenti sunt præceptores aliqui, quosque adolescentibus magis commensuratos existimabant, cum illos priorum generum ad viros tantum multa jam Philosophiæ cognitione & penitiori vitæ humanæ experientia imbutos spectare posse judicarent.

I. *De locis intrinsecis.*

a. Loci intrinseci sexdecim a præceptoribus post Aristotelem & Ciceronem in Tropicis numerantur, videlicet : *Definitio*, *Enumeratio partium*, *Notatio*, *Conjugata*, *Genus*, *Forma*, *Similitudo*, *Dissimilitudo*, *Contraria*, *Repugnantia*, *Adjuncta*, *Antecedentia*, *Consequentia*, *Caussæ*, *Effecta*, *Comparatio*,

b. Justa multorum quærela est, tractationem complurium ex istis locis æquo subtiliorem & ad Dialecticorum potius, quam Oratorum præceptiones exactam tironibus nullo fere fructu propositam a veteribus fuisse. Itaque hic omissis, qui vix alicujus frugis esse possunt, illos tantum in tironum nostrorum gratiam exequimur, qui frequentioris usus & manifestariæ sunt utilitatis.

A. *Definitio.*

a. Definitio Ciceroni est *oratio, quæ id, quod definitur, explicat.*

b. Duplicis sunt generis definitiones: aliæ enim dicuntur definitiones *Philosophicæ*, aliæ *Oratoriæ.*

1. *Philosophica* definitio necessario ex genere & differentia componitur, ut cum *hominem esse animal rationale* definit: aut *Religionem* esse virtutem, qua cultus Deo debitus tribuitur; *Impietatem* esse scelus, quod omnem Deo debitam Religionem tollit.

a, *Annot.* Genus est aliquid commune, quod res definita, non sola, sed communiter cum aliis habet; in quo proinde cum omnibus iis convenit; quæ ejusdem communis rei sunt participes. Tale est in mox allata definitione *animal*, quod hominibus juxta & brutis communiter competit. Tale item est *virtus* & *scelus*, quæ pluribus utique sunt communia.

b. *Differentia* autem illud nominatur, quod soli rei definitæ ita proprium est, ut neque alteri

ri alicui convenire possit: & per hoc ipsum a ceteris omnibus diffideat, atque illis plane opponatur Hæc differentia in proposita definitione est *rationale* &c. &c.

c. Vides proinde ex genere *animal* & differentia *rationale* philosophicam hanc definitionem hominis coaluisse : *Homo est animal rationale* Talis est etiam illa apud Cicer. 3. Tuscul QQ. c. 30. Malitia *est versuta & fallax nocendi ratio.* In quibus tamen porro observa: Ut strictas & breves, ita siccas & jejunas esse solere definitiones philosophicas.

2. *Oratoria* definitio, oratio item, est rei naturam explicans, sed explicans liberius, uberius ac ornatius, minimeque ad severitatem & accurationem philosophicam adstricta. Vocatur vero hæc oratoria definitio a nonnullis *Descriptio.* Sic Cic. pro Marcel. gloriam definit: Gloria *est illustris ac pervagata multorum & magnorum vel in suos, vel in patriam, & in omne genus hominum, fama meritorum.* Talis est etiam illa hominis definitio: *Homo est eximium opus a Deo efformatum; rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum.*

c. Reperitur autem definitio oratoria, de qua nobis proprie sermo & cura, ab optimis auctoribus sequentibus quinque modis tractata:

1. *Ex rei definiendæ partibus.* Ita Cic. pro Sextio c. 45. Optimates definit recensendo

diverſos populi ordines: *Quis ergo iſte optimus quisque? de numero ſi quæris? innumerabiles; —— Sunt principes conſilii publici, ſunt qui eorum ſectam ſequuntur; ſunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia; ſunt municipiales, ruſticique romani; ſunt negotia gerentes: ſunt etiam libertini & Optimates.* Sic non nemo artem oratoriam definivit. *Ars oratoria eſt, quæ conſtat Inventione, Diſpoſitione, Elocutione, & Pronunciatione.*

2. *Ex Cauſſis vel effectis rei, quæ definienda eſt.* Sic. Cic. l. I. de Leg. c. 7 hominem definit uberrime a cauſſa formali & efficiente: *Animal hoc providum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & conſilii, quem vocamus hominem, præclara quadam conditione generatum a ſummo Deo* &c. Ab effectis vero idem Cic. pro Cæcinn. c. 78. definit virum bonum: *Qui juris civilis rationem nunquam ab æquitate, ſejunxerit; qui tot annos ingenium, laborem, fidem ſuam populo romano promptam expoſitamque præbuerit &c.*

3. *Ab adjunctis & proprietatibus rei illius, quæ definitur.* Ita Cic. l. 2. de Natur. Deor. c. 63. definit canem: *Cuius fida cuſtodia, amans dominorum adulatio, odium in externos, incredibilis ad inveſtigandum ſagacitas narium, alacritas in venando, quid ſignificat*

ſicat aliud, niſi ſe ad hominum commoditates eſſe generatum. Sic item Virg. l. 4. Aeneid. famam deſcribit ab adjunctis:

Fama malum, quo non aliud velocius ullum;
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.
Parva metu primo, mox ſeſe tollit in auras.
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
— — — — — — — — — — —
Monſtrum horrendum, ingens, cui quot ſunt corpore plumæ
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu!)
Tot linguæ, totidem ora ſonant: tot ſurrigit aures.
— — — — — — — — — — .
Tam ficti pravique tenax, quam nuncia veri.

4. *Per ſimilitudines, aut metaphoras coacervatas, item per congeriem plurium ejusdem rei definitionum* elegans imprimis naſcitur definitio circumſcripta, quam explicationem per definitiones conglobatas, nominant. Ita Cic. l. 4. de finib. c. 7. ſapientiam definit. *Hominis cuſtos & procuratrix, naturæ comes & adjutrix.* Et l. 5. Tuſcul. QQ. ab eodem Cic. definitur Philoſophia: *vitæ dux, indagatrix virtutum, vitiorum expultrix, mater omnium artium, Deorum inventum.* Talis eſt item definitio: *Pecunia eſt nervus belli, viſcera reipublicæ, meta deſideriorum humanorum, ambitionis alimentum, voluptatum fomes &c.*

5. Per

5. *Per negationem & affirmationem*, qui modus Ciceroni admodum familiaris est; cum nempe primum affertur, quod res non est; ut deinde tanto efficacius subjiciatur, & tanto planius intelligatur, quid res sit. Subjungitur nonnunquam item negationi Ironia. Sic. Cic. pro domo sua c. 33. negat primum populum romanum esse cœtum seditiosorum, quod per ironiam rejicit, ac tandem affirmando, quid populus romanus sit, subdit: (Negatio.) *An tu populum romanum esse illum putas, qui constat ex iis, qui mercede conducuntur, qui impelluntur, ut vim offerant Magistratibus? ut obsideant senatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas?* (Ironia) *O speciem dignitatemque populi romani, quam reges, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimescant, multitudinem hominum ex servis conductis, ex facinorosis, ex egentibus conflatam!* (Affirmatio.) *Ille, ille populus est Dominus regum, victor atque imperator omnium gentium, quem illo clarissimo die vidisti, quum omnes principes civitatis, omnes ordinum atque ætatum omnium, suffragium se non de civis, sed de civitatis salute ferre censebat &c.*

d. Quin argumentandi ratio ex definitionis loco ducta firma sit & valida, dubitari non debet, cum ex ipsa rei cujuscunque natura depromatur. Cicero hoc modo argumentum ex defi-

definitione ductum Tob. 9. concludit : *Jus civile est æquitas constituta iis, qui ejusdem civitatis sunt; ad res suas obtinendas: ejus autem æquitatis utilis cognitio; utilis est ergo juris civilis cognitio.*

B. *Genus & Forma.*

a. *Genus* est quoddam totum, quod plures continet partes, communione quadam inter se similes, specie differentes.

b. *Forma*, aliter etiam species vocata: est pars quæ genere continetur. Exempla utriusque deprehendes e. g. in virtute, quæ genus est, & in ejus formis, quæ sunt: Justitia, temperantia, fortitudo, prudentia. Virtus enim genus est, sub se formas mox recensitas comprehendens; & formarum singulæ virtutes sunt communione honesti inter se colligatæ, quamvis speciebus suis peculiaris honesti invicem sejunctæ.

1. *Annot.* Nihil attinet, plura de loco hoc adferre, & fortassis jam justo plura insinuata sunt, fere enim penitior illius explicatio dialectica magis subtilitate nititur, quam arte oratoria.

2. Usus loci a Genere & Formis vix a loci communis usu differt, si, ex rerum momentis res tota ponderetur; aut saltem, ut locum cummunem rite tractes, riteque a particularibus ad generales propositiones transeas, juvabit.

c. Argumentandi rationem a Genere ad Formas illi subjectas vel contra, in eo sitam esse do-

docent, ut ſive affirmes, ſive neges, ſemper juſta ſit, & bene concludat argumentatio; a forma autem cum ad genus regrederis, tum demum valere ajunt, cum de eorum aliquo agitur, quo inter ſe ſimiles ſunt e. g. Juſtæ ſunt argumentationes hæ. A genere: *Omnis virtutis laus in actione conſiſtit, igitur & prudentiæ.* Item: *Nulla virtus modum excedit, igitur nec fortitudo.* A ſpecie autem ſic: *In oppetenda pro patria morte fortitudo eſt, igitur & virtus obitus ille eſt*; ubi affirmantes conſecutiones valent quidem, non item negantes.

C. *Enumeratio partium.*

a. Enumeratio partium eſt alicujus totius in ſuas partes diſtributio; unde huic loco etiam nomen hæſit partium diſtributio.

b. Ut vero totum diverſum eſt, quod diſtribuitur; ita diverſæ etiam ſunt partes, quæ enumerantur.

Annot. Quamquam haec doctrina de diverſitate totius Philoſophorum magis, quam Rhetorum ſit, neque ab his ſubtilius exquiri neceſſe ſit: id tamen tiro ad vitandam fluctuationem neſcire non poteſt totum multifariam accipi, & aliud eſſe

1. *Totum integrale*, quod habet plures partes ad integritatem alicujus rei pertinentes. Tale *totum* eſt domus; *partes* illius ſunt: fundamenta, parietes, tectum, Pavimentum &c. Tale *totum* eſt item corpus; cujus *partes* ſunt: caput: pectus, manus, pedes &c.

2. To-

2. *Totum morale* eſt, quod veri nominis partes quidem nullas habet, ſed quod tamen plura comprehendit & ſub ſe continet, quæ noſtra intelligendi modo & morali hominum æſtimatione tanquam partes conſiderantur alicujus totius, quod proinde morale totum appellant. Sic Populus componitur ex ſenibus, viris, fœminis, pueris. Sic item memoria, intellectus, voluntas diverſæ revera partes non ſunt, conſiderantur tamen tamquam *partes* quarum *totum* eſt anima.

Annot. Latiſſime patet hoc totum; revocantur enim huc fere omnes actiones vitæ humanæ, e. g. occiſio hominis, expugnatio urbis &c. Ut nihil dicam, vagari hunc locum per alios plurimos; enumerantur enim non raro cauſæ, effecta, adjuncta, conſequentia &c. alicujus rei, tanquam partes morales ipſiusmet rei.

2. *Totum genericum* & quod huic opponitur, *totum ſpecificum* ex ipſa vi nominum paullo ante explicatorum innoteſcit. Eſt enim prius genus, quod ſub ſe habet partium loco ſpecies diverſas; v. g. Virtus *totum genericum* eſt; temperantia, fortitudo, juſtitia, prudentia *partes ſpecificæ* ſunt hujus totius. Sic porro ſpecies quæcunque, ſi ad individua ſua referatur, *genus ſpecificum*, individua hæc autem *partes* habebuntur.

c. In exemplis aliquot ſubjectis videat tiro enumerationes partium, cujusmodi partes ſint, cujus item totius, ipſe judicet.

1. Domum laute inſtructam ita Cicero effert pro Roſc. Amerin. c. 46. *Domus referta vaſis Corinthiis & Deliacis.* — — — —

Quid

Quid præterea cælati argenti? quid stragulæ vestis? quid pictarum tabularum? quid signorum? quid marmoris apud illum putatis esse? — Familiam vero quantam &c. Mitto hasce artes vulgares, coquos, pistores, lecticarios. Animi & aurium caussa tot homines habet, ut quotidiano cantu vocem & nervorum & tibiarum, nocturnisque conviviis tota vicinitas personet.

3. Mala, de quibus cum veteribus Academicis disputabatur, ita proponuntur ab eodem Cicerone l. 5. Tuscul. QQ. c. 10. *Aderit enim malorum, si mala illa ducimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, amissio suorum, graves dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, coecitas, interitus patriæ, exilium, servitus denique.*

3. Affectum, quo homines tam sæpe in judicando reguntur, sic exprimit rursum Cicero l. 2. de Orat. c. 42. *Plura enim multo homines judicant odio, aut amore; aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua perturbatione mentis, quam veritate.*

d. Mirifice & explanat, & amplificat loci istius usus; quoniam res evolutæ explicatæque in oculos & animum citius fortiusque incurrunt, quam implexæ, indigestæ, obscuræ. Itaque non argumenta solum, sed amplificationes etiam illustrissimas sufficiet.

e.

e. Ratio argumentum ex hoc loco deducendi eo redit, ut affirmatis omnibus aut præcipuis partibus affirmetur, negatis vero omnibus aut præcipuis partibus negetur item totum e. g. Cic. pro Leg. Manil. *In Cn. Pompejo est scientia rei militaris, virtus, auctoritas, felicitas, igitur omnis laus imperatoria.* Sic alio loco idem Cicero negat se a civitate in exilium missum esse, quod nulla tunc esset civitas. *Roma cum pulsus est Tullius, non erat in republica Consul, non Senatus, non consensus populi liberi, non mos patrius, non juris & æquitatis ratio: igitur non erat tum illa civitas.*

D. *Caussa & Effecta.*

a. Caussa multifariam quidem, sed ad rem nostram præsentem accommodatissime definitur, *Est id, unde res aliqua est.* Hac enim una definitione genera caussarum omnia continebuntur.

b. Sunt autem pervagata caussarum genera quatuor, nimirum *materialis*, *formalis*, *efficiens & finalis*; tot namque viis res omnes ab aliis existere possunt.

1. *Caussa materialis*, seu materia *est id, ex quo aliquid fit aut componitur*; sic marmor

est materia statuæ, *argentum* pateræ, *corpus* homines. Ex hoc loco Cic. l. 4. in Verr. c. 27. exaggerat furta verris: *Non pauca pocula ex auro, quæ ut mos est regius, & maxime in Syria, gemmis erant distincta clarissimis — — etiam vas vinarium ex una gemma prægrandi, trulla excavata, cum manubrio aureo &c. candelabrum e gemmis clarissimis opere mirabili perfectum. &c.*

2. *Caussa formalis* seu forma rei *est id, per quod res constituitur, & ab aliis distinguitur.* Sic forma hominis mens seu animus est; per hunc enim & homo demum efficitur, & a quibuscunque rebus creatis distinguitur. Referendæ autem huc sunt omnes formæ artificiales & externæ, ut forma navis, domus &c. Ex forma hominis Cic. l. 1. Off. voluptatibus serviendum non esse probat: *Hominis mens discendo alitur, & cogitando; semper aliquid aut inquirit aut agit, videndique & audiendi delectatione ducitur — — Ex quo intelligitur, corporis voluptatem non satis esse dignam hominis præstantia — — Atque etiam si considerare volumus, quæ sit in natura excellentia & dignitas, intelligemus, quam sit turpe, diffluere luxuria, & delicate & molliter vivere: quamque honestum, parce, continenter severe, sobrie.* Idem denique in Catone c. 78. iterum ex forma hominis immortalita-

ta-

tatem deducit, ibi *Sic mihi persuasi, sic sentio: cum tanta celeritas animorum sit, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot artes, tantæque scientiæ, tot inventa; non posse eam naturam, quæ res eas contineat, esse mortalem.*

3. *Caussa efficiens est id, quod sua vi efficit, ut aliquid existat.* Sumitur autem in hac definitione vox *effectionis* largiori intellectu, notatque & procreationem, & conservationem, & destructionem item, & denique impulsum quemcunque moralem. Itaque & Deus mundi, & artifex quiscunque sui operis, aut morbus & intemperantia mortis, suasor autem aut incitator cædis caussæ efficientes jure dicentur. Ita Cic. l. I. Tuscul. QQ. c. I. & 2. tantam hominum suo tempore in præjudicia & vitia diversa proclivitatem ex caussis repetendam ostendit; nempe a nutricibus, parentibus, magistris, Poëtarum figmentis, & populo; ibi: *Simul atque editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuo pravitate & in summa opinionum perversitate versamur: ut bene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Cum vero parentibus redditi, demum magistris traditi sumus, tum ita variis imbuimur erroribus, ut vanitati veritas, & opinioni confirmatæ natura ipsa cedat. Accedunt etiam poetæ, qui cum ma-*

gnam speciem doctrinæ, sapientiæque præ se tulerunt, audiuntur, leguntur, ediscuntur & inhærescunt penitus in mentibus. Cum vero accedit eodem, quasi maximus quidam magister populus, atque omnis undique ad vitia consentiens multitudo, tum plane inficimur opinionum pravitate, a naturaque desciscimus.

4. *Caussa finalis* seu finis *est id, cujus gratia aliquid fit.* Sic ædificatæ domus finis habitatio est, belli pax, hominis a Deo conditi finis beata vita. Sic juventus solerter ac recte educanda est, ut sint boni cives in republica; senio & laboribus confecto militi commoda vita providenda: ut virtus militaris spe senectutis commodæ ad fortiter faciendum excitetur, ita Cic. pro Milon. c. 12. a Clodio paratas fuisse insidias probat a finali caussa, quoniam Clodius emolumentum sperabat: *Quonam igitur pacto probari potest insidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnam ei caussam, magnam spem in Milonis morte positam, magnas utilitates fuisse. — — Atqui Milone interfecto Clodius hoc assequebatur, non modo ut Prætor esset, non eo consule, quo sceleris nihil facere posset: sed etiam, ut his Consulibus Prætor esset, quibus si non adjuvantibus, at conni-*

niventibus certe ſperaſſet, ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus.

c. Conjugatus cauſſis eſt locus Effectorum, quæ definiuntur: *eſſe illa, quæ ſunt orta de cauſſis.*

d. Et quoniam totidem effectorum genera numerantur, quot hic cauſſarum genera aſſignavimus, hinc facile patebit, in cauſſa materiali reſpondentem effectum *marmoris* eſſe *ſtatuam*; in formali *corporis* & *animi* (conjunctorum ſcilicet) effectum eſſe *hominem*; in efficiente *intemperantia* effectum conſequi *morbum* vel *mortem*; denique in finali cauſſa *pacem* concluſam *belli* effectum eſſe, & *vitæ ad ſapientiſſimas leges Conditoris exactæ* effectum indubie ſecuturum *ſempiternam beatitatem.*

e. Hujus porro loci uſum apud oratores frequentiorem præ altero cauſſarum obvenire plane non mirabimur, tum quod cognitio effectorum fere nobis promtior ſit quam cauſſarum; tum quod magnam ad movendos animos vim habeat enumeratio effectorum vel impendentium, vel præſentium bonorum malorumve; ob quam cauſſam paſſim quoque per congeriem tractatum hunc locum reperias. Res hæc prorſum liquida eſt in exemplis.

1. Multorum vice unius examinetur Ciceronis locus Philipp. 5. c. 24. ubi ab enu-

meratione incommodorum, quæ consequentur, quanto pondere legationem dissuadet: *Nomen ipsum legatorum, hunc, quem videmus, populi romani restinguet ardorem: municipiorum atque Italiæ franget animos; ut omittam hæc, quæ magna sunt, certe ista legatio moram & tarditatem afferet bello, quamvis dicant, quod quosdam audio dicturos, legati proficiscantur, bellum nihilominus paretur: tamen legatorum nomen ipsum & animos molliet, & belli celeritatem morabitur. Minimis momentis P. C. maximæ inclinationes temporum fiunt, quum in omni casu reipublicæ, tum in bello, & maxime civili, quod opinione plerumque, & fama gubernatur. Nemo quæret, quibus cum mandatis legatos miserimus, nomen ipsum legationis ultro missæ timoris esse signum videbitur.*

2. Neque poëtis rarior hic est locus, minusque frequentatus, sed amplificandi præsertim & descriptionum gratia, ad quæ maximopere valet, suavissime pariter & efficacissime adhibitus. Sic Horat. Lib. I. epist. 5. vini effectus enarrat:

Quid non ebrietas designat? operta recludit,
Spes jubet esse ratas, in prælia trudit inermem:
Sollicitis animis onus eximit, addocet artes:
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

f.

f. Argumentis ex caussis conficiendi pronissima ratio est; ex *caussa* quidem *materiali*, e. g. *Multa signa gemmis & auro cælata sustulit Verres: fecit igitur gravia furta.* Ex *caussa formali* autem sic: *Animus hominis est immortalis: igitur ad immortalitatem aspiret.* Ex *caussa efficiente* porro ita: *Senectus caret frequentibus poculis exstructisque mensis, caret igitur vinolentia, cruditate, insomniis &c.* Ex *finali caussa* tandem hoc modo: *Homo factus est ad contemplandum, non ergo ad pastum.*

g. Ex effectis autem fere ita dicuntur argumenta; ut vel ipsæ caussæ, vel aliquid caussis cognatum ex effectis recensitis inferatur. e. g. *Si ærario & ad belli adjumenta & ad ornamenta pacis utimur, vectigalibus serviamus.* Aut hoc modo: *Naturæ ductu ad immortalitatem aspiramus: igitur animo immortali donati sumus.* Item sic: *Voluptatis innumera sunt mala: fugienda igitur voluptas. &c.*

E. *Antecedentia & Consequentia.*

a. Antecedentia *sunt ea, quæ rem necessario antecedunt, nec tamen faciunt, ut res existat.* Ita ver æstatem antecedit quidem, æque tamen illud hanc efficit.

b. Consequentia contra *sunt illa, quæ necessario post rem accidunt, ex caussis tamen vel alienis,*

vel ignotis. Sic diem nox consequitur, vitam mors; sed certe neque dies noctis, neque vita mortis est caussa, sed alienæ, id est diversæ ab antecedentibus sunt requirendæ.

Annot. Juste examinata re locos hos vel ab illo mox præmisso Caussarum & effectorum nonnisi subtilitate aliqua dialectica differre, vel certe non ab illo altero adjunctorum diversos deprehendemus, ubi etiam nomine Adjunctorum antecedentium & consequentium promiscue a nonnullis præceptoribus tractantur, quamvis (ut verum dicamus) refragante Cicerone.

c. Amplificandi præcipue gratia hic locus ab oratoribus frequentibus tractatur. Ita Cic. Philipp. 13. c. 5. ex antecedentibus pacem cum Antonio esse posse negat: *Non recordamini per Deos immortales, quas in eos sententias dixeritis? Acta M. Antonii rescidistis: leges refixistis: per vim & contra auspicia latas decrevistis: totius Italiæ delectum excitavistis: Collegam & socium scelerum omnium hostem judicavistis. Cum hoc quæ pax esse potest?* Simili ratione idem Cic. per enumerationem consequentium elevat & extenuat acerbitatem ex morte L. Crassi conceptam L. 3. de Orat. c. 11. *Fuit hoc luctuosum suis, acerbum patriæ, grave bonis omnibus; sed ii tamen rempublicam casus secuti sunt, ut mihi non erepta L. Crasso a Diis immortalibus vita, sed donata mors esse videatur. Non vidit flagrantem bello Italiam, non ardentem vidit Senatum, non sceleris nefarii Principes Ci-*

vi-

vitatis reos, non luctum filiæ, non exilium generi, non acerbissimum C. Marii fugam, non illam post reditum ejus cædem omnium crudelissimam, non denique in omni genere deformatam eam civitatem: in qua ipse florentissima multum omnibus gloria præstitisset.

d. Rite ex antecedentibus argumentantur ad consequentia, quæ aut consecuta, aut consecutura sunt; sed sic tamen, ut hæc pro materiæ subjectæ varietate non semper necessario & certissime, sed plerumque probabiliter tantum, quemadmodum connectuntur, ita inferantur. Quæ inferendi ratio mutuo etiam a consequentibus ad antecedentia valet. Itaque *orto sole diem illuxisse; Natum hominem moriturum* certissime concludes ab antecedentibus; a consequentibus autem *ex cicatrice plagam*, & *ex copia fructuum copiam quoque florum* deduces, utrumque indubitate; admodum autem probabiliter tantum *ex larga semente uberem messem*, aut *ex florum copia fructuum quoque copiam* derivabis; quoniam inter hæc antecedentia & consequentia plurima intervenire possunt, neque adeo nisi probabiliter solum connexa sunt.

F. *Adjuncta.*

a. Adjuncta sunt *ea, quæ rei accidunt, eamque circumstant.* Quare cum re, de qua agitur: non

non necessario, sed probabiliter tantum conjuncta sunt. Hinc etiam patet, cur circumstantiæ alio nomine vocentur.

b. Varie partiuntur præceptores hæc adjuncta: Alii classes *Antecedentium* Adjunctorum, *Concomitantium* & *Consequentium* statuunt; alii Adjunctis *rei*, Adjunctis *animi*, & Adjunctis *corporis* comprehendunt universa.

c. Expeditissime faciunt, qui ad septem capita revocant omnia, quæ versiculo hoc comprehensa sunt: *Quis*, *quid*, *ubi*, *quibus auxiliis*, *cur*, *quomodo*, *quando*. Reipsa enim vix circumstantia aliqua accidere aut excogitari poterit, quæ non ad caput horum aliquod pertineat.

Annot. Observa: hæc omnia Adjuncta Concomitantium classe contineri; & cum Antecedentia atque Consequentia mox ante peculiari tractatione disquisiverimus; de solis Concomitantibus nunc agendum nobis restat.

d. In tironum gratiam operæ pretium facturos nos existimamus, si capita hæc aliquantisper enucleatius proponamus. Itaque

1. *Quis.* Personam designat, cum qua ista fere conjunguntur: (a) Genus, (b) Natio & Patria. (c) Sexus. (d) Aetas. (e) Educatio. (f) Habitus corporis. (g.) Fortuna. (h) Conditio. (i) Natura animi. (k) Victus (l) Studia. (m) Affectus.

2. *Quid.* Actionem denotat. Plurima ad actionem, ut patet, concurrere possunt Adjuncta; Cicero tamen in actionibus tria praecipue quaerenda esse ait: quid *ante rem,* quid *cum re,* quid *post rem* evenerit.

 a. *Ante rem* quaeruntur ait, quae talia sunt: Apparatus, Colloquia, Constitutum, Convivium.

 b. *Cum re* autem pedum crepitus, strepitus hominum, corporum umbrae, & si quid ejusmodi.

 c. *Post rem* vero rubor, pallor, titubatio, & si qua sunt alia signa conturbationis, & conscientiae: praeterea restinctus ignis, gladius cruentus, ceteraque, quae suspicionem facti possunt movere.

3. *Ubi.* Locum examinat: Sacer, an profanus? privatus, an publicus? alienus, an proprius? remotus, an propinquus? opportunus aut contra fuerit? &c.

4. *Quibus auxilis.* Intellige: quibus ministris, adjutoribus, consiliariis? *Item* quo Instrumento, fuste, gladio, veneno? &c.

5. *Cur.* Finem indagat, propter quem quid gestum est. Quo consilio? qua spe? privati vel publici boni, lucri, vel laudis caussa? &c.

6. *Quomodo.* Modum actionis determinat. Ut: acriter vel leniter, modeste vel superbe, per vim vel per artem, clam aut palam, persuasione an sponte, consulto an casu &c.

7. *Quando.* Tempus significat. Ut: qua die qua hora? tempore felici aut misero? pleno die an nocte? æstate an hieme? tempore ludorum, die festi, belli, pacis, messis, vindemiæ, inter nuptias, comitia, convivium, sacrificium, funus &c.

e. Juvat aliquot horum Adjunctorum exempla offerre, quibus & confirmentur præcepta, & tirones nostri dirigi possint.

1. Ex adjuncto. *Quis* ab *ætate* splendidissimo argumentatus est Cicero pro Leg. Manil. c. 21. in laudem Cn. Pompeji: *Quid tam novum, quam adolescentulum, privatum, exercitum difficili reipublicæ tempore conficere? confecit: huic præesse? præfuit; rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, quam homini peradolescenti imperium atque exercitum dari? Siciliam permitti atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit in his provinciis singulari innocentia, gravitate, virtute; bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.*

2.

2. Ex eodem Adjuncto *Quis* ab *habitu corporis*, idem Cicer. pro Roscio Comœd. c. 7. turpissime Fanium quemdam pingit: *Nonne ipsum caput & supercilia abrasa olere malitiam, & clamitare calliditatem videntur? Nonne ab imis unguibus usque ad verticem summum (si quam conjecturam affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur? qui idcirco capite & superciliis semper est rasis, ne ullum pilum viri boni habere dicatur.*

3. Ex adjuncto. *Ubi* Cic. L. 5. in Verr. c. 10. bellicam Verris laudem ex loco, ubi hiemabat, deridet: *Urbem Syracusas elegerat, cujus hic situs, atque hæc natura esse loci, coelique dicitur; ut nullus unquam dies tam magna turbulentaque tempestate fuerit, quin aliquo tempore ejus diei solem homines viderent. Hic ita vivebat iste bonus Imperator hibernis mensibus, ut cum non facile, non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisque videret.*

4. Ex Adjuncto. *Quibus auxiliis* Cic. l. 4. in Verr. c. 13. Cibyratas fratres malefactorum Verris egregios administros describit: Verris *canes venaticos diceres: ita odorabantur omnia, & pervestigabant, ut ubi quidque esset, aliqua ratione inveniretur. Aliud minitando, aliud pollicendo, aliud*

per

per servos, aliud per liberos: per amicum aliud, aliud per inimicum inveniebat. — — Tum primum intellexi, ad eam rem istos fratres Cibyratas fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur.

5. Ex adjuncto. *Quando* sæpissime laudatus Cicero l. 4. in Verrem c. 40. crudelitatem Verris exaggerat: *Erat hiems summa, tempestas perfrigida, imber maximus: quum ille imperat lictoribus, ut Sopatrum de porticu præcipitem in forum dejiciant, nudumque constituant — — Ad C. Marcelli statuam hominem tum domi nobilem, tum summo magistratu præditum divaricari ac deligari jubet. Quo cruciatu sit affectus, venire in mentem necesse est omnibus, cum esset vinctus, in aëre, in imbri, in frigore.*

f. Solent quidem nonnunquam Adjunctorum istorum aliqua peculiarius & singillatim in oratione tractari; plerumque tamen plura coacervata, & invicem commixta reperiuntur. Sic l. 1. in Verr. c. 17. in paucis aliquot lineis apud Ciceronem in singulis prope vocibus singula adjuncta deprehendas; ibi; *Ignem ex lignis viridibus atque humidis, in loco angusto fieri jussit: ibi hominem ingenuum, domi nobilem, populi romani socium, atque amicum, fumo excruciatum semivivum reliquit.*

g. Sed prudenter ante cetera confiderandum eft, quæ Adjuncta hæc aut illa res poftulet, quæ item refpuat; neque enim fapiens quis aut omnibus, aut fingulis etiam temere utetur.

h. Ratio tamen argumentandi perpetua ex hoc loco erit talis, ut nunquam ex uno alterove folo, fed ex frequentatis pluribus adjunctis argumentum inferatur, fi ponderis alicujus ad probandum, & roboris ad amplificandum effe velimus. Ita Cicero in Catilin. 3. c. 13. fe conjuratos fceleris ex pluribus adjunctis perfonarum, reos cognoviffe providetur: *At mihi quidem Quirites, cum illa certiffima funt vifa argumenta atque indicia fceleris, tabellæ, figna, manus, denique uniuscujusque confeffio; tum multo illa certiora, color, oculi, vultus, taciturnitas. Sic enim obftupuerant, fic terram intuebantur, fic furtim nonnunquam inter fe afpiciebant, ut non jam ab aliis judicari, fed ipfi a fe viderentur.*

G. *Contraria & Repugnantia.*

a. Contraria, aliter etiam a nonnullis Oppofita dicta, funt ea, *quæ fibi opponuntur, ac proinde in eodem fubjecto fimul effe non poffunt.*

Annot. In Oppofitorum itaque cenfum venire item Repugnantia nihil vetabit; quæ claffem melius Oppofitorum aliquam nominaveris, quam Locum peculiarem.

d.

b. Dialecticos imitati Rhetores, ut gradus aut modos exprimerent istius oppositionis, in quatuor classes distribuerunt Opposita, minimo aut nullo, quod hucusque observatum sit, tironum fructu. Nos eadem fidelia duos dealbaturi parietes quintam classem adjecimus, nempe Repugnantium, ut mox insinuatum.

c. Ut ne nostri ea nomine saltem & vim illorum (quæ fere ex ipso nomine innotescit) ignorent; & subjunctas ex ordine eas classes:

1. *Adversa*, ut: Virtus & vitium, bellum & pax, sapientia & stultitia.

2. *Privantia*, ut: Vita & mors, lux & tenebræ, divitiæ & paupertas.

3. *Relata*, ut: pater & filius, dux & miles: Consul & cives, dare & accipere, docere & discere.

4. *Negantia*, quæ *Contradicentia* etiam appellantur, ut: Sapere & non sapere, probus & non probus, insidiatus est & non est insidiatus.

5. *Repugnantia* tandem, ut: Amare & lædere, odisse & opitulari &c.

d. Oppositionis cujuscunque modus fere triplex usurpatus esse observatur; aut enim

1. Verba verbis opponuntur, uti est apud Ciceron. in Catil. 2. c. 25. *Ex hac parte* *pu-*

pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc ſtuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc honeſtas, illinc turpitudo — — confligit.

2. Membra opponuntur membris, quod Cicero fecit pro Coelio c. 12. ubi de Catilina loquitur: *Utebatur hominibus improbis multis; & quidem optimis ſe viris deditum eſſe ſimulabat. Erant apud illum illecebrae libidinum multae; erant induſtriae ſtimuli quidam ac laboris. Flagrabant vitia libidinis apud illum; vigebant etiam ſtudia rei militaris &c.*

3. Periodi cum periodis ex adverſo conferuntur. Illuſtria exempla ſuppeditat Cic. l. 5. in Verr. præſertim c. 6. *Quid ais bone cuſtos defenſorque Provinciae? tu quos ſervos arma capere, ac bellum facere in Sicilia voluiſſe cognoras, & de conſilii ſententia judicaras: hos ad ſupplicium jam more majorum traditos & ad palum alligatos ex media morte eripere ac liberare auſus es? ut quam damnatis ſervis crucem fixeras, hanc indemnatis civibus romanis reſervares? Perditae civitates, deſperatis omnibus rebus, hos ſolent exitus exitiales habere, ut damnati in integrum reſtituantur, vincti ſolvantur, exules reducantur, res judicatae reſcindantur — atque haec, ſicubi facta ſunt, ut homines pupulares aut nobiles ſupplicio aut exilio leva-*

rentur: at non ab his ipsis, qui judicassent, at non statim: at non eorum facinorum damnati, quae ad vitam & omnium fortunas pertinerent. Hoc vero novum & ejusmodi est, ut magis propter reum, quam propter rem ipsam credibile videatur, ut homines servos; ut ipse, qui judicarat; ut statim e medio supplicio dimiserit, ut ejus facinoris damnatos servos, quod ad omnium liberorum caput & sanguinem pertineret &c.

e. Quoniam nulla contraria contrariis convenire possunt, ex quacunque demum horum classe argumentum vel amplificatio sumetur, semper a contrariis sumtum dicetur insuper habitis subtilioribus aliis particularibus classium nomenclationibus.

f. Argumenti concludendi ratio fere negans tantum locum habet, & ea sola firma esse potest. Ecce exemplum argumenti a contrariis deducti apud Ciceronem pro Leg. Manil. c. 11. *Majores vestri saepe mercatoribus & naviculatoribus injuriosius tractatis bella gesserunt: vos tot civium romanorum millibus uno nuncio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati, quod erant appellati superbius, Corinthum Patres vestri totius Graeciae lumen extinctum esse voluerunt: vos eum Regem inultum esse patiemini, qui legatum populi romani, Consularem vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necavit. Illi civium roma-*

manorum libertatem imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? Jus legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum populi romani omni supplicio interfectum inultum relinquetis? Videte ergo, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis gloriam relinquere, sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri ac conservare non posse.

H. *Simitudo & Dissimilitudo.*

a. Similitudo definitur *rerum alioqui disparium collatio, & aliqua in re convenientia.*

Annot. Avarus & Hydrops, res dispares, conveniunt tamen in eo, quod satiari non possunt.

Ager & animus, longissime diversa, uterque tamen necessariam habet culturam. Leo & iratus, quam disparati, conveniunt in furore. Gloria & umbra, utraque tamen sequitur nos Ita Cic. Phil. 2. c. 45. *Ut quidam morbo aliquo, & sensus stupore, suavitatem cibi non sentiunt; sic libidinosi, avari, facinorosi verae laudis gustum non habent.*

b. Totus hic locus ad ornandum illustrandumque factus est, valebit igitur totus ad res declarandas explanandasque cum suavitate & gratia, sed ad fidem faciendam per se nihil, aut prope nihil. Ornatissime sane Cic. pro Sextio c. 10. *Sed ita, judices, ut, si gladium parvo puero; aut si imbecillo seni; aut debili dederis, ipse nemini noceat; sin ad nudum vel fortissimi viri corpus accesserit, possit acie ipsa,*

& ferri viribus vulnerare: ita quum hominibus enervatis & exanguibus Consulatus tanquam gladius esset datus, qui per se pungere neminem unquam potuissent, hi summi imperii nomine armati rempublicam contrucidaverunt. Ornate sane eleganterque dictum; sed an etiam per hoc probatum est, rempublicam contrucidatam esse.

c. Similitudinum summus splendor & ornatus in eo præcipue conquiescet, si de eadem re plures congerantur. Ita Cic. de Senect. c. 19. *Adolescentes mori sic mihi videntur, ut cum aquae multitudine vis flammae opprimitur: senes autem sicut sua sponte, nulla adhibita vi consumtus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur; si matura & cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis auffert, senibus maturitas.*

d. Dissimilitudo contra est *rerum dissimilium convenientia cum aliqua diversitate expressa*: seu quemadmodum alii definiunt: *quae ex rebus dissimilibus colligit dissimile.*

Annot. Omnis dissimilitudo comparatione tacita nititur, quare in eo convenientia est, in quo comparatio instituitur, diversitas autem in illatione argumentationis palam fit. Exèmplo sit illud Tull. *Barbarorum est in diem vivere; igitur nostra consilia sempiternum tempus spectare debent.* Ubi vides, consilia vivendi et nostra & barbarorum conferri quidem, diversitatem tamen in proposito consiliis scopo nempe *in crastinum* & *in sempiternum* reperiri.

e.

e. Neque vero efficacitas diſſimilitudinis major eſt, quam ſimilitudinis, ad probandum: cum ad ornandam tantum illuſtrandamque orationem natus ſit item totus quantus locus iſte. Jucundiſſimus profecto eſt locus diſſimilitudinis inter jureconſultum & imperatorem a Cicerone pro Muræn. c. 9. tractatus: *Qui poteſt dubitari, quin ad conſulatum adipiſcendum multo plus afferat dignitatis, rei militaris, quam juris civilis gloria? Vigilas tu de nocte, ut tuis conſultoribus reſpondeas; ille, ut, quo intendit mature cum exercitu perveniat: te gallorum, illum buccinarum cantus exſuſcitat: tu actionem inſtituis, ille aciem inſtruit: tu caves, ne tui conſultores; ille, ne urbes aut caſtra capiantur: ille tenet, & ſcit, ut hoſtium copiæ; tu, ut aquæ pluviæ arceantur; ille exercitatus eſt in propagandis finibus; tu in regendis.*

f. Argumentamur a ſimili, quod adſcivimus, ad id, quod illuſtratum ſimilitudine cupimus, hunc fere in modum: quo Cicero & ſemper & in rem noſtram praeſentem Philipp. 8. c. 6. concluſit: *Ut in corpore, ſi quid ejusmodi eſt, quod reliquo corpori noceat, uri ſecarique patimur, ut membrorum aliquod potius, quam totum corpus intereat: ſic in reipublicae corpore ut totum ſalvum ſit, quiquid eſt peſtiferum, amputetur.*

g. Itidem a diſſimili eadem in argumentando ratio eſt ineunda, ut nempe diſſimile praepo-

natur, tum in illatione id contendatur, propter quod dissimile assumtum est. Sic. Cic. Philipp. 10. c. 10. ex eo, quod aliae nationes sevitutem ferre possint, Romanus servire non posse concludit hunc in modum: *Omnes nationes servitutem ferre possunt: nostra civitas non potest: nec aliam ob caussam, nisi quod illae laborem, dolоremque fugiunt, quibus ut careant, omnia perpeti possunt; nos ita a majoribus instituti atque imbuti sumus, ut omnia consilia, atque facta ad virtutem & dignitatem referamus.*

I. *Comparatio.*

a. Comparatio est, *cum duo vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod commune sit eis.* e. g. Catoni licuit sequi bellum civile, igitur & Ciceroni. Ubi vides collationem fieri Catonis & Ciceronis in sequela belli civilis, quae communis fuit utrique.

Annot. Quid discriminis inter similitudines comparationesque intersit, quarum utraque res diversas confert, quæsiverunt aliquando curiosius praeceptores; nos spinis his implicare nolumus tirones nostros.

b. Comparari autem res omnis vel cum majoribus potest, vel cum minoribus, vel cum aequalibus; unde triplex comparationis genus ortum est, nempe:

1. *Com-*

1. *Comparatio a majori ad minus*, cum ex eo; quod magis verosimile est, & nihilominus verum non est, inferimus id quoque, quod minus verosimile est, in eadem re verum non esse. Ita e. g. Cicero pro domo sua c. 41. a comparatione argumentatus est: *Domum Ciceronis ne homines quidem sceleratissimi concupiverunt* (quos illam concupivisse utique verosimilius erat) *igitur certe Dii immortales eandem minime concupiverunt* (quos eam concupivisse utique minus verosimile fuit). Hujus generis argumentum idem Cicero adhibet pro Balbo c. 10. *Cum pro sua patria pauci post genus hominum natum reperti sint, qui, nullis præmiis propositis, vitam suam hostium telis objecerint: pro aliena republica quemquam fore putatis, qui se opponat periculis, non modo nullo proposito præmio sed etiam interdicto?*

2. *Comparatio a minori ad majus* conversa vice est: cum ex eo, quod minus verosimile, verum tamen est; inferimus etiam id, quod magis est verosimile, in eadem re verum esse. Sic in Horatiano illo Epist. 2. *Ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones, ut te ipsum serves, non expergisceris?* (Certe minus verosimile, sed verum tamen est, latrones surgere, ut alienae vitae insidientur, quam te propriae vitae tuendae gratia non evigilare.) Tali modo ex hoc loco argumentum duxit Cic. pro Sext. c. 21. *Mortem, quam etiam*

Virgines Athenis pro patria contemſiſſe dicuntur, ego vir conſularis, tantis rebus geſtis timerem? præſertim cum ejus eſſem civitatis, ex qua Q. Mucius ſolus in caſtra Porſennae veniſſet, eumque interficere propoſita ſibi morte conatus eſſet? ex qua Decius primum pater, tum poſt aliquot anno patria virtute præditus filius &c. Alibi non minus preſſe ad rem ſuam utitur hoc loco Cicero, præcipue L. I. de Orat. c. 44. *Si patria nos delectat, cujus rei tanta eſt vis, ac tanta natura, ut Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis, tanquam nidulum, affixam ſapientiſſimus vir* (Ulyſſes) *immortalitati* (quam Calypſo offerebat) *anteponeret; quo amore tandem inflammati eſſe debemus in ejusmodi patriam* (Romam) *quæ una in omnibus terris domus eſt virtutis, imperii, dignitatis?*

3. *Comparatio a pari eſt;* cum veroſimile unum ex altero aeque veroſimili infertur, ut: *Quae poena adverſus interfectorem patris juſta eſt, eadem in matris interfectorem juſte animadvertitur.* Ita quoque ex hoc loco Cicer. Philipp. 5. c. 24. Antonium probat hoſtem Romani nominis non minus eſſe, quam Annibalem. *Ergo Annibal hoſtis, civis Antonius? quid ille fecit hoſtiliter, quod hic non fecerit, aut faciat, aut non moliatur & cogitet? Totum iter Antonii quid habuit, niſi depopulationes, vaſtationes, caedes, rapinas? quas non faciebat Annibal, quia multa ad uſum ſuum reſervabat &c.*

a. *Annot.* Qui planiorem hanc doctrinam reddere conati ſunt, paullo aliter definiverunt, nimirum comparationem a majori ad minus tum dici debere, cum contendimus, ut id, quod in majori valet; valeat etiam in minori; e. g. cum Cicero ad Antonium ait: *Quid faceres domi tuæ; cum alienae tam ſis inſolens;* & Terent *Quem ferret, ſi parentem non fert ſuum?* Cicero enim, ſi inſolentia Antonii valet in domo aliena, longe magis valebit in propria; & ſi valet: Parentem non fert ſuum; longe magis valebit: Ergo minus feret alium.

b. Animadverterunt alii, in comparatione a majori propoſitiones ambas, niſi forte involvantur, eſſe negantes; in comparatione a minore affirmantes, in comparatione parium modo affirmantes, modo negantes; ſed recte etiam obſervabit alius nonnemo, haec ſubtilius & inutilius inquiri, praeſertim cum oſtendiſſet prope ludicrum diſcrimen in eadem propoſitione hac affirmative vel negative enunciata: *Virgines non timuerunt mortem; ergo vir conſularis longe minus timere debet.* Et iterum; *Virgines mortem contempſerunt: ergo vir conſularis longe magis contemnere debet;* quarum tamen prior comparatio eſt a majori ad minus; poſterior autem a minori ad majus. Ut adeo vix operae pretium mereatur, qui his immorari minutiis velit.

c. Argumenta ab exemplis deducta ſemper eſſe ex loco comparationis ſumpta adverte; adeoque hæc etiam ad locum iſtum non ſolum referenda, ſed in hoc fonte etiam quærenda eſſe.

c. Rationem argumentandi ex loco hoc non promtius accommodatiusque, quam ex optimis exemplaribus didiceris. Disces autem: nulla satis certa lege, sed promiscue nunc ajendo, nunc negando comparationes adhiberi, quamquam semper cum vehementia & emphasi conjunctas. Cicero pro Flacco c. 24. ex temeritate populi Romani populorum Græciæ temeritatem sic colligit: *Hic in gravissima & moderatissima civitate, cum est forum plenum judiciorum, plenum magistratuum, plenum optimorum virorum & civium, cum speculatur & obsidet nostra vindex temeritatis, & moderatrix officii, Curia: tamen quantos fluctus excitari concionum videtis? quid vos fieri censetis Trallibus? &c.*

K. *Notatio & Conjugata.*

a. Notatio est locus *verborum originem & significatum investigans*, & aliquando ex illis laudis, dedecoris, jocique argumentum deducens. E. g. Consul a consulendo; Senatus a senibus; imperator ab imperando dicitur. Sic Cicero jocose in *Verris* nomine ad dedecus illius ludit, quasi sic dictus sit, quod omnia verreret, id est, omnia furaretur, homo furacissimus. L. 4. in Verrem c. 32. *O praeclara Verrea!* (intellige festa) *Quo enim accessisti, quo non attuleris tecum istum diem? Etenim quam tu domum, quam urbem adiisti, quod fanum*

num denique, quod non everſum a te, atque exterſum reliqueris? Quare appellentur ſane iſta Verrea, quæ non ex nomine, ſed ex moribus, naturaque tua conſtituta eſſe videantur.

b. Conjugata ſunt illa, *quae ab uno eodemque communi vocabulo varie conjugantur ſeu commutantur*, argumentumque itidem laudis aut vituperationis nonnunquam ſuppeditant. Ut e. g. ex vocibus *imperium*, *impero*, *imperator* &c. Ita Cicero pro Marcell. c. 41. in laudes Cæſaris ex hoc loco excurrit: *Caeteros quidem omnes* victores *bellorum civilium jam ante aequitate & miſericordia* viceras; *hodierno die te ipſum veciſti. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio, ipſam* victoriam viciſſe *videris, cum ea ipſa, quæ illa erat adepta*, victis *remiſiſti. Nam cum ipſius* victoriae *conditione jure omnes* victi *occidiſſemus, clementiae tuæ judicio conſervati ſumus. Recte igitur unus invictus, a quo etiam* victoriae *ipſius conditio visque* devicta *eſt.*

c. Hoc utroque loco etſi Ciceronem nonnunquam in argumentando, præſertim ad laudandum vituperandumque uſum eſſe deprehendamus, iſtud tamen non vetabit, quin argumenta inde ducta infirma, non raro levia frigidaque in quamcumque partem judicemus, adeoque aut iisdem penitus abſtineamus, aut

non

non nisi parcissime & circumspectissime ea admittamus. Quæ ratio fuit, ut duplicem hunc locum in extremum inter suos rejiceremus.

d. Poëtis fortasse aliquando pro opportunitate thematis sui licebit esse hunc locum familiarem, siquidem poëtis perpetuo & in argumentando liberioribus, & in jocando levioribus esse licet. Sic Ovidius a loco Notationis canit in Fastis:

Victima, *quæ dextra cecidit* victrice, vocatur;
Hostibus *a domitis* hostia *nomen habet.*

Et Propertius ex conjugatione verborum ita argumentatur:

Aurea *nunc vere sunt sæcula. Plurimus* auro
Venit honos: auro *conciliatur amor.*

II. *De Locis extrinsecis.*

a. Loci extrinseci, alias etiam remoti & assumti dicti, sex assignantur a Cicerone & Quintiliano, quos veteres praeceptores una voce sequuntur, videlicet: *Leges* seu *præjudicia*, *Fama*, *Tabulae*, *Jusjurandum*, *Tormenta*, *Testes.*

1. *Leges* sunt constitutiones supremæ alicujus Potestatis in scripturam relatæ; & *Praejudicia* sunt judicia jam alias in re simili aliqua lata. Ex loco igitur hoc argumentari dicuntur, qui ad stabiliendam sententiam

tiam ſuam vel legem vel praejudicium adferunt.

2. *Fama eſt ſermo multitudinis*, ait Quintilianus, *qui habet auctoritatem, niſi irrepſerit malitia & nimia quaedam, quod plerumque fit, crudelitas.*

3. *Tabulae* ſunt quaecunque teſtimonia ſcripto exarata, quibus pacta inventa, contractus, teſtamenta, & alia id genus continentur.

4. *Jusjurandum* eſt affirmatio vel negatio rei alicujus ritu religioſo facta, & Deo O. M. in teſtem veritatis appellato. Sic olim Scipio apud Liv. l. 23. *Si ſciens fallo, tu me Jupiter Optime Maxime, domum, familiam, remque meam peſſimo loco afficias.*

5. *Tormenta*, aliter etiam *Quaeſtio* dicta, ſunt cruciatus, quorum vi a reis veritas extorquetur.

6. *Teſtes*, dicuntur ii homines, qui de re, quae in controverſiam vocatur, voce vel ſcripto teſtimonium ferunt.

b. Vel ſimplex intuitus iſtorum locorum docet eos ad genus judiciale praecipue referri omnes, quod genus, cum hodie (niſi fortaſſis declamationis cauſſa) judiciis ad fora translatis in Oratoria noſtra locum vix habere jam poſſit, intelligitur hinc etiam locos hos om-

nes

nes extrinſecos minimi & prope nullius uſus apud nos eſſe poſſe, neque adeo tirones noſtros doctrina inutili prolixe onerandos eſſe.

c. Quare praeceptores hodierni locis iſtis ſex extrinſecis melius unicum ſubſtituerunt, Locum auctoritatis, qui nihilo minus rei probandae externus eſt, quam ſex priores, apud populum tamen (ut ipſos, qui ſaepe eadem commoventur, non adducam ſapientes) ponderis eſt longe maximi, & efficacitatis certiſſimae.

d. Definitur autem Auctoritas: *Dictum vel Factum, quo res probatur vera vel bona; aut rejicitur tanquam falſa vel mala.*

Liquet ex ipſa definitione Auctoritatem bifariam dividi debere; eſt enim alia ex dicto vel ſcripto, alia autem ex facto. Itaque

I. *Teſtimonium* vocabitur Auctoritas primi generis ſeu dicti aut ſcripti. Ex hoc ſic argumentatur Cicero ad Q. Fratrem l. I. *Atque ille quidem princeps ingenii & doctrinae Plato, tum denique fore beatas respublicas putavit, ſi aut docti aut ſapientes homines eas regere coepiſſent; aut ii, qui regerent, omne ſuum ſtudium in doctrina ac ſapientia collocaſſent.* Et l. 2. de Divin. c. 24. *Vetus autem illud Catonis admodum ſcitum eſt, qui mirari ſe ajebat, quod non rideret aruſpex, aruſpicem cum vidiſſet.* Quo-

ta

ta enim quaeque res evenit prædicta ab istis? aut sit evenit quidpiam, quid afferri potest, cur non casu id evenerit? &c.

Annot. Observatum est in Oratorum Principe, eum ad infirmandam testimoniorum auctoritatem, si necesse esset, triplicem fere viam invenisse.

a. Aliquando enim auctoritati aliam opposuit auctoritatem. Id mira vehementia praestitit pro Fontejo c. 10. ibi: *Quid secuti esse videmini? voluntatemne hominum? gravior igitur vobis erit hostium voluntas, quam civium? An dignitatem testium? potestis igitur ignotos notis, iniquos aequis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercenarios gratuitis, impios religiosis, inimicissimos huic imperio ac nomini bonis ac fidelibus & sociis & civibus anteferre?*

b. Alias auctoritatem extenuavit, & rem ad rationem avocavit. Ita pro Flacco c. 5 extenuat: *Qui dicit testimonium nostrum ex hominibus, ut se ipse sustentat! ut omnia verba moderatur! ut timet, ne quid cupide; ne quid iracunde, ne quid plus minusve quam sit necesse dicat! Num illos* (Graecos) *item putatis? quibus jusjurandum jocus est, testimonium ludus, existimatio vestra tenebrae! laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis in impudenti mendacio.* Et pro Coelio c. 9. ad rationem ab auctoritate deducit: *Equidem vos abducam a testibus; neque hujus judicii veritatem, quae mutari nullo modo potest, in voluntate testium collocari sinam, quae facillime fingi, nullo negotio flecti, ac detorqueri potest. Argumentis agemus: signis omni luce clarioribus crimina refellemus: res cum re, caussa cum caussa, ratio cum ratione pugnabit.*

c.

c. Nonnunquam adversariorum testimonium in ipsosmet validissime convertit. Ita L. 2. de Finib. c. 27. suismet Epicurum scriptis revincit: *Negat Epicurus diuturnitatem quidem temporis ad beate vivendum aliquid afferre — — haec dicuntur inconstantissime. An dolor longissimus quisque est miserrimus; voluptatem non optabiliorem diuturnitas facit? Quid est igitur cur ita semper Deum appellet beatum et aeternum? demta enim aeternitate nihilo beatior Jupiter, quam Epicurus: uterque enim summo bono fruitur, id est, voluptate.*

2. *Exemplum* porro vocabitur, si auctoritas secundi generis scilicet ex facto, adhibebitur." Sic Cicero l. 1. in Verrem c. 21. signorum & tabularum rapinam ab exemplis continentium Imperatorum exprobrat: *Quid ego de M. Marcello loquor, qui Syracusas urbem ornatissimam cepit? Quid de L. Scipione, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque regem potentissimum vicit? Quid de Flamminio, qui regem Philippum & Macedoniam subegit? Quid de L. Mummio, qui urbem pulcherrimam, atque ornatissimam Corinthum, plenissimam rerum omnium sustulit? — — Quorum domus cum honore & virtute florerent, signis & tabulis pictis erant vacuae.*

Annot. Vel improbissimorum quoque nonnunquam valent exempla, sed scilicet ad gravius exaggerandum, vel ad rejiciendas res infamia alioqui jam notatas. Sic Cic. L. 1. in Verrem c. 18. de expilato templo, cui vel ipsi Persae peper-

ce-

cerant, Verrem exagitat: *Tanta ejus* (templi Apollinis in Insula Delo) *religionis auctoritas & est & semper fuit, ut ne Persæ quidem, quum bellum toti Græciæ, Diis, hominibusque indixissent, & mille numero navium ad Delum appulissent, quidquam conarentur aut violare, aut attingere. Hoc tu fanum depopulari, homo improbissime atque amentissime audebas? Fuit illa cupiditas tanta, quæ tantam extingueret religionem?* &c

f. Quoniam vero testimonia & exempla (quæ tantam vim ad ornandum pariter & movendum habent) nisi ex magna eruditione, ac præsertim vasta cognitione historica repeti non poterunt, facile hinc conjicient tirones nostri, quanta illis rerum istarum, præsertim ex studio pulcherrimo historico, penus congerenda sit, ut præ manibus sit, unde re postulante sibi necessaria subsidia depromant.

III. *De Locis subsidiariis.*

a. Induxerunt præceptores nonnulli aliud quoddam locorum oratoriorum genus a prioribus non solum, ut rebantur, diversum, sed numero contractius, facilius, magisque ad juventutis usum in medio positum.

b. Genus istud locorum rursus in duas classes partiti sunt, eorumque alios *communes*, alios *proprios* appellarunt.

1. *Communes* quidem eos dixerunt, qui ita omnibus rerum & caussarum generibus se accommodant, ut per singula eorum pro re nata liberrime pervagentur.

2. *Proprios* vero illos vocarunt, qui uni alterive ſolum horum trium generieum conveniient.

Annot. Neque vero hos tam anguſte proprios exiſtimabimus; ut ſi nunquam ad alterum genus cauſſæ tranſire poſſunt, quæ uni ſunt dedicata; ſed ſic, ut ubi proprii dicuntur, ibi dominentur, & propriam neceſſariam, ac conſtitutam ſedem habeant. Itaque loci, qui e. g. ad exornativum genus pertinent, ii in deliberativo quoque aut judiciali, cum occaſio tulerit, locum habere poterunt, & contra; cum interea ſui generis tantum proprii ſint ac manent. Sic laudari de honeſtate & reus, & res, quæ ſuadetur, poterunt, quin honeſtum propterea proprietatem ſedis ſuæ in exornativo genere amittat.

c. Locos *communes* quatuor aſſignant, videlicet: *Magnitudinem & Parvitatem*, *Poſſibilitatem ac Impoſſibilitatem.*

1. Locus *Magnitudinis* poſitus eſt in augendo, in quo teſte Fabio maxima vis orationis ſe exerit. Augendi porro vis nequaquam in hoc conſiſtit, ut rem dicendo majorem faciamus, quam veritas patiatur; ſed in magnitudine alicujus rei ita explicanda illuſtrandaque, ut planiſſime intelligi ſentirique valeat.

Annot. Explicandæ hujus magnitudinis ratio deinceps a cauſſis, ab effectis, a definitionibus, ab adjunctis, a comparationibus, &c. repetenda eſt, ut adeo nolentibus volentibus ad locos oratorios conſuetos recurrendum ſit. Itaque magna reputabitur

bitur res, vel quia a magnis caussis ortum habuit; vel quia effectus magni & grandes ex re consecuti sunt; aut etiam quod natura ipsa rei eminens aut excelsa est; vel denique quod modus, locus, tempus, circumstantiæ &c. magnitudinem augeant; aut postremo quod cum rebus magnis collata sublimior illustriorque evadit &c.

2. Locus *Parvitatis* deinde, ut contrarius est priori, ita in ejus tractatione contrariæ ad imminuendam ineundæ erunt viæ.

3. Locus *Possibilitatis*, qui non ex metaphysica aliqua subtilitate, sed ex oratoria popularitate intelligendus est, huc potissimum redit: possitne aut potuerit, imo etiam potueritne fieri id, quod in quæstione est, nec ne? Quod enim neque factum est, nec fieri posse demonstratur, deliberationis etiam aut judicationis thema esse non posse manifeste declaratur; imo ne laudationis quidem aut vituperationis. Hinc

4. Locus *impossibilitatis* ejusque item tractatio ex ipsa notione nominis facile innotescit.

a. *Annot.* Ad declarandum stabiliendumque nitide hunc locum, philosophicumne melius dicamus an oratorium? in subsidium iterum loci prius recensiti Rhetorici: definitio, caussæ, adjuncta &c. advocandi erunt; ut adeo merito, si non de tironibus universe; de tironibus adolescentibus saltem dubium sit, compendifactane sit aliqua in illorum gratiam difficultas, an multiplicata?

b. Non est necesse latius immorari, quomodo hi quatuor loci communium nomen ferant; ex dictis enim hucusque patet, illos ad omne genus caussarum pertinere.

d. Loci *proprii* secundum tria notissima caussarum genera numerantur sex in tribus classibus, nimirum:

1. *Honestas & Turpitudo* in genere exornativo.

Utilitas & Detrimentum in genere deliberativo.

Justitia & Injustitia in genere judiciali.

Annot. Locos hos proprios, quos alii fines vocarunt, tractandi modus in superioribus iterum locorum fontibus requirendus erit. Necessario enim ad illorum unum vel plures confugiendum est, ut ex honestate aut utilitate argumentum aliquod grave & perspicuum efficiatur.

e. Opportune in gratiam tironum adolescentum nonnulli præceptores alii summos fontes quatuordecim tradiderunt, quos si diligenter excuterent, indubie in eorum aliquibus apposita ad propositiones suas argumenta promtissime reperirent.

f. Sunt autem fontes isti: *honestum*, *inhonestum*; *justum*, *injustum*; *necessarium*, *non necessarium*; *utile*, *noxium*; *jucundum*, *ingratum*; *facile*, *difficile*; *certum vel manifestum*, *incertum*. Ex his fontibus vel modico conatu juvenes ipsi ratio-

rationes opportunas validasque deducent, ſi modo notiones ipſorum fontium claras explicatasque tenuerint. In quam rem proinde

1. *Honeſtum* eſt, quod in ſe ipſo rationes honeſtatis, decentiæ, ac proinde laudis continet; cujusmodi eſt omnis virtus, omne opus bonum & laudabile, ut: *artibus & ſcientiis, læſo militi, aut paupertati derelictæ domicilia collocare. &c.*

2. *Inhoneſtum* in ſe ipſo conſideratum, malum, indecorum, turpe eſt, ut omnis actio mala & vitioſa in ſemet inhoneſta, indecens, tupisque eſt. Ut: *mentiri, irreligioſum eſſe in ſuperos, irreverentem in parentes. &c.*

3. *Juſtum*, quod legibus divinis aut humanis undequaque conſentaneum eſt, ut: *patriam defendere, principem revereri, eique obtemperare, benefacientibus gratum eſſe.*

4. *Injuſtum*, quod iisdem his legibus repugnat, ut: *ſeditiones excitare, famæ alienæ detrahere, repere aliena. &c.*

5. *Utile*, quod fructus & commoda adfert, ut; *tributis publicis respublica tota ſuſtentatur, milites, legati, adminiſtri publici. &c.*

6. *Noxium* ex contrario illuceſcit, ſcilicet cujus conſecutiones damna ſunt, ut; *Luxus; qui in totam rempublicam invaſit, pernicioſiſſimus eſt. &c.*

7. *Necessarium*, quod omnino fieri necesse est, nec sine gravi periculo aut damno omitti potest; ut: *Concordia civium*, *disciplina militaris*, *discretio ordinum in populo*, *&c.*

8. *Non necessarium*, sine quo res esse vel fieri potest, ac proinde nimium, superfluum, & inutile est; ut: *In viris formæ & vultus cura. &c.*

9. *Jucundum*, quod voluptatem & oblectamentum adfert; ut *Lætitiæ publicæ*, *festa splendida in nativitatibus principum*, *nuptiis*, *triumphis &c.*

10. *Injucundum*, quod tristitiam aut calamitatem parit; ut, *Ambitionis immoderatæ aut prodigalitatis tristissimi effectus.*

11. *Certum seu manifestum*, quod omnibus notum, quod evidens est, quod negari non potest, ut: *in argrorum cultura rerum publicarum vires & salutem consistere. Multitudine populi niti regnorum felicitatem. &c.*

12. *Incertum*, cum quid obscurum, confusum dubiumque est, ut *cum nonnunquam nova reipublicæ administrandæ delineatio offertur &c.*

13. *Facile*, quod nullo vel parvo admodum negotio confici potest, ut *Exercitus con-*

scri-

ſcriptio, aut delectus inſtitutio in regnis copia hominum affluentibus &c.

14. *Difficile*, quod vel fieri omnino nequit, aut non niſi graviſſimis laboribus & periculis effici; ut *flos & vigor commerciorum publicorum ſine maritimæ navigationis, ſine viarum publicarum opportunitate &c.*

a. *Annot.* Hos itidem fontes ad tria cauſſarum genera revocari facile patet. Sic namque: honeſtum, inhoneſtum, jucundum, & injucundum ad *genus exornativum*; utile, noxium, neceſſarium, non neceſſarium, facile & difficile ad *genus deliberativum*; juſtum autem, injuſtum, certum & incertum ad *genus judiciale*. ita tamen referentur, ut quod ſupra jam ſemel monuimus, ſine hæſitatione permiſceri valeant.

b. Ad ſingulos autem horum fontium plurimi præterea alii adjungentur, ut decorum, laudabile, glorioſum &c. ad *honeſtum*; inglorium, infame, ſtultum, turpe &c. ad *inhoneſtum*; & ſic de ceteris plurimis, quæ commemorare & longum eſſet, & quoniam obvia ſunt, non attinet.

g. Uſus locorum iſtorum fortaſſis principio non inepte commendabitur juvenibus, præſertim cum themata breviora & ſubitariæ dictiones occurrent; modo cogitatus per omnes circumferre & congruentiores ſeligere non tam verbis, quam exemplis doceantur.

Annot. Ecce eorum unum: Sit Propoſitio: *Principibus vera duntaxat & dicenda, & referenda ſunt.*

Si propositionem hanc examines, discurrasque per propitos locos, offerentur fortassis hæ aut similes rationes, quia id *honestum* est in semet, & officium cujuscunque probi viri; quia id *justum* est, cum legibus namque divinis humanisque concordat; quia *id necessarium* est, neque enim aliter Princeps bene gubernare rempublicam; neque mala avertere ab illa poterit; quia *utile* est non tantum Principi, sed ipsi etiam reipublicæ, ut Principes juste vereque statum regnorum & subditorum suorum pernoscant; quia non est *difficile* viris probis & consiliariis sapientibus, ita dicta & consilia sua ex veritate moderari, ut veritas universis saluti: nemini damno aut periculo sit &c. Habes hinc igitur tot argumenta fere nullo labore eruta, quot rationes ex locis depromsisti.

§. II.

De Argumentationibus.

a. Argumentum ad fidem faciendam inventum deinceps artificiose explicandum est, ut ad finem conferat, quem orator sibi proposuit, scilicet; ut non probet tantum, quæ assumsit, sed ut in animos etiam audientium illabatur, moveatque. Atque hæc artificiosa argumenti explicatio apud Rhetores Argumentatio vocatur.

Annot. Sunt equidem argumentationes philosophici pariter & oratorii fori, sed ita nimirum, ut Zeno Philosophus Stoicus earum discrimen adumbravit: philosophicam argumentationem, inquam; manu adstricta & in pugnum collecta; oratoriam autem manu expansa explicitaque.

b. Ut

b. Ut vero non una corpus eleganter vestiendi est ratio, ita artificiosa hæc argumentorum convestiendorum forma est multiplex apud Oratores, & ad varietatem orationis impetranda admodum varia.

c. Præcipua tamen argumentationum præ ceteris hæc apud Oratores obtinent genera: *Syllogismus*, *Enthymema*, *Inductio*, *Dilemna*, *Sorites & collectio*.

A. *Syllogismus.*

a. Syllogismus est argumentatio, *quæ constat duabus propositionibus sic inter se connexis, ut inde tertiam aliquam propositionem sequi sit necesse.* Ita Cicer. L. de Orat. c. 41. istas duas propositiones: virum consularem decet scire & discere eloquentiam; & alteram: quod decet scire & discere, decet etiam docere, sic devinxit invicem, ut manifeste sequeretur hæc tertia: virum consularem decet tradere præcepta eloquentiæ, ac proinde talis Syllogismus: *Decet docere id, quod decet scire ac discere, atqui decet scire ac discere eloquentiam, ergo decet eam docere.*

Annot. Propositionum trium, quæ syllogismo tali continentur, singulæ propria apud Philosophos sortita sunt nomina; nempe prima *Major*, altera: *Minor*, tertia: *Consequens* dicta est.

b. Oratoris, sicuti adstricto philosophico argumentandi genere contenti esse non possunt,

ita nominibus quoque aliis totam hanc argumentandi rationem enunciarunt. Itaque Syllogiſmum *Ratiocinationem*; Majorem ſeu primam ratiocinationis partem *Propoſitionem*: Minorem *Aſſumptionem*; & Conſequens *Concluſionem vel Complexionem* appellarunt.

c. Contingit autem non raro, ut vel alterutra propoſitionum priorum, vel utraque ſatis perſpicuæ non ſint, atque inde probationibus probari illuſtrarive debeant, unde tripartitus, quatripartitus aut quinquepartitus enaſcitur ſyllogiſmus vel ratiocinatio, (jam enim promiſcue cum Philoſophis etiam hæc nomina uſurpabimus) prout nempe vel tribus ſimplicibus propoſitionibus, aut unius vel utriusque præterea propoſitionis adjuncta probatione concluditur.

d. Perfectiſſimus a multis cenſetur ſyllogiſmus, ſi quinquepartitus ſit, atque tum his quidem conſtabit partibus: 1. *Propoſitione* ſeu Majore; 2. *Propoſitionis probatione*; 3 *Aſſumtione*, ſeu minore; 4. *Aſſumptionis probatione*; 5. *Complexione* ſeu Conſequentia.

e. Neque vero iſte partium numerus, atque derivata inde ſyllogiſmi perfectio ordinem etiam perpetuo eundem partium exigit; ſed de hoc utroque capite, ordine inquam & numero, ſola argumenti neceſſitas definiet. Quid, quod libitus etiam, imo uniformitatem defugiendi,

at-

atque artificium oratorium ocultandi ratio non ſane modicum hic regnat, ut paullo infra videbimus.

f. Conficiendorum porro ſyllogiſmorum hanc ajunt eſſe rationem promtiſſimam: ſtatuta propoſitione e. g. *Vitæ puritas omni ſtudio colenda eſt*, inquirenda eſt ratio ſeu argumentum, quo propoſitio noſtra probetur, & occurret iſta ab effectu: *quia vitæ puritas amicitiam Dei conciliat.* Reduc deinde argumentum hoc ad propoſitionem aliquam, ſed *ita*, ut cum propoſitionis principalis prædicato, ut ajunt, copuletur, efficieturque propoſitio hujusmodi: *Quod amicitam Dei conciliat, eſt colendum*; tum alteram propoſitionem, quæ argumentum repertum continet, ſubjunge: *Vitæ puritas amicitiam Dei conciliat*; vides jam tertiam propoſitionem ex connexis duabus prioribus quaſi aliud agenti ſub manum naſci, quæ eſt ipſa propoſitio primaria: *Vitæ igitur puritas omni ſtudio colenda eſt.*

g. At jejunior eſt hæc argumentatio tripartita philoſophica; quare Majori Minorique adjiciantur probationes, & Ratiocinatio oratoria quinquepartita perfecta prodibit hoc ſenſu: *Major.* Quod amicitiam Dei conciliat, eſt colendum.

Majoris probatio. A Deo enim tantum: quidquid boni eſt, expectari poteſt.

Minor.

Minor. Sed vitæ puritas amicitiam Dei conciliat;

Minoris probatio. Similes enim quodammodo nos reddit Deo, qui est purissimus spiritus.

Conclusio. Igitur vitæ puritas est colenda.

h. Versa nunc propositiones has singulas, eumque collocandarum delige ordinem, qui commodior tibi visus erit; dilata amplificationibus opportunis, & figuris aptis exorna, formam denique omnem philosophicam reconde ac dissimula, tum vero syllogismum seu ratiocinationem oratoriam perfectam elucubrasti.

i. Libet inspicere exemplar artificii istius in Cicerone, qui Paradox. I. syllogismum hunc proposuit:

(Major.) *Illud in bonis habendum non est, quod eum, in quo est, non facit meliorem;*

(Minor.) *Sed voluptas non facit meliorem eum, in quo est;*

(Concluf.) *Ergo voluptas non est in bonis habenda.*

At vide, quam longe aliter a forma ista philosophica illum eloquatur:

(Maj.)

(Maj.) *Quidquamne bonum eſt, quod non eum, qui id poſſidet, meliorem facit! Ut enim quisque eſt maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime; neque eſt ullum bonum, de quo non is, qui ea habeat, honeſte poſſit gloriari.*

(Minor.) *Quid autem eſt horum in voluptate? melioremne efficit, aut laudabiliorem virum? An quisquam in potiundis voluptatibus, gloriando ſeſe & prædicatione effert?*

(Concluſ.) *Quis igitur eas, quibus plerique hominum adſtricti ſunt, votuptates in bonis rebus, aut expetendis eſſe ducit?*

k. Aliud luculentum exemplum elocutionis & ordinis in argumentatione iſta adhibiti habetur apud eundem Ciceronem pro Sext. Roſc. Amerin. c. 13. ubi hoc ſyllogiſmo quinque partito defendit Roſcium.

(Maj.) *Quicunque ſuſpectus eſt parricidii, eum audaciſſimum ac ſceleratiſſimum eſſe oportet:*

(Maj. prob.) *Quia parricidium eſt crimen horrendum.*

(Minor.) *Sed Sextus Roſcius non eſt talis;*

(Min. prob.) *Quia Roſcius non eſt audax, nec luxurioſus, nec avarus.*

(Concluſ.) *Ergo non eſt ſuſpectus parricidii.*

Jam

Jam propositionum istarum elocutio, & commutatus in elocutione propositionum ordo sunt hujusmodi:

(Majoris probatio.) *Occidisse patrem Sextus Roscius arguitur. Scelestum, Dii immortales! ac nefarium facinus, ac ejusmodi, quo uno maleficio scelera omnia complexa esse videantur. Etenim si (id quod præclare a sapientibus dicitur) vultu sæpe læditur pietas, quod supplicium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit patri, pro quo mori ipsum, si res postularet, jura divina atque humana cogebant.*

(Major) *In hoc tanto, tam atroci, tam singulari maleficio, quod ita raro exstitit, ut si quando auditum sit, portenti ac prodigii simile numeretur; quibus tandem te, C. Eruci, argumentis accusatorem censes uti oportere? Nonne & audaciam ejus, qui in crimen vocetur, singularem ostendere, & mores feros immanemque naturam & vitam vitiis flagitiisque omnibus deditam, denique omnia ad perniciem profligata atque perdita?*

(Minor.) *Quorum tu nihil in Sextum Roscium, ne objiciendi quidem caussa contulisti.*

(Minoris Probatio) *Patrem occidit Sextus Roscius? Qui homo? Adolescentulus corruptus & ab hominibus nequam inductus? annos natus magis quadraginta. Vetus videlicet sicarius, homo audax, & sæpe in cæde versatus? At*

hoc ab accusatore ne dici quidam audistis. Luxuries igitur hominum, & æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc scelus impulerunt? De luxuria purgavit Erucius, quum dixit, hunc ne in convivio quidem ullo interfuisse. Nihil autem unquam debuit. Cupiditates porro, quæ possunt esse in eo, qui ut ipse accusator objecit, ruri semper habitarit, & in agro colendo vixerit? quæ vita maxime disjuncta a cupiditate, & cum officio conjuncta.

(Concluf.) *Quæ res ergo tantum istum furorem Sexto Roscio objecit;*

B. *Enthymema.*

a. Enthymema est *argumentatio constans duabus tantum propositionibus, quæ ita inter se connexæ sunt, ut posterior ex priori pendeat & consequatur.* e. g. Omnes artes liberales magnopere sunt expetendæ, ergo eloquentia est expetenda.

1. *Annot.* Propositionum Enthymematis prior vocari solet *Antecedens*, posterior *Consequens* aut *Conclusio.*

2. Enthymema aliter vocatur Syllogismus imperfectus, non quasi imperfectum opus oratorium sit, sed quod alterutra priorum propositionum ex Syllogismo detracta Enthymema enascatur. Plerumque tamen propositio prior seu Major Syllogismi omittitur, quæ, cum generalis sit & proinde notior, facilius abesse, atque absens intelligi potest. Sic in hoc Ciceronis Enthyme-

memate; *Clodius insidias struxit Miloni, ergo Clodius jure fuit occisus* omissa est propositio Major, *Quicunque struit insidias, jure occiditur.* In hoc autem alio superius allato: *Omnes artes liberales sunt magnopere expetendæ, ergo eloquentia est expetenda*, propositio hæc minor subauditur: *Sed eloquentia est ars liberalis.*

b. Erit autem in Enthymemate observandum idem, quod jam de Syllogismo monuimus, nempe figuris aliisque amplificationum ornamentis distinguendum esse; tum ordinem etiam propositionum in elocutione non raro esse perturbandum, ut quacunque licebit, artificium varietur & occultetur.

Annot. Res tota exemplis planior fiet. Sic Cicero Paradox. 5. enthymema istud: Cupidus hæreditatis præstat omnia, quæ servi sunt propria, ergo liber non est; ita invertit & enunciat: *Loquitur ad voluntatem; quidquid denunciatum sit, facit; assentatur, assidet, muneratur: quid horum est liberi, quid denique non servi inertis?* Et pro Milone c. 18 aliud enthymema: Clodius mansurus fuit in Albano; ergo de insidiis non cogitavit, converso ordine sic protulit; *igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in albano mansurus &c.* Denique Philipp. 5. c. I. enthymema istud: Arma non ponit Antonius, ergo pacem non vult, quam artificiosa deflexione & eleganti amplificatione profert: *Pacem vult Antonius? arma ponat, roget, deprecetur; neminem æquiorem me reperiet, cui quidem, dum se civibus impiis commendat inimicus esse, quam amicus maluit Nihil est profecto, quod dari possit bellum gerenti, erit fortasse aliquid, quod concedi possit roganti.*

c. Inso-

c. Insolens prorsum non est, ut quemadmodum in syllogismis Propositioni aut Assumtioni nonnunquam subjiciuntur probationes, ita in enthymemate quoque Antecedens probationibus firmetur. Exemplum & sæpe alibi apud Ciceronem, & nominatim pro Muræna c. 39. extat; ubi in hoc enthymemate: *Catilina facinorosus condemnaret Murænam, ergo judices eum condemnare non debent*: rationem Antecedentis subjungit: *quæ condemnatio Murænæ utilis foret nefariis Catilinæ consiliis* &c.

d. Et quoniam argumentationes enthymematis constrictæ fere validius acriusque percellunt, quam per syllogismos diffusæ, hic frequens argumentationis istius usus est apud oratores. Acrius sane & nervosius Cicero sententiam suam constrinxit enthymemate hoc: *Arma non ponit Antonius: ergo pacem non vult*: quam si Majorem addendo: *Qui arma non ponit, pacem velle censeri non potest*, per syllogismum languidam fortasse & infirmam orationem suam reddidisset.

c. Ex eadem hac roboris & vehementiæ caussa illud Enthymematum genus ceteris melius reputatur, quod ex contrariis componitur: ajunt enim hæc ferire certius ac fortius. Ita Cicero pro Milone c. 16. hoc enthymema: *Milo noluit occidere Clodium, cum impune potuit; ergo non est credibile voluisse occi-*

dere, quando sine summo suo periculo non potuit, oratoriis coloribus per contraria ita exprimit: *Quem igitur cum omnium gratia voluit, hunc voluit cum aliorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus, hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitavit occidere?*

f. At hanc enthymematum speciem nonnulli Oratoriæ magistri illam aliam referunt. *Epicherema* dictam, quod omnino aliud non est, nisi enthymema, vel si mavis, syllogismus ad unicam propositionem contractus; in utrumque enim pro libitu facile diducetur epicherematis propositio. e. g. *Quis dubitet mundum qui optime regitur, consilio & providentia administrari?* aut: *Sine caussa dominum servus accuset?* In his enim unicis manifestum est, duas vel tres propositiones contineri hoc modo: *Quod optime regitur, consilio & providentia administratur: mundus optime regitur, ergo consilio & providentia administratur.* &c. Sive enim primam, sive secundam propositionem juxta dicta demseris, enthymema efficies. Ob quam caussam alii epicherema ad enthymematum; alii ad syllogismorum classem ablegarunt.

C. *Inductio.*

a. Inductio est argumentatio, *qua ex pluribus rebus singularibus infertur aliquid ipsis simile.* Ita

Sene-

Seneca ex plurimis rebus ſingularibus enumeratis concludit ſolum referre, quam bonus quis ſit. *Navis bona dicitur, non quæ pretioſis coloribus picta eſt, nec cui argenteum, aut aureum roſtrum eſt, ſed quæ ſtabilis eſt, firma, velox, & conſentiens vento. Gladium bonum dicis, non cui deauratus eſt baltheus, nec cui vagina gemmis diſtinguitur, ſed cui ad ſecandum ſubtilis eſt acies. Regula non quam formoſa, ſed quam recta ſit, quæritur. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantum aret, quam multis ſalutetur, ſed quam bonus ſit.*

Annot. Hanc argumentandi rationem Socraticam etiam dixerunt propterea, quod Socrati perfamiliaris fuiſſe perhibeatur.

Sunt autem tres potiſſimum fontes, unde Inductiones manare paſſim ſolent, nempe:

1. *Ab enumeratione partium.* Sic Cicer. L. 3. de Orat c. 45. In navigiis fabricandis præter neceſſitatem etiam venuſtatis rationem haberi inductione partium oſtendit; *Quid tam in navigio neceſſarium, quam carinæ, quam prora, quam puppis, quam antennæ, quam vela, quam mali: quæ tamen hanc habent in ſpecie venuſtatem, ut non ſolum ſalutis, ſed etiam voluptatis cauſſa inventa eſſe videantur.*

2. *A congerie ſimilium.* Sic Cicero loco mox citato hanc propoſitionem: *Ut in plerisque rebus incredibiliter hoc natura eſt ipſa fabricata,*

cata, sic in oratione, ut ea quæ maximam utilitatem in se continerent, eadem haberent plurimum vel dignitatis, vel sæpe etiam venustatis: hanc inquam propositionem probat ex forma *mundi, hominum, pecudum, arborum, navium, ædificiorum* &c. Tale est item tritum illud: *Si equus generosissimus putatur, qui acerrimus ac velocissimus; vinum porro, quod optimum: homo etiam generosissimus putari debet is, qui virtute maxime excellit.*

3. *A congerie exemplorum.* Sic Cicer. pro Muræna c. 31. inductione ita fere adversus Catonem Uticensem argumentatur: Summi viri Scipio, C. Lælius, L. Philippus, C. Gallus, Cato proavus, etsi Stoici omnes, comes tamen fuere, ergo neque hunc Catonem summum virum & Stoicum dedeceat comitas, moderatio, humanitas &c. Hac exemplorum congerie item utitur pro Milone c. 3. ubi; quod sibi objecerat, *Negant intueri lucem fas esse ei, qui a se hominem occisum fateatur*, ita dissolvit: *In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, quam sua manu sororem interfectam esse fateretur* - - - Adducit deinde ulterius exempla: Africani, Ahalæ Servilii,

vilii, P. Nasicæ, L. Opimi, C. Marii, sui denique ipsius & totius senatus in caussa conjuratorum cum Catilina.

Annot. Magnæ virtutis esse hanc argumentandi fontem ad intelligentiam præsertim popularem jam alibi vel notavimus vel, insinuavimus.

c. Sunt vero in quacunque inductione duo perquam sollicite consideranda & curanda:

1. Ut quæcunque inducuntur ad rem stabiliendam, indubitata & certissima sint: facile enim alioqui totius augumemtationis fidem labefactabit, si vel unum ex inductis vacillaverit.

2. Ut inter ea, quæ inducuntur, & illud, cujus gratia inducuntur, similitudo intercedat sine qua similitudine nec ad probandum, nec ad illustrandum magnopere valere potest argumentatio ista.

Annot. Contingit non infrequenter, ut unicum in rem propositam arcessatur a factis firmamentum, tum vero nequaquam inductio ab exemplis futura est, sed nomine proprio appellabitur exemplum.

d. Exemplum ergo hoc postremo sensu acceptum est *argumentatio, qua ab uno vel facto, vel dicto vel negotio ad aliud simile argumentum ducimus.* Ut: Q. Tubero propter sortitiem prætura dejectus est; igitur intempestiva parsimonia populo Romano nunquam probabitur.

Annot. Rejicitur exemplum a multis præceptoribus ex argumentationum numero propterea, quod cum ex unico solum simile procedat, inductionis imperfectæ potius nomen mereri, quam peculiaris argumentationis fontem constituere videatur.

D. *Dilemma.*

a. Dilemma definitur: *argumentatio constans duabus partibus contrariis, quæ utrinque adversarium capiunt.* Sic Stoici tolerationem quorumcumque dolorum facilem esse defendebant. *Omnis namque dolor*, ajebant, *aut vehemens, aut levis est; si levis est, facile perfertur; si vehemens autem, certe brevis, ac proinde iterum facile tolerabilis.* Sic etiam Cicero Philipp. 5. dilemmate legatos ad Antonium mittendos non esse ostendit: *Legatos decernitis*, ait, *si, ut deprecentur, contemnet, si, ut imperetis, non audiet.*

Annot. Vocant hanc argumentationem alio nomine syllogismum cornutum, quod nempe propositiones hae cornuum instar sic dispositæ sint, ut dum unum effugeris, in alterum incurras. Tales argumentationes apud Ciceronem sæpissime occurrunt. En ex multis unam ex L. 2. Verr. c. 61. ubi cum rejectum esset oratorum Siculorum adversus Verrem testimonium, urget accusator Cicero dilemmate ad statuam ab iisdem oratoribus positam intendens, atque inferens: testimonium oratorum valere in hac causa, sive volentes, sive coacti statuam dederint. *Quid ergo illæ sibi statuæ equestres inauratæ volunt? - - - nam inscriptum esse video, quamdam ex his statuam oratores dedisse. Si honoris caussa statuam dederunt, inimici non sunt; credamus testibus. Sin autem metu*

coacti

coacti dederunt, confiteare necesse est, te in provinciam pecuniam statuarum nomine per vim ac metum coëgisse. Utrum tibi commodum est, elige.

a. Tractationem dilemmatis fere duobus modis suscipi vidimus a clarissimis oratoribus:

1. Vel enim paucis verbis brevibusque propositionibus evibratur, ut scilicet celerius acriusque perstringat, quod fere frequentius. Id factum videmus superiori exemplo in Antonium de legatis; & iterum in eumdem Antonium Philipp. 2. c. 23. cum enim alios ab exilio revocasset patruum autem suum in eodem reliquisset, urget Cicero: *Si severus: cur non in omnes? si misericors, cur non in suos?* Et ádhuc in eundem Antonium nova decreta venditantem, quæ fingebat esse Cæsaris, c. 39. *Unde ista erumpunt? quo auctore proferuntur? Si sunt falsa, cur probantur? Si vera, cur vaeneunt?*

2. vel nonnunquam ad majorem vim argumentationi huic tribuendam utraque dilemmatis pars probationibus instructa amplificataque proponitur. Illustrissimum plane hujus generis est exemplum, quod etsi nonnihil longius, singularis tamen vigoris & claritatis simul gratia exscribi totum meretur, Philipp. 2. c. 31. *Nunquamne intelliges statuendum tibi esse, utrum illi, qui istam rem gesserunt, homicidii rei sint, an vindices libertatis! Attende enim paulisper, cogitationem*

nem

nemque ſobrii hominis ad punctum temporis ſuſcipe. Etenim ego, qui ſum illorum, ut ipſe fateor, familiaris, ut a te arguor, ſocius; nego quidquam eſſe medium; confiteor eos, niſi liberatores populi Rom. conſervatoresque reip. ſint, plusquam ſicarios, plusquam homicidas, plus etiam, quam parricidas eſſe; ſiquidem atrocius patriæ parentem, quam ſuum occidere. Tu, homo ſapiens, & conſideratus quid dicis? Si parricidæ, cur honoris cauſſa a te ſunt, & in hoc ordine, & apud populum Rom. ſemper appellati? Cur M. Brutus, te referente, legibus eſt ſolutus, ſi ab urbe plusquam decem dies abfuiſſet? cur ludi Appollinares incredibili M. Bruti honore ſunt celebrati? cur provinciæ Caſſio & Bruto datæ? cur Quæſtores additi? cur Legatorum numerus auctus? atque hæc acta per te: non igitur homicidæ. Sequitur, ut liberatores tuo judicio ſint, quandoquidem tertium nihil poteſt eſſe. Quid eſt, num conturbo te: non enim fortaſſe ſatis, quæ diſtinctius dicuntur, intelligis, Sed tamen hæc eſt ſumma concluſionis meæ, quoniam ſcelere a te liberati ſunt, ab eodem te ampliſſimis præmiis digniſſimi judicati ſunt.

b. Diſſolvendi porro dilemmatis fallacis ac captioſi, quod non raro ſunt, tres ab oratoribus tentari conſueverunt viæ:

1. Aut enim *Negabitur* dilemmatis pars una, ut ſi dolorem gravem, quamvis brevem, tolerabilem eſſe neges.

2. Aut

2. Aut *Distinguetur*, mediumque quid inter propositiones oblatas inserctur; ut si legatos ad Antonium neque deprecandi, neque imperandi; sed monendi postremum gratia mittendos ajas.

3. At penitus *Retorquebitur* & convertetur dilemma totum. Sic L. 2. Rhetoricor. Aristotel. Mater filio dissuasura, ne verba ad populum faceret, tali dilemmate usa narratur, *Si injusta suaseris, habebis Deos iratos, si justa, homines:* quod tamen filius sic retudit: *Imo expedit ad populum verba facere; si enim justa suasero, Dii me amabunt: si injusta, homines.* Ejusdem generis est tritum illud Protagoram præceptorem inter & discipulum de pacta mercede litigium: cum enim præceptor hoc dilemmate pro mercede pugnat: *Si in judicio vicero, ergo debes mercedem ut condemnatus, si tu viceris, ex pactione debebis*; versipellis discipulus alio dilemmate robur argumenti in se contorti elidit: *Si caussam in judicio vicero, ex judicum sententia mercedem nullam debeo; si autem victus ero, ex pacto itidem liber ero.*

E. *Sorites.*

a. Sorite, latinis teste Tullio *Syllogismus acervalis, est argumentatio, in qua gradatim & velut acervatim congestis pluribus propositionibus paullatim ad ultimam conclusionem proceditur.*

 Sic

Sic Cicer. l. 3. Tuſcul. QQ. c. 7. probat ægritudinem non cadere in fortem virum; *Neceſſe eſt, qui fortis ſit, eundem eſſe & magni animi, qui magni animi ſit, invictum; qui invictus ſit, eum res humanas deſpicere, atque infra ſe poſitas arbitrari: deſpicere autem nemo poteſt eas res, propter quas ægritudine affici poteſt. Ex quo efficitur, fortem virum aegritudine nunquam affici.*

Annot. Hac argumentandi ratione multum item uſus eſt Socrates, quem imitati ſunt Stoici.

b. Sunt ſane utiliſſimæ progreſſiones hujus generis minutæ non tantum ad concluſionum amplificationem, ubi rebus jam probatis multæ argumentationes in unam quaſi catenam nervoſe coacervantur, ſed ſæpe in ipſo etiam curſu orationis ad demonſtrandum, quo modo ex parvis initiis maxima bona aut mala conſequantur. Sic Papirius impunito Fabio peſſundari diſciplinam militarem probat apud Liv. l. 8. c. 34. *Non miles centurionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus conſulis, non magiſter equitum dictatoris pareat imperio! nemo hominum, nemo Deorum verecundiam habeat; non edicta Imperatorum, non auſpicia obſerventur &c.*

c. At genus hoc argumentandi, dum ſenſim & minutim multa coacervat, facile delabitur in fallaciam, & laqueos reſpondenti parat, niſi magna circumſpectio adhibeatur, ne aut in ſingulis propoſitionibus, aut in earum nexu ambi-

ambigui aliquid & vitii hæreat. Hujus generis eſt Sorites; quo Temiſtocles de filio ſuo nondum trienni luſiſſe fertur; *Meus filius imperat matri, illa mihi, ego Athenienſibus, Athenienſes Græciæ, Græcia Europæ, Europa toti orbi: ergo filius meus imperat toti orbi.* Talis eſt item ille alter fallax & lubricus: *Certum eſt, bibliopolam multos ſæpe evolvere libros; qui multos libros evolvit, multum ſæpe ſtudet, qui multum ſtudet, procul dubio fit doctiſſimus; qui autem factus eſt doctiſſimus, poteſt cum laude omnes ſcientias profiteri: igitur Bibliopola in Academia omnes artes docere poteſt.*

F. *Collectio.*

a. Collectio eſt *argumentatio quinque partibus conſtans paullulum a ratiocinatione diverſa, a qua forte non niſi partium inter ſe deviniciendarum ratione diſtat.*

Annot. Nihil meminere antiqui præceptores hujus argumentationis, recentiores plerique auctores graviſſimi commemorant, & ad uſum frequentiſſime traducunt.

b. Partibus hæc collectio oratoria conſtat omnino quinque: 1. *Propoſitione.* 2. Propoſitionis *Ratione.* 3. Rationis *Confirmatione.* 4. Confirmationis *Exornatione.* 5. *Concluſione.*

Annot. Propoſitio ex ſyllogiſmo aliquo ad argumentationis iſtius uſum ea decerpi ſolet, quæ minus nota eſt, ſive illa Major ſit, aut Minor. Concluſio autem cum Propoſitione eadem ſit oportet.

c. Ar-

c. Argumentatione hac totas Ciceronis in Catilinam II. & III. orationes pertractatas absolutasque ajunt. Istum fere in modum expressa est tertia.

1. *Propositio.* Hic dies, quo oppressa est conjuratio, supplicatione Deorum est celebrandus. *c. I. Orat.*

2. *Ratio.* Quia Cicero hodie rempublicam prope deletam conservavit. *eod.* I. *cap. Nam totius urbis.*

3. *Confirmatio.* Nam conjurationem tectissimam manifestis indiciis deprehendit. *c.* 2. *& seqq.*

4. *Exornatio*, seu *Amplificatio ab Adjunctis.* Idque factum est non sine Deorum immortalium nutu, & brevi tempore, & sine internecione civium, & a consule togato.

5. *Conclusio.* Hic ergo dies supplicatione celebrandus.

d. Ad formam eamdem, præcipue si in facilioribus quibusdam thematis experimentum sui facere jubebitur juventus, miram sibi ad reliquas argumentationes rite tractandas comparabit promptitudinem. Sit proinde aliud unum adhuc thema:

1. *Propositio.* Turpis est maledicentia de absentibus.

2. *Ratio.* Quia charitatem principem Christianorum virtutem graviter lædit.

3. *Con-*

3. *Confirmatio :* Offendiculum enim præsentibus offert; absentes læsos autem ad vindictam provocat.

4. *Exornatio* seu *Amplificatio a pari.* Qui rem absenti dolo malo eripit, graviter lædit, & longe magis, qui famam acerbe rodit.

5. *Conclusio.* Ergo turpis est maledicentia.

Annot. Sunt equidem præterea nonnulla argumentationum species, quæ ex sophistarum græcorum scholis ad nostras propagatæ sunt, ut *Crocodilus.* Propositiones *mentientes*, & reliquæ *inexplicabiles*, dictæ quarum uti nullus in scholis, imo ne extra scholas quidem hodie amplius perseverat usus, sic de earum doctrina juventuti proponenda non laboramus. Quodsi tamen quem incessat cupiditas, illa etiam argumentationum genera propius cognoscendi, is adeat doctissimi Facciolati uberrimos in Acroasibus commentarios, & fontes ab eo coronatos.

CAPUT II.

De Motu.

a. Altera Inventionis pars, quæ maximi sane momenti est, ad inflammandum flectendumque auditorem, verbo: ad motus faciendos pertinet. Cum enim affectu magis plerumque ducantur homines, quam ratione, juxta verissimum illud Medeæ: *Video meliora proboque,*

dete-

deteriora sequor; omnis huc & prope tota conferenda est oratori cura.

b. Non dilucidius axplicari ullo pacto possit, quæ ista inventionis parte singillatim doceri continerique debeant, quam ipsius Ciceronis verbis l. Orator. c. 37. ubi ita ait: *Duo sunt quæ bene tractata ab oratore, admirabilem eloquentiam faciant: quorum alterum est, quod Græci* Ethicon *vocant, ad naturas, & ad mores, & ad omnem vitæ consuetudinem accommodatum, alterum, quod iidem* Patheticon *nominant, quo perturbantur animi & concitantur, in quo uno regnat oratio. Illud superius come, jucundum, ad benevolentiam conciliandum paratum; hoc vehemens, incensum, incitatum, quo causæ eripiuntur.*

c. Nascitur vero hinc sponte sua divisio in partes duas, quæ ad motum faciendum concurrunt, in *Eticon*, inquam, ubi de moribus, & *Patheticon*, ubi de affectibus tractandum erit.

§. I.

De affectibus oratoriis.

a. Affectus est *motus animi ex opinione boni vel mali ortus*, vel ut clarius aliqui: *Est quidam animi impetus, quo impellimur vehementius ad aliquid vel appetendum vel adversandum.*

b. Non una eademque ratione affectus a philosophis & oratoribus considerantur; primi namque

que affectus ût materiam, unde virtutes quæque eminentiores aut vitia exurgant; posteriores autem ut instrumenta suasionis & incitamenta flexionis spectant, tractantque.

c. Affectus omnes cum Stoicis ad quatuor coarctarunt nonnulli sic, ut duos circa bonum ponerent, nempe *spem* circa bonum futurum, & *gaudium* circa bonum præsens; duos autem item circa malum; nempe *metum* de malo futuro, & *tristitiam* de malo præsenti. Verum ex inspectione solertiori interiorique hominum longe plures enumerant traduntque hodierni tum philosophi tum oratores.

d. Ne in arte affectuum ciendorum, regendorumque vastissima & prope infinitia justo prolixiore simus, aliquorum solum affectuum tractandorum præcepta tironibus exponenda suscipimus, unde facile ad quoscumque transferent alias, quod sibi usui futurum est. Delegimus autem affectus: *Amorem*, *Odium* *Lætitiam*, *Aegritudinem*, *Spem*, *Metum*, *Pudorem* *Iram*, *Indignationem*, *Aemulationem*, *Contemtum*, *Misericordiam*. Jam ad singula.

A. *Amor.*

a. Amor est *Affectus*, *quo alteri alicui, non nostra, sed ipsius causa bene volumus.*

Annot. Amor, si mutuus sit inter duos, amicitia nominabitur; *si* autem *amorem*, ut ait Cicer. de Natur. Deor. *ad fructum nostrum referemus, non ad illius*

lius commoda, quem diligimus; non erit iſta amicitia, ſed mercatura quaedam utilitatum ſuarum.

b. Excitatur amor 1. virtute aliqua excellenti & rara, ut: animi magnitudine, ſapientia, fortitudine, 2. virtutibus, quas ſociales vocant: candore, comitate, modeſtia, innocentia, & morum præcipue ſimilitudine; 3. beneficentia & liberalitate, 4. amore mutuo juxta notum illud apud Senecam: *Si vis amari, ama:* 5. Oris ac corporis dignitate cum virtute conjuncta, *vel ſola virtus*, ut eſt apud Ciceron. *quam ardentes amores excitaret ſui, ſi videretur.*

Annot. Erit igitur oratoris, qui effectum amoris excitare deſiderat, ut has amoris cauſſas, aut earum ſaltem, prout res tulerit, aliquas in eo ineſſe oſtendat, & quidem vivis coloribus oſtendat, ſi quem amandum proponit.

c. Amorem populi Romani ſibi ipſi colligere nititur Cicero amorem ſuum gratumque animum in illum declarando Philipp. 6. c. 6. *An ego non provideam meis civibus? non dies noctesque de veſtra libertate, de reipublicæ ſalute cogitem, quid enim non debeo vobis, Quirites? quem vos a ſe ortum hominibus nobiliſſimis, omnibus honoribus prætuliſtis? - - - Quamobrem conſilio, quantum potero excubabo, vigilaboque pro vobis. Etenim quis eſt civis, præſertim hoc gradu, quo me vos eſſe voluiſtis, tam oblitus beneficii veſtri, tam immemor patriæ, tam inimicus digni-*

dignitatis suæ, quem non excitet, non inflammet tantus vester iste consensus? &c.

B. *Odium.*

a. Odium est *affectus, quo alteri alicui ipsius caussa male volumus.*

b. Affectus iste priori contrarius, contrariis etiam ex caussis tantum suscitari poterit; videlicet commemorando vitia, vel 1. nocentiora, ut; injustitiam, fraudulentiam, crudelitatem, rapacitatem. Vel magis invidiosa, ut: audaciam, contumaciam, superbiam cum contemtu conjunctam. 3. Vel denique viliora, ut: impudicitiam, intemperantiam, ignaviam, rusticitatem &c.

Annot. Affectus iste oratores christianos penitus dedecebit, nisi forte ad coercendos improbos, & reipublicæ ac bonis moribus exitiosos adhibeatur.

c. Mirificum ac prorsum in genere suo excellens exemplum suppeditat Tacit. in vit. Agricolæ c. 30. ubi Galgacus orator apud Britannos suos odium adversus Romanos accendit: *Infestiores Romani, quorum superbiam frustra per obsequium & modestiam effugeris: raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terræ, & mare scrutantur: Si locuples hostis est, avari: si pauper, ambitiosi: quos non oriens, non Occidens satiaverit: soli omnium opes atque inopiam pari affectu concupiscunt: auferre, trucidare, rapere falsis nominibus imperium; atque*

ubi solitudinem faciunt, pacem appellant. Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit; hi per delectus, alibi servituri auferuntur. Conjuges, sororesque, etsi hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitum polluuntur. Bona fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum, Corpora ipsa ac manus, silvis ac paludibus emuniendis, verbera inter & contumelias conterunt. Nata servituti mancipia semel væneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit.

C. *Lætitia.*

a. Lætitia definitur *suavis motus animi, natus ex inopinato bono præsente.*

Annot. Si motus iste animi placidus & constans sit, *gaudium* appellatur, si vero effusus & levior, tum illa *lætitia* gestiens vel nimia dicetur, ut tradit Cic. L. 4. Tuscul. QQ. c. 6.

b. Excitatur affectus iste vel 1. amplificando magnitudinem boni, quod obtentum est; vel 2. comparando & ostendendo præsentia prioribus potiora esse; vel denique 3 descriptionibus amœnis vivisque; ut: cum pompæ, populi occursus, acclamationes exhibentur, id quod præsertim in celebritatibus & gratulationibus publicis pacis, victoriæ &c. locum habet.

c. Exemplum affectus istius præ ceteris extans habetur apud Ciceron. in Pison. c. 22. *Unus ille*

ille dies mihi immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii, quum senatum egressum vidi, populumque Rom. universum; quum ipsa mihi Roma prope convulsa sedibus suis: complectendum conservatorem suum procedere visa est: quæ me ita accepit, ut non modo omnium generum, ætatum, ordinum, omnes viri ac mulieres, omnis fortunæ ac loci, sed etiam moenia ipsa viderentur, & tecta urbis ac templa lætari.

D. *Ægritudo.*

a. Aegritudo est *dejectio animi nata ex inopinato malo præsente.*

b. Affectus hic priori contrarius commovetur etiam contrariis priori modis, ac proinde 1. amplificando magnitudinem mali, quod quis sustinet, & boni, quod amisit; 2. comparando cum pristina felicitate, & cum gaudio inimicorum; 3. ex vitæ tædio & desperatione fortunæ melioris.

c. Exemplum insigne exstat, apud Ciceron. in Verr. l. 4. c. 34. ubi Verris crimen ablatione simulacræ Dianæ commissum ex dolore hominum magis odiosum reddit: Sublatum est *magno cum luctu & gemitu totius civitatis, multis cum lacrimis & lamentatione virorum mulierumque omnium. Quod quum ex oppido exportaretur, quem conventum mulierum factum esse arbitramini? quem fletum majorum natu? quorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebant, quum*

 illa

illa eadem Diana Segestam Carthagine revecta, victoriam populi Rom. reditu suo nuntiasset. Quam dissimilis hic dies illi tempori videbatur? Tum imperator populi Rom. vir clarissimus, deos patrios reportabat Segestanis, ex urbe hostium recuperatos: nunc ex urbe sociorum prætor ejusdem populi turpissimus, atque impurissimus, eosdem illos deos nefario scelere auferebat.

E. *Spes.*

a. Spes definitur *jucundus animi motus ex opinione imminentis boni ortus.*

Annot. Spes ultimum sane est hominum solatium, & ad res gerendas incitamentum: hinc ad consolendum incitandumque applicatur. Quum indubitata autem & timoris omnis expers est spes, *confidentia* vocatur.

b. Concitabimus spem, si 1. obtineri posse bonum & alias jam obtentum ostendemus; 2. si adminicula certa obtinendi boni non in genere solum sed singillatim præsto esse monstrabimus, & 3. si obstacula spei nostræ extenuabimus.

Annot. Ad spem infringendam contraria omnia præstanda esse res ipsa loquitur.

c. Ita nimirum Cicer. Philip. 10. c. 6. a potentia populi Romani & virtute ducis Bruti Antonium posse vinci spem facit: *Tenet populus Romanus Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Græciam, nostræ sunt legiones, nostra levis ar-*

ma-

matura, noster equitatus, maximeque noster est Brutus, semperque noster, cum sua excellentissima virtute natus reipublicæ, tum fato quodam paterni, maternique generis, & nominis &c. Neque minus illustre est aliud exemplum suscitati istius affectus in oratione Galgaci apud Tacit. in vita Agricolæ c. 32. *Ne terreat vanus aspectus & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat. In ipsa hostium acie inveniemus nostras manus, recordabuntur Galli priorem libertatem: deserent illos ceteri Germani, tanquam nuper Usipii reliquerunt. Nec quidquam ultra formidinis: vacua castella, senum coloniæ, inter male parentes & injuste imperantes ægra municipia & discordantia.*

F. *Metus.*

a. Metus est *motus animi refugientis ab inopinato malo impendente.*

Annot. Si cum ratione a malis declinetur, vocabitur *cautio.* Valebit autem mirabiliter metus, si quando illecebra bonorum non satis capientur auditores, sed præterea deterrendi erunt animi ab instituto, opera & consilio.

b. Metum incutiemus sequentibus argumentis: si 1. magnitudo & gravitas alicujus mali ob oculos ponatur, ut paupertatis, infamiæ, infelicis æternitatis; 2. si mali vicinitas imminensque periculum exaggeretur: & quasi oculis subjiciatur: si malum aut periculum commune & publicum ad privata singulorum in-

commoda traducatur, quibus fere semper magis commoveri solemus; 4. si metu inferentium malitiam, potentiam, insidias; 5. eorum vero, qui similia mala perpessi jam sunt, miseriam exaggeres.

c. Metus auditoribus non sine efficacia adhibiti exemplar ex Tullio 2. in Catilin. mutari possumus, ubi ita Orator: *Videor mihi hanc urbem videre lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem. Cerno animo sepultam patriam, miseros atque insepultos acervos civium. Versatur mihi ante Oculos aspectus Cethegi in vestra cæde bacchantis. Quapropter de summa salute vestra, populique Romani de vestris conjugibus ac liberis de fanis ac templis, de libertate ac salute Italiæ, deque universa republica decernite deligenter, ut instituistis, ac fortiter.*

G. *Pudor.*

a. Pudor est *ægritudo ob acceptum de decus, vel ob metum accipiendi.*

Annot. Quemadmodum *Pudor* omnem turpitudinem & pravitatem adversatur, ita pudori contraria *Impudentia* non tamen sensum honoris, sed omnem omnino honestatem & virtutem projicit.

b. Pudoris affectus cieri potest per omnia ea, quæ dedecus aut infamiam adferre possunt. Talia sunt: 1. fides e. g. amici prodita, mendacium; furta, ac occulta delicta in lucem

pro

protracta; 2. facta, quibus timiditas, abjectus & neglectus animus, ignorantia, indicantur; 3. quæ sunt contra decorum cujusque ætatis, muneris, conditionis, dignitatis.

c. Tanto autem pudor existet acrior, quanto graviores honestioresque fuerint, apud quos nunc pudere decebit, cum diu inter integerrima eorum existimatione quis fruitus fuerit; aut vero etiam si coram inimicis, severis, aut garrulis hominibus pudefieri oporteat.

d. Refutat gravissime Cicero ex hoc affectu pudoris excitato eos, qui voluptatem defendebant, Paradox. 1. *Quæ quidem mihi vox pecudum videtur esse, non hominum. Tu quum tibi sive Deus, sive mater, ut ita dicam, rerum omnium natura dederit animum, quo nihil est præstantius, neque divinius: sic te ipse abjicies, atque prosternes, ut nihil inter te atque inter quadrupedem aliquam putes interesse, &c.*

Annot. Est alterius adhuc generis duplex pudor, unus ex *modestia* ortus, qui nisi immodicus erit, in laude ponetur; alter ex *imbecillitate* ac dedecoris formidati larva proveniens, qui per commemorationem damnorum, per praeclara exempla, per judicia gravium virorum, denique per ipsum improborum sensum, qui virtutem clam suspiciunt & reverentur, multa vi expugnandus est.

H. *Ira.*

a. Ira est *dolor cum ulciscendæ injuriæ cupiditate conjunctus.*

Annot. Affectus iste raro extra vitium erit, nisi in improbos, aut legum, æquitatis, vel boni publici vindicendi caussa exardescat.

b. Commovetur affectus iste injuriam amplificando ab adjunctis; 1. modi, quo illata est, ut; cum contemtu, cum ludificatione, consilio certo non casu, sine fructu, lædendi tantum caussa, cum generis familiæque despicientia; &c. 2. personæ inferentis, ut: si homo abjectus honorato, inferior superiori, præsentibus pluribus, ingratus bene merito intulit; 3. personæ læsæ, ut: in dignitate constituto, animo honoris amanti, jam antea exacerbato &c.

c. Ita Cicero pro Cœlio c. 24. iram populi Romani in Clodium accendere conatur, qui Metellum virum reipublicæ utilissimum veneno sustulerat: *Pro Dii immortales! Cur interdum in hominum sceleribus maximis aut connivetis, aut præsentis fraudis poenas in diem reservatis? Vidi enim, vidi, & illum hausi dolorem vel acerbissimum in vita, quum Q. Metellus abstraheretur e sinu gremioque patriæ, quumque ille vir, qui se natum huic imperio putarit, tertio die post, quam in curia, in rostris, in republica floruisset, integerrima ætate, optimo habitu, maximis viribus eriperetur indignissime bonis omnibus atque universæ civitati &c.*

I. *Indignatio.*

a. Indignatio eſt *dolor ob rei alicujus indignitatem conceptus*; ſcilicet: vel quia felix eſt, qui dignus ſolum eſt miſeria; vel quia miſer, qui dignus eſt felicitate.

b. Indignationem de felicitate indigni accendimus amplificando indignitatem talis hominis ob priſtinas vitæ ſordes, ob mores corruptos, ſuperbiam, inſolentiam; 2. amplificando felicitatem, opes, honores &c. 3. comparando cum dignioribus, meritis, virtute, &c. qui tamen contabeſcant &c.

Annot. Indignatio ſuper miſeria & infelicitate hominis digni meliore ſorte affinis eſt miſericordiæ, de qua mox infra.

c. Indignationis excitatæ exemplum occurrit apud Ciceronem in Vatin, c. 8. *Quæro illud etiam ex te: cogitarisne in illo tuo non regno ſed latrocinio, augur fieri in Q. Metelli locum? ut quicunque te aſpexiſſet, duplicem dolorem gemitumque ſuſciperet, & ex deſiderio clariſſimi & fortiſſimi civis, & ex honore turpiſſimi, atque improbiſſimi? Adeone captam hanc urbem atque everſam putares, ut augurem Vatinium ferre poſſemus.*

K. *Aemulatio.*

a. Aemulatio eſt *ægritudo animi ob bona alterius, quibus nos caremus, non quod ille habeat, ſed quod nos caremus.*

1. *Annot.* Aemulatio, quoniam virtutem induſtriamque acuit, maxime in laude ponenda eſt, valebitque in exhortationibus præſertim ad juvenes nobiles, & ſi qui ſunt excelſiore mente.
2. Opponitur æmulationi *invidia*, quæ eſt æmulatio & dolor in malam partem de bonis alterius non quod nos caremus, ſed quod ille habeat. Affectus homine quocunque indigniſſimus.

b. Aemulationem provocamus 1. exemplis majorum; 2. propoſita recte factorum laude, gloria, nominis immortalitate.

c. Ad hanc virtutem incendit Cicero Antonium Philipp. I. c. 14. *Utinam Antoni, avum tuum meminiſſes! de quo tam multa audiſti ex me ſæpiſſime —— Quare flecte te quæſo, & majores tuos reſpice, atque ita guberna rempublicam, ut natum eſſe te cives tui gaudeamus: ſine quo nec beatus, nec clarus quisquam eſſe omnino poteſt.*

L. Contemtus.

a. Contemtus eſt *affectus animi eos deſpicientis, qui nihil laude, ideoque nec æmulatione dignum habent.*

Annot. Eſt itaque affectus iſte æmulationi contrarius: atque eidem item, quamquam alia facie, oppoſitus.

b. Provocare ad contemtum ſolent: 1. defectus virtutis; animi, nervorum; 2. oſcitantia, ſegnities & incuria; 3. repræſentata probra

&

& dedecora, quæ factum aut omiſſionem conſequentur.

c. Tacitus L. 12. Annal. Claudium ſtupidum ſocordemque ex hoc fonte contemtui exponit: *Ipſe modo huc, modo illuc, ut quemque ſuadentium audierat, promptus — Cui non judicium, non odium erat, niſi indita & juſſa.* Apud eundem Tacit. l. 14. Annal. Poppæa Neronem per contemtus affectum impellit; *Aliquando per facetias incuſare principem & pupillum vocare, qui juſſis alienis obnoxius, non modo imperii, ſed libertatis etiam indigeret.*

M. *Miſericordia.*

a. Miſericordia definitur: *Aegritudo ex miſeria alterius, præſertim immerito laborantis.*

b. Miſericordiæ excitandæ adminicula erunt: Si magnitudo miſeriæ conferatur cum fortuna priore florente; 2. malorum multitudo & gravitas proponatur, & 3. ab adjunctis variis perſonarum rerumque amplificetur. 4. Si præſentes ſiſtantur ipſi miſeri, aut imagines illorum ad vivum exprimantur per hypotypoſes &c. aut ſigna etiam miſeriæ oſtententur commiſeratione digna, e. g. veſtes cruentæ, vulnera &c.

c. Plures commiſerationis cauſſæ uno eodemque loco collectæ habentur apud Ciceron. pro Sext. c. 69. *Quod tantum eſt in me ſcelus?*

lus? quid tantopere deliqui illo die, cum ad vos indicia, litteras, confessiones communis exitii detuli? quum parui vobis? At si scelestum est amare patriam, pertuli pœnarum satis; eversa domus est, fortunæ vexatæ, dissipati liberi, raptata conjux, frater optimus incredibili pietate, amore inaudito, maximo in squalore volutatus est ad pedes inimicissimorum: ego pulsus aris, focis, diis penatibus, distractus a meis carui patria, quam, ut levissime dicam, certe texeram: pertuli crudelitatem inimicorum, scelus infidelium, fraudem insidiorum &c.

d. Universe autem in quorumcunque affectuum tractatione oratores commendatum & serio inculcatum sibi habebunt:

1. Ut mores audientium (de quibus mox infra) diligenter attendantur; sic juvenes facile ad iram, — senes ad misericordiam, — viri graves & docti; item agrestes animi tantum ad vehementiores affectus commovebuntur.

2. Nunquam in affectum graviorem assurgendum est, nisi eo, quod assumtum est, rite prius probato & amplificato. Convicto intellectu prona erit voluntas.

3. Affectus ipse brevior potius, quam justo productior sit, ne & fatigetur, & vim sibi intentari animadvertat auditor. Memorem certe sæpius esse convenit oratorem

noti

noti illius: *Lacrima nil citius arescit;* ac proptorea affectus, licet vehementissimi, ad brevitatem coercendi erunt.

4. Post orationis alicujus partes majores breves recapitulationes & affectus leniores dextre subjunguntur; in Peroratione vero arietes omnes ad movendum sunt adhibendi.

5.) In primis autem orator semper & ubivis ante oculos habeat Horatianum illud: *Si vis me flere, dolendum est primum ipsi tibi: tunc tua infortunia lædent.* Id ipsum, quod inculcat apud Ciceronem (de Orat) Antonius: *Ut omnes motus, quos orator adhibere volet judici, in ipso oratore impressi atque inusti esse videantur — Neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui verbis, sententiis, voce, vultu, collacrymatione denique ostenderis.*

f. Quemadmodum autem Oratoris est suscitare affectus, eosque accendere, atque exaltare, ita ad ejusdem artem pariter & prudentiam pertinebit, cum res & circumstantiæ petent illos ipsos affectus rursum mitigare aut penitus comprimere. Dupliciter id obtineri posse affirmant:

1. Iis omnibus rationibus, quas morum Philosophia suggerit; ut si dicas e. g. Hominis esse, solam rationem ducem sequi; — af-

affectum quemlibet coecum esse — Stultorum esse, imo & bestiarum proprium; agi affectionum impetu &c.

2. Plerumque tamen oratores non tam philosophantur, quam affectum unum alio expellunt aut mitigant: Sic. l. 4. ep. 5. Sulpitius Ciceroni auctor est ad leniendum dolorem ex Tulliolæ filiæ obitu conceptum; — ut mentem avocet ad mala publica; — ad urbium exitia, in quorum comparatione nihil sit unius mulierculæ jactura; — ad decorum ipsiusmet Tullii —— ad famam sapientiæ illius &c. Sic item Cicero Catilin. 4. c. 6. miserationem erga conjuratos opprimit alia miseratione erga cives & patriam: *Non atrocitate animi moveor (quis enim me mitior?) sed singulari humanitate & misericordia. Videor enim hanc mihi urbem videre lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium subito uno incendio concidentem. &c. &c.*

§. II.

De moribus oratoriis.

a. Aristoteles, & ex eo Cicero, conceptis verbis præcipiunt, orationem moratam esse debere.

b. Est vero morata oratio ea: quæ & oratoris, & auditorum, & eorum, de quibus agit orator, moribus commensa est.

An-

Annot. Patet hinc, omnes præceptiones hujus loci proprie ad prudentiam oratoriam pertinere.

c, Trifariam diſtribuitur doctrina de moribus, quorum alii oratorem, alii auditorem, alii denique eos, de quibus agitur, reſpiciunt, qui univerſe & ſingillatim, accurate & inviolabiliter præ oculis habendi ſunt.

1. Mores *Oratoris*, qui in omni ejus oratione relucere debent, ſunt in primis

 a. *Prudentia*; per hujus enim exiſtimationem orator fit fide dignus in oculis noſtris.

 b. *Probitas*; per hanc enim ab omnis fraudis, injuriæ, & vexationis inferendae ſuſpicione liberatur.

 c. *Benevolentia*; qua opinionem ſibi conciliat, ſe auditoribus ſuis publice ac privatim prodeſſe velle.

 d. *Modeſtia* cum comitibus ſuis: *pudore*, *lenitate*, *comitate*; quæ ex verbis, voce, vultuque dicentis apparere debet.

2. Mores *Auditorum*, (quo nomine eorum opiniones, ſenſus, affectionesque complectimur) fere ſecundum ætates & fortunam variam hominum varii eſſe ſolent; aliis enim moribus & ingenio eſt juvenis, alio ſenex, dives alio, iterum alio pauper. &c. Itaque

a. *Mores juvenum.* Hæc ætas cupit ardenter in his ipſis tamen vel in horas mutabilis; præcipitis, ſed placabilis iræ; prodigi, quia egeſtatem non experti; candidi & creduli; propenſi ad miſericordiam; verecundi, cum ſe erraſſe, elati, cum recte feciſſe intelligunt; gaudent æqualium conſuetudine, ludis, jocis; temere & jungunt amicitias & diſſolvunt; nihil mediocre, nimis amant, nimis odere. &c.

b. *Mores ſenum.* Sunt hac ætate homines cupiditatibus mitioribus: lenti, difficiles, queruli, timidi, cauti, ſuſpicaces, vitæ amatores, ad rem minus attenti, pauca moliuntur; præterita laudant, ſpernunt præſentia, officiorum exactores facetias ac jocos exoſi, verboſi ipſi & loquaces &c.

c. *Mores mediæ ætatis.* Hi inter utramque priorem ætatem medium tenent, nec præſidentes, nec timidi, ſed fortes, non niſi ratione minus creduli: nec prodigi; nec parci, ſed rebus ſuis intenti, pericula non appetunt, nec fugiunt; in rebus gerendis ab impetu æque ac lanquore abſunt, & fere mediocritatem ſectantur.

d. *Mores nobilium.* Sunt iſti honoris ac gloriæ maxime ſtudioſi, ad recte facta ma-

majorum exemplis incitantur, nisi degeneres sint & ignavi; despiciunt non solum ignobiles, sed etiam homines novos, qui primi ex gente sua honores consecuti sunt; inique ferunt, aliis se postponi &c.

e. *Mores divitum.* Ostentatores sunt, præsertim divitias nuper consecuti, contumeliosi, arrogantes, ut qui in nummis sibi habere videntur omnia; nec amicorum egere: delicati, fastidiosi; longe pejores adhuc, si qui ex humili nuper evasere: recte Plutus divitiarum Deus apud Lucian. in Tim. sic loquitur: *Clam una mecum ingreditur: fastus, vecordia, jactantia, mollities, contumelia, fraus, aliaque sexcenta.* Paupertas vero ait: *Vos labor & sapientia reliquique sequimini me;* nempe, tolerantia, fortitudo, modestia &c.

f. *Mores potentium.* Ob auctoritatem, qua valent, multum cum divitibus conveniunt; honoris vero inde cupidiores, rebus magnis intenti leviora studia negligunt, magnitudinem modestia temperant, quoque majores sunt, hoc faciliore accessu &c. &c.

g. *Mores ignobilium, pauperum, impotentium* &c. superioribus oppositi, ex contrariorum natura facile cognoscuntur.

2. Mores hominum, de quibus agit orator, fere ad hæc capita revocari possunt; aut enim laudat & defendit, aut imitatur mores: & dicendo pingit, quos characteres vocant. Hinc duo existunt hic morum genera caute circumspicienda:

a. Si quem laudare ac defendere instituit Orator, ut clienti conciliet animos auditorum.

1. Illi solum mores exprimendi sunt, qui valent ad parandam existimationem & benevolentiam.

2. Hi ipsi mores consentire debent cum vita ante acta, ceterisque ejus dictis, factis, fortuna, ingenio, ætate &c.

3. Si quæ forte occurrant, quæ minus recta videri possint, flectantur in bonam partem, tegantur, mitigentur. Sic ex avaro fiet parcus & frugi; ex prodigo liberalis, &c.

4. Quid sui de eo senserint, sentiantque, huc itidem ad conciliandum favorem referendum erit.

Annot. Si vituperandum accusandumque sit facile ex contrariorum natura superioribus quatuor Modos oppositos orator reperiet quibus auditorum animos alienet, ac contemtum, odium, invidiam reo pariat.

b.

b. Characteres sunt hominum imagines ex indole, ingenio, consuetudine, vita, factisque descriptæ. Bifariam dispescuntur in singulares, & generales.

1. *Singulares*, aliter etiam Historici vocati, singulares personas eleganter depingunt secundum historicam aut veritatem aut verisimilitudinem.

a. *Annot.* Ut imagines istæ emineant coloribusque suis percellant, aliquid singullare illis insit, ut: insignis severitas, aut benignitas; astutia vel simplicitas.

b. Imagines populorum ex iis, quæ in plerisque eveniunt, desumuntur; hinc dicti sunt *leves* Athenienses, *duri* Lacedæmonii, *molles* Asiatici, *perfidi* Pœni &c.

2. *Generales* characteres, etiam factitii seu fictitii dicti, ii sunt, qui simul collecti in nullo hominum sunt, sed dispersi tantum per multos reperiuntur. Dicti sunt fictitii, quod persona una fingatur, in qua mores hujusmodi omnes simul collecti considerantur. Ita Homerus *mores iracundiæ in* Achille, *vafritiei* in Ulysse; *sapientiæ* in Nestore effinxit. En exempla utriusque generis characterum:

Character singularis est Catilinæ ex Sallustio de bello Catilin. c. 5. *L. Catilina nobili genere natus, fuit magna vi, &*

animi, & corporis, sed ingenio malo, pravoque. Huic ab adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis grata fuere. Corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quam cuique credibile est. Animus audax, subdolus, varius; cujuslibet rei simulator, ac dissimulator; alieni adpetens, sui profusus; ardens in cupiditatibus: satis eloquentiæ, sapientiæ parum. Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat — — — Is maxime adolescentium familiaritates adpetebat, eorum animi molles & ætate fluxi, dolis haut difficulter capiebantur. Nam, uti cujusque studium ex ætate flagrabat, aliis canes, aliis equos mercari; postremo neque sumtui parcere, dum illos obnoxios fidosque faceret.

Idem Annibalis ex Livio lib. 21. *Hamilcarem viventem redditum sibi, veteres milites credere; eundem vigorem in vultu, vimque in oculis, habitum oris, lineamentaque intueri. Dein brevi effecit, ut pater in se minimum momentum ad favorem, conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diversissimas, parendum atque imparandum, habilius fuit. Itaque haut facile discerneres, utrum Imperatori, an exercitui carior esset;*

neque Asdrubal alium quemquam præficere malle, ubi quid fortiter ac ſtrenue agendum eſſet, neque milites alio duce plus confidere, aut audere. Plurimum audaciæ ad pericula capeſſenda, plurimum conſilii inter ipſa pericula erat: nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par: cibi potionisque deſiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum ſomnique nec die, nec nocte diſcriminata tempora; id quod gerendis rebus ſupereſſet, quieti datum ea neque molli ſtrato, neque ſilentio arceſſita. Multi ſæpe militari ſagulo opertum humi jacentem inter cuſtodias, ſtationesque militum conſpexerunt: veſtitus nihil inter æquales excellens: arma atque equi conſpiciebantur: princeps in proelium ibat, ultimus conſerto proelio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plus quam punica; nihil veri, nihil ſancti; nullus Deum metus; nullum jusjurandum; nulla religio.

Character generalis eſt oſoris hominum apud Lucian. in Timone, ubi ſic loquens inducitur: *hæc autem lege ſtatuta ſunt: quoad vivam, cum nemine congredi, notum habere neminem, om-*

nes despicere. Amicus quidem, vel hospes, vel sodalis, vel ara misericordiæ, meræ nugæ, & lacrimantis miserere, aut egenti subvenire, legis sit violatio, & morum dissolutio: vita vero solitaria ut lupis, & unus Timoni amicus Timon: at ceteri omnes inimici & insidiatores. Labes sit, ullum alloqui; ac si aliquem tantum videro, dies ater esto: mihi nullum discrimen denique eos inter & statuas marmoreas, aut æreas &c.

PARS III.

DE DISPOSITIONE.

CAPUT I.

De partibus orationis & earum ordine universe.

a. Postquam hactenus fontes & elocutionis & inventionis oratoriæ perſcrutati ſumus, ex quibus & de iis, quæ eloquamur, & de ratione, qua eloquamur, didicimus, ſupereſt ut nunc de ordine, quo eloquendum ſit, agamus, atque ita partem tertiam oratoriæ, quam Diſpoſitionem vocant, pertractemus.

b. Eſt vero diſpoſitio a Cicerone definita: *rerum inventarum in ordinem diſtributio*:

c. Cumque Elocutio pariter & inventio hactenus in iis ſolum verſarentur, quæ ad fidem faciendam & ad motus excitandos valerent; diſpoſitio nunc earum rerum non minus neceſſaria eſt, quam inſtructio exercitus ad pugnam & victoriam, quam lapidum coementique apta compoſitio ob opportunitatem & elegantiam ædificii.

d. Sane enim ubicunque ordo adeſt, res audiuntur libentius, audita intelliguntur facilius, & intellecta diutius inhærent. Ordine hoc

Antonius Orator Romanus tantam ſibi laudem peperit, quod Cicer. de Orat. l. 2. c. 42. notavit, ut Catulus de eo diceret: *Ordine & diſpoſitione argumentorum tu mihi ſemper Deus videri ſoles.*

e, Diſtributio porro hæc oratoria duplex eſt; alia *rerum dicendarum*; alia *partium orationis.*

a. Acriter enim meditandi tibi thema tuum quodcunque & accuratius inſpicienti tanta nonnunquam ſe offeret rerum huc pertinentium multitudo, ut copia opprimi potius videaris, quam penuria laborare. Sed quoniam, ut fit, mala juxa & bona, eaque ſine lege, ordine, aut numero obvenient, neceſſaria ante omnia erit *electio.*

a. Hac electione vana, falſa, vulgaria a veris, ſolidis, novis, illuſtribus &c. diligenter ſegregabis, atque in rem tuam loco, tempori, perſonis &c. convenientia tantum deliges;

b. Delecta porro ad eam orationis partem relegabis, ubi futura ſunt opportuniſſima. Certe namque melius valebunt inventorum tuorum alia ad concludendum inflammandumque, alia ad exordiendum & docendum, ad delectandum erunt alia aptiora.

Annot. Clarum eſt hinc; cum firma argumenta conquirere, amplificare, & verborum ornatu conveſtire ingenii ſit; apte ea collocare, & ad ſuum quæque locum ordinemque

que

que referre, quæ conquiſita erunt, judicii opus eſſe & prudentiæ.

2. Diſtributionem partium majorum orationis alicujus præceptores Oratoriæ ab ipſa natura accurate obſervata didicerunt, & diſcipulis tradiderunt.

a. Natura enim ſola duce, cum impetrare quid volumus, aut pertractandum eſt negotium, 1. conciliamus animos eorum, quibuscum agimus, vel a quibus impetrare volumus; 2. tum exponimus id, quod deſideramus aut petimus; 3. momenta deinde & rationes adferimus, quibus concedendum eſſe; quod contendimus, demonſtramus; 4. inſtamus denique, precamur, promittimus, motus varios adhibemus, ut conſenſum extorqueamus.

b. Itaque ars ſecuta naturam ducem quatuor orationis artificialis partes conſtituit ſcilicet; *Exordium*, *Narrationem*, *Confirmationem*, & *Perorationem*.

Annot. Sunt, qui ſex malint eſſe partes orationis, videlicet; *Exordium*, *Diviſionem*, *Narrationem*, *Confirmationem*, *Confutationem*, & *Perorationem*. Verum recte æſtimantibus continuo apparebit; Diviſionem cum Propoſitione ad Exordium; Confutationem vero ad Confirmationem tanquam partes revocari, ac proinde quatuor tantum ſtatuendas eſſe juſtæ orationis partes.

e. Partium harum orationis duas in fide facienda versari oportet, *Narrationem* scilicet & *Confirmationem*; partes autem aliæ duæ videlicet *Exordium* & *Peroratio* ad motus excitandos referendæ erunt. De quibus mox ordine.

CAPUT II.

De Exordio, & quæ ad illud referuntur.

§. I.

De Exordio.

a. Exordium est ingressus in orationem, seu prout definitur a Tullio: *Pars orationis auditorum animos idoneæ comparans ad reliquam dictionem.*

b. Duorum generum esse solent exordia, aliud enim *justum*, *legitimum*, vel etiam temperatum appellatur; aliud autem *abruptum*: ex abrupto inchoans, & vehemens dicitur.

1. *Exordium ex abrupto* illud est, quo orator sine prævia auditoris præparatione quasi impetu quodam abreptus auditores repentino & inopinato motu percellit, & per vehementem quemdam affectum ad rem ipsam aggreditur. Tale est celebratissimum illud Exordium Ciceronis in Catilinam:

Quous-

Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? &c. &c.

Idem illud apud Livium l. 23. C. Mutii Scævolæ Porſenam alloquentis : *Romanus ſum civis, C. Mutium vocant. Hoſtis hoſtem occidere volui, nec ad mortem minus animi eſt, quam ad necem fuit. Et facere & pati fortia Romanum eſt. Nec unus ego in te hos animos geſſi. Longus poſt me ordo eſt idem petentium decus. Proinde in hoc diſcrimen, ſi juvat, accingere, ut in ſingulas horas capite dimices tuo. Ferrum hoſtemque in veſtibulo habes regiæ. Hoc tibi juventus Romana bellum indicimus. Nullam aciem, nullum proelium timueris uni tibi & cum ſingulis res erit.*

Deinde illud etiam apud Liv. l. 2. c. 21. Veturiæ matris Romanæ filium Coriolanum ita alloquentis : *Sine priusquam complexum accipio, ſciam, ad hoſtem an ad filium venerim : capitiva, materne in caſtris tuis ſim? In hoc me longa vita, & infelix ſenecta traxit, ut exulem te, deinde hoſtem viderem? Potuiſti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? Non tibi, quamvis infeſto animo, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit? non cum in conſpectu Roma fuit, ſuccurrit: Intra iſta moenia domus, ac penates mei ſunt, mater, conjux, liberique? Ergo ego niſi peperiſſem, Roma non oppugnaretur*

tur, nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem?

Annot. Hoc genus exordiorum usurpari tantum potest vel in summa aliqua gratulatione & lætitia, vel in summa quapiam offensione aut indignatione; quia in his affectibus orator extra se rapi quodammodo videtur.

2. *Exordium legitimum* est illud: quo auditorum animi artificiosa quadam verborum conciliatione præparantur ad id, quod deinceps sequi necesse est.

c. Exordii legitimi triplex est officium, nempe: ut reddat auditorem *benevolum*, *attentum*, *docilem*, hoc si præstat orator, animum sine dubio auditoris præparavit ad futuram vim orationis.

1. *Benevolus auditor* reddi solet ex quadruplici capite:

a. *A persona oratoris*, si orator modestiam, pudorem, probitatem, & ingenuum quemdam candorem ore potius quam verbis præ se ferat. De meritis suis prædicare, nisi cogente prudenti necessitate, & parcissime ac sine omni umbra arrogantiæ non audeat. Ita fecit Tullius pro Archia suo quondam magistro.

b. *Persona Adversariorum*, si dicamus vel 1. nos nimiam eorum eloquentiam, gratiam aut potentiam vereri; 2. aut si eos

in

in odium & invidiam adducamus commemoratione vitiorum, quibus laborant. Primum fecit Cic. pro Quintio, alterum pro Dejotaro.

c. *A persona Auditorum*, si 1. eis confidere videatur orator; 2. si suam caussam cum utilitate eorum conjungat; 3. Si denique modeste & sine specie adulationis eorum virtutes commendet. Primum fecit Tull. pro Roscio Amer; secundum passim in Philippicis; tertium pro Milone.

d. *A persona Clientis*, si vel illius innocentia virtusque commendetur, vel calamitas illius, amicorum inopia & solitudo deploretur Quod iterum egregie præstitum a Cicerone pro Roscio Amerino.

Annot. De benevolentia concilianda multum laborandum non erit, si caussa per se honesta est; sed tantum si paradoxa aut dubia sit.

2. *Attentio Auditoris* conciliatur triplici fere via:

a. *Petendo* aperte, ut studiose attendere velint; id quod Cicero frequenter fecit: & nominatim pro Sexto Roscio: *Quapropter vos oro atque obsecro judices, attente, bonaque cum venia verba mea audiatis*. Expe-

petit imo interdum, hanc petitionem in ipſo decurſu orationis renovare, præſertim ſi auditor langueſcere forte; & aures defatigatæ peregrinari incipiant. Egregie hoc præſtitit Tullius pro Cluentio c. 24. ubi ſic ait: *Vos quæſo, ut adhuc me attente audiſtis, item quæ reliqua ſunt, audiatis. Profecto nihil a me dicetur, quod non dignum hoc conventu, & ſilentio, dignum veſtris ſtudiis atque auribus eſſe videatur.*

b. *Promittendo* nos dicturos de rebus minime vulgaribus, magnis, utilibus, jucundis. Sic rurſum Cicero pro Rabirio: *Sic enim exiſtimare debetis Quirites, poſt hominum memoriam rem nullam magis periculoſam, magis ab omnibus vobis providendam, nec a tribuno plebis ſuſceptam, neque a Conſule defenſam, neque ad populum R. eſſe delatam.* Quin ipſi Poetæ nonnunquam hoc allectamento utuntur. Ita Horat. L. 3. Od. 1.

——— *Carmina non prius*
Audita Muſarum ſacerdos
Virginibus pueriſque canto.

c. *Pollicendo* denique brevitatem, quæ una fovendæ attentionis certiſſima ratio eſt, ſi promiſſorum fidem reipſa liberes. Ut enim monet Tullius: *Multo ſatius eſt, ut Orator deſinat; quam ſi deficiat: &*

au-

auditor cum desiderio, quam si cum fastidio ac satietate recedat.

3. *Docilitas Auditoris* duobus potissimum modis obtinebitur, nimirum

a. Si breviter, dilucide, simpliciterque proponas, de qua re dicendum sit, id quod justa propositione præstabitur.

b. Si orationem in duo triave summa capita perspicue partiaris, quod accurata partitione effici manifestum est. Ita Cic. Philipp. 7. *Cur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria dum explico, peto a vobis P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, verba mea audiatis.*

Annot. Docilitatis proinde efficiendæ, quae in Exordiis desideratur, tota ratio in propositione & partitione sita est, de qua utraque infra.

d. Habent vero Exordia virtutes suas, quibus carere non possunt, & obnoxia item aliquando sunt vitiis: quorum proinde primas sic tota contentione consectari, ut a posterioribus cavere oportebit.

1. Virtutes quidem Exordiorum præcipue sunt:

a. *Proprietas*, quæ in eo posita est; ut Exordium cum reliqua oratione tanquam caput cum corpore conjunctum sit. Itaque

que ſit huic, quo tractas argumento, ſit loco, tempori, ceteriſque adjunctis omnino accommodatum.

b. *Cura*: efficiet hæc Exordium accuratum, diligenterque elaboratum, aptum verbis elegantibus & numeroſis, ac inſtructum ſententiis gravibus, dignitatem quamdam habentibus: ad morem fere peritorum Architectorum *veſtibula aditusque ad cauſſam faciet illuſtres*. Prima quippe oratoris commendatio ab exordio proficiſcitur: in quo tractando ſi negligentior incomtiorque fuerit, quidquid reliquum eſt, faſtidietur, nauſeabiturque.

c. *Brevitas*, reddet Exordium reliquæ orationis magnitudini accommodatum, neque inani verborum circuitione longius, quam par eſt, produci ſinet. Monſtro enim ſimile eſt pygmæo corpori caput giganteum; aut humili tugurio valvas prægrandes, & ingens veſtibulum affigere.

2. Vitioſa vero Exordia, in quæ præſertim juventus proclivior eſſe ſolet, numerantur ſequentia:

a. *Commune*, quod multis argumentis & cauſſis, fortaſſis etiam contrariis applicari poteſt; cujusmodi exordia lepide compa-

parantur ephippio, quod pluribus equis accommodari poteſt.

b. *Nimis vulgare & tritum*, ſi ingenii tui debilitatem, cauſſæque, quam tractandam ſuſcipis, gravitatem itentidem excuſes.

c. *Separatum & longe arceſſitum*, quod cum argumento orationis nihil, aut fere nihil cohæret, ſic, ut non niſi violente propoſitioni aptari poſſit.

d. *Nimis longum*, nec ceteræ orationis magnitudini commenſuratum.

Annot. Non propterea continuo orationi longæ breviſſimum, quod nonnulli ſolent, præfigatur exordium; certe ingentem Baſilicam minime decent fores exiguæ; ſed ſollicite cavendum in utramque partem, ut ne quid nimis.

e. Fontes, unde derivari juſta & legitima Exordia poſſint, duorum generum ſtatuuntur, aut enim *extrinſecus* arceſſentur, aut ex ipſa re, & ut inquiunt, ex *viſceribus cauſſæ* naſcentur.

1. Prioris generis, nempe *extrinſecus petita* Cicero habet pleraque; ex ſe ipſo, ex reo, ex adverſario, ex judicibus, ex judicii forma, ex ſenſu hominum ſuper cauſſa propoſita &c. exorſus; idque rectiſſime, cum fere in ſingulis factis cauſſisque particularibus aliquid novi occurreret, quo animi auditorum teneri poſſent. Hodie cum elo-

quentia ad res universales, nullis circumstantiis convestitas potissimum applicari solet: sequentia fere obtinent in exordiis hujus primi generis, in quibus ipsis non minus exempla veterum nobis præsto sunt.

a. *Ab aliquo insigni dicto factove*, quæ tantisper amplificata ad rem nostram transferuntur. Sic apud Sallust. Catilina conjuratos suos ad impium bellum adhortatur: *Compertum habeo milites, verba virtutem non addere, neque ex ignavo strenuum, neque fortem ex timido exercitum Imperatoris oratione fieri* &c. Item Cæsar apud eumdem Sallustium pro Catilina in senatu ab insigni effato ita exorditur: *Omnes homines P. C. qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amentia, ira, atque misericordia vacuos esse decet.* Denique apud Livium Minucius magister equitum servatus a Fabio: *Sæpe ego audivi, eum primum esse virum, qui ipse consulat, quid in rem sit; secundum, qui bene monenti obediat: qui nec ipse consulere, nec alteri parere scit, extremi ingenii esse &c.*

b. *Ab Historia aut Fabula.* Ita Menenius orationem suam, qua plebem ex monte Aventino reduxit, a fabulosa ventris & ceterorum membrorum discordia auspicatus est.

c. *Ab eruditione aliqua aut controversa quæstione.* Ita Cicero librum de Inventione inchoavit: *Sæpe & multum hoc mecum cogitavi, bonine an mali plus attulerit hominibus & civitatibus copia dicendi ac summum eloquentiæ studium.* Ita Poeta Claudianus ex eodem fonte carmen suum in Rufinum exorditur:

Sæpe mihi dubiam traxit sententia mentem,
Curarent superi terras, an nullus inesset
Rector, & incerto fluerent mortalia casu?
— — — — — — — —
Abstulit hanc nobis Rufini poena tumultum,
Absolvitque Deos. Jam non ad culmina rerum
Injunctos crevisse queror; Tolluntur in altum,
Ut casu graviore ruant.

2. *Ex visceribus caussæ* longe solidius concinniusque repetuntur exordia, simulque in illis jaciuntur argumentorum & affectuum omnium semina, quæ deinceps per cursum orationis felicius retractari poterunt. Tres ante ceteros exordiendi in hoc genere modi veterum auctoritate commendantur:

a. *A rotunda simplicique rei expositione:* sine fuco, sine calamistris, sine ullo in speciem artificio. Sic Cicero pro Ligario: *Novum crimen C. Cæsar & ante hunc diem inauditum: propinquus meus ad Te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse.*

b. *A genere* cum hypothesis ad thesim revocatur, id est: cum propositio circumstantiis suis vestita ac proinde particularis ad generalem aliquem, aut locum communem reducitur, unde dein ad particularia facilis est descensus. Ita e. g. Hanibali persuasurus, ne Capuæ hybernet, de malis voluptatis in exercitum ingruentis; vel virgilium de imitato eximie Homero laudaturus, universe de imitandi utilitate ordiri poteris &c.

c. *A contrario*, cum ea videmur dicere, quæ adversariis faveant, scilicet eos sensim in nostram sententiam nihil minus cogitantes pertrahamus. Ita Alexander apud Curtium cohortaturus milites ad expeditionem Indicam, a qua abhorrebant, *Magnitudinem rerum*, inquit, *quas gessistis milites, intuentibus vobis minime mirum est, & desiderium quietis & satietatem gloriæ occurrere.*

1. *Annot.* Exordiorum difficultas, quæ juvenes nonnunquam misere torquere solet, facile evanescet, si ex præcepto Fabii Quintiliani diligenter intueantur: apud quos, pro quibus, contra quos, quo loco, quo tempore, quo rerum statu dicendum sit, quid auditores & judices sentire credibile sit, quis sit orationis scopus, quid petatur, quid obtineri debeat & reliqua, quæ Adjunctorum nomine veniunt, his omnibus mature

re perpensis natura magistra optime docebit, ubi, quomodove exordiendum sit.

2. Disputant præceptores eloquentiæ in utramque partem rationibus, principione & in ipso accessu statim, an contra perfecta demum tota oratione de Exordio construendo curandum sit? Nos quemadmodum elaborationem Exordiorum in ipso aditu suscipiemus, a capite ad calcem progressi; ita constructionis delineationem non nisi post ordinatam omnem orationis fabricam attentabimus, exemplo & monitis ipsius Ciceronis cauti, qui lib. 2. de oratore conceptis verbis ait: *Ego omnibus rebus consideratis tum denique id, quod Primum est dicendum, postremo loco soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primum invenire volui, nullum mihi occurrit nisi aut exile, aut nugatorium, aut vulgare atque commune.*

§. II.

De Propositione.

a. Propositio est brevis & aperta explicatio ejus, quod demonstrandum aut exponendum sibi orator sumit, & quæ Exordio statim subnectitur, e. g. *Pompejus est optimus imperator. Utilis est eloquentiæ Philosophia moralis.*

1. *Annot.* Si propositio interdum nota est omnibus ex circumstantiis tum liberum est eam exprimere *vel* ommittere. In orationibus aut allocutionibus militaribus & civilibus plerumque ea omissa statim ad rationes & affectus acceditur. Sic apud Liv. l. I. c. 10. Horatius Pater nequaquam pro-

ponit esse parcendum filio sororicidae, sed continuo ad affectum excurrit: *Hunccine, quem modo decoratum, ovantemque victoria incedentem vidistis Quirite! eum sub furca vinctum inter verbera & cruciatus videre potestis? Ita nusquam in* I. Catilin. reperitur aliqua propositio, tota tamen in eo versatur oratio, ut Catilinæ persuadeat ex Urbe excessum.

2. Interdum eo fulto tegitur Propositio, ut vitetur offensio; sic Catilin. 4. Cicero omni contentione agit, ut mors in conjuratos decernatur, sed nunquam id aperte pronunciat timens crudelitatis invidiam.

b. Dotes necessariæ Propositionis recensentur tres: ut nempe exprimatur *breviter*, *simpliciter* & *perspicue*.

1. *Brevis* erit Propositio, si vitetur omnis in ea efferenda seu prolixitas verborum, seu aggestio rerum, quæ forte ad confirmationem melius, forte nihil plane ad totam orationem pertinebit.

2. *Simplex* & una erit, si unica solum proponitur sententia, ad quam ceu scopum omnia argumenta, omnesque partes deinceps per decursum obvenientes colliment; non vero sit duplex fortassis aut multiplex, quod in problematicis orationibus usu venire solet. e. g. An Typographiæ? aut pulveris nitrati inventio majorem Germaniæ laudem conciliet? Caret hæc propositio simplicitate & unitate, quam haberet, si ita effer-

re-

retur: Typographiæ inventio ſummam Germaniæ conciliat laudem. A ſimplicitate & tam neceſſaria unitate longe fœdius illi exerrant, qui a propoſito penitus averſi extra oleas, ut dicitur, vagantur.

3. *Perſpicua* Propoſitio eſt, ſi ita clara nitidaque ad exprimendum adhibeantur verba, ut res propoſita non ſolum absque omni labore intelligatur, ſed etiam non poſſit non intelligi.

a. *Annot.* Requirunt nonnulli, ut Propoſitio etiam nova ſit, novitate ſua percellat, & ex trita vulgarique fiat inuſitata, quod fere attentionem parare ſolet. Sic trita vulgarisque eſt Propoſitio: *Homo multorum ſibi malorum auctor eſt*, quæ nihil attentione dignum habet; fiet vero nova & admirabilis, ſi cum S. Chryſoſtomo dicas: *Nemo læditur niſi a ſe ipſo*; vel *Nemo miſer, niſi qui velit.*

b. Cum Tiro Propoſitiones nonnunquam occultas, tortuoſas, prolixasque apud Demoſthenem, Ciceronem, alioſque magni nominis oratores deprehendet, non ſtatim vitio id dabit; ſed laudi potius, ſi ad ſuaſionem conferre, ut fere conſuevit, deprehendet.

§. III.

De Partitione.

a. Paratis nuper rebus, quaſi armis, inquit nonnemo, ſtatuta noviſſime propoſitione, ceu concertationis campo, diſtributio nunc omnis

facienda est, tanquam acies instrueretur, tormentaque suis locis collocarentur. Instructionem hujusmodi Partitio efficit.

b. Est autem Partitio, ut ait Cic. de Invent. *in qua earum rerum, de quibus erimus dicturi, breviter expositio ponitur distributa, ex qua conficitur, ut certas animo res teneat auditor, quibus dictis intelligat fore peroratum.* Brevius alii definiunt Partitionem; quod sit præcipuarum partium orationis ordine collocata enumeratio.

1. *Annot.* Orator animo præcipiens accumulatas res plurimas auditu dignas, quas in promtu habet, vidensque alias affines inter se; alienas autem alias; hujus generis has, illas alterius; dispescit eas singulas, & ad certum genus quasque revocat. tum ad certa capita & genera revocatas sub unum quasi obtutum auditoribus sistit. Sic Cicero Philipp. 7. *Cur igitur pacem nolo? quia turpis est; quia periculosa; quia esse non potest.* Vides a tria summa capita omnem dissuasionis materiam esse reductam Si quondam laudatus est Cato Censorius, ut optimus orator, optimus Senator, optimus Imperator. Quanta seges orationis in his tribus capitibus comprehenditur? Sic de Catone Uticensi Cic. ad Attic. *Sed vere laudari vir ille non potest, nisi hæc ornata sint: quod ille ea quæ nunc sunt* (mala belli civilis) *& futura viderit; & ne fierent contenderit; & facta ne videret, vitam reliquerit:* quorum primum fuit sapientiæ alterum pietatis in patriam, tertium fortitudinis, ut ipse putabat.

2. In defensionibus aut confutationibus, orator nonnunquam ordinem partitionemque ipsorummet

met adverſaricum ſequitur; ſic Cicero pro Cluenti: *Animaverti, judices, omnem accuſatoris orationem in duas diviſam eſſe partes — — Mihi certum eſt hanc eandem diſtributionem, invidiæ & criminum ſic in defenſione ſervare &c.*

c. Etſi Cicero, Demoſthenes, aliique tum veteres, tum recentiores aperta hujusmodi Partitione & expreſſa non ſemper, imo rarius uſi fuerint, adhibetur tamen ea hodie paſſim ab oratoribus non ſine magna utilitate; (1) affert enim lumen orationi, totamque ſub unum quaſi conſpectum ſiſtit; (2) juvat memoriam & oratoris, & auditorum; (3) & denique levat audiendi faſtidium, quemadmodum viatorem ſpatia certis lapidibus & intervallis diſtincta mirifice recreant.

d. In quot membra Partitio diſpeſcenda ſit, certa lege definiri non poteſt, ſed pro re nata & ex tractationis neceſſitate prudenter ab oratore debet æſtimari. Quamvis enim propoſitio in tres partes diviſa frequentior ſit, reperiuntur tamen etiam bifariam & quadrifariam rectiſſime a Cicerone diviſæ. Pro Archia in binas partes diſtributa eſt; *Perficiam profecto, ut hunc A. Licinium non modo non ſegregandum, quum ſit civis, a numero civium; verum etiam, ſi non eſſet, putetis adſciſcendum fuiſſe.* L. 8. ad Atticum ep. 11. optima reipublicæ conſtitutio quadrifariam diviſa reperitur: *Moderatori reipublicæ beata civium vita propoſita eſt:*

ut opibus firma; copiis locuples; gloria ampla virtute honesta sit.

e. Leges bonæ cujuscunque Partitionis fere sequentibus continentur.

1. Divisio sit plena, membraque divisa adæquent propositionem, quæ divisa est. Sic e. g. manca fuisset pro L. Manil. divisio laudis imperatoriæ prætermissa scientia militari.

2. Membra divisionis sint quodammodo opposita, neque unum in altero contineatur, ut: in Pompejo fuit scientia militaris & ars castra motandi; quæ divisio vitiosa est.

3. Divisio habeat partes duas, tresve, ultra quatuor nunquam progrediatur. Si enim nimis concisa sit, ut monet Fabius, offundet orationi tenebras, parietque obscuritatem illam, contra quam inducta est.

4. Divisio sit plana, simplex, & quasi obvia non vero ad artis & ingenii ostentationem longius arcessita.

Annot. Quamquam partitiones ordini atque adeo memoriæ magnopere consulant, tamen id quoque tenendum: Partitiones esse quasi vincula; quibus constricta tabescet eloquentia, nisi dexteritate & robore ingenii liberetur.

CAPUT III.

De Narratione.

a. Mirum plane non eſt; a tot antiquis præceptoribus eloquentiæ Narrationem inter præcipuas partes Orationis ordine ſecundam collocari; quam plerique hodierni vel ad Confirmationem tanquam partem illius rejiciunt, vel Propoſitione, Partitioneque comprehendi putant. Cum enim frequentiſſime eorum orationes in genere judiciali verſarentur; ubi in Narratione fundamentum totius Confirmationis & ſemina argumentorum omnium jaci oportebat, ſummi certe momenti tractatio hujus partis videri merito debuit. Hodie cum uſus eloquentiæ forenſis prope exolevit, ſi quando adhuc Narratio neceſſaria vel utilis videtur, aut Propoſitione præmittitur, hoc eſt tanquam pars Exordio inſeritur, aut Confirmationi ſic annectitur, ut modo præeat ipſam Confirmationem, viamque ſternat argumentis ſuccedentibus modo Confirmationi illigetur, atque in ea nonnunquam diſcerpta diſpergatur: quemadmodum amplificatio motusque exigere videtur.

b. Neceſſaria eſt Narratio in plerisque orationibus ad genus judiciale ſpectantibus; conſtare enim debet de re geſta inter accuſatorem &

reum,

reum; erunt item nonnunquam ante caussæ constitutionem fortassis aliqua caussæ præjudicia amolienda, aliqua reticenda, alia coloranda, alia exaggeranda. Elegantissimum & omnibus numeris absolutum Narrationis hujusmodi exemplum extat apud Ciceronem pro Milone. In causis vero deliberativi & exornativi generis plerumque utilis est Narratio, nonnunquem etiam necessaria; quomodo enim persuaderi auditores de caussae veritate aut dignitate possunt, si claram distinctamque illius cognitionem non habent?

c. Virtutes Narrationum parte prima hujus operis in Praeexercitamentis traditae sunt, quae proinde hoc loco diligenter erunt recolendae. Quae propius autem & sigillatim huc referuntur, fere sunt sequentia:

1. Omnis Narratio bona induit naturam rei, ad quam dirigitur. Vis docere, digna selige, quae discantur. Vis delectare; quae auditu jucunda sint, adsciscere. Vis movere existimationem, admirationem, aversionem, odium &c.; sume quae grandia, excelsa, praeclara, molesta, turpia sunt.

2. Quo Narratio tendit, eo referenda sunt omnia.

3. Elementa & semina omnium prope argumentorum in Narratione, si qua fundamentum

tum orationis alicujus, conſtituit, ſpargi debent.

4. Non ſolum eventa narrantur, ſed modi etiam, cauſae, conſilia, apparatus, cupiditates, ſpes, metus &c.

5. Teguntur, quae obſunt, aut extenuantur: contra quae proſunt efferuntur, illuſtrantur, exaggerantur. Ciceronis in Verrinis Narrationes prope omnes in hoc triumphant.

6. Non raro ſeries Narrationis interrumpitur, animadverſionibus, amplificationibus: invectivis, affectibus, ut tanto magis exurgat Narratio. Exemplis praeceptorum iſtorum plenae ſunt Narrationes oratoriae Ciceronis, & complures hiſtoricae Livii, Salluſtii, Taciti, Curtii &c.

CAPUT IV.

De Confirmatione univerſe.

a. Confirmatio eſt tertia orationis pars, eaque praecipua, quoniam in hac cauſſae firmamenta proponenda ſunt. Liquet hinc, cur Confirmatio ab Ariſtotele *fides* appellata ſit, quod ſit ſcilicet in hac parte; quidquid ad fidem faciendam valere poteſt, quaſi viſcera & vitae

totius

totius caussae contineantur, in eaque praesertim tota persuadendi spes sita esse debeat.

b. Duplicis autem potissimum generis sunt; quae firmamentorum nomine hoc loco veniunt. Alia enim caussam nostram stabiliunt, augent, illuminant, roborant, eaque proprio *Confirmationis* nomine concluduntur; alia autem contra adversariorum caussam evertunt; aut quae demumcunque officere nobis posse videntur, occupant, attenuant, obscurant, & infirmant, atque ita eadem opera caussam nostram firmant & consolidant; haec *Confutationis* nomen sortita sunt. De utraque seorsum nonnulla monere expedit.

§. I.

De Confirmatione proprie dicta.

Vis omnis Confirmationis oratoriae tribus praecipue capitibus nititur, argumentis, argumentationibus & amplificatione. De singulis his diffuse supra tractavimus, isthic analecta tantum aliqua capitibus singulis adjicimus. Et quidem

1. De argumentis: in quibus tota convincendi efficacia sita est: animadvertit:

a. Quae nota omnibus & accepta sunt, nusquam probanda esse; taedium enim ejusmodi probationes potius creabunt, quam fidem, & quod certum est, disputando incertum reddetur. Ut enim ait Quintilianus: *In rebus*

oper-

opertis argumentari tam ſit ſtultum, quam in clariſſimum ſolem mortale lumen inferre.

b. Probatio, qua opus eſſe videbitur, *ordinata* ſit oportet, *cauta*, & *fortis*.

1. *Ordinata* Probatio requirit; ut ordine collocentur, quae proferenda ſunt: prout natura vel tempore priora ſunt, aut poſteriora. Ita apud Ciceronem pro L. Manil. ſcientia militaris & virtus auctoritatem praecedunt; haec quippe ex illis naſcitur. Ita pro Caelio apud eundem Cic. agitur primum de patre illius, tum tranſitur ad famam domeſticam, ad pueritiam, ad adoleſcentiam &c.

Annot. Quodſi hic ordo fortaſſis ob cauſſas nonnullas incommodus eſſet; nihil vetabit eum facili quodam artificio aliquando commutari.

2. *Cauta* erit Probatio quadruplici fere ratione: a) Primo, ſi principio nihil leve & debile adferetur; quod enim primum auditur, eſt veluti cauſſae augurium, b) deinde ſi quidquid imbecillum eſt, omittatur, vel conjiciatur in medium, ubi ex fortiorum argumentorum conjunctione vigeat ſplendeatque, c) tum ſi ita res & partes diſperſerit orator, ut debiles partes tegantur, fortes oſtententur, d) denique ne ullum firmamentum cauſſae ſuae extare patiatur, quod facile diſſolvatur, mul-

multo minus vero, quod in oratorem reflectatur.

3. *Fortis* Probatio eſt, ſi firmum habet ingreſſum, exitum vero firmiorem; ille animos occupare; hic expugnare conſuevit. In hunc finem

c. Argumenta, quae in rem delecta fuerint, ita ſunt inter ſe coordinanda, ut firma, ſolida ac valida ſemper primo loco collocentur, quae auditorum attentionem concilient, & ſuffragium quaſi dubiis adhuc, ſtatim in aggreſſu eripiant; firmiſſima vero & excellentia ultimo loco reſervanda ſunt, non ſolum ut altius haereant animo mox diſceſſuri Auditoris, ſed viam etiam parent affectibus in Peroratione movendis. Mediocria, ſi qua tractare neceſſe erit, in locum medium recipiantur, ubi a primis pariter & ultimis robur firmitatemque mutuabuntur.

d. Si unica bona fortaſſis ſolum ſuppeditet ratio, hinc incipiendum, hinc deſinendum, eamdem rem diverſis modis verſare, tractare, retractareque, fere ut in expolitione notatum eſt, orator poterit ac adeo debebit.

e. Si qua ſunt argumenta; quae tractari ornarique ex legibus Oratoriae renuant; praeſtabit illa omnia repudiare, quam cum diſcrimine finis obtinendi in orationem tuam in-

infarcire juxta Horatii consilium: *Et quæ desperas tractata nitescere posse, relinquas.*

2. In Argumentationibus, quæ recte dicuntur nervi orationis, id primum, id postremum sibi inculcatum debet habere orator; ut ad satietatem tædiumque vitandum variis argumentationibus efferat, quæ in rem suam invenit disposuitque argumenta. Incredibili robore, si ceterum valebunt, se insinuabunt argumenta in animos auditorum, quæ diverso argumentandi modo proponentur. Itaque nec continenter Syllogismis, nec perpetuo Enthymematis &c. sed modo his, modo aliis convenientioribus argumentationibus erunt convestienda & alternanda.

3. Quemadmodum autem per argumentationes argumenta aptantur intellectui, idoneaque ad eum convincendum redduntur, ita per amplificationes suis locis aspersas voluntati attemperantur, fiantque, ut Cicero ait, flexanima: De hac re summa oratori cura sit, ut alibi monuimus. Si amplificatio præsertim illa per incrementum, non partes modo singulas, sed orationis totum corpus & structuram pervadat, ad movendum est longe validissima: & inter opera omnia eloquentiæ nobilissimum.

§. II.

De Confutatione.

a. Confutatio vocatur ea pars Confirmationis, qua rationes contra nos pugnantes refellimus. Contingere etiam potest, totam orationem quamdam Confutationem esse, sed tum non erit hujus loci, sed erit oratio, & ipsa Confutatio nomine Confirmationis censeri debebit.

b. Confutationis munus erit ostendere, quod ea, quæ aut objecta sunt, aut objici possent, (nam & ista occupari ab oratore prudente necesse est) vel *falsa* sint, vel *aliena*, vel *levia*. Cicero primum præstitit pro Dejotaro, negans eum animo alieno a Cæsare fuisse; alterum pro Muræna, cui cum objiceretur, in Asia eum fuisse; Cicero retundit, si fuit in Asia non idcirco Asiaticis vitiis infectum continuo censeri debere: tertium denique item pro Muræna, cui Cato captata suffragia illecebris voluptatum objecit; Cicero jocose elusit.

c. Ad triplex, hoc confutationis munus diversi illi modi plane sunt accommodati, quibus Confutatio peragi ex præceptionibus oratoriis consuevit, scilicet:

1. *Per meram negationem*, cum id, quod allatum est ab Adversario, falsum omnino esse dicimus, & absurdum, incredibile, ac repugnans esse demonstramus. Ita Cic. pro Quin-

Quinctio negat aperte Sextum Nævium possedisse bona Quinctii ex edicto Prætoris. Pro Roscio demonstrat, parricidii crimen, cujus insimulatur, penitus a vita moribusque illius esse alienum.

2. *Cum factum non negamus, sed excusamus*, Sic Cic. pro Rabirio Saturnini mortem, quæ Rabirio patrata objiciebatur, optat etiam a cliente suo commissum fuisse: *Utinam hanc mihi facultatem caussa concederet, ut possem hoc prædicare: C. Rabirii manu L. Saturnium hostem populi R. interfectum.*

3. *Vicissim adversarios lacessendo*: quemadmodum pastores apud Virgilium jurgantes.

4. *Per indignationem & contemtum*, cum quæ objecta sunt, nobili quadam fiducia spernimus ac dedignamur. Illustre in hoc genere exemplum est Scipionis Africani, maioris dicti, apud Liv. l. 37. qui post res præclarissime innocentissimeque gestas & vindicatam ab interitu rempublicam a Tribunis plebis per calumniam in jus ad dicendam caussam vocatus, *silentio facto*, *hoc*, inquit, *die*, *Tribuni plebis*, *vosque Quirites*, *cum Hanibale & Charhagineusibus signis collatis in Africa bene ac feliciter pugnavi. Itaque cum hodie litibus & jurgiis supersederi æquum sit, ego hinc extemplo in Capitolium, ad Jovem Optimum Maximum*

Junonemque & Minervam, ceterosque Deos, qui Capitolio atque Arci præſident, ſalutandos ibo: iisque gratias agam, quod mihi & hoc ipſo die, & ſæpe alias egregie reipublicæ gerendæ, mentem facultatemque dederunt. Veſtrum quoque, quibus commodum eſt, ite mecum Quirites, & orate Deos, ut mei ſimiles Principes habeatis.

5. *Per jocos, ſales & facetias*, quæ ſi non in mimicam ſcurrilitatem, aut in atrocia maledicta, aut in dicacitatm oratore indignam degenerent, mirum quantum cauſſæ proſunt, dum animos auditorum exhilarant.

6. *Per Compenſationem*, dum factum neque negamus, nec jure factum contendimus, ſed alio quodam præclaro facto compenſari oſtendimus. Sic Horatius de ſororis cæde abſolutus fuit, quod victoria & afferto reipublicæ imperio compenſaſſe facinus videretur.

d. Communibus his refutandi formulis accenſentur ſequentia certiſſima refutandi compendia: 1. Si objiciatur res admodum gravis, ſitque reſponſum in promtu, quod omnino communi ſenſui affatim ſatisfaciat, exponenda eſt ratio adverſariorum, augenda, illuminanda, & tum demum valide acriterque refutanda, reſponſumque tuum in toto lumine

mine collocandum. Ingenuitate hac, fiducia, & suspensione certissima comparatur victoria.

2. Si responsio plane popularis & invicta deest, ad dexteritatem converti necesse est. Itaque

a. Dividatur difficultas, si dividi potest; sin minus, obscuretur, involvatur, transiliatur leviter, quo minor sit eius impressio. Hic mos Ciceroni est admodum familiaris.

b. Responsio alte repetatur, & per ambages deducatur; ut a re objecta distrahatur auditoris animus, & ad suscipiendas novas cogitationes præparetur. Exemplum elegans est in Cicerone pro Cluentio inde ab Exordio incipiendo.

3. Difficultas, quæ populariter solvi nulla arte possit, disjicienda & eludenda est. Exempla extant apud Ciceronem pro Roscio Amerin. pro Cælio &c.

e. Solent hoc loco adhuc duo necessaria in quæstionem venire, conjunctimne expediat omnia refutare, an separatim? tum: unde & a quibus potissimum refellendis, a levioribus an a gravissimis exordiendum sit? Sed de hoc vix certæ aliquæ regulæ, exempla constantia nulla statuit possunt; sed in casibus

 sin-

singulis a prudentia oratoris erit constituendum, quid quomodove expediat: Certe Cicero pro L. Manilia omnem refutationem in finem rejecit, pro Muræna partim in fine, partim in principio est suscepta; passim item incipit a rebus levibus & minoris ponderis convellentis, pro Cluentio tamen inchoat a re gravissima & invidiosissima, ad quam ipsam per ambages solum aggreditur &c.

CAPUT V.

De Peroratione.

a. Peroratio (Graecis Epilogus) est ultima orationis pars, in qua id, quod tota oratione expediebat orator, majore vehementia evincere ac obtinere contendit. Ita Quintilianus.

Annot. In postrema igitur hac parte vis omnis ac eloquentiæ nervi exerendi sunt cum hinc præsertim dependeat eloquentiæ victoria.

2. Graviter errant illi, qui per totum orationis cursum faciliter profecti in fine nunc languescunt, & velut destitutæ vento naves prope in portu adhærent.

b. Est autem Peroratio, si perfecta sit, quemadmodum docet Cicero in partit. c. 15. *divisa in duas partes, Amplificationem & Enumerationem.*

1. *Enumeratio* (Græcis Anacephalaeosis) est capitum fuse per orationem expositorum bre-

brevis ac artificiosa repetitio & collectio. In hac porro recapitulatione duo præsertim diligenter curanda erunt:

a. Ut cursim & raptim repetantur validissima & ea dumtaxat argumenta, in quibus caussa potissimum consistit, & quæ maxime auditorum animis inhærere velimus Si enim minutim omnia recoquas *non erit Peroratio; sed nova quædam Oratio*, ut ait Fabius.

b. Ut ne Recapitulatio crambe repetita videatur, desipiatque, quæ disperse diffuseque hactenus dicta sunt; non summatim modo, sed cum novo etiam figurarum ornatu & pondere sententiarum proponenda, varianda, & illuminanda erunt.

Annot. Non in Peroratione tantum, sed post partes etiam orationis nonnunquam ab oratoribus adhibentur anacephalæoses. Utriusque elegans exemplum pro L. Manilia apud Ciceronem est. En conclusionem partis: *Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur.* Denique in Peroratione eodem iterum modo: *Quare cum bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit; ita magnum, ut accuratissime sit administrandum; & cum ei Imperatorem præstare possitis, in quo sit exima belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna;*

 dubi-

dubitabis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod a Diis immortalibus, oblatum & datum est, in rempublicam conservandam, atque amplificandam conferatis?

2. *Amplificatio* altera Perorationis pars est, quæ alibi utilis, in Peroratione maxime necessaria est, quoniam hic maxime urgendus est auditor; & eo, quo volumus, omni contentione impellendus. Et quoniam id præstari sine affectuum concitatione non potest, qui tanquam faces et stimuli auditorum animis hoc loco subjiciendi sunt, Peroratio propterea *sedes affectuum* a magistris artis appellata est.

a. *Itaque in iis caussis, quæ ad delectationem exornantur*, monet Cicero in Patrit. *ad amplificandam eos locos tractandos esse, qui movere possint expectationem, admirationem, voluptatem.* Ita Decius Tribunus apud Liv. l. 7. c. 24. ad milites in summo discrimine victores: *Macte virtute milites Romani, este. Vestrum iter ac reditum omnia sæcula laudibus ferent. Sed ad conspiciendam tantam virtutem luce ac die opus est, nec vos digni estis quos cum tanta gloria in castra reduces silentium ac nox tegat. Hic lucem quieti opperiamur.*

b. *In Cohortationibus autem*, pergit Cicero *bonorum & malorum enumerationes & exempla, valent plurimum.* Hoc modo perorat

orat Cicero pro L. Manil. c. 24. *Est vobis auctor vir bellorum omnium, maximarumque rerum peritissimus P. Servilius, — — Est C. Curio* &c. Eodem apud Liv. l. 6. c. 23. Sextius ad plebem perorat, ut faciat alterum Consulem plebejum: *Quippe ex illa die in plebem ventura omnia, quibus Patricii excellant, imperium atque honorem, gloriam belli, genus, nobilitatem, magna ipsis fruenda, majora liberis relinquenda.*

c. Et quoniam affectus in auditoribus non eodem, sed plane diversis modis, neque iidem semper, sed varii concitari possunt, diligentis prudentiae erit in oratore, circumspicere: qui in praesens opportunissimi commovendi, urgendique videantur.

1. In rebus quidem tenuibus, aut quæstionibus subtilioribus, quæ cognitionem potius quam actionem respiciunt, ridiculum sit, concitare velle affectus; præsertim vehementiores; sed commentatione caussæ perorari poterit, commemoratione dignitatis, fortassis etiam utilitatis, gratulatione, sollicitatione benevolentiæ &c.

2. Universe autem secundum caussarum genera attemperare decebit affectus, ita ut in *exornativo* amoris, admira-

tionis, æmulationis, & lætitiæ, item pro re nata invidiæ, contemptus, odii &c. in *deliberativo* timoris, ſpei, deſiderii &c. in *judicali* autem miſericordiæ, iræ, odii &c. affectus omnibus viribus ciendos curet.

c. Dotes Perorationis juſtæ ac bonæ duæ præcipue numerantur:

1. Ut ſit *vehemens*, valeatque ad permovendos Auditorum animos.

2. Ut ſit *brevis*, quia ut Tullius obſervat; *Lacrymæ cito areſcunt, & animorum incendia celeriter reſtinguuntur.*

Exemplum numeris ſuis abſolutæ Perorationis vide apud Ciceronem pro Flacco c. 40. *O nox illa; quæ pene æternas huic urbi tenebras attuliſti, quum Galli ad bellum, Catilina ad Urbem, conjurati ad ferrum flammamque vocabantur: quum ego te Flacce, cælum, noctemque conteſtans, flens flentem obteſtabar: quum tuæ fidei optimæ & ſpectatiſſimæ ſalutem Urbis & civium commendabam. Tu tum Flacce Prætor, communis exitii nuncios cepiſti: tu incluſam in litteris reipublicæ peſtem deprehendiſti: tu periculorum indicia, tu ſalutis auxilia ad me & ad ſenatum attuliſti. Quæ tibi tum gratiæ ſunt a me actæ? quæ a bonis omnibus* &c.

PARS

PARS IV.

CAPUT UNICUM.

De Pronunciatione.

1. Quemadmodum res optime inventas accuratissimeque dispositas elocutio tandem in lucem protrahit, atque manifestas facit, ita ne manifeste quidem totam suam efficacitatem habere poterunt; nisi cum auditoribus communicentur, id quod ope Pronunciationis fieri debet, quæ quarta & ultima oratoriæ artis pars recensetur, & elocutioni quidem proximus adhæret, in hunc tamen postremum locum consilio rejecta est.

b. Est autem Pronuncatio vocis gestuumque pro rerum verborumque varietate apta conformatio. A Tullio vocatur: *Quædam corporis eloquentia*, aut etiam *sermo corporis.*

c. Quanti momenti sit Pronunciatio; inde conjicias, quod Græcorum omnium orator maximus Demosthenes primas eidem; secundas & tertias merito & jure tribuerit.

d. Complectitur porro Pronuntiatio tres præcipue partes: *Memoriam*, *vocem* & *gestum.* De singulis breviter aliqua.

§. I.

§. I.

De Memoria.

a. Pronunciationis totius quasi fundamentum est Memoria. Est enim necesse, de Pronunciationis gratia plurimum perire, si orator memoria non tenere orationem, neque a commentariis oculos vultumque avertere possit.

b. Definitur autem memoria, prout ad eloquentiam referunt, a Tullio: quod sit *firma rerum ac verborum recordatio.*

c. Memoria porro alia est naturalis, alia artificialis.

1. Ut ingenium, sic & memoria naturalis naturæ munus est, quo alia aliis pro muneneris istius libertate præstant. Hac Themistocles ita excelluisse narratur, ut nihil oblivisci posset; hac item Mithridates, ut omnium fere populorum Asiaticorum linguis loqui posset.

2. Alia vocatur *memoria artificialis*, cum nempe arte quadam facultas naturalis vel adjuvatur vel dirigitur ad retinendum reddendumque fideliter, quod volueris.

Annot. Artis hujus Auctor exitisse Simonides Ceus traditur apud Cic. de Orat l. 2. c. 86. Cum enim Cramnone in Thessalia conclave concidisset, ubi Scopas cum multis convivis epulabatur, hacque ruina convivarum omnium

omnium corpora ita obtrita fuiſſent, ut a ſuis nemo internoſci, nec proinde humari poſſet, Simonides, qui cœnæ adſederat, & ante ipſam ruinam evocatus fuerat, *dicitur ex eo, quod meminiſſet, quo eorum loco quisque cubuiſſet, demonſtrator uniuscujusque ſepeliendi fuiſſe*, admonitusque hoc caſu artem memoriæ confinxiſſe.

d. Ars memoriæ, ſeu memoria artificialis juxta præceptiones magiſtrorum artis fere ad ſequentia capita reducitur; quæ non tam uſus, quam cognitonis & delectationis gratia tironibus explicari pro libitu & otio poterunt.

1. Nititur hæc omnis ars principiis ſine controverſia certiſſimis tribus, nempe

a. Quæ ſenſibus, præcipue oculis commiſſa ſunt, altius infiguntur animo, & firmius retinentur.

b. Ad intuitum locorum in mentem revocantur facillime res inibi geſtæ, aut memoriæ cauſſa collocatæ.

c. Nullum præſentius memoriæ adjumentum quam ordo, & in ordinem proinde convenientem regeſtæ res.

2. Principiis artis conformiter, artificium ad tria itidem reducitur capita:

a. Seligendi ſunt loci inſignes & conſpicui, qui nobis alioqui cogniti ſint, &

menti

menti altius impressi, sæpiusque recurrent. Seligendi vero erunt pro rei opportunitate convenientes, & congrui, e. g. si tractentur res sacræ; templum aut oratorium; si profanæ: forum, theatrum, palatium; si politicæ: aula vel curia; si bellicæ: arx, castra, armamentarium; si lætæ: hortus, nemus in iisque fontes, flores, aviaria, si mœstæ: rupes; specus, voragines &c. In similibus locis res, quarum meminisse volumus reponuntur.

b. Rerum hujusmodi repositarum finguntur imagines acres & vividæ, quæ cum re deposita similitudinem aliquam habeant, & adeo facilius memoriam percellere possint. Tales sunt imagines e. g. Regis, hominis, leonis, aquilæ, draconis, quercus, vitis, rosæ, hastæ &c. Sic e. g. ut meminisse valeas sententiæ: *Nosce te ipsum*, finge hominem se in speculo contemplantem. &c.

c. Tum vero ordine distribuenda sunt & loca, quæ elegeris: & affixæ locis imagines nonnunquam etiam, cum res & imagines copiosiores sunt, erunt subdividendæ. v. g. in templo distribue sacella ex utraque parte sita in classes duas: tertia classis sit chorus &c. suppeditare item poterunt distributio-

nem

nem aut ſubdiviſionem; ſtatuæ, tabulæ &c.

3. Exemplo fortaſſis felicius declarabitur totum artificium hoc memoriæ, pro quo tantum l. 2. de Orat. c. 88. pugnat Cicero & Auctor ad Herennium, quod tamen plerique recentiores ad obruendam multo conatu & implicandam magis, quam ad ſublevandam memoriam valere putant.

Sint itaque memoria tenendæ rationes, quibus nititur Religio Chriſtiana, videlicet:

a. Futurorum prædictio.
b. Sacrorum librorum conſenſus.
c. Miracula in confirmationem patrata.
d. Sanctitas hujus Religionis.
e. Mors pro Chriſto obita &c.

Elige loca, quibus commendaturus es has rationes, e. g. Sacella Eccleſiæ quinque; ſingulisque annecte rationem ſingulam, e. g.

Sacello A. — — rationem a.
Sacello B. — — rationem. b.

Circumſpice deinde imagines ſimiles rationibus tuis; hæ ſint e. g.

I. Statua digito Meſſiam diſſitum indicans, Pro ratione a.

II. Libri quatuor aurei mutuo innixi. Pro ratione b.

III.

III. Homines cœci, claudi, mortui &c. Pro ratione c.

IV. Virgo candidam veſtem induta in cœlum intuens. Pro ratione d.

V. Mortis inſtrumenta, faces, enſes, rotæ &. Pro ratione e.

Coordina nunc & colliga ſacella, rationes, & imagines hoc fere modo:

Sacellum A
Ratio a - - Prædictio futurorum.
Imago I. - Statua digito Meſſiam indicans,

Sacellum B.
Ratio b - - Sacrorum librornm conſenſus.
Imago II. - - Libri quatuor aurei.

Sacellum C.
Ratio c. --- Miracula patrata.
Imago III. --- Homines cœci &c.

Annot. Vide ſi memoria tua adjuvetur, promtiorque fiat hac arte, ita ut ad aſpectum ſacelli A. recurrat & imago I. & ratio a.

c. Certius longe, meliusque memoriæ naturalis ſubſidium in ſequentibus compendiis ſitum eſt, de quorum vi & efficacia omnes una voce conſentiunt, qui experimenta fecerunt; quæque proinde juvenibus magnopere ſunt commendanda:

1. Primum præ cæteris omnibus locum tenet frequens diligensque exercitatio, de qua diſer-

diserte Cicero de Senect. c. 7. ait: *At memoria minuitur. Credo, nisi exerceas.* Et l. 1. de Orat. c. 34. *Exercenda est memoria ediscendis ad verbum quam plurimis & nostris scriptis, & alienis.*

2. Scribatur ab ipsomet oratore, quod memoriae imprimi debet: experimur enim, quae scripsimus ipsi, altius in animum descendere, quam lecta tantum vel audita.

3. In ipsa scriptione non modo partes orationis majores, argumenta singula, aut amplificationes majores, sed etiam subdivisiones partium aut diversae sectionis a novo versu inchoandae sunt, & remotius, distinctiusque scribendae. Concisiones hujusmodi & laborem & taedium ediscendi valde levant.

4. Juvat non parum ex iisdem, in quibus orationem primum descripsisti, chartis ediscere.

5. Juverit item per partes memoriae mandare, quae retinere velis.

6. Commendatur denique solitudo, & tempus opportunum. Matutinum ceteris diei partibus merito praefertur: praesertim si pridie ante decubitum curate semel iterumque relecta sunt, quae mane imprimenda erunt memoriae.

7. Si fieri poteſt, utendum clara in diſcendo voce, aut admodum articulata ſaltem, quod mire deinceps ad reliquam pronunciationem conferet.

§. II.

De Voce.

a. Vocis opportuna modulatio, quae oratorem deceat, ſcriptura aliqua tradi non poteſt; itaque exempla tantum probatiſſimorum in hoc genere vivaeque praeſertim voces cum fructu inſtituere poterunt.

b. Ne tamen vel in hoc deſerere videamur tironem Oratoriae, ex plurimis, quae de hoc extant, praeceptionibus pauca ſuffecerint monita, quae ſequuntur:

1. Ut crebra ſit vocis mutatio, generatim praecepit Tullius. Nihil moleſtiſſimae ſatietati propius, quam uno ſemper ſono profluens oratio.

a. *Annot.* Mutanda eſt vox non tantum cum varia themata, variae figurae, variique affectus exprimuntur, ſed etiam cum diverſæ orationis partes proferuntur. Ita nimirum: *Exordium* (niſi abruptum ſit) lenem, modeſtam, tranquillam exigit vocem: *Partitio* claram ac diſtinctam: *Confirmatio* temperatam quidem, ſed firmam tamen & maſculam; *Peroratio* demum vividam, concitatam, vehementem.

b. Cum ars ſemper imitari & corrigere debeat naturam, conſideretur obſerveturque ruſticus

qui-

quidam puer. *Irascitur*, vox illi tum scilicet acuta est, incitata, crebre incidens. *Miseratur*, *moeret*; vox illi mollis, plena, interrupta, flebilis. *Timet*, *pudet*; vox demissa, haesitans, abjecta. *Speret*, *audet*; vox contenta vehemens, quodammodo graviter incitata. *Gaudet aut voluptate mulcetur*; vox effusa, lenis, tenera, hilaris, remissa &c. Verum non imitanda solum erit natura, sed corrigenda etiam & moderanda: ne quando suo impetu & neglectu in sonos inconditos, indecoros, ridiculos &c. erumpat.

2. Vocem in orando gradatim tantum ascendere fas est, nec initio statim summa contentione nitendum. Immo nunquam omnes, quibus vales, vocis vires intendendae sunt, nisi quid valde absonum & ingratum, fortassis lateribus etiam periculosum inde existere malis.

3. Paranda jam vox & vires, ut ita dicam, vocis ex longinquo iis locis aut affectibus, qui vim nervosque postulare videbuntur. Ita Roscius magnus ille Orator apud Romanos laudante Cicerone l. 3. de Orat. quam leniter remisseque haec protulit. *Quid petam Praesidii?* instabat enim affectus *o pater! o patria! o Priami domus!* &c. quem tota contentione pronunciavit, & in quo deficiendum erat, si prius inani motu vox spiritusque consumta fuissent.

c. Non magis vero tironi eloquentiae elaborandum erit in explendo rite vocis officio, quam in fugiendis vocis vitiis. Sunt autem ea fere:

1. *Cantillatio* eſt modulatio quaedam flexioque modica, & quaſi undulans vocis ad rythmorum modum per totam fere orationem aequaliter procurrens.

2. *Monotonia* cantillationi partim oppoſita, partim cum illa eadem, eſt vocis uſus uno eodemque ſono definitus, qui legentem potius, quam orantem refert. Moleſtiſſima ſane haec auditoribus accidere ſolet.* Orator hujus commatis merito ſecundum Horatii legem *ut citharoedus ridetur, qui chorda ſemper oberrat eadem.*

3. *Vociferatio*, eſt immoderata vocis contentio. Delectari fortaſſis Stentorio tali clamore rudis aliqua plebecula ob latera valentiſſima nonnunquam poteſt; ſed enim Cicero hos aptiſſime non oratores ſed latratores vocat.

4. *Languor*, vitium vociferationi directe oppoſitum, cum frigide, oſcitanter, voce intermortua, ſine ſpiritu & vita oratio dicitur.

5. *Praecipitantia*, vitium familiare juventuti eſt, cum celeritate nimia & volubilitate nunquam remittente torrentis inſtar ita effunditur oratio, ut oratori vix mora ad re-

ſpi-

ſpirandum ſuperſit, auditori ad cogitandum nulla relinquatur.

6. *Lentitudo*, oppoſita praecipitantiae: eorum eſt, qui alternis aut tertiis quibusque voculis interſiſtunt: orationis litteras ſyllabatim computant, & guttatim, ut quidam ait, loquuntur.

§. III.

De Geſtu.

a. Geſtus, qui Pronunciationis complementum eſt, definitur a Quintiliano; quod ſit *totius corporis motus* & *conformatio*.

b. Vix ſanciri de hoc certa & conſtans poteſt regula, quoniam totum hoc, quidquid eſt, ex moribus regionum auditorumque pendere videtur; & quod decorum illis, his inſipidum importunumque apparere non raro ſolet.

c. Quia tamen ſunt leges in hoc genere aliquae, quas natura ipſa & decentia dictaſſe videntur, & quae propterea apud omnem gentem valere debent, de his ſaltem monendus eſt tiro.

d. Reſpiciunt autem haec monita *corpus totum* univerſe, tum *partes aliquas c rporis* ſingillatim.

1. De corpore quidem univerſe primum valet

a. Quod monet Fab. Quintil. Actionem nunquam esse deliciis nimiaque cura molliendam, ac proinde in omni corporis conformatione providenter fugiendum, quidquid molle & effoeminatum nimis exquisitum & elegans est, aut affectatam quandam diligentiam artemque redolet.

b. Status totius corporis sit erectus & celsus; modica interdum inclinatio; & flexio laterum virilis; non vero corpus antrorsum perpetuo recurvum; nec ad latus recline, multo minus cathedrae inurbane incumbens.

c. Ne in statuae morem obrigescat, quod facere ajebat Epictetus, quasi veru deglutisset orator.

d. Ne crebris & incompositis corporis commotionibus agitetur vehementius in morem furentis Sybillae, *cui — rabie fera corda tument.*

e. Ne in cathedra circumcurset orator, quod a Virginio aliquando in oratore hujusmodi Romae facete reprehensum legimus, cum ex eo quaesivisset, *quod demum passuum millia declamasset.*

2. In partibus deinde corporis deligenter admodum curet:

a. *Caput*, ut ne sit seniliter demissum, obstipum, aut in cervicem reflexum: — nisi

ſi ad languorem exprimendum, ad latus rejectum. — Indecora eſt multa capitis agitatio. — Annuimus tamen aliquando, cum damus; — abnuimus negantes, — averſione autem horrorem indicamus.

b. *Frons* exporrecta diffuſaque hilaritatis eſt indicium; — corrugata caperataque, ſuperciliis contractis ſeveritatem denotabit.

c. *Oculi* indices animi ſunt, &, ut ait Cicero: *Dominatus eſt omnis oculorum.* In coelum ſublati precantem; — averſi renuentem & faſtidientem; — demiſſi modeſtum & pudentem; — clauſi meditantem; — defixi in eundem locum ſtupentem extremeque dolentem ſignificant. Egregie huc facit, quod Cicero l. 3. de Orat. c. 59. habet: *Oculos natura nobis, ut equo & leoni ſetas, caudam, aures ad motus animorum declarandos dedit.*

d. *Brachia* nec deorſum incompoſita pendeant, nec immodice projiciantur, niſi in affectu vehementiori. — Siniſtrum quieſcit plerumque; dextrum ſupra oculos nunquam attollitur. — Percutere ſuggeſtum, pedibusque ſupplodere, non niſi a plebe fortaſſis probatur.

e. *Manus* ſiniſtra *nunquam ſola geſtum facit*, inquit Fabius; dextra fere ſemper utendum, qua praecipue conſtat actio. —

Pectori illam admovet, cum de se ipso loquitur orator; — ori admota silentium suadentis habitus est. — Extenta audientiam facit; silentiumque indicit. — Optime a sinistro incipit latere, dextroque deponitur. — Utramque ad dispertienda & enumeranda per digitos argumenta feliciter adhibuit Hortensius. — Manus digiti nunquam sint dispassi. — Sed quis minutim persequatur singula? Tempus, & excellentium in arte imitatio uberiora docebunt.

1. *Annot.* Cum aliud voce, aliud gestu exprimitur, soloecismus gestus appellatur a scriptoribus. Hunc commisisse fertur Orator ille, qui coelum appellans terram intuebatur, gestuque commonstrabat.

2. Quoniam solus gestus vultusque diversos animi motus, & indicare & ciere possunt, haec *eloquentia silens*, *vel silentium eloquens* a nonnullis vocatum est. Tale est silentium Aiacis Homerici apud inferos ne unum quidem verbum instanti Ulyssi respondentis; — Tale est silentium Didonis Virgilianae itidem apud inferos ad Aeneae preces & excusationes obstinatae: quo utroque summus animi dolor cum indignatione conjunctus exprimitur. — Adde his duobus exemplis illustre tertium Romanorum militum, qui ad furculas Caudinas sub Jugum a Samnitibus missi sunt, & quod Calavius apud Livium l. 9. c. 6. sic interpretatur: *Silentium illud obstinatum, fixosque in terram oculos, & surdas ad omnia solatia aures, & pu-*

pudorem intuendae lucis, ingentem molem irarum ex alto animo cientis indicia esse: aut se Romana ignorare ingenia; aut silentium illud Samnitibus flebiles brevi clamores, gemitusque excitaturum.

FABULAE.

Muli & latrones.

Phaedrus. L. II. Fab. 7.

Muli gravati ſarcinis ibant duo.
Unus gerebat fiſcos cum pecunia,
Alter tumentes multo ſaccos hordeo.
Ille onere dives, celſa cervice eminens,
Clarumque collo jactans tintinnabulum:
Comes quieto ſequitur, & placido gradu.
Subito latrones ex inſidiis advolant:
Interque caedem ferro mulum trucidant,
Diripiunt nummos, negligunt vile hordeum.
Spoliatus igitur caſus cum fleret ſuos,
Equidem, inquit alter, me contemptum gaudeo.
Nam nihil amiſi: nec ſum laeſus vulnere.
Hoc argumento tuta eſt hominum tenuitas,
Magno periculo ſunt opes obnoxiae.

Naufragium Simonidis.

Phaedrus L. IV. Fab. 21.

Homo doctus in ſe ſemper divitias habet.
Simonides, qui ſcripſit egregium melos;
Quo paupertatem ſuſtineret facilius,
Circumire coepit urbes Aſiae nobiles,
Mercede pacta laudem victorum canens.
Hoc genere quaeſtus poſtquam locuples factus eſt,
Venire in patriam voluit curſu pelagio;

(Erat

(Erat autem natus, ut ajunt, in Ceo insula)
Ascendit navem, quam tempestas horrida
Simul & vetustas medio dissolvit mari,
Hi zonas, illi res pretiosas colligunt,
Subsidium vitae. Quidam curiosior,
Simonide! tu ex opibus nil sumis tuis?
Mecum inquit, mea sunt cuncta. Tum pauci
enatant,
Quia plures onere degravati perierunt.
Praedones adsunt; rapiunt quod quisque extulit,
Nudos relinquunt. Forte Clazomene prope
Antiqua fuit urbs, quam petierunt naufragi
Hic litterarum quidam studio deditus,
Simonides qui saepe versus legerat,
Eratque absentis admirator maximus,
Sermone ab ipso cognitum, cupidissime
Ad se recepit; veste, nummis, familia
Hominem exornavit: caeteri tabulam suam,
Portant, rogantes victum; quos casu obvius
Simonides ut vidit: dixit, inquit mea
Mecum esse cuncta; vos quod rapuistis, perit.

Canis infidelis & pastor.

Desbillons Fabul. Aesop. L. II. Fab. 44.

Oves custodiendas tradiderat cani,
Cani infideli pastor, ignarus mali.
Namque ille vitiis corruptus, mores feros
Luporum coeperat imitari, & plurimas
Ore impiato jam bidentes manderat.

Quod

Quod execrandum paſtor ut novit ſcelus,
Simul expiare morte ſcelerati parat,
Mene, canis inquit; me, quaſi ſi lupus forem,
Mactare poſſis, here mi, violenta manu?
Reſerva tales hoſtibus poenas lupis:
Prudensque ſerva me tibi addictum canem.
At paſtor: Hoſtes ſunt mihi quidem lupi:
Hoſtes ſed illi ſeſe profitentur meos:
Te contra, amicus qui videbaris mihi;
Nunc morte tanto digniorem judico,
Scelere lupino quod fefelleris fidem.
Hos fabula eſſe bis ſceleratos indicat,
Quos ad patrandum perfidia movit ſcelus.

Aſinus dominos mutans.

Desbillons L. III. Fab. 30.

Apud olitorem peragebat aſinus dies.
Multis laboribus, uti cenſebat quidem,
Frangi, enecari, paſtuque tenuiſſimo
Recreari ſolitus. Ergo ſeſe durius
Haberi, quam fas jusque vellent, credidit:
Jovem rogavit, ſortem ut mutaret ſuam;
Ejusque precibus exoratus Iupiter
Poſtinde figulo navare hunc operam jubet.
Sed ferre coenum, ac tegulas dum cogitur.
Hanc gravius etiam ferre fortunam incipit:
Mutare dominum, imprudens, rurſus excepit.
Rurſusque auditur, lege ſed poſita tamen,
Ut haec quaecunque fuerit ultima ſors, ferat;
Nec

Nec ſperet aliam deinde venturam vicem.
Is cum annuiſſet, obtigit coriario:
Tum: Quid rogavi? dixit lamentans, heros
Apud priores vivere ſatius fuit;
Namque ille poſtquam durus me laboribus
Necuerit, parcet ne corio quidem meo.
Quamvis acerba ſors erit, eam ſuſtine,
Ne pejor fiat, obtrectare ſi velis.

Ager in quo theſaurus.

Desbillons L. V. Fab. 7.

Sibi advenire ſentiens ſummam diem
Agricola, juſſit filios accedere;
Agrumque, dixit, quem relinquo, vos mala
Cavete ne diſſidia cogant vendere:
Defoſſus illic namque theſaurus latet;
Qua parte lateat, id vero ignorat pater.
At enim monenti credite, ac ligonibus
Raſtrisque glebas partem in omnem vertite:
Confidite, labor theſaurum eruet improbus,
Ditabitque omnes. Interim moritur ſenex
Illi imperata facere (ſpes enim lucri
Stimulat) terramque fodere, quam longe eſt dies.
Theſaurus; qualem cupierant, non eſt quidem
Inventus usquam; ſed agrum dum ſic excolunt,
Cultura peperit ipſa perpetuas opes.
Homini theſaurus ingens, aſſiduus labor.

Ede-

Edera, & murus.

Desbillons L. VIII. Fab. 6.

Permitte, dixit edera muro blandiens,
Ut fragilis, & me ſuſtinere neſcia
Tibi tam ſtabili tamque firmo adhaeream.
Haud renuit ille; at ſentiens hanc poſtmodum,
Stirpibus hac, illac furtim permeantibus,
Caementa ſolvere, & lapidum compaginem
Laxare, queritur; herumque communem rogat,
Disrumpere velit nexibus conſortium
Male ominatis initum, & ejicere procul
Plantam nocivò ſibi jugatam foedere.
Audit querentis herus preces, & approbat;
Stirpesque tentat noxias revellere;
At cum per omnes muri penetraſſent cavos,
Tenacibusque haererent internodiis,
Non poſſe jam revelli eas intelligit,
Quin ipſe murus parte labefactus ſui
Majore, vel inclinetur, vel etiam ruat:
Ideoque, damnum ne eveniat majus, timens,
Malum dirimere non audet commercium.
Hunc fabula monet, quisquis arcto ſe ſinit
Temere alligari ſocietatis vinculo.

NAR-

NARRATIONES.

Dionyſius & Damocles.

Cicero Tuſcul. QQ. L. V.

Cum quidam ex ejus aſſentatoribus Damocles commemoraret in ſermone copioſas ejus opes, majeſtatem, dominatus, rerum abundantiam magnarum, negaretque unquam beatiorem quemquam fuiſſe; Visne igitur, inquit, Damocle; quoniam haec te vita delectat, ipſe eamdem deguſtare, & fortunam experiri meam? cum ſe ille cupere dixiſſet, collocari juſſit hominem in aureo lecto, ſtrato pulcherrimo, textibili ſtragulo, magnificis operibus picto, abacosque complures ornavit argento auroque caelato. Tum ad menſam eximia forma pueros electos juſſit conſiſtere, eosque nutum ejus intuentes diligenter miniſtrare. Aderant unguenta, coronae, incendebantur odores; menſae conquiſitiſſimis epulis extruebantur. Fortunatus ſibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium e lacunari, ſeta equina aptum demitti juſſit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos miniſtratores aſpiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat ad menſam, jam ipſae defluebant coronae: denique exoravit Tyrannum, ut abire liceret, quod jam beatus nollet eſſe. Satisne videtur declaraſſe Dionyſius, nihil ei eſſe beatum, cui ſemper aliquis terror impendeat?

Daedalus & Icarus.

Ovidius Metamorphos. L. VIII.

Daedalus interea Creten, longumque perosus
Exilium, tactusque loci natalis amore,
Clausus erat pelago. Terras licet, inquit, & undas
Obstruat, at coelum certe patet, ibimus illac:
Omnia possideat, non possidet aëra Minos.
Dixit, & ignotas animum dimittit in artes,
Naturamque novat; nam ponit in ordine pennas,
A minima coeptas longam breviore sequente,
Ut clivo crevisse putes: sic rustica quondam
Fistula disparibus paullatim surgit avenis.
Tum lino medias, & ceris alligat imas,
Atque ita compositas parvo curvamine flectit,
Ut veras imitetur aves. Puer Icarus una
Stabat, & ignarum sua se tractare pericla,
Ore renidenti, modo quas vaga moverat aura,
Captabat plumas, flavam modo pollice ceram
Mollibat, lusuque suo mirabile patris
Impediebat opus. Postquam manus ultima coepto
Imposita est, geminas opifex libravit in alas
Ipse suum corpus motaque pependit in aura.
Instruit & natum; medioque ut limite curras,
Icare, ait moneo: ne si demissior ibis,
Unda gravet pennas; si celsior ignis adurat.
Inter utrumque vola: nec te spectare Bootem
Aut Helicem jubeo strictumque Orionis ensem.
Me duce carpe viam. Pariter praecepta volandi
Tradit, & ignotas humeris accommodat alas.

In-

Inter opus, monitusque genæ maduere ſeniles,
Et patriæ tremuere manus, dedit oſcula nato
Non iterum repetenda ſuo pennisque levatus
Antevolat, comitique timet (velut ales ab alto
Quæ teneram prolem produxit in aëra nido)
Hortaturque ſequi; damnoſasque erudit artes,
Et movet ipſe ſuas, & nati reſpicit alas.
Cum puer audaci cœpit gaudere volatu,
Deſeruitque ducem, cœlique cupidine tactus
Altius egit iter, rapidi vicinia ſolis
Mollit odoratas pennarum vincula ceras.
Tabuerant ceræ, nudos quatit ille lacertos,
Remigioque carens non ullas percipit auras;
Oraque cœrulea patrium clamantia nomen
Excipiuntur aqua, quæ nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi es? qua te regione requiram?
Icare, dicebat, pennas aſpexit in undis;
Devovitque ſuas artes, corpusque ſepulchro
Condit, & tellus a nomine dicta ſepulti eſt.

Milo & Clodius.

Cicero Orat. pro T. Ann. Milon. c. 10.

Milo autem, cum in ſenatu fuiſſet, eo die, quoad ſenatus demiſſus eſt, domum venit, calceos, & veſtimenta mutavit, paulliſper, dum ſeſe uxor (ut fit) comparat, commoratus eſt. Deinde profectus eſt id temporis, cum jam Clodius, ſiquidem eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. Ob-

viam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat; ſine uxore, quod nunquam fere; cum hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparaſſet, cum uxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri: & delicato ancillarum puerorumque comitatu. Fit obviam Clodio ante fundum ejus, hora fere undecima, aut non multo ſecus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiori impetum; adverſi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda, rejecta penula, deſiluiſſet, ſeque acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur, partim, quod hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus ſervos, qui poſt erant, ex quibus, qui animo fideli in dominum erant, & præſentes fuerunt, partim occiſi ſunt, partim cum ad rhedam pugnari viderent, & domino ſuccurrere prohiberentur; Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, & ita eſſe putarent; fecerunt id ſervi Milonis (dicam enim non derivandi criminis cauſſa, ſed ut factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque præſente domino, quod ſuos quisque ſervos in tali re facere voluiſſet. Hæc, ſicut expoſui, ita geſta ſunt, judices, inſidiator ſuperatus; vi victa vis, vel potius oppreſſa virtute audacia eſt.

ALE-

Alexandri M. morbus & curatio.

Curtius L. III. 5.

Mediam Cydnus amnis, de quo paullo ante dictum eſt, interfluit: & tunc æſtas erat, cujus calor non aliam magis quam Ciliciæ oram vapore ſolis accendit, & diei fervidiſſimum tempus cœperat: pulvere ac ſudore ſimul perfuſum Regem invitavit liquor fluminis, ut calidum adhuc corpus ablueret. Itaque veſte depoſita in conſpectu agminis (decorum quoque futurum ratus, ſi oſtendiſſet ſuis levi, ac parabili cultu corporis ſe eſſe contentum) deſcendit in flumen: vixque ingreſſi ſubito horrore artus rigere cœperunt: pallor deinde ſuffuſus eſt, & totum propemodum corpus vitalis calor reliquit. Expiranti ſimilem miniſtri manu excipiunt, nec ſatis compotem mentis, in tabernaculum deferunt. Ingens ſollicitudo, & pene jam luctus in caſtris erat. Flentes querebantur. „ In „ tanto impetu curſuque rerum, omnis ætatis ac „ memoriæ clariſſimum Regem, non in acie ſal„ tem, non ab hoſte dejectum, ſed abluentem „ aqua corpus ereptum eſſe, & extictum. Inſta„ re Darium, victorem antequam vidiſſet hoſtem: „ ſibi easdem terras, quas victores peragraſſent, „ repetendas, omnia aut ipſos, aut hoſtes popu„ latos. Per vaſtas ſolitudinies, etiamſi nemo inſe„ qui velit, euntes, fame, atque inopia debella„ ri poſſe. Quem ſignum daturum fugientibus, „ quem auſurum Alexandro ſuccedere? Jam ut ad

 „ Hel-

„ Hellespontum fuga penetrarent, classem, qua
„ transeant, quem præparaturum? Rursus in ipsum
„ Regem misericordia versa; illum florem juventæ, illam vim animi, eundem Regem, & commilitonem, divelli a se, & abripi" immemores sui querebantur.

Inter hæc liberius meare spiritus cœperat, allevabat Rex oculos, & paulatim redeunte animo circumstantes amicos cognoverat, laxataque vis morbi ob hoc solum videbatur, quia magnitudinem mali sentiebat. Animum autem ægritudo corporis urgebat; quippe Darium quinto die in Cilicia fore nunciabatur, vinctum ergo se tradi, & tantam victoriam eripi sibi e manibus, obscuraque, & ignobili morte in tabernaculo suo extingui se querebatur. Admissisque amicis pariter, & medicis: „ in quo me, inquit, articulo rerum mearum fortuna deprehenderit, cernitis. Strepitum hostilium „ armorum exaudire mihi videor, & qui ultro intuli bellum, jam provocor. Darius ergo, quum „ tam superbas litteras scriberet, fortunam meam „ in consilio habuit: sed nequidquam, si mihi arbitrio meo curari licet. Lenta remedia, & segnes medicos non expetunt tempora mea; vel „ mori strenue, quam tarde convalescere mihi melius est. Proinde, si quid opis, si quid artis in „ medicis est, sciant, me non tam mortis, quam „ belli remedium quærere.

Ingentem omnibus incusserat curam tam præceps temeritas ejus; ergo pro se quisque precari cœpere, ne festinatione periculum augeret, sed

essent

esset in potestate medentium: inexperta remedia haud injuria ipsis esse suspecta, quum ad perniciem ejus etiam a latere ipsius pecunia sollicitaret hostis (quippe Darius mille talenta interfectori Alexandri daturum se pronunciari jusserat). Itaque ne ausurum quidem quemquam arbitrabantur experiri remedium, quod propter novitatem posset esse suspectum.

Erat inter nobiles medicos e Macedonia Regem sequutus Philippus, natione Arcanan, fidus admodum Regi: puero comes, & custos salutis datus: qui eum non Regem modo, sed etiam ut alumnum, eximia caritate diligebat. Is non præceps se, strenuum remedium afferre, tantamque vim morbi potione medicata levaturum esse promisit. Nulli promissum ejus placebat, præter ipsum, cujus periculo pollicebatur. Omnia quippe facilius, quam moram perpeti poterat: arma, & acies in oculis erant, & victoriam in eo positam esse arbitrabatur. Si tantum ante signa stare potuisset: id ipsum, quod post diem tertiam medicamentum sumpturus esset (ita enim medicus prædixerat) ægre ferens. Inter hæc a Parmenione, fidissimo purpuratorum, litteras, accipit, quibus ei denunciabat, ne salutem suam Philippo committeret, mille talentis a Dario, & spe nuptiarum sororis ejus esse corruptum.

Ingentem animo sollicitudinem litteræ incusserant: & quidquid in utramque partem aut metus, aut spes subjecerat: secreta æstimatione pensabat. „ Bibere perseverem? Ut si venenum datum fue-

„ rit, ne immerito quidem, quidquid acciderit, „ evenisse videatur? Damnem medici fidem? in „ tabernaculo ergo me opprimi patiar? At satius „ est alieno me mori scelere, quam metu meo. " Diu animo in diversa versato, nulli, quid scriptum esset enunciat; epistolamque, sigillo annuli sui impressam, pulvino, cui incumbebat, subjecit. Inter has cogitationes biduo assumto, illuxit a medico destinatus dies, & ille cum poculo, in quo medicamentum diluerat, intravit. Quo viso Alexander levato corpore in cubitum, epistolam a Parmenione missam sinistra manu tenens accipit poculum, & haurit interritus: tum epistolam Philippum legere jubet, nec a vultu legentis movet oculos, ratus, aliquas conscientiæ notas in ipso ore posse deprehendere.

Ille, epistola perlecta, plus indignationis, quam pavoris ostendit; projectisque amiculo, & litteris ante lectum; „ Rex, inquit, semper qui- „ dem spiritus meus ex te pependit, sed nunc ve- „ re arbitror, sacro, ac venerabili ore trahitur. „ Crimen parricidii, quod mihi objectum est, tua „ salus diluet, servatus a me vitam mihi dederis, „ oro quæsoque; amissoque metu patere, medi- „ camentum concipi venis, laxa paullisper animum, „ quem intempestiva sollicitudine amici sane fide- „ les, sed moleste seduli turbant. " Non securum modo hæc vox, sed etiam lætum Regem, ac plenum bonæ spei fecit. Itaque, „ Si dii, inquit, „ Philippe, tibi permisissent, quo maxime modo „ animum velles experiri meum, alio profecto

„ vo-

„ voluisses, sed certiore quam expertus es, ne „ optasses quidem: hac epistola accepta, tamen, „ quod dilueras, bibi, & nunc credo, te non „ minus pro tua fide, quam pro mea salute esse „ sollicitum. " Hæ eloquutus dextram Philippo offert.

Ceterum tanta vis medicaminis fuit, ut, quæ sequuta sunt, criminationem Parmenionis adjuverint; interclusus spiritus arcte meabat, nec Philippus quidquam inexpertum omisit; ille fomenta corpori admovit, ille torpentem, nunc cibi, nunc vini odore excitavit. Atque ut primum mentis compotem esse sensit, modo matris, sororumque, modo tantæ victoriæ appropiquantis admonere non destitit. Ut vero medicamentum se diffudit in venas, & sensim toto corpore salubritas percipi potuit; primo animus vigorem suum, deinde corpus quoque exspectatione maturius recuperavit: quippe post tertium diem, quum in hoc statu fuerat in conspectum militum venit. Nec avidius ipsum Regem, quam Philippum intuebatur exercitus; pro se quisque dextram ejus amplexi grates habebant, velut præsenti Deo; namquem haud facile dictu est, præter ingenitam illi genti erga Reges suos venerationem, quantum hujus quoque Regis vel admirationi dediti fuerint, vel caritate flagraverint.

Jam primum nihil nisi divina ope aggredi videbatur; nam quum esset præsto ubique fortuna, temeritas in gloriam cesserat. Aetas quoque vix tantis matura rebus, sed abunde sufficiens omnia

etiam ejus opera honestabat. Et quæ leviora haberi solent, plerumque in re militari gratiora vulgo sunt: exercitatio corporis inter ipsos, cultus habitusque paullulum a privato abhorrens, militaris vigor: queis ille vel ingenii dotibus, vel animi artibus, ut pariter carus ac venerandus esset, effecerat.

Abdolominus creatus rex.

Curtius L. IV. I.

Ipse in Phœnicem deinde descendit, & oppidum Byblon traditum recepit. Inde ad Sidona ventum est, urbem vetustate, famaque Conditorum inclytam. Regnabat in ea Strato, Darii opibus adjutus; sed quia deditionem magis popularium, quam sua sponte fecerat, regno visus indignus; Hephæstionique permissum, ut quem eo fastigio Sidones dignissimum arbitrarentur, constitueret Regem. Erant Hephæstioni hospites clari inter suos juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt, „ quemquam patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. " Admiratus Hephæstio magnitudinem animi spernentis, quod alii per ignes, ferrumque peterent. „ Vos quidem macti virtute, inquit, estote, qui primi intellexistis, quando majus esset, regnum fastidire, quam accipere. Ceterum, date aliquem regiæ stirpis, qui meminerit a vobis acceptum habere se regnum. "

At

At illi, quum multos imminere tantæ ſpei cernerent, ſingulis amicorum Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantes, ſtatuunt, „nemi-
„nem eſſe potiorem, quam Abdolominum quem-
„dam, longa quidem cognatione ſtirpi regiæ ad-
„nexum, ſed ob inopiam ſuburbanum hortum
„exigua colentem ſtipe.“ Cauſſa ei paupertatis, ſicut plerisque, probitas erat, intentusque operi diurno, ſtrepitum armorum, qui totam Aſiam concuſſerat, non exaudiebat. Subito deinde, de quibus ante dictum eſt, cum regiæ veſtis inſignibus hortum intrant, quem forte ſteriles herbas eligens, Abdolominus repurgabat. Tunc rege eo ſalutato, alter ex his, „Habitus inquit, hic, quem cer-
„nis in meis manibus, cum iſto ſqualore permu-
„tandus tibi eſt. Ablue corpus illuvie æternis-
„que ſordibus ſqualidum: cape Regis animum,
„& in eam fortunam, qua dignus es, iſtam con-
„tinentiam profer. Et quum in regali ſolio reſi-
„debis, vitæ, necisque omnium Civium domi-
„nus, cave oblivifcaris hujus ſtatus, in quo ac-
„cipis regnum; imo hercule, propter quem.“

Somino ſimilis res Abdolomino videbatur. Interdum, „ſatisne ſani eſſent; qui tam proterve
„ſibi illuderent, percunctabatur.“ Sed ut cunctanti ſqualor ablutus eſt, & injecta veſtis purpura auroque diſtincta, & fides a jurantibus facta: ſero jam Rex iisdem comitantibus, in regiam pervenit. Fama, ut ſolet, ſtrenue tota urbe diſcurrit: aliorum ſtudium, aliorum indignatio eminebat: ditiſſimus quisque humilitatem, inopiamque ejus

apud amicos Alexandri criminabatur. Admitti eum Rex protinus justit, diuque contemplatus, „ Corporis, inquit, habitus famæ generis non repugnat, sed libet scire, inopiam qua patientia tuleris. Tum ille, Utinam, inquit, eodem animo regnum pati possim; hæ manus suffecere desiderio meo, nihil habenti, nihil defuit."

Magnæ indolis specimen ex hoc sermone Abdolomini cœpit. Itaque non Stratonis modo regiam supellectilem attribui ei jussit; sed pleraque etiam ex persica præda: regionem quoque urbi appositam ditioni ejus adjecit.

Petræ expugnatio.

Curtius. L. VII. 11.

Et cetera quidem pacaverat Rex. Una erat petra, quam Arimazes Sogdianus cum XXX. millibus armatorum obtinebat; alimentis ante congestis, quæ tantæ multitudini vel per biennium suppeterent. Petra in altitudinem XXX. eminet stadia, circuitu C, & L. complectitur, undique abscissa & abrupta, semita perangusta aditur. In medio altitudinis spatio habet specum, cujus os arctum, & obscurum est; paullatim deinde ulteriora panduntur: ultima etiam altos recessus habent: fontes per totum fere specum manant, e quibus collatæ aquæ per prona montis flumen emittunt.

Rex loci difficultate spectata statuerat inde abire: cupido deinde incessit animo, naturam quoque fatigandi. Prius tamen quam fortunam obsidio-

fidionis experiretur, Cophan (Artabazi hic filius erat), misit ad barbaros, qui suaderet, ut dederent rupem. Arimazes loco fretus superbe multa respondit. Ad ultimum,, an Alexander volare possit?,, interrogat. Quæ nunciata Regi, sic accendere animum, ut adhibitis, cum quibus consultare erat solitus indicaret insolentiam barbari eludentis ipsos, quia pennas non haberent. ,, Se autem proxima nocte ,, effecturum, ut crederet Macedones etiam vola- ,, re. Trecentos, inquit, perniciffimos juvenes ex ,, suis quisque copiis perducite ad me, qui per cal- ,, les & pene invias rupes domi pecora agere con- ,, sueverint." Illi præstantes & levitate corporum, & ardore animorum strenue adducunt: quos intuens Rex, ,, Vobiscum, inquit, o juvenes, & ,, mei æquales, urbium invictarum ante munimen- ,, ta superavi, montium juga perenni nive obruta ,, emensus sum, angustias Ciliciæ intravi: Indiæ ,, sine lassitudine vim frigoris sum perpessus. Et ,, mei documenta vobis dedi, & vestri habeo. Pe- ,, tra, quam videtis, unum aditum habet, quem ,, barbari obsident: cetera negligunt: nullæ vigi- ,, liæ sunt, nisi quæ castra nostra spectant. Inve- ,, nietis viam, si solerter rimati fueritis aditus fe- ,, rentes ad cacumen. Nihil tam alte natura con- ,, stituit, quo virtus non possit eniti. Experien- ,, do quæ ceteri desperaverunt, Asiam habemus ,, in potestate. Evadite in cacumen, quod quum ,, ceperitis, candidis velis signum mihi dabitis. ,, Ego copiis admotis hostem in nos a vobis con- ,, vertam, præmium erit ei, qui primus occupa-

„ verit verticem, talenta X: uno minus accipiet, „ qui proximus ei venerit: eademque ad decem „ homines servabitur portio. Certum autem ha- „ beo, vos non tam liberalitatem intueri meam „ quam voluntatem.“ His animis regem audierunt ut jam cepisse verticem viderentur. Dimissique ferreos cuneos, quos inter saxa defigerent, validosque funes parabant. Rex circumvectus petram, quam minime asper ac præruptus aditus videbatur: secunda vigilia, quod bene verteretur, ingredi jubet. Illi alimentis in biduum sumtis, gladiis modo atque hastis armati subire cœperunt. Ac primo pedibus ingressi sunt: deinde ut in prærupta perventum est alii manibus eminentia saxa complexi levavere semet; alii adjectis funium laqueis evasere, quum cuneos inter saxa defigerent, queis gradus subinde insisterent. Diem inter metum laboremque consumserunt. Per aspera enixis duriora restabant, & crescere altitudo petræ videbatur. Illa vero miserabilis erat facies, quum ii, quos instabilis gradus fefellerat, ex præcipiti devolverentur: mox eadem in se patienda alieni casus ostendebat exemplum. Per has tamen difficultates enituntur in verticem montis, omnes fatigatione continuati laboris affecti, quidam multati parte membrorum, pariterque eos & nox & somnus oppressit. Stratis passim corporibus in inviis & asperis saxorum, periculi instantis obliti in lucem quieverunt: tandemque, velut ex alto sopore excitati, occultas, objectasque ipsis valles rimantes, ignari, in qua parte petræ tanta vis hostium condita esset, fu-

mum

mum ſpecus infra ſeipſos evolutum notaverunt. Ex quo intellectum eſt, illam hoſtium latebram eſſe. Itaque haſtis impoſuere, quod convenerat ſignum: totoque e numero duos & XXX. in aſcenſu interiiſſe cognoſcunt.

Rex non cupidine magis potiundi loci, quam vicem eorum, quos ad tam manifeſtum periculum miſerat, ſollicitus, toto die cacumina montis intuens reſtitit: noctu demum quum obſcuritas conſpectum oculorum ademiſſet, ad curandum corpus receſſit.

Poſtero die nondum ſatis clare luce primus vela, ſignum capti verticis, conſpexit. Sed ne falleretur acies; dubitare cogebat varietas cœli, nunc internitente lucis fulgore, nunc condito. Verum ut liquidius lux apparuit cœlo, dubitatio exempta eſt: vocatumque Cophan, per quem barbarorum animos tentaverat, mittit ad eos, qui moneret, nunc ſaltem ſalubrius conſilium inirent: ſin autem fiducia loci perſeverarent, oſtendi a tergo juſſit, qui ceperant verticem.

Cophas admiſſus ſuadere cœpit Arimaxi, petram tradere, gratiam Regis inituro, ſi tantas res molientem in unius rupis obſidione hærere non coegiſſet. Ille ferocius ſuperbiusque quam antea locutus abire Cophan jubet. At is prehenſum manu barbarum rogat, ut ſecum extra ſpecum prodeat; quo impetrato juvenes in cacumine oſtendit, ejusque ſuperbiæ haud immerito illudens, pennas, ait, habere milites Alexandri. Jamque e Macedonum caſtris ſignorum concentus, & totius exercitus clamor audiebatur. Ea res, ſicut pleraque

bel-

belli vana, & inania, barbaros ad deditionem traxit: quippe occupati metu, paucitatem eorum, qui a tergo erant, æſtimare non poterant. Itaque Cophan (nam trepidantes reliquerat) ſtrenue revocant; & cum eo XXX. principes mittunt, qui petram tradant, & ut incolumibus abire liceat, paciſcantur.

Pugna Horatiorum cum Curiatiis & ſororis cædes.

Livius Decad. I. L. 1.

In duobus tum exercitibus erant trigemini fratres nec ætate, nec viribus diſpares. Horatios, Curiatiosque fuiſſe ſatis conſtat, nec ferme res antiqua alia eſt nobilior: tamen in re tam clara, nominum error manet, utrius populi Horatii, utrius Curiatii fuerint. Auctores utroque trahunt, plures tamen invenio, qui Romanos Horatios vocent. Hos ut ſequar, inclinat animus. Cum trigeminis agunt reges, ut pro ſua quisque patria dimicent ferro; ibi imperium fore, unde victoria fuerit; nihil recuſatur: tempus, & locus convenit. Prius quam dimicarent, fœdus ictum inter Romanos, & Albanos eſt, his legibus, ut cujus populi cives eo certamine viciſſent, is alteri populo cum bona pace imperaret.

Fœdere icto trigemini, ſicut convenerat, arma capiunt. Cum ſui utrosque adhortarentur, deos patrios, patriam, ac parentes, quidquid civium domi; quidquid in exercitu ſit, illorum tunc

ar-

arma, illorum intueri manus: feroces, & ſuopte ingenio & pleni adhortantium vocibus in medium inter duas acies procedunt. Conſederant utrinque pro caſtris duo exercitus, periculi magis præſentis, quam curæ expertes. Quippe imperium agebatur, in tam paucorum virtute atque fortuna poſitum. Itaque ergo erecti, ſuſpenſique in minime gratum ſpectaculum, animo intenduntur. Datur ſignum: infeſtisque armis, velut acies, terni juvenes, magnorum exercituum animos gerentes, concurrunt: nec his, nec illis periculum ſuum, publicum imperium, ſervitiumque obverſatur animo, futuraque ea deinde patriæ fortuna, quam ipſi feciſſent. Ut primo ſtatim concurſu increpuere arma, micantesque fulſere gladii, horror ingens ſpectantes perſtringit, & neutro inclinata ſpe torpebat vox, ſpiritusque. Conſertis deinde manibus, cum jam non motus tantum corporum, agitatioque anceps telorum, armorumque, ſed vulnera quoque, & ſanguis ſpectaculo eſſent: duo Romani, ſuper alium alius, vulneratis tribus Albanis exſpirantes corruerunt. Ad quorum caſum cum conclamaſſet gaudio albanus exercitus, Romanas legiones jam ſpes tota, nondum tamen cura deſeruerat, exanimes vice unius, quem tres Curiatii circumſteterunt. Forte is integer fuit, ut univerſis ſolus nequaquam par, ſic adverſus ſingulos ferox. Ergo ut ſegregaret pugnam eorum, capeſſit fugam, ita ratus ſecuturos, ut quemque vulnere affectum corpus ſineret. Jam aliquantum ſpatii ex eo loco, ubi pugnatum eſt, aufugerat, cum reſpiciens videt

det magnis intervallis ſequentes, unum haud procul ab ſeſe abeſſe; in eum magno impetu rediit. Et tum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, ut opem ferant fratri, jam Horatius cæſo hoſte victor ſecundam pugnam petebat. Tum clamore, qualis ex inſperato faventium ſolet, Romani adjuvant militem ſuum; & ille defungi prœlio feſtinat. Prius itaque quam alter, qui nec procul aberat, conſequi poſſet, & alterum Curiatium conficit, jamque æquato Marte ſinguli ſupererant, ſed nec ſpe, nec viribus pares. Alterum intactum ferro corpus, & geminata victoria, ferocem in certamen tertium dabant. Alter feſſum vulnere, feſſum curſu trahens corpus, victusque fratrum ante ſe ſtrage, victori objicitur hoſti. Nec illud prœlium fuit. Romanus exultans: Duos, inquit, fratrum manibus dedi; tertium cauſſæ belli hujusce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Male ſuſtinenti arma gladium ſuperne jugulo defigit: jacentem ſpoliat. Romani ovantes, ac gratulantes Horatium accipiunt eo majore cum gaudio, quo propius metum res fuerat. Ad ſepulturam inde ſuorum nequaquam paribus animis vertuntur: quippe imperio alteri aucti, alteri ditionis alienæ facti. Sepulcra exſtant, quo quisque loco cecidit. Duo Romana uno loco propius Albam, tria Albana Romam verſus, ſed diſtantia locis, & ut pugnatum eſt. Prius quam inde digrederentur, rogıanti Metio ex fœdere icto quid imperaret, imperat Tullus, uti juventutem in armis habeat, uſurum ſe eorum opera, ſi bellum cum Veientibus foret. Ita exercitus inde domos abducti.

Prin-

Princeps Horatius ibat, trigemina ſpolia præ ſe gerens: cui ſoror virgo, quæ deſponſa uni ex Curiatiis fuerat, obvia ante portam Capenam fuit; cognitoque ſuper humeros fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat, ſolvit crines, & flebiliter nomine ſponſum mortuum appellat. Movet feroci juveni animum comploratio ſororis in victoria ſua, tantoque gaudio publico. Stricto itaque gladio, ſimul verbis increpans, transfigit puellam: Abi hinc cum immaturo amore ad ſponſum, inquit, oblita fratrum mortuorum, vivique, oblita patriæ. Sic eat, quæcunque Romana lugebit hoſtem. Atrox viſum id facinus patribus plebique: ſed recens meritum facto obſtabat: tamen raptus in jus ad Regem. Rex ne ipſe tam triſtis ingratique ad vulgus judicii, aut ſecundum judicium ſupplici auctor eſſet, concilio populi advocato. Duumviros, inquit, qui Horatio perduellionem judicent ſecundum legem, facio. Lex horrendi criminis erat. Duumviri perduellionem judicent. Si a Duumviris provocarit, provocatione certato, ſi vincent, caput obnubito: infelici arbori reſte ſuſpendito: verberato vel intra pomœrium, vel extra pomœrium. Hac lege Duumviri creati, qui ſe abſolvere non rebantur ea lege, ne innoxium quidem poſſe, cum condemnaſſent. Tum alter ex his: P. Horati, Tibi perduellionem judico, inquit, i, lictor colliga manus. Acceſſerat lictor, injiciebatque laqueum. Tum Horatius, auctore Tullo, clemente legis interprete, provoco, inquit, ita de provocatione certatum ad populum eſt. Moti homines ſunt in eo judicio,

maxime P. Horatio patre proclamante, se filiam jure cæsam judicare; nisi ita esset, patrio jure in filium animadversurum. Orabat deinde, ne se, quem paulo ante cum egregia stirpe conspexissent, orbum liberis facerent. Inter hæc senex juvenem amplexus spolia Curiatiorum fixa eo loco, qui nunc pila Horatia appellatur, ostentans: Hunccine, ajebat, quem modo decoratum; ovantemque victoria incedentem vidistis, Quirites, eum sub furca vinctum inter verbera & cruciatus videre potestis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. I, lictor, colliga manus, quæ paullo ante armata imperium populo Romano pepererunt. I, caput obnube liberatoris urbis huius, arbori infelici suspende: verbera, vel intra pomœrium, modo inter illa pila, & spolia hostium; vel extra pomœrium, modo intra sepulchra Curiatiorum. Quo enim ducere hunc juvenem potestis, ubi non sua decora eum a tanta fœditate supplicii vindicent? Non tulit populus nec patris lacrimas, nec ipsius parem in omni periculo animum: absolveruntque admiratione magis virtutis, quam jure caussæ. Itaque ut cædes manifesta aliquo tamen piaculo lueretur: imperatum patri, ut filium expiaret pecunia publica. Is quibusdam piacularibus sacrificiis factis, quæ deinde genti Horatiæ tradita sunt, transmisso per viam tigillo, capite adoperto, velut sub jugum misit juvenem. Id hodie quoque publice semper refectum manet: Sororium tigillum vocant. Horatiæ

tiæ ſepulcrum, quo loco corruerat icta, conſtructum ex ſaxo quadrato.

Plebs rom. quæ ſeceſſerat a Patribus, Menenii Agrippæ fabula reducitur.
Livius Decad. I. L. 2.

Plebem Sicinio quodam auctore injuſſu conſulum in ſacrum montem ſeceſſiſſe, trans Anienem amnem, tria ab urbe millia paſſuum, ea frequentior fama eſt, quam, cujus Piſo auctor eſt, in Aventinum ſeceſſionem factam eſſe. Ibi ſine ullo duce, vallo, foſſaque communitis caſtris, quieti, rem nullam niſi neceſſariam ad victum ſumendo: per aliquot dies neque laceſſiti, neque laceſſentes ſeſe tenuere. Pavor ingens in urbe: metuque mutuo ſuſpenſa erant omnia. Timere relicta ab ſuis plebes violentiam patrum: timere patres reſidem in urbe plebem, incerti, manere eam, an abire mallent. Quamdiu autem tranquillam, quæ ſeceſſerit, multitudinem fore? quid futurum deinde, ſi quod externum interim bellum exiſtat? nullam profecto, niſi in concordia civium ſpem reliquam ducere. Eam per æqua, per iniqua reconciliandam civitati eſſe. Placuit igitur oratorem ad plebem mitti Menenium Agrippam, facundum virum, & quod inde oriundus erat; plebi carum. Is intromiſſus in caſtra, priſco illo dicendi, & horrido modo nihil aliud, quam hoc narraſſe fertur: Tempore, quo in homine non, ut nunc, omnia in uno conſentiebant; ſed ſingulis membris ſuum cui-

que consilium, suus sermo fuerat, indignatas reliquas partes, sua cura, suo labore, ac ministerio ventri omnia queri: ventrem in medio quietum, nihil aliud quam datis voluptatibus frui, conspirasse inde, ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes conficerent. Hac irá, dum ventrem fame domare vellent, ipsa una membra, totumque corpus ad extremam tabem venisse. Inde apparuisse, ventris quoque haud segne ministerium esse: nec magis ali, quam alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo vivimus, vigemusque, divisum pariter in venas maturum confecto cibo sanguinem. Comparando hinc quam intestina corporis seditio similis esset iræ plebis in patres: flexisse mentes hominum. Agi deinde de concordia cœptum, concessumque in conditiones, ut plebi sui magistratus essent, sacrosancti, quibus auxilii latio adversus consules esse; nevé cui patrum capere eum magistratum liceret.

Mater Coriolanum infesto exercitu adversus Romanos venientem exarmat.

Livius Decad. I. L. 2.

Sp. Nautius jam, & Sex. Furius consules erant. Eos recensentes legiones, præsidia per muros, aliaque, in quibus stationes, vigiliasque esse placuerat, loca distribuentes, multitudo ingens pacem poscentium primum seditioso clamore conterruit: deinde vocare senatum, referre de legatis ad Cn. Marcium mittendis coëgit. Acceperunt relationem pa-

patres, poſtquam apparuit labare plebis animos, miſſique de pace ad Marcium oratores atrox reſponſum retulerunt: Si Volſcis ager redderetur, poſſe agi de pace: ſi præda belli per otium frui velint, memorem ſe & civium injuriæ, & hoſpitum beneficii, adniſurum, ut appareat, exilio ſibi irritatos, non fractos animos eſſe. Iterum deinde idem miſſi non recipiuntur in caſtra. Sacerdotes quoque ſuis inſignibus velatos eſſe ſupplices ad caſtra hoſtium, traditum eſt; nihiloque magis quam legatos flexiſſe animum. Tum matronæ ad Veturiam matrem Coriolani, Volumniamque uxorem frequentes coeunt. Id publicum conſilium, an muliebris timor fuerit, parum invenio. Pervicere certe ut & Veturia magno natu mulier, & Volumnia duos parvos ex Marcio ferens filios ſecum, in caſtra hoſtium irent: & quam armis viri defendere urbem non poſſent, mulieres precibus lacrimisque defenderent. Ubi ad caſtra ventum eſt, nunciatumque Coriolano, adeſſe ingens mulierum agmen: primo ut qui nec publica majeſtate in legatis, nec in ſacerdotibus tanta offuſa oculis, animoque religione motus eſſet: multo obſtinacior adverſus lacrimas mulieribus erat. Dein familiarium quidam, qui inſignem mœſtitia, inter ceteras cognoverat Veturiam, inter nurum, nepotesque ſtantem: Niſi me fruſtrantur, inquit, oculi, mater tibi, conjuxque, & liberi adſunt. Coriolanus prope ut amens conſternatur ab ſede ſua, cum ferret matri obviæ; complexum, mulier in iram, ex precibus verſa, Sine priusquam complexum accipio, ſciam, inquit

 ad

ad hostem, an ad filium venerim; captiva, materne in castris tuis sim. In hoc me longa vitæ & infelix senecta traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem? potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit? non tibi, quamvis infesto animo, & minaci perveneras ingredienti fines, ira cecidit? non cum in conspectu Roma fuit, succurrit, intra illa mœnia domus, ac penates mei sunt; mater, conjux, liberique? Ergo ego nisi peperissem, Roma non oppugnaretur, nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem. Sed ego nihil jam pati, nec tibi turpius, quam nihil miserius possum: nec ut sim miserrima, diu futura sum. De his videris: quos si pergis aut immatura mors, aut longa servitus manet. Uxor deinde ac liberi amplexi, fletusque ab omni turba mulierum ortus, & comploratio sui patriæque, fregere tandem virum, complexus inde suos, dimittit, ipse retro ab urbe castra movit. Abductis deinde legionibus ex agro Romano, invidia rei oppressum perisse tradunt, alii alio leto. Apud Fabium longe antiquissimum auctorem, usque ad senectutem vixisse eumdem invenio. Refert certe, hanc sæpe eum exacta ætate usurpasse vocem: Multo miserius seni exilium esse. Non inviderunt laudes suas mulieribus viri Romani. Adeo sine obtrectatione gloriæ alienæ vivebatur. Monumento quoque quod esset, templum fortunæ muliebri ædificatum, dedicatumque est.

T. Man-

T. Manlii in parentem pietas.
Livius Decad. I. L. 7.

Q. Servilio Ahala, L. Genucio secundum Coss. dies Manlio dicitur a M. Pomponio tribuno plebis. Acerbitas in delectu, non damno modo civium, sed etiam laceratione corporum lata, partim virgis cæsis, qui ad nomina non respondissent, partim in vincula ductis, invisa erat; & ante omnia invisum ipsum ingenium atrox, cognomenque Imperiosi grave liberæ civitati, ab ostentatione sævitiæ adscitum; quam non magis in alienis, quam in proximis, ac sanguine ipse suo exerceret. Criminique ei tribunus inter cetera dabat, quod filium juvenem nullius probri compertum, extorrem urbe, domo, penatibus, foro, luce, congressu æqualium prohibitum, in opus servile, prope in carcerem, atque in ergastulum dederit: ubi summo loco natus dictatorius juvenis quotidiana miseria disceret, vere imperioso patre se natum esse. At quam ob noxam? quia infacundior sit, & lingua impromptus. Quod naturæ damnum utrum nutriendum patri (si quidquam in eo humani esset) an castigandam, ac vexatione insigne faciendum fuisset? ne mutas quidem bestias minus alere, ac fovere, si quid ex progenie sua parum prosperum sit. At, Hercule, L. Manlium, malum malo augere filii, & tarditatem ingenii insuper premere, & si quid in eo exiguum naturalis vigoris sit, id extinguere vita agresti, & rustico cultu, inter pecudes habendo. Omnium potius his criminationibus, quam ipsius juvenis, irrita-

ritatus est animus. Qui contra, se quoque parenti causam invidiæ atque criminum esse ægre passus (ut omnes dii hominesque scirent, se parenti opem latam quam inimicis ejus malle) capit consilium rudis quidem atque agrestis animi, & quamquam, non civilis exempli, tamen pietate laudabile. Inscientibus cunctis cultro succinctus, mane in urbem atque a porta domum confestim ad M. Pomponium tribunum pergit: janitori opus esse sibi domino ejus convento extemplo, ait, nunciaret T. Manlium Lucii filium esse. Mox introductus (etenim parcitum ira in patrem spes erat, aut criminis aliquid novi, aut consilii ad rem agendam deferre) salute accepta, redditaque, esse, ait, quæ cum eo agere arbitris remotis velit. Procul inde omnibus abire jussis, cultrum stringit; & super lectum stans ferro intento, nisi in quæ ipse cœpisset verba, iuraret, se patris ejus accusandi caussa concilium plebis nunquam habiturum, se eum extemplo transfixurum minatur. Pavidus tribunus (quippe qui ferrum ante oculos micare, se solum inermem, illum prævalidum juvenem, & quod haud minus timendum erat, stolide ferocem viribus suis cerneret) adjurat in quæ adactus est verba, & præ se deinde tulit, ea vi subactum se incepto destitisse; nec perinde ut malluisset plebes, sibi suffragii ferendi de tam crudeli, & superbo reo potestatem fieri; ita ægre habuit, filium id pro parente ausum: eoque id laudabilius erat, quod animum ejus tanta acerbitas patria nihil a pietate avertisset. Itaque non patri modo remissa caussæ dictio est, sed ipsi etiam

ado-

adolescenti ea res honori fuit. Et cum eo anno primum placuisset tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam antea, sicut nunc quos Rufulos vocant, imperatores ipsi faciebant) secundum in sex locis tenuit, nullis domi militiæque ad conciliandam gratiam meritis, ut qui rure, & procul cœtu hominum juventam egisset.

Annibalis per Alpes transitus.
Livius Decad. III. L. 1.

Annibal ab Druentia campestri maxime itinere cum bona pace ad Alpes incolentium ea loca Gallorum pervenit. Tum, quamquam fama prius (quæ incerta in majus vero ferre solet) percepta res erat: tamen ex propinquo visa montium altitudo, nivesque cœlo prope immistæ, tecta informia imposita rupibus, pecora, jumentaque torrida frigore, homines intonsi, & inculti, animalia inanimaque omnia rigentia gelu, cetera visu quam dictu fœdiora, terrorem renovavere. Erigentibus in primos agmen clivos, apparuerunt imminentes, tumulos insidentes, montani: qui si valles occultiores insedissent, coorti in pugnam repente, ingentem fugam stragemque dedissent. Annibal consistere signa jubet: Gallisque ad visenda loca præmissis, postquam comperit transitum ea non esse, castra inter confragosa omnia præruptaque, quam extensissima potest valle, locat. Tum per eosdem Gallos haud sane multum lingua moribusque abhorrentes, cum se immiscuissent colloquiis mon-

tanorum, edoctus interdiu tantum obsideri saltum, nocte in sua quemque dilabi tecta: luce prima subiit tumulos, ut ex aperto atque interdiu viam per angustias facturus. Die deinde, simulando aliud quam quod parabatur, consumpto: cum eodem, quo constiterant, loco castra communissent; ubi primum digressos tumulis montanos, laxatasque sensit custodias, pluribus ignibus quam pro numero manentium in speciem factis, impedimentisque cum equite relictis, & maxima parte peditum, ipse cum expeditis, acerrimo quoque viro, raptim angustias evadit, iisque ipsis tumulis, quos hostes tenuerant, consedit. Prima deinde luce castra mota, & agmen reliquum incedere cœpit. Jam montani signo dato ex castellis ad stationem solitam conveniebant, cum repente conspiciunt alios arce occupata sua, super caput imminentes, alios via transire hostes. Utraque simul objecta res oculis, animis immobiles parumper eos defixit. Deinde ut trepidationem in angustiis, suoque ipsum tumultu Annibalis misceri agmen videre, equis maxime consternatus, quidquid adjecissent ipsi terroris, satis ad perniciem fore rati, perversis rupibus juxta invia, ac devia assueti discurrunt. Tum vero simul ab hostibus, simul ab iniquitate locorum Pœni oppugnabantur; plusque inter ipsos (sibi quoque tendente, ut periculo prius evaderet, quam cum hostibus certaminis erat. Equi maxime infestum agmen faciebant, qui & clamoribus dissonis, quos nemora etiam repercussæque valles augebant, territi trepidabant; & icti forte, aut vulnerati adeo consternabantur,

ut

ut ſtragem ingentem ſimul hominum ac ſarcinarum omnis generis facerent; multosque turba, cum præcipites præruptæque utrinque anguſtiæ eſſent, in immenſum altitudinis dejecit, quosdam & armatos. Inde ruinæ maximæ modo, jumenta cum oneribus devolvebantur. Quæ quamquam fœda viſu erant, ſtetit parumper tamen Annibal, ac ſuos continuit, ne tumultum ac trepidationem augeret. Deinde poſtquam interrumpi agmen vidit, periculumque eſſe, ne exutum impedimentis exercitum nequidquam incolumem traduxiſſet, decurrit ex ſuperiore loco, & cum impetu ipſo fudiſſet hoſtem, ſuis tumultum auxit. Sed is tumultus momento temporis, poſtquam liberata itinera fuga montanorum erant, ſedatur: nec per otium modo, ſed prope ſilentio mox omnes traducti. Caſtellum inde, quod caput ejus regionis erat, vicosque circumjectos capit, & captivorum pecoribus per triduum exercitum aluit. Et quia nec montanis primo perculſis, nec loco magnopere impediebantur, aliquantum eo triduo viæ confecit. Perventum inde ad frequentem cultioribus alium ut inter montana, populum. Ibi non bello aperto, ſed ſuis artibus, fraude, deinde inſidiis eſt prope circumventus. Magno natu principes caſtellorum oratores ad Pœnum veniunt; alienis malis, utili exemplo doctos, memorantes: amicitiam malle, quam vim experiri Pœnorum. Itaque obedienter imperata facturos; commeatum, itinerisque duces, & ad fidem promiſſorum obſides acciperet. Annibal nec temere credendo, nec aſpernando, ne repudiati aperte hoſtes fierent, benigne

nigne cum reſpondiſſet, obſidibus, quos dabant, acceptis, & commeatu, quem in viam ipſi detulerant uſus, nequaquam, ut inter pacatos, in compoſito agmine duces eorum ſequitur. Primum agmen elephanti & equites erant; ipſe poſt eum robore peditum circumſpectans ſollicitus omnia, incedebat. Ubi in anguſtiorem viam ex parte altera ſubjectam jugo inſuper imminenti ventum eſt, undique ex inſidiis barbari a fronte, & a tergo coorti, cominus eminusque petunt; ſaxa ingentia in agmen devolvunt. Maxima ab tergo vis hominum urgebat in eos verſa peditum acies haud dubium fecit, quin, niſi firmata extrema agmina fuiſſent, ingens in eo ſaltu accipienda clades fuerit. Tunc quoque ad extremum periculi, ac prope perniciem ventum eſt. Nam dum cunctaretur Annibal dimittere in anguſtias agmen, quia non, ut ipſe equitibus præſidio erat, ita peditibus quidquam ab tergo auxilii reliquerat; occurſantes per obliqua montani, perrupto medio agmine viam inſedere; noxque una Annibal ſine equitibus, ac impedimentis acta eſt. Poſtero die jam ſegnius intercurſantibus barbaris, juncta copiæ, ſaltusque haud ſine clade (majore tamen jumentorum quam hominum pernicie) ſuperatus. Inde montani pauciores jam, & latrocinii magis, quam belli more concurſabant: modo in primum, modo in noviſſimum agmen, ut cuique aut locus opportunitatem daret, aut progreſſi morative aliquam occaſionem feciſſent. Elephanti ſicut præcipites per arctas vias magna mora agebantur, ita tutum ab hoſtibus quacumque incede-

cede-

cederent (quia insuetis adeundi propius metus erat) agmen præbebant. Nono die in jugum Alpium perventum est, per invia pleraque & errores, quos aut ducentium fraus, aut ubi iis fides non esset, temere initæ valles à conjectantibus, iter faciebant. Biduum in jugis stativa habita; fessisque labore ac pugnando quies data militibus; jumentaque aliquot, quæ prolapsa in rupibus erant, sequendo vestigia agminis, in castra pervenere. Fessis tædio tot malorum, nivis etiam casus, occidente jam sidere Vergiliarum, ingentem terrorem adjecit. Per omnia nive oppleta, cum signis prima luce motis segniter agmen incederet, pigritiaque & desperatio in omnium vultu emineret, prægressus signa Annibal, in promontorio quodam, unde longe, ac late prospectus erat, consistere jussis militibus Italiam ostentat, subjectosque Alpinis montibus Circumpadanos campos: mœniaque eos tum transcendere non Italiæ modo, sed etiam urbis Romæ: cetera plana proclivia fore: uno, aut ad summum altero prælio, arcem & caput Italiæ in manu, ac potestate habituros. Procedere inde agmen cœpit: jam nihil ne hostibus quidem præter parva furta per occasionem tentantibus. Ceterum iter multo, quam in ascensu fuerat (ut pleraque Alpium ab Italia sicut breviora, ita arrectiora sunt) difficilius fuit. Omnis enim ferme via præceps, angusta, lubrica erat: ut neque sustinere se a lapsu possent: nec qui paullulum titubassent, hærere affixi vestigio suo: aliique super alios, & jumenta & homines occiderent. Ventum deinde ad multo

angu-

angustiorem rupem, atque ita rectis saxis, ut ægre expeditus miles tentabundus, manibusque retinens virgulta, ac stirpes circa eminentes, demittere sese posset. Natura locus jam ante præceps, recenti lapsu terræ in pedum mille admodum altitudinem abruptus erat. Ibi cum velut ad finem viæ equites constitissent, miranti Annibali, quæ res moraretur agmen, nuntiatur, rupem inviam esse. Digressus deinde ipse ad locum visendum; haud dubia res visa, quin per invia circa nec trita antea, quamvis longo ambitu circumduceret agmen. Ea vero via insuperabilis fuit. Nam cum super veterem nivem intactam nova modicæ altitudinis esset: molli, nec præaltæ nivi facile pedes ingredientium insistebant. Ut vero tot hominum, jumentorumque incessu dilapsa est; per nudam infra glaciem, fluentemque tabem liquescentis nivis ingrediebantur. Tetra ibi luctatio erat, ut a lubrica glacie non recipiente vestigium, & in prono citius pede se fallente, & seu manibus in assurgendo, seu genu se adjuvissent; ipsis adminiculis prolapsi, si iterum corruissent, nec stirpes circa radicesve, ad quas pede aut manu quisquam eniti posset, erant. Itaque in levi tantum glacie tabidaque nive volutabantur: jumenta secabant interdum, etiam tum infirmam ingredientia nivem, & prolapsa jactandis gravius in continendo ungulis, penitus perfringebant: ut pleraque velut pedica capta hærerent indurata, & alta concreta glacie. Tandem nequidquam jumentis atque hominibus fatigatis castra in jugo posita, ægerrime ad id ipsum loco purgato tantum nivis fo-

fodiendum, atque egerendum fuit. Inde ad rupem minuendam, per quam unam via esse poterat, milites ducti; cum cædendum esset saxum, arboribus circa immanibus dejectis, detruncatisque struem ingentem lignorum faciunt, eamque (cum & vis venti apta faciendo igni coorta esset) succendunt, ardentiaque saxa infuso aceto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, mollitumque anfractibus modicis clivos, ut non jumenta solum, sed elephanti etiam deduci possent. Quatriduum circa rupem consumptum jumenta prope fame absumebantur: eunda enim fere cacumina sunt; & si quid est pabuli, obruunt nives. Inferiores valles apricos quosdam colles habent, rivosque prope silvas; etiam humano cultu digniora loca. Ibi jumenta in pabulum missa, & quies muniendo fessis hominibus dato triduo. Inde ad planum descensum est, etiam locis mollioribus, & accolarum ingeniis. Hoc maxime modo perventum est in Italiam quinto mense a Carthagine nova (ut quidam auctores sunt) quinto decimo die Alpibus superatis.

Romæ post cladem ad Trasymenum consternatio.

Livius Decad. III. L. 2.

Romæ ad primum nuntium cladis ejus cum ingenti terrore ac tumultu concursus in forum populi est factus. Matronæ vagæ per vias, quæ repens clades allata, quæve fortuna exercitus esset, obvios percunctantur. Et cum frequentis concio-

cionis modo turba in comitium & curiam versa magistratus vocaret: tandem haud multo ante solis occasum M. Pomponius prætor, Pugna, inquit, magna victi sumus. Et quamquam nihil certius ex eo auditum est, tamen alius ab alio impleti rumoribus domos referunt: consulem cum magna parte copiarum cæsum: superesse paucos, aut fuga passim per Hetruriam sparsos, aut captos ab hoste. Quot casus exercitus victi fuerant, tot in curas dispertiti eorum animi erant, quorum propinqui sub C. Flaminio Cos. meruerant, ignorantium quæ cujusque suorum fortuna esset. Nec quisquam satis certum habet, quid aut speret, aut timeat. Postero, ac deinceps aliquot diebus, ad portas major prope mulierum, quam virorum multitudo stetit, aut suorum aliquem, aut nuntios de his opperiens; circumfundebanturque obviis sciscitantes, neque avelli utique a notis, prius quam ordine omnia inquisissent, poterant. Inde varios vultus digredientium ab nuntiis cerneres, ut quique aut læta, aut tristia nuntiabantur: gratulantesque aut consolantes redeuntibus domos circumfusos Fœminarum præcipue, & gaudia insignia erant, & luctus. Unam in ipsa porta, sospite filio repente oblato in conspectu ejus expirasse ferunt: alteram, cui mors filii falso nuntiata erat, mœstam sedentem domi, ad primum conspectum redeuntis filii gaudio nimio exanimatam. Senatum prætores per dies aliquot ab ortu usque ad occidentem solem in curia retinent, consultantes quonam duce, aut quibus copiis resisti victoribus Pœnis posset.

Anni-

Annibalis a Fabio conclusi mirabile commentum ad evadendum.
Livius Decad. III. Lib. 2.

Inclusus videbatur Annibal, via ad Casilinum obsessa: cum Capua & Samnium, & tantum ab tergo divitum sociorum Romanis commeatus subveheret: Poenus contra intra Formiana saxa, ac Linterni arenas, stagnaque perhorrida situ, hibernaturus esset. Nec Annibalem fefellit suis se artibus peti. Itaque cum per Casilinum evadere non posset, petendique montes, & jugum Calliculae superandum esset: nec ubi Romanus inclusum vallibus agmen aggrederetur, ludibrium oculorum specie terribile ad frustandum hostem commentus, principio noctis furtim succedere ad montes statuit. Fallacis consilii talis apparatus fuit. Faces undique ex agris collectae, fascesque virgarum, atque arida sarmenta praeligantur cornibus boum, quos domitos, indomitosque multos inter ceteram agrestem praedam agebat. At duo millia ferme boum effecta. Asdrubalique negotium datum, ut primis tenebris noctis id armentum accensis cornibus ad montes ageret, maxime si posset, super saltus ab hoste insessos. Primis tenebris silentio mota castra: boves aliquanto ante signa acti. Ubi ad radices montium, viasque angustas ventum est, signum extemplo datur, ut accensis cornibus armenta in adversos concitentur montes: & metus ipse relucentis flammae ex capite, calorque jam ad vivum, ad imaque cornuum adveniens, velut stimulatos fu-

rore agebat boves. Quo repente diſcurſu haud ſecus quam ſilvis montibusque accenſis, omnia circum virgulta ardebant capitumque inquietatio excitans flammam, hominum paſſim diſcurrentium ſpeciem praebebat. Qui ad tranſitus ſaltus inſidendos, locati erant, ubi in ſummis montibus ac ſuper ſe quosdam ignes conſpexerunt, circumventos ſe eſſe rati, praeſidio exceſſere, qua minime denſae emicabant flammae, velut tutiſſimum iter petentes ſumma montium juga. Tum in quosdam boves palantes a ſuis gregibus inciderunt: & primo cum procul cernerent, veluti flammas ſpirantium miraculo attoniti conſtiterunt. Deinde ut humana apparuit fraus, tum vero inſidias rati eſſe, cum multo maximoque ſtrepitu concitant ſe in fugam, levique armaturae hoſtium incurrere. Ceterum mox aequato timore neutros pugnam incipientes ad lucem tenuit. Interea toto agmine Annibal traducto per ſaltum & quibusdam in ipſo ſaltu hoſtium oppreſſis in agro Alifano poſuit caſtra.

Annibalis Capuae inter epulas periculum.

Livius Decad. III. L. 3.

Annibal ingreſſus urbem ſenatum ex templo poſtulat, precantibusque inde primoribus Campanorum, ne quid eo die ſeriae rei gereret, diemque ut ipſe adventu ſuo feſtum laetus, ac liben[ter] celebraret: quamquam praeceps ingenio in ira[m] erat, tamen ne quid in principio negaret, viſen[da] urbe magnam diei partem conſumſit. Diverſitas [...]

apud

apud Minios Celeres, Stenium, Pacuviumque inclytos nobilitate ac divitiis. Eo Pacuvius Clavius, de quo ante dictum eſt, princeps factionis ejus: quae attraxerat rem ad Poenos, filium juvenem adduxit, abſtractum abs Decii Magi latere, cum quo ferociſſime pro Romana ſocietate adverſus Punicum foedus ſteterat; nec eum aut inclinata in partem alteram civitas, aut patria majeſtas ſententia depulerat. Huic tum pater juveni Annibalem deprecando magis quam purgando placavit, victusque patris precibus, lacrimisque etiam ad coenam eum cum patre vocari juſſit: cui convivio neminem Campanum, præterquam hoſpites, Jubelliumque Tauream, inſignem bello virum, adhibiturus erat. Coeperunt epulari de die, & convivium non ex more Punico, aut militari diſciplina eſſe, ſed ut in civitate, atque etiam domo, diu ad varias omnium voluptatum illecebras inſtructum. Unus nec dominorum invitatione, nec ipſius interdum Annibalis, Calavii filius Perolla vinci potuit: Ipſe valetudinem excuſans, patre animi quoque ejus haud mirabilem interturbationem cauſſante. Solis ferme occaſu patrem Calavium ex convivio egreſſum ſecutus filius, ubi in ſecretum (hortus erat poſticis aedium partibus) pervenerunt: Conſilium, inquit, affero, pater, quo non veniam ſolum peccati, quod defecimus ad Annibalem, impetraturi ab Romanis: ſed in multo majore dignitate & gratia ſimus Campani, quam unquam fuimus. Cum mirabundus pater, quidnam id eſſet conſilii, quaereret: toga rejecta ab humero, latus ſuccinctum

gladio nudat; jam ego, inquit, ſanguine Annibalis ſanciam Romanum foedus. Te id prius ſcire volui, ſi forte abeſſe, dum facinus patratur, malles. Quae ubi vidit, audivitque ſenex, velut ſi jam agendis, quae audiebat, intereſſet, amens metu: Per ego te, inquit, fili quaecunque jura liberos jungunt parentibus, precor, quaeſoque, ne ante oculos patris facere & pati omnia infanda velis. Paucae horae ſunt, intra quas jurantes per quidquid deorum eſt, dextrae dextras jungentes, fidem obſtrinximus, ut ſacratis de menſis eſſemus; digreſſi ab colloquio, extemplo in eum armemur? Surgis ab hoſpitali menſa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Annibale es. Vis eam ipſam menſam cruentare hoſpitis ſanguine? Annibalem modo pater filio meo potui placare, filium Annibali non poſſum? Sed ſit nihil ſancti, non fides, non religio, non pietas; audeantur infanda, ſi non perniciem nobis cum ſcelere afferunt. Unus aggreſſus es Annibalem. Quid illa turba tot liberorum ſervorumque? quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextrae? torpeſcentne in amentia illa? Vultum ipſius Annibalis, quem armati exercitus ſuſtinere nequeunt, quem horret populus Romanus, tu ſuſtinebis? Etſi alia auxilia deſint, me ipſum ferire corpus meum opponentem pro corpore Annibalis ſuſtinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusque eſt. Deterreri hic ſine te potius, quam illic vinci. Valeant preces apud te meae, ſicut pro te hodie valuerunt. Lacrymantem inde juvenem cernens, medium complectitur, atque oſculo hae-

haerens non ante precibus abſtitit, quam pervicit, ut gladium poneret, fidemque daret, nihil factu-rum tale. Tum juvenis: Ego quidem, inquit, quam patri debeo pietatem, exſolvam patri. Tuam doleo vicem, cui ter proditae patriae ſuſtinendum eſt crimen: ſemel, cum defectionis ab Romanis: iterum, cum pacis cum Annibale fuiſti auctor; tertio hodie, cum reſtituendae Romanis Capuae mora, atque impedimentum es. Tu, patria, ferrum, quo pro te armatus hanc arcem defendere volebam, hoſti minime parcens, quando parens extorquet, recipe. Haec cum dixiſſet, gladium in publicum trans maceriam horti abjecit, & quo minus res ſuſpecta eſſet, ſe ipſe convivio reddidit.

DESCRIPTIONES.

Romae turbatio ob conjurationem Catilinae.

Salluſtius Bell. Catilin.

Decrevere (Magiſtratus), ut Romae per totam urbem vigiliae haberentur, eisque minores magiſtratus praeeſſent. Quibus rebus permota civitas, atque immutata facies urbis erat: ex ſumma laetitia, atque laſcivia, quae diuturna quies pepererat, repente omnes triſtitia invaſit. Feſtinare, trepidare, neque loco, neque homini cuiquam ſatis credere: neque bellum gerere, neque pacem habere: ſuo quisque metu pericula metiri. Ad hoc mulieres, quibus pro reipubl. magnitudine belli timor inſolitus inceſſerat, afflictare ſeſe, manus ſupplices ad coelum tendere; miſerari parvos liberos; rogitare; omnia pavere; ſuperbia, atque deliciis omiſſis ſibi patriaeque diffidere. At Catilinae crudelis animus eadem illa movebat, tametſi praeſidia parabantur, & ipſe lege Plantia interrogatus erat ab L. Paullo: poſtremo, diſſimulandi cauſſa, & quaſi ſui expurgandi, ſicuti jurgio laceſſitus foret, in ſenatum venit. Tum M. Tullius Conſul, ſive praeſentiam ejus timens, ſive ira commotus orationem habuit luculentam, atque utilem reipubl., quam poſtea ſcriptam edidit. Sed ubi ille aſſedit, Catilina, ut erat paratus ad diſſimulanda omnia, demiſſo vultu, voce ſupplici, poſtulare a patribus,

ne

ne quid de se temere crederent: ea familia ortum, ita ab adolescentia vitam instituisse, ut omnia bona in spe haberet: ne existimarent: sibi patricio homini, cujus ipsius, atque majorum plurima beneficia in plebem Rom. essent, perdita republ. opus esse, cum eam servaret M. Tullius, inquilinus civis Romae. Ad hoc, maledicta illa cum adderet, obstrepere omnes; hostem, atque parricidam vocare; tum ille furibundus: Quoniam quidem circumventus, (inquit) ab inimicis praeceps agor, incendium meum restinguam. Dein se ex curia domum proripuit, ibi multa secum ipse volens, quod neque insidiae Consuli procedebant, & ab incendio intelligebat urbem vigiliis munitam, optimum factu credens exercitum augere, ac prius, quam legiones scriberentur, multa ante capere, quae bello usui forent, nocte intempesta, cum paucis in Manliana castra profectus est.

Agrippinae iter cum reliquiis Germanici.
Tacitus Annal. L.III. c.1.

Nihil intermissa navigatione Hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, littora Calabriae contra sitam. Illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu, & nescia tolerandi. Interim adventu ejus audito, intimus quisque amicorum, & plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum

Brundisium; quod navigandi celerrimum fidelissimumque adpulsu erat. Atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus, & proxima maris, sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, moerentium turba, ac rogitantium inter se, silentione, an voce aliqua egredientem exciperent. Neque satis constabat, quid pro tempore foret: cum classis paullatim successit, non alacri, ut adsolet, remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. Postquam duobus cum liberis feralem urnam tenens egressa navi defixit oculos, idem omnium gemitus, neque discerneres, proximos, alienos, virorum, foeminarumque planctus: nisi quod comitatum Agrippinae longo moerore fessum, obvii & recentes in dolore anteibant. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito ut magistratus Calabriae, Apulique, & Campani, supremo erga memoriam filii sui munera fungerentur. Igitur tribunorum, centurionumque humeris cineres portabantur: praecedebant incomta signa, versi fasces atque ubi colonias transgrederentur, atratae plebes, trabeati equites pro opibus loci, vestem, odores, aliaque funerum solennia cremabant. Etiam quorum diversa oppida, tamen obvii, & victimas atque aras Diis Manibus statuentes, lacrimis & conclamationibus dolorem testabantur. Drusus Terracinam progressus est cum Claudio fratre, libertisque Germanici, qui in urbe fuerant. Consules, M. Valerius & M. Aurelius, (jam enim magistratum occeperant) & senatus, ac magna pars populi viam complevere: disjecti, &, ut cuique libitum, flen-

flentes. Aberat quippe adulatio, gnaris omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male diſſimulari, Tiberius atque Auguſta publico abſtinuere, inferius majeſtate ſua rati, ſi palam lamentarentur; an, ne omnium oculis vultum eorum ſcrutantibus, falſi intelligerentur? Matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diuturna actorum ſcriptura reperio, ullo inſigni officio functam; cum ſuper Agrippinam, & Druſum, & Claudium, caeteri quoque conſanguinei nominatim perſcripti ſint; ſeu valetudine praepediebatur, ſeu victus luctu animus, magnitudinem mali perferre viſu non toleravit. Facilius crediderim, Tiberio, & Auguſta, qui domo non excedebant, cohibitam; ut par moeror, & matris exemplo avia quoque & patruus attineri viderentur,

Dies, quo reliquae tumulo Auguſti inferebantur, modo per ſilentium faſtus, modo ploratibus inquies, plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. Illic miles cum armis ſine inſignibus magiſtratus, populus per tribus, concidiſſe rempublicam, nihil ſpei reliquum clamitabant: promptius, apertiusque, quam ut meminiſſe imperitantium crederes. Nihil tamen Tiberium magis penetravit, quam ſtudia hominum accenſa in Agrippinam: cum decus patriae, ſolum Auguſti ſanguinem, unicum antiquitatis ſpecimen appellarent, verſique ad coelum ac deos, integram illi ſobolem, ac ſuperſtitem iniquorum precarentur. Fuere, qui publici funeris pompam requirerent, compararentque, quae in Druſum patrem Germanici honora & magni-

gnifica Augustus fecisset. Ipsum quippe asperrimo hiemis, Ticinum usque progressum, neque abscedentem a corpore simul urbem intravisse: circumfusas lecto Claudiorum Juliorumque imagines, defletum in foro, laudatum pro rostris cuncta a majoribus reperta, aut quae posteri invenerint, cumulata. At Germanico ne solitos quidem, & cuicunque nobili debitos honores, contigisse. Sane corpus ob longinquitatem itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tanto plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors negavisset. Non fratrem nisi unius diei via, non patruum saltem porta tenus obvium. Ubi illa veterum instituta? praepositam foro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina, & laudationes & lacrymas, vel doloris imitamenta? Gnarum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermones, monuit edicto; Multos illustrium Romanorum ob rempublicam obiisse, neminem tam flagranti desiderio celebratum. Idque & sibi & cunctis egregium, si modus adjiceretur. Non enim eadem decora principibus viris, & imperatori populo, quae modicis domibus, aut civitatibus. Convenisse recenti dolore luctum, & ex moerore solatia, sed referendum jam animum ad firmitudinem, ut quondam divus Julius amissa unica filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus, abstruserint tristitiam. Nil opus vetustioribus exemplis: quoties populus Romanus clades excercituum, interitum ducum, funditus amissas nobiles familias constanter tulerit. Principes mortales, rempublicam aeternam esse. Proin repeterent solennia: & quia

ludo-

ludorum Megalensium spectaculum suberat, etiam voluptates resumerent.

Romæ incendium.

Tacitus Annal. L. XV. c. 38.

Sequitur clades forte an dolo principis, incertum; nam utrumque auctores prodidere: sed omnibus, quae huic urbi per violentiam ingenium acciderunt, gravior, atque atrocior. Initium in ea parte Circi ortum, quae Palatino Coelioque montibus contigua est. Ibi per tabernas, quibus id mercimonium inerat, quo flamma alitur, simul coeptus ignis, & statim validus, ac vento citus longitudinem, Circi corripiunt, neque enim domos munimentis septae, vel templa muris cincta, aut quid aliud morae interjacebat. Impetu pervagatum incendium, plana primum, deinde in edita assurgens & rursum inferiora populando, anteiit remedia velocitate mali, & obnoxia urbe arctis itineribus, hucque, & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta paventium foeminarum; fessa, aetate aut rudis pueritiae aetas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos, aut opperiuntur, pars morans, pars festinans, cuncta impediebant! & saepe dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur, vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis etiam quae longinqua crediderant: in eodem casu reperiebantur. Postremo quid vitarent, quid peterent ambigui, complere vias,

sterni

ſterni per agros quidam amiſſis omnibus fortunis diurni quoque victus, alii caritate ſuorum, quos eripere nequiverant, quamvis patente effugio, interiere. Ne quisquam defendere audebat, crebris multorum minis reſtinguere prohibentium & quia alii palam faces jaciebant, atque eſſe ſibi auctorem vociferabantur; ſive ut raptus licentius exercerent, ſed juſſu. Eo in tempore Nero Antii agens, non ante in urbem regreſſus eſt, quam domui ejus, qua palatium & Maecenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. Neque tamen ſiſti potuit, quin & palatium, & domus, & cuncta circum haurientur.

Tempeſtas.

Virgil. Aeneid. L. I.

Talia flammato ſecum Dea corde volutans.
Nimborum in patriam loca foeta furentibus auſtris,
Aeoliam venit. Hic faſto Rex Aeolus antro
Luctantes ventos, tempeſtatesque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis, & carcere froenat.
Illi indignantes, magno cum murmure, montis
Circum clauſtra fremunt. Celſa ſedit Aeolus arce,
Sceptra tenens: mollitque animos, & temperat iras:
Ni faciat; maria, ac terras coelumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed Pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque, & montes inſuper altos
Impoſuit; Regemque dedit, qui foedere certo
Et premere, & laxas ſciret dare juſſus habenas.

Ad quem tum Juno ſupplex his vocibus uſa eſt:
Aeole, (namque tibi Divum Pater, atque hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos)
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat aequor:
Ilium in Italiam portans, victosque Penates:
Incute vim ventis, ſubmerſasque obrue puppes;
Aut age diverſas, & disjice corpora ponto.
Sunt mihi bis ſeptem praeſtanti corpore Nymphae:
Quarum quae forma pulcherrima, Deïopeam
Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat: & pulchra faciat te prole parentem.
Aeolus haec contra: Tuus o Regina, quid optes,
Explorare labor: mihi juſſa capeſſere fas eſt.
Tu mihi, quodcunque hoc regni, tua ſceptra Jovemque
Concilias: tu das epulis accumbere Divum,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Haec ubi dicta, cavum converſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant:
Incubuere mari, totumque a ſedibus imis
Una Eurusque Notusque ruunt, creberque procellis
Africus: et vaſtos volvunt ad littora fluctus.
Inſequitur clamorque virum ſtridorque rudentum;
Eripiunt ſubito nubes coelumque, diemque
Teucrorum ex oculis. Ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus aether,
Præſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Aeneae ſolvuntur frigore membra,
Ingemit, & duplices tendens ad ſidera palmas,
Talia

Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Trojae ſub moenibus altis
Contigit oppetere! o Danaum fortiſſime gentis,
Tydide: mene Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe, tuaque animam hanc effundere dextra?
Saevus ubi Aeacidae telo jacet Hector, ubi ingens
Sarpedon: ubi tot Symois correpta ſub undis
Scuta virum, galeasque; & fortia corpora volvit:
Talia jactanti ſtridens Aquilone procella
Velum adverſa ferit, fluctumque ad ſidera tollit,
Franguntur remi: tum prora avertit, & undis
Dat latus: inſequitur cumulo praeruptus aquae mons.
Hi ſummo in fluctu pendent: his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit: furit aeſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, Aras,
Dorſum immane mari ſummo, tres Eurus ab alto
In brevia & ſyrtes urget, (miſerabile viſu!)
Illiditque vadis, atque agere cingit, arenae.
Unam, quae Lycios, ſidumque vehebat Orontem,
Ipſius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit. Excutitur, pronusque magiſter
Volvitur in caput; aſt illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat aequore
vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vaſto;
Arma virum tabulaeque, & Troïa gaza per undas
Jam validam illonei navem, jam fortis Achatae,
Et qua vectus Abas, & qua grandaevus Alethes,
Vicit hiems: laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.

ANA-

ANALYSIS

ORATIONIS CICERONIANAE

PRO LEGE MANILIA.

Argumentum.

C. Manilius Tribunusplebis promulgarat legem, qua omnes populi Romani copiae in Asia contra Mithridatem & Tigranem Cn. Pompejo imperatori committerentur. Huic legi reclamarunt plures viri Consulares, præsertim Q. Hortensius & Q. Catulus; Cicero autem valere hanc legem pronunciat & annuente populo evincit.

Oratio haec est in genere diliberativo, an bellum in Asia contra duos Reges, Mithridatem & Tigranem, sit gerendum? & an bello huic Pompejus sit praeficiendus.

Exordium. Ducitur ab Adjunctis loci & Personae:

Loci. Ex Rostris, ex quibus nunquam antea Ciceroni dicere licuit.

Personae. Nunc cum per favorem populi Praetori renunciato ex Rostris dicere licet, omnibus viribus vult respondere fiduciae a populo in se collocatae.

Bene-

Benevolentiam ſibi conciliat, ubi ſe & copiam dicendi beneficio populi attributam & facultatem dicendi multa exercitatione acquiſitam in commodum populi adhibiturum ait.

Attentionem ſibi parat, quando ſe de cauſſa inſolita, ſed ſimul uberrima dicturum ait.

Docilitatem parit, cum breviter, dilucide, ſimpliciterque aſſerit ſe dicturum de Cn. Pompeji ſingulari eximiaque virtute.

Narratio brevis ſubnexa eſt exordio, qua Cicero exponit ſtatum belli Aſiatici.

Propoſitio. Gerendum eſt a populo Romano bellum in Aſia: & huic bello praeficiendus eſt Cn. Pompejus.

partitio. Statim Narratione finita ſubjungitur, diſpeſciturque tota oratio in tres partes, videlicet;

1. de genere belli,
2. de Magnitudine belli,
3. de Imperatore ad hoc bellum deligendo.

Confirmatio. In hac ſecundum ordinem partitionis exequitur orator propoſitionem. Itaque

PARS I. *Bellum Aſiaticum eſt genere ſuo grave & neceſſarium* ſequentibus argumentis ex loco

loco caussarum finalium desumtis probatur.

a. Agitur de gloria populi Romani.
b. Agitur de salute sociorum.
c. Agitur de vectigalibus maximis.
d. Agitur de fortunis multorum civium.

Argumentatio, qua haec argumenta efferuntur, est syllogismus sequens:

Major. Bellum, quo agitur 1.) de gloria populi Romani, 2.) de salute sociorum. 3.) de vectigalibus maximis, 4.) de fortunis multorum civium, est necessarium.

Minor. Sed in bello Asiatico agitur 1.) de gloria &c. — 2.) — 3.) — 4.) —

Conclusio. Ergo bellum Asiaticum est necessarium.

Probatio Majoris per se clarae necessaria nulla est.

Probatio Minoris quatuor Enthymematis constat secundum quatuor membra in minori recensita.

1.) *A Contrario*. Summum dedecus est Romanis non ulci-

 sci

ſci atroces injurias a Mithridate illatas; ergo agitur de gloria Populi Romani.

2.) *Ab Enumeratione.* Ariobarzanes Rex ſocius, & civitates Aſiae ac Graeciae periclitantur; ergo agitur de ſalute ſociorum.

3.) *A Cauſſis.* Aſia propter fertilitatem ſuam vectigalia maxima, & maxime etiam neceſſaria ſuppeditat: ergo agitur de vectigalibus maximis.

4.) *Ab Enumeratione.* Multi cives vectigalia conduxerunt; Alii negotiantur in Aſia publice aut privatim, alii collocatas habent pecunias in Aſia; ergo in bello Aſiatico agitur de fortunis multorum civium.

PARS II. *Bellum Aſiaticum eſt magnitudine periculoſum*: quia

a. **Hoc bellum conjungunt duo Reges potentiſſimi,**

b. **Suſcipiunt agitatae nationes.**

c. Victus est Lucullus Imperator, & pulsus vetus exercitus.

Argumentatio, quae argumenta istius partis proponit, sequens Enthymema est:

Anteced. 1.) Hoc bellum conjungunt duo Reges potentissimi, 2.) suscipiunt agitatae nationes, 3.) victus est Lucullus Imperator, & pulsus vetus exercitus.

Conseq. Ergo bellum hoc magitudine est periculosum.

Antecedentis membra singula illustrantur & amplificantur.

1.) Fuga Mithridatis ex ponto *illustratur* comparatione fugae, quam Medea itidem ex Ponto cepit. *Amplificatur per incrementum:* Mithridatem ex fuga Tigranes Rex Armenius excepit, confirmavit, erexit, recreavit.

2) *Amplificatur a caussa.* Nationes metu advenientis in Armeniam Romani exercitus, & formidine despoliandi fani religiosissimi ac locupletissimi concitatae sunt: & se his regibus adjunxerant.

3.) *Amplificatur ob Adjunctis.* Mithridates manu ſua confirmata, adventitiis multorum regum auxiliis ſuffultus, exercitu Romano paullatim ad propria dilabente regnum ſuum recuperavit, & Imperatorem noſtrum fugavit.

PARS III. *Cn. Pompejus eſt optimus Imperator*, quia in illo eſt

a. Scientia rei militaris,
b. Virtus,
c. Auctoritas,
d. Feliciras.

Argumenatio, qua argumenta haec concluduntur, eſt ſyllogiſmus ſequens;

Major. In ſummo Imperatore has quatuor res ineſſe oportet: 1.) Scientiam rei militaris, 2.) Virtutem, 3.) Auctoritatem, 4.) Felicitatem.
Minor. Sed in Pompejo inſunt hae res;
Concluſ. Ergo eſt ſummus Imperator.

Major breviſſime effertur, neque ob certitudinem eget ulla probatione.

Minoris probatio ſuſcipitur per partes

1. *Ab*

1.) *Ab Enumeratione.* Pompejus per omnes aetates & per omnia bella exercitatiſſimus eſt; igitur nihil uſus militaris illum effugere poteſt.

4.) Iterum *ab Enumeratione, Adjunctis, & Teſtimoniis.* Non ſolae virtutes imperatoriae, ſed aliae etiam omnes in Pompejo conſpicuae ſunt: ergo Virtus eſt in illo.

3.) *Ab Effectis* & *Enumeratione.* Magna eſt opinio Pompeji (a) apud populum, qui eum depoſcit Imperatorem; (b) magna apud ſocios exterosque, apud quos ejus adventu caritas annonae diminuta eſt; (c) apud hoſtes, a quibus urbes vel deditae, vel legatione receptae: ergo in Pompejo eſt Auctoritas.

4.) *Ab Effectis.* Maximas res domi militiaeque, terra marique cum ingenti felicitate geſſit: ergo eſt in illo Felicitas.

Confutatio. Q. Catuli & Q. Hortenſii allata contra legem Manilii argumenta refellit, & quidem.

I. Argumentum Q. Hortenſii ; *Non uni omnia tribuenda ſunt.*

Refutatur praejudicio. Jam enim prius C. Gabinius Tribunuspl. de uno Cn. Pompejo Imperatore contra piratas conſtituendo, fruſtra reclamante Hortenſio legem promulgavit optato eventu ſecuto.

II. Argumenta Q. Catuli, quae erant:

a. *In Pompejo tota ſpes eſt Romanis; non igitur ad hoc bellum mittendus.*

b. *Eſt contra exempla & conſtituta Majorum, ad unum Pompejum deferri omnia.*

Refutantur: a. Pompeji ſummi hominis vita frui oportet, dum licet.

b. Ad novos caſus temporum, novorum conſiliorum rationes ſunt accommodandae; idque in hoc ipſo Pompejo ſaepius factum.

c. Adjicitur nova praedicatio virtutum Pompeji, praeſertim continentiae Aſiatico bello neceſſariae.

d. Auctoritate & ſententia clariſſimorum virorum, Servilii, Curionis, Lentuli, Caſſii, ſententia Manilii ſtabilitur.

Pero-

Peroratio: Conſtat duobus capitibus:

a. Laudat Manilii legem, & ut in illa tuenda perſeveret, hortatur.

b. Operam ſuam omnem promittit, & non privati alicujus, ſed reipublicae & publici commodi gratia ita ſe ſuadere aſſerit.

ORATIO.

1. Quamquam mihi ſemper frequens conſpectus veſter multo jucundiſſimus, hic autem locus ad agendum ampliſſimus, ad dicendum ornatiſſimus eſt viſus, Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui ſemper optimo cuique maxime patuit, non mea me voluntas, ſed meae vitae rationes, ab ineunte aetate ſuſceptae, prohibuerunt. Nam, cum antea per aetatem nondum hujus auctoritatem loci contingere auderem; ſtatueremque, nihil huc, niſi perfectum ingenio, elaboratum induſtria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.

2. Ita neque hic locus vacuus fuit unquam ab iis, qui veſtram cauſſam defenderent: & meus labor, in privatorum periculis caſte integreque verſatus, ex veſtro judicio fructum eſt ampliſſimum conſecutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ter Praetor primus centuriis cunctis re-

nuntiatus ſum: facile intellexi, Quirites, & quid de me judicaretis, & quid aliis praeſcriberetis. Nunc, cum & auctoritatis in me tantum ſit, quantum vos honoribus mandandis eſſe voluſtis: & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti ex forenſi uſu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe, & ſi quid auctoritatis in me eſt, ea apud vos utar, qui eam mihi dederunt; & ſi quid etiam dicendo conſequi poſſum, iis oſtendam potiſſimum, qui ei quoque rei fructum ſuo judicio tribuendum eſſe cenſuerunt.

3. Atque illud imprimis mihi laetandum jure eſſe video, quod in hac inſolita mihi, ex hoc loco ratione dicendi, cauſſa talis oblata eſt, in qua oratio deeſſe nemini poteſt. Dicendum eſt enim de Cn. Pompeji ſingulari, eximiaque virtute; hujus autem orationis difficilius eſt exitum, quam principium invenire. Itaque non mihi tam copia, quam modus in dicendo quaerendus eſt.

4. Atque ut inde oratio mea proficiſcatur, unde haec omnis cauſſa ducitur: bellum grave, & periculoſum veſtris vectigalibus, atque ſociis a duobus potentiſſimis Regibus infertur, Mithridate & Tigrane; quorum alter relictus, alter laceſſitus, occaſionem ſibi ad occupandam Aſiam oblatam eſſe arbitratur. Equitibus Romanis, honeſtiſſimis viris, afferuntur ex Aſia quotidie litterae, quorum magnae res aguntur, in veſtris vectigalibus exercendis occupatae; qui ad me

pro

pro neceſſitudine, quae mihi eſt cum illo ordine, cauſſam reipublicae, periculaque rerum ſuarum detulerunt.

5. Bithynia, quae nunc veſtra provincia eſt, vicos exuſtos eſſe complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum eſt veſtris vectigalibus; totum eſſe in hoſtium poteſtate; Lucullum, magnis rebus geſtis, ab eo bello diſcedere: huic qui ſuccurrerit, non ſatis eſſe paratum ad tantum bellum adminiſtrandum: unum ab omnibus ſociis, & civibus ad id bellum imperatorem depoſci, atque expeti, eundem hunc unum ab hoſtibus metui praeterea neminem.

6. Cauſſa quae ſit, videtis; nunc, quid agendum ſit, conſiderate. Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo eſſe dicendum. Genus eſt enim hujusmodi, quod maxime veſtros animos excitare, atque inflammare debet: in quo agitur populi Romani gloria; quae vobis Majoribus, cum magna in rebus omnibus, tum ſumma in re militari, tradita eſt; agitur ſalus ſociorum, atque amicorum; pro qua multa Majores veſtri magna, & gravia bella geſſerunt: aguntur certiſſima populi Romani vectigalia, & maxima: quibus amiſſis, & pacis ornamenta, & ſubſidia belli requiretis, aguntur bona multorum civium, quibus eſt & a vobis, & a moderatoribus reipublicae conſulendum.

7. Et quoniam ſemper appetentes gloriae praeter ceteras gentes, atque avidi laudis fuiſtis: delenda eſt vobis illa macula, Mithridatico bello ſuperiore ſuſcepta, quae penitus jam inſedit, atque inveteravit in populi Romani nomine: quod is, qui una die, tota Aſia, tot in civitatibus, uno nuntio, atque una litterarum ſignificatione cives Romanos necandos, trucidandosque denotavit, non modo adhuc poenam nullam, ſuo dignam ſcelere ſuſcepit, ſed ab illo tempore annum jam tertium, & viceſimum regnat; & ita regnat, ut ſe non Ponto, neque Cappadociae latebris occultare velit, ſed emergere e patrio regno, atque in veſtris vectigalibus, hoc eſt, in Aſiae luce verſari.

8. Etenim adhuc ita veſtri cum illo rege contenderunt imperatores, ut ab illo inſignia victoriae, non victoriam reportarint. Triumphavit L. Sylla, triumphavit L. Muraena de Mithridate, duo fortiſſimi viri, & ſummi Imperatores: ſed ita triumpharunt, ut ille pulſus, ſuperatusque regnaret. Verumtamen illis imperatoribus laus eſt tribuenda, quod egerunt; venia danda, quod reliquerunt; propterea quod ab eo bello Syllam in Italiam respublica, Muraenam Sylla revocavit.

9. Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad oblivionem veteris belli, ſed ad comparationem novi contulit; qui poſteaquam maximas aedificaſſet ornaſſetque claſſes, exercitusque permagnos, quibuscunque ex gentibus potuiſſet, comparaſ-

rasset, & se Bosphoranis, finitimis suis, bellum inferre simulasset; usque in Hispaniam legatos Ecbatanis misit ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: ut, cum duobus in locis disjunctissimis, maximeque diversis, uno consilio, ab unis hostium copiis, bellum terra marique gereretur, vos ancipiti contentione districti de imperio dimicaretis.

10. Sed tamen alterius partis periculum, Sertorianae, atque Hispaniensis, quae multo plus firmamenti ac roboris habebat; Cn. Pompeji divino consilio, ac singulari virtute depulsum est: in altera parte ita res a. L. Lucullo, summo viro, est administrata, ut initia illa gestarum rerum magna, atque praeclara non felicitati ejus, sed virtuti; haec autem extrema, quae nuper acciderunt, non culpae, sed fortunae tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, ut neque vera laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse videatur.

11. De vestri imperii dignitate, atque gloria, quoniam, is est exorsus orationis meae, videte, quem vobis animum suscipiendum putetis. Majores vestri saepe, mercatoribus, ac naviculatoribus injuriosius tractatis, bella gesserunt: vos tot civium Rom. millibus, uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis? Legati quod erant appellati superbius, Corinthum patres vestri, totius Graeciae lumen.

ex-

extinctum esse voluerunt: vos eum Regem inultum esse patiemini, qui legatum populi Romani, consularem, vinculis, ac verberibus, atque omni supplicio excruciatum necavit? Illi libertatem civium Romanorum imminutam non tulerunt: vos vitam ereptam negligetis? Jus legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum populi Romani, omni supplicio interfectum, inultum relinquetis?

12. Videte, ne, ut illis pulcherrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere: sic vobis turpissimum sit, illud quod accepistis, tueri, & conservare non posse. Quid, quod salus sociorum summum in periculum, ac discrimen vocatur? Regno expulsus est Ariobarzanes Rex, socius populi Romani, atque amicus: imminent duo Reges toti Asiae, non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris sociis, atque amicis; civitates autem omnes, cuncta Asia, atque Graecia, vestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur; imperatorem a vobis certum deposcere, cum praesertim vos alium miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo posse arbitrantur.

13. Vident, & sentiunt hoc idem, quod vos, unum virum esse, in quo summa sint omnia: & eum prope esse; quo etiam carent aegrius; cujus adventu ipso, atque nomine, tametsi ille ad maritimum bellum venerit, tamem impetus hostium repressos esse intelligunt, ac retardatos.

Hi

Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant, ut ſe quoque, ſicut ceterarum provinciarum ſocios, dignos exiſtimetis, quorum ſalutem tali viro commendetis. Atque hoc etiam magis quam ceteros; quod ejusmodi in provinciam homines cum imperio mittimus, ut, etiam ſi ab hoſte defendant, tamen ipſorum adventus in urbes ſociorum non multum ab hoſtili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, nunc praeſentem vident, tanta temperantia, tanta manſuetudine, tanta humanitate, ut ii beatiſſimi eſſe videantur, apud quos ille diutiſſime commoratur.

14. Quare ſi propter ſocios, nulla ipſi injuria laceſſiti, Majores veſtri cum Antiocho, cum Philippo, cum Aetoliis, cum Poenis bella geſſerunt: quanto vos ſtudio convenit, injuriis provocatos, ſociorum ſalutem una cum Imperii veſtri dignitate defendere; praeſertim cum de veſtris maximis vectigalibus agatur? Nam ceterarum provinciarum vectigalia, Quirites, tanta ſunt, ut iis ad ipſas provincias tutandas vix contenti eſſe poſſimus: Aſia vero tam opima eſt, & fertilis, ut & ubertate agrorum, & varietate fructuum, & magnitudine paſtionis, & multitudine earum rerum, quae exportantur, facile omnibus terris antecellat. Itaque haec vobis provincia, Quirites, ſi & belli utilitatem, & pacis dignitatem ſuſtinere vultis, non modo a calamitate, ſed etiam a metu calamitatis eſt defendenda.

15. Nam ceteris in rebus, cum venit calamitas, tum detrimentum accipitur; at in vectigalibus non solum adventus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copiae non longe absunt, etiam si irruptio facta nulla sit; tamen pecora relinquuntur; agricultura deseritur; mercatorum navigatio conquiescit; ita neque ex portu, neque ex decumis; neque ex scriptura vectigal conservari potest. Quare saepe totius anni fructus uno rumore periculi, atque uno belli terrore amittitur.

16. Quo tandem animo esse existimatis aut eos, qui vectigalia vobis pensitant, aut eos, qui exercent, atque exigunt: cum duo Reges cum maximis copiis prope absint? cum una excursio equitatus perbrevi tempore totius anni vectigal auferre possit? cum publicani familias maximas, quas in salinis habent, quas in agris, quas in portubus, atque custodiis, magno periculo se habere arbitrentur? Putatisne, vos illis rebus frui posse, nisi eos, qui vobis fructuosi sunt, conservaveritis, non solum (ut antea dixi) calamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos?

17. Ac ne illud quidem vobis negligendum est, quod mihi ego extremum proposueram, cum essem de belli genere dicturus, quod ad multorum bona civium Romanorum pertinet, quorum pro vestra sapientia, Quirites, habenda est ratio deligenter. Nam & publicani, homines & hone-

honestissimi, & ornatissimi, suas rationes & copias in illam provinciam contulerunt: quorum ipsorum per se res, & fortunae curae vobis esse debent. Etenim si vectigalia nervos esse reipublicae semper duximus, eum certe ordinem, qui exercet illa, firmamentum ceterorum ordinum recte esse dicemus.

18. Deinde ceteris ex ordinibus homines gravi & industrii partim in Asia negotiantur, quibus vos absentibus consulere debetis; partim suas, & suorum in ea provincia pecunias magnas collocatas habent. Erit igitur humanitatis vestrae, magnum eorum civium numerum calamitate prohibere; sapientiae, videre, multorum civium calamitatem a republica sejunctam esse non posse. Etenim illud primum parvi refert, vos publicanis amissa vectigalia postea victoria recuperare: neque enim iisdem redimendi facultas erit, propter clamitatem: neque aliis voluntas, propter timorem.

19. Deinde, quod nos eadem Asia, atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit, id quidem certe calamitate docti memoria retinere debemus. Nam tum, cum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus Romae, solutione impedita, fidem concidisse. Non enim possunt una in civitate multi rem, atque fortunas amittere, ut non plures secum in eamdem calmitatem trahant. A quo periculo prohibete rempublicam, & mihi credite, id quod ipsi videtis:

tis: haec ſides, atque haec ratio pecuniarum, quae Romae, quae in foro verſatur, implicita eſt cum illis pecuniis Aſiaticis, & cohaeret: ruere illa non poſſunt, ut haec non eodem labefactata motu concidant. Quare videte, num dubitandum vobis ſit, omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, ſalus ſociorum, vectigalia maxima, fortunae plurimorum civium cum republica defenduntur.

20. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Poteſt enim hoc dici: belli genus ita eſſe neceſſarium, ut ſit gerendum; non eſſe ita magnum, ut ſit pertimeſcendum. In quo maxime laborandum eſt, ne forte a vobis, quae diligentiſſime providenda ſunt, contemnenda eſſe videantur. Atque ut omnes intelligant, me L. Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro, & ſapientiſſimo homini, & magno imperatori debeatur: dico, ejus adventu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas, atque inſtructas, eſſe deletas; urbemque Aſiae clariſſimam, nobisque amiciſſimam, Cyzicenorum, obſeſſam ab ipſo Rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementiſſime, L. Luculli virtute, aſſiduitate, conſilio, ſummis obſidionis periculis liberatam: ab eodem imperatore claſſem magnam, & ornatam, quae ducibus Sertorianis ad Italiam ſtudio inflammato raperetur, ſuperatam eſſe, atque depreſſam; magnas hoſtium praeterea copias multis proeliis eſſe dele-

deletas; patefactumque noſtris legionibus eſſe Pontum, qui ante populo Romano ex omni aditu clauſus eſſet: Sinopen, atque Amiſum, quibus in oppidis erant domicilia Regis, omnibus rebus ornata atque referta, ceteraſque urbes Ponti, & Cappadociae permultas uno aditu atque adventu eſſe captas: Regem ſpoliatum regno patrio, atque avito, ad alios ſe Reges, atque alias gentes ſupplicem contuliſſe; atque hæc omnia, ſalvis populi Romani ſociis, atque integris vectigalibus, eſſe geſta. Satis opinor hoc eſſe laudis: atque ita, Quirites, ut hoc vos intelligatis, a nullo iſtorum, qui huic obtrectant legi, atque cauſſae, L. Lucullum ſimiliter ex hoc loco eſſe laudatum.

21. Requiretur fortaſſe nunc, quemadmodum, cum haec ita ſint, reliquum poſſit eſſe magnum bellum. Cognoſcite, Quirites: non enim ſine cauſſa quaeri videtur. Primum ex ſuo regno ſic Mithridates profugit, ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugiſſe dicitur: quam praedicant in fuga fratris ſui membra in his locis, qua ſe parens proſequeretur, diſſipaviſſe, ut eorum collectio diſperſa, moerorque patrius celeritatem perſequendi retardaret. Sic Mithridates fugiens maximam vim auri, atque argenti, pulcherrimarumque rerum omnium, quas & a Majoribus acceperat, & ipſe bello ſuperiore ex tota Aſia direptas in ſuum regnum congeſſerat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum noſtri colli-

gunt omnia diligentius, Rex ipſe e manibus effugit. Ita illum in perſequendi ſtudio moeror, hos laetitia retardavit.

22. Hunc in illo tempore & fuga Tigranes, Rex Armenius, excepit, diffidentemque rebus ſuis confirmavit, & afflictum erexit perditumque recreavit: cujus in regnum poſteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiam gentes contra imperatorem noſtrum concitatae ſunt. Erat enim metus injectus iis nationibus, quas nunquam populus Romanus neque laceſſendas bello, neque tentandas putavit: erat etiam alia gravis, atque vehemens opinio, quae per animos gentium barbararum pervaſerat, fani locupletiſſimi, & religioſiſſimi diripiendi cauſſa in eas oras noſtrum exercitum eſſe adductum. Ita nationes multae atque magnae novo quodam terrore, ac metu concitabantur. Noſter autem exercitus, etſi urbem ex Tigranis regno ceperat, & proeliis uſus erat ſecundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac deſiderio ſuorum commovebatur.

23. Hic jam plura non dicam: fuit enim illud extremum, ut ex iis locis a militibus noſtris reditus magis maturus, quam proceſſus longior quaereretur. Mithridites autem, & ſuam manum jam confirmarat; & eorum, qui ſe ex ejus regno collegerant, & magnis adventitiis multorum Regum & nationum copiis juvabatur. Hoc jam fere ſic fieri ſolere accepimus, ut Regum afflictae

ctae fortunae facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeque eorum qui aut Reges sunt, aut vivunt in regno: quod regale iis nomen magnum, & sanctum esse videatur.

24. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam cum se in regnum recepisset suum, non fuit eo contentus; quod ei praeter spem acciderat, ut illam, posteaquam pulsus erat, terram nunquam attingeret: sed in exercitum vestrum, clarum atque victorem, impetum fecit. Sinite hoc loco Quirites (sicut Poëtae solent, qui res Romanas scribunt) praeterire me nostram calamitatem; quae tanta fuit, ut eam ad aures. L. Luculli non ex proelio nuntius, sed ex sermone rumor afferret.

25. Hic in ipso illo malo, gravissimaque belli offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro jussu coactus, (quod imperii diuturnitati modum statuendum veteri exemplo putavistis), partem militum, qui jam stipendiis confectis erant, dimisit, partem Glabrioni tradidit. Multa praetereo consulto: sed ea vos conjectura perspicitis: quantum illud bellum futurum putetis; quod conjungant Reges potentissimi; renovent agitatae nationes; suscipiant integrae gentes; novus imperator vester accipiat, vetere pulso exercitu.

26. Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magni-

gnitudine periculoſum: reſtat, ut de imperatore ad id bellum deligendo ac tantis rebus praeficiendo, dicendum eſſe videatur. Utinam, Quirites, virorum fortium, atque innocentium copiam tantam haberetis, ut haec vobis deliberatio difficilis eſſet, quemnam potiſſimum tantis rebus, ac tanto bello praeficiendum putaretis! Nunc vero, cum ſit unus Cn. Pompejus, qui non modo eorum hominum, qui nunc ſunt, gloriam, ſed etiam antiquitatis memoriam virtute ſuperarit: quae res eſt, quae cujusquam animum in hac cauſa dubium facere poſſit?

27. Ego enim ſic exiſtimo, in ſummo imperatore quatuor has res ineſſe oportere, ſcientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem. Quis igitur hoc homine ſcientior unquam aut fuit, aut eſſe debuit? qui e ludo atque pueritiae diſciplina, bello maximo atque accerrimis hoſtibus, ad patris exercitum, atque in militiae diſciplinam profectus eſt? qui extrema pueritia miles fuit ſummi imperatoris? ineunte adoleſcentia maximi ipſe exercitus imperator? qui ſaepius cum hoſte conflixit, quam quisquam cum inimico concertavit? plura bella geſſit, quam ceteri legerunt? plures provincias confecit, quam alii concupiverunt? cujus adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis praeceptis, ſed ſuis imperiis; non offenſionibus belli, ſed victoriis; non ſtipendiis, ſed triumphis eſt erudita? Quod denique genus belli eſſe poteſt, in quo illum non exercuerit fortuna Reipublicae? Civile, Africa-

num,

num, Transalpinum, Hispaniense mistum ex civitatibus, atque ex bellicosissimis nationibus, servile, navale: varia, & diversa genera, & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc uno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in usu militari positam, quae hujus viri scientiam fugere possit.

28. Jam vero virtuti Cn. Pompeji quae potest par oratio inveniri? quid est, quod quisnam aut dignum illo, aut vobis novum, aut cuiquam inauditum possit afferre? Neque enim illae sunt solae virtutes imperatoriae, quae vulgo existimantur, labor in negotiis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo; quae tanta sunt in hoc uno, quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut vidimus, aut audivimus, non fuerunt.

29. Testis est Italia, quam ille ipse victor, L. Sylla, hujus virtute & consilio confessus est liberatam. Testis est Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicavit. Testis est Africa, quae magnis oppressa hostium copiis, eorum ipsorum sanguine redundavit. Testis est Gallia, per quam legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internecione, patefactum est. Testis est hispania, quae saepissime plurimos hostes ab hoc superatos, prostratosque conspexit. Testis est iterum, & saepius Italia, quae, cum servili bel-

bello tetro, periculoſoque premeretur, ab hoc auxilium abſente expetivit: quod bellum expectationem Pompeji attenuatum atque imminutum eſt, adventu ſublatum ac ſepultum.

30. Teſtes vero jam omnes orae, atque omnes exterae gentes, ac nationes, denique maria omnia, tum univerſa, tum in ſingulis oris omnes ſinus, atque portus. Quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmum habuit praeſidium, ut tutus eſſet; aut tam fuit abditus, ut lateret? Quis navigavit, qui non ſe aut mortis, aut ſervitutis periculo committeret, cum aut hieme, aut referto praedonum mari navigaretur? Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam late diviſum, atque diſperſum quis unquam arbitraretur, aut ab omnibus imperatoribus uno anno aut omnibus annis ab uno imperatore confici poſſe? Quam provinciam tenuiſtis a praedonibus liberam per hoſce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem ſocium defendiſtis? cui præſidio claſſibus veſtris fuiſtis, quam multas exiſtimatis inſulas eſſe deſertas? quam multas aut metu relictas, aut a praedonibus captas urbes eſſe ſociorum?

31. Sed quid ego longinqua commemoro? Fuit hoc quondam, fuit proprium populi Romani longe a domo bellare, & propugnaculis imperii ſociorum fortunas, non ſua tecta defendere. Sociis ego veſtris mare clauſum per hoſce annos dicam fuiſſe; cum exercitus noſtri Brunduſio

nun-

nunquam, nisi summa hieme, transmiserint? Qui ad vos ab exteris nationibus venirent, captos querar, cum legati populi Romani retenti sint? Mercatoribus tutum mare non fuisse dicam; cum duodecim secures in praedonum potestatem pervenerint?

32. Cnidum, aut Colophonem, aut Samum, nobilissimas urbes, innumerabilesque alias captas esse commemorem; cum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam, & spiritum ducitis, in praedonum fuisse potestate sciatis? An vero ignoratis, portum Cajetae celeberrimum, atque plenissimum navium, inspectante Prætore, a prædonibus esse direptum? ex Miseno autem ejus ipsius liberos, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat, a prædonibus esse sublatos? Nam quid ego Ostiense incommodum; atque illam labem, ac ignominiam reipublicæ querar; cum, prope inspectantibus vobis, classis ea, cui Consul populi Romani præpositus esset: a praedonibus capta, atque oppressa est? Pro Dii immortales! tantamne unius hominis incredibilis ac divina virtus, tam brevi tempore, lucem afferre reipublicæ potuit, ut vos, qui modo ante ostium Tyberinum classem hostium videbatis, ii nunc nullam intra Oceani ostium prædonum navem esse audiatis?

33. Atque hæc qua celeritate gesta sint, quamquam videtis, tamen a me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim unquam aut obeundi

negotii, aut conſequendi quæſtus ſtudio, tam brevi tempore, tot loca adire, tantos curſus conficere potuit, quam celeriter, Cn. Pompejo duce belli impetus navigavit? qui nondum tempeſtivo ad navigandum mari Siciliam claſſe Africam exploravit; inde Sardiniam cum claſſe venit atque hæc tria frumentaria ſubſidia reipublicæ firmiſſimis præſidiis, claſſibusque munivit.

34. Inde ſe cum in Italiam recepiſſet duabus Hiſpaniis & Gallia Ciſalpina præſidiis, ac navibus confirmata, miſſis item in oram Illyrici maris, & in Achajam omnemque Græciam navibus, Italiæ duo maria maximis claſſibus, firmiſſimisque præſidiis adornavit; ipſe autem, ut a Brunduſio profectus eſt, unde quinquageſimo die totam ad imperium populi Romani Ciliciam adjunxit: omnes, qui ubique prædones fuerunt; partim capti, interfectique ſunt: partim unius hujus imperio, ac poteſtati ſe dediderunt. Idem Cretenſibus, cum ad eum usque in Pamphiliam legatos, deprecatoresque miſiſſent, ſpem deditionis non ademit, obſidesque imperavit. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque diſperſum, quo bello omnes gentes ac nationes premebantur, Cn. Pompejus extrema hieme apparavit; ineunte vere ſuſcepit; media æſtate confecit.

35. Eſt hæc divina, atque incredibilis virtus imperatoris. Quid ceteræ, quos paullo ante commemorare cœperam, quantæ, atque quam multæ

tæ ſunt? Non enim ſolum bellandi virtus in ſummo, atque perfecto imperatore quærenda eſt: ſed multæ ſunt artes eximiæ, hujus adminiſtræ comitesque virtutis. Ac primum, quanta innocentia debent eſſe imperatores! quanta deinde omnibus in rebus temperantia! quanta fide! quanta facilitate! quanto ingenio! quanta humanitate! quæ breviter, qualia ſint in Cn. Pompejo, conſideremus. Summa enim omnia ſunt, Quirites; ſed ea magis ex aliorum contentione, quam ipſa per ſeſe cognoſci, atque intelligi poſſunt.

36. Quem enim poſſumus imperatorem aliquo in numero putare, cujus in exercitu veneant Centuriatus, atque venierint? quid hunc hominem magnum, aut amplum de republica cogitare, qui pecuniam, ex ærario depromtam ad bellum adminiſtrandum, aut propter cupiditatem provinciæ magiſtratibus diviſerit; aut propter avaritiam Romæ in quæſtu reliquerit? Veſtra admurmuratio facit, Quirites, ut agnoſcere videamini, qui hæc fecerint. Ego autem neminem nomino, quare iraſci mihi nemo poterit, niſi qui ante de ſe voluerit confiteri. Itaque propter hanc avaritiam imperatorum quantas calamitates, quocunque ventum ſit, noſtri exercitus ferant, quis ignorat?

37. Itinera, quæ per hoſce annos in Italia per agros, atque oppida civium Rom. noſtri imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius ſtatue-

 tis

tis, quid apud exteras nationes fieri existimetis. Utrum plures arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis hostium urbes, an hibernis, sociorum civitates esse deletas? Neque enim potest exercitum is continere imperator, qui se ipsum non continet; neque severus esse in judicando, qui alios in se severos esse judices non vult.

38. Hic miramur, hunc hominem tantum excellere ceteris, cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur. Jam vero, quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones ac litteræ perferuntur; non modo, ut sumtum faciat in militem, nemini vis affertur, sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. Hiemis enim, non avaritiæ perfugium Majores nostri in sociorum, atque amicorum tectis esse voluerunt.

39. Age vero, ceteris in rebus quali sit temperantia, considerate. Unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum inventum putetis? Non enim illum eximia vis remigium, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui novi tam celeriter in ultimas terras pertulerunt, sed hæ res, quæ ceteros remorari solent, non retardarunt: non avaritia ab instituto cursu & prædam aliquam devocavit, non libido ad voluptatem, non amoenitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique

que labor ipſe ad quietem. Poſtremo ſigna, & tabulas, ceteraque ornamenta Græcorum oppidorum, quæ ceteri tollenda eſſe arbitrantur, ea ſibi ille ne viſenda quidem exiſtimavit.

40. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompejum, ſicut aliquem non ex hac urbe miſſum, ſed de coelo delapſum, intuentur. Nunc denique incipiunt credere, fuiſſe homines Romanos hac quondam abſtinentia: quod jam nationibus exteris incredibile ac falſo memoriæ proditum videbatur. Nunc imperii noſtri ſplendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non ſine cauſſa Majores ſuos tum, cum hac temperantia magiſtratus habeamus, ſervire populo Romano quam imperare aliis maluiſſe. Jam vero ita faciles aditus ad eum privatorum, ita liberæ querimoniæ de aliorum injuriis eſſe dicuntur, ut is qui dignitate principibus excellit, facilitate par infimis eſſe videatur.

41. Jam, quantum conſilio, quantum dicendi gravitate, & copia valeat, in quo ipſo ineſt quædam dignitas imperatoris, vos, Quirites, hoc ipſo in loco ſæpe cognoviſtis. Fidem vero ejus inter ſocios quantam exiſtimari putatis, quam hoſtes omnium gentium ſanctiſſimum eſſe judicarint? Humanitate jam tanta eſt, ut difficile dictu ſit, utrum hoſtes magis virtutem ejus pugnantes timuerint, an manſuetudinem victi dilexerint. Et quisquam dubitarit, quin huic tantum bellum hoc transmittendum ſit, qui ad omnia ve-

vestræ memoriæ bella conficienda divino quodam consilio natus esse videatur?

42. Et quoniam auctoritas multum in bellis quoque administrandis, atque imperio militari valet; certe nemini dubium est, quin ea in re imperator plurimum possit. Vehementer autem pertinere ad bella administranda, quid hostes, quid socii de imperatoribus vestris existiment, quis ignorat; cum sciamus, homines in tantis rebus, ut aut contemnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famæ, quam aliqua certe ratione commoveri? Quod igitur nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? cujus res gestæ pares? de quo homine vos (id quod maxime facit auctoritatem) tanta, & tam præclara judicia fecistis?

43. An vero ullam usquam esse oram tam desertam putatis, quo non illius diei fama pervaserit, cum universus populus Romanus, referto foro, repletisque omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, unum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompejum imperatorem depoposcit? Itaque, ut plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem, quantum hujus auctoritas valeat in bello; ab eodem Cn. Pompejo omnium rerum egregiarum exempla sumantur: qui quo die a vobis maritimo bello præpositus est imperator; tanta repente vilitas annonæ ex summa inopia, & cari-

ritate rei frumentariæ consecuta est; unius hominis spe & nomine; quantam vix ex summa ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset.

44. Jam vero accepta in Ponto calamitate ex eo prælio, de quo vos paullo ante invitus admonui; cum socii pertimuissent, hostium opes animique crevissent; cum satis firmum præsidium provincia non haberet; amisissetis Asiam, Quirites, nisi ad id ipsum tempus divinitus Cn. Pompejum ad eas regiones fortuna populi Romani attulisset. Hujus adventus & Mithridatem, insolita inflammatum victoria, continuit; & Tigranem magnis copiis minitantem Asiæ, retardavit. Et quisquam dubitabit, quid virtute profecturus sit, qui tantum auctoritate perfecerit? aut quam facile imperio, atque exercitu socios & vectigalia conservaturus sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit?

45. Age vero, illa res quantam declarat ejusdem hominis apud hostes populi Romani auctoritatem quod ex locis tam longinquis, tamque diversis, tam brevi tempore omnes una huic se dediderunt? Quod Cretensium legati, cum in eorum insula imperator noster exercitusque esset, ad Cn. Pompejum in ultimas prope terras venerunt: eique se omnes Cretensium civitates dedere velle dixerunt? Quid idem ipse Mithridates nonne ad eundem Pompejum legatum usque in Hispa-

niam

niam misit? eumque Pompejus legatum semper judicavit; ii, quibus semper erat molestum, ad eum potissimum esse missum, speculatorem, quam legatum judicare maluerunt. Potestis igitur jam constituere, Quirites, hanc auctoritatem, multis postea rebus gestis, magnisque vestris judiciis amplificatam, quantum apud illos Reges, quantum apud exteras nationes valituram esse existimetis.

46. Reliquum est, ut de felicitate (quam præstare de se ipso nemo potest; meminisse, & commemorare de altero possumus) sicut æquum est homini de potestate Deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim sic existimo: Maximo, Marcello, Scipione, Mario, & ceteris magnis imperatoribus, non solum propter virtutem: sed etiam propter fortunam sæpius imperia mandata atque exercitus esse commissos. Fuit enim profecto quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas divinitus adjuncta fortuna. De hujus autem hominis felicitate, de quo nunc agimus, hac utar moderatione dicendi, non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam; sed ut præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut invisa Diis immortalibus oratio nostra; aut ingrata esse videatur.

47. Itaque non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi militiæque, terra marique, quanta felicitate gesserit: ut ejus semper voluntatibus non modo cives assenserint, socii obtem-

pe-

perarint, hostes obedierint; sed etiam venti tempestatesque obsecundarint. Hoc brevissime dicam, neminem unquam tam impudentem fuisse, qui a Diis immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot et quantas Dii immortales ad Cn. Pompejum detulerunt. Quod ut illi proprium, ac perpetuum sit, Quirites, cum communis salutis atque Imperii, tum ipsius hominis caussa, sicuti facitis, velle & optare debetis.

48. Quare cum & bellum ita necessarium sit, ut negligi non possit: ita magnum, ut accuratissime sit administrandum: & cum ei imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod a Diis immortalibus oblatum & datum est, in rempublicam conservandam, atque amplificandam conferatis?

49. Quod si Romæ Cn. Pompejus privatus esset hoc tempore: tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atque mittendus. Nunc cum ad ceteras summas utilitates hæc quoque opportunitas adjungatur, ut in iis ipsis locis adsit, ut habeat exercitum; ut ab iis, qui habent, accipere statim possit, quid exspectamus? aut cur non ducibus Diis immortalibus, eidem, cui cetera summa cum salute reipublicæ commissa sunt, hoc quoque bellum regium committimus?

50. At enim vir clarissimus, amantissimus reipublicæ, vestris beneficiis amplissimis affectus, Q.

Ca-

Catulus; itemque summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii prææditus, Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: quorum ego auctoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse, & valere oportere confiteor: sed in hac caussa, tametsi cognoscitis auctoritates, contrarias fortissimorum virorum, & clarissimorum, tamen commissis auctoritatibus, ipsa re & ratione exquirere possumus veritatem: atque hoc facilius quod ea omnia, quæ adhuc a me dicta sunt, iidem isti vera esse concedunt: & necessarium bellum esse, & magnum, & in uno Cn. Pompejo summa esse omnia.

51. Quid igitur ait Hortensius? Si uni omnia tribuenda sunt, unum dignissimum esse Pompejum: sed ad unum tamen omnia deferri non oportere: Obsolevit jam ista oratio, re multo magis, quam verbis refutata. Nam te idem, Quinte Hortensi, multa, pro tua summa copia ac singulari facultate dicendi, & in senatu contra virum fortem A. Gabinium graviter ornateque dixisti: cum is de uno imperatore contra prædones constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco permulta item contra legem eam verba fecisti.

52. Quid tum, per Deos immortales, si plus apud populum Romanum auctoritas tua, quam ipsius populi Romani salus, & vera caussa valuisset, hodie hanc gloriam, atque hos orbis terræ imperium teneremus? An tibi tum imperium esse hoc videbatur, cum populi Romani legati,

gati, prætores, quæſtoresque capiebantur? cum ex omnibus provinciis commeatu & privato & publico prohibebamur? cum ita clauſa erant nobis omnia maria, ut neque privatam rem maritimam, neque publicam jam obire poſſemus?

53. Quae civitas antea unquam fuit; non dico Athenienſium, quae ſatis late quondam mare tenuiſſe dicitur; non Carthaginienſium, qui permultum claſſe, [redacted]sque rebus valuerunt; non Rhodiorum, quorum uſque ad noſtram memoriam diſciplina navalis, & gloria remanſit: quæ civitas antea unquam tam tenuis, quæ tam [redacted] inſula fuit, quæ non portus ſuos, & agros, & aliquam partem regionis, atque oræ maritimæ per ſe ipſa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus Romanus, cujus usque ad noſtram memoriam nomen invictum in navalibus pugnis permanſerat, magna, ac multo maxima parte non modo utilitatis ſed dignitatis, atque imperii caruit.

54. Nos, quorum, Majores Antiochum Regem claſſe, Perſemque ſuperarunt, omnibusque navalibus pugnis Carthaginienſes homines in martimis rebus exercitatiſſimos paratiſſimosque, vicerunt; ii nullo in loco jam prædonibus pares eſſe poteramus. Nos quoque, qui antea non modo Italiam tutam habebamus, ſed omnes ſocios in ultimis oris auctoritate noſtri Imperii ſalvos præſtare poteramus; tum, cum inſula Delos, tam procul a nobis in Aegeo mari poſita, quo omnes undi-

que cum mercibus atque oneribus commeabant, referta divitiis, parva, ſine muro, nihil timebat: idem non modo provinciis, atque oris Italiæ maritimis, ac portubus noſtris, ſed etiam Appia jam via carebamus. Et his temporibus non pudebat magiſtratus populi Romani in hunc ipſum locum adſcendere; cum eum vobis Majores veſtri exuviis nauticis, & claſſium ſpoliis ornatum reliquiſſent.

55. Bono te animo tum, Q. Hortenſi, populus Romanus, & ceteros, qui erant in eadem ſententia, dicere exiſtimavit ea, quæ ſentiebatis: ſed tamen in ſalute communi idem populus Romanus dolori ſuo maluit, quam auctoritati veſtræ obtemperare. Itaque una lex, unus vir, unus annus non modo nos illa miſeria ac turpitudine liberavit, ſed etiam effecit, ut aliquando vere videremur omnibus gentibus, ac nationibus terra marique imperare.

56. Quo mihi etiam indignius videtur obtrectatum eſſe adhuc Gabinio dicam? anne Pompejo? an utrique? id quod eſt verius: ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompejo expetenti, ac poſtulanti. Utrum ille, qui poſtulat legatum ad tantum bellum, quem velit, idoneus non eſt, qui impetret, cum ceteri ad expilandos ſocios, diripiendasque provincias, quas voluerunt, legatos eduxerint? an ipſe cujus lege ſalus, ac dignitas populo Romano, atque omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriæ ejus impera-

peratoris, atque ejus exercitus, qui consilio ipsius atque periculo est constitutus?

57. An C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cœlius Latiniensis, Cn. Lentulus, quos omnes honoris caussa nomino; cum Tribuni plebis fuissent, anno proximo legati esse potuerunt: in hoc uno Gabinio sunt tam diligentes, qui in hoc bello, quod lege Gabinia geritur, in hoc imperatore, atque exercitu, quem per se ipse constituit, etiam præcipuo jure esse deberet? De quo legando spero Consules ad senatum relaturos: qui si dubitabunt; aut gravabuntur; ego me profiteor relaturum: neque me impedit cujusquam, Quirites, inimicum edictum, quo minus, fretus vobis, vestrum jus beneficiumque defendam: neque, præter intercessionem, quidquam audiam: de qua (ut arbitror) isti ipsi, qui minantur, etiam atque etiam, qui id licet, considerabunt. Mea quidem sententia, Quirites, unus A. Gabinius, belli maritimi rerumque gestarum auctor, comes Cn. Pompejo adscribitur: propterea quod alter uni id bellum suscipiendum vestris suffragiis detulit, alter delatum, suseptumque confecit.

58. Reliquum est, ut de Q. Catuli auctoritate & sententia dicendum esse videatur, qui cum ex vobis quærerent, si in uno Cn. Pompejo omnia poneretis, si quid eo factum esset, in quo spem essetis habituri? cepit magnum suæ virtutis factum, ac dignitatis; cum omnes prope una voce: in eo ipso spem habituros es-

ſe dixiſtis. Etenim talis eſt vir, ut nulla res tanta ſit: ac tam difficilis, quam ille non & conſilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere poſſit. Sed in hoc ipſo eo vehementiſſime diſſentio: quod quo minus certa eſt hominum, ac minus diuturna vita, hoc magis respublica, dum per deos immortales licet, frui debet ſumi hominis vita, atque virtute.

59. At enim nihil novi fiat contra exempla, atque inſtituta Majorum. Non dico hoc loco, majores noſtros ſemper in pace conſuetudini, in bello utilitati paruiſſe; ſemper novos caſus temporum, novorum conſiliorum rationes accommodaſſe: non dicam, duo bella maxima, Punicum, & Hiſpanienſe, ab uno imperatore eſſe confecta, duas urbes potentiſſimas, quæ huic imperio maxime minabantur, Carthaginem, atque Numantiam, ab eodem Scipione eſſe deletas: non commmemorabo, nuper ita vobis, Patribusque veſtris eſſe viſum, ut in uno C. Mario ſpes Imperii poneretur; ut idem cum Jugurtha, idem cum Cimbris, idem cum Teutonis bellum adminiſtraret.

60. In ipſo Cn. Pompejo, in quo novi conſtitui nihil vult Q. Catulus, quam multa ſint nova, ſumma Catuli voluntate conſtituta, recordamini. Quid enim tam novum, quam adoleſcentulum privatum exercitum difficili reipublicæ tempore conficere? confecit: huic præeſſe? præfuit: rem optime ductu ſuo gerere? geſſit. Quid tam præ-

præter consuetudinem, quam homini peradolescenti, cujus a senatorio gradu ætas longe abesset, imperium atque exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit in his provinciis singulari innocentia, gravitate, virtute; bellum in Africa maximum confecit; victorem exercitum deportavit. Quid vero tam inauditum, quam equitem Romanum triumphare? at eam quoque rem populus Romanus non modo vidit, sed etiam studio omni visendum putavit.

61. Quid tam inusitatum, quam ut, cum duo Consules clarissimi, fortissimique essent, Eques Romanus ad bellum maximum, formidolosissimumque pro consule mitteretur? missus est. Quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu qui diceret, non oportere mitti hominem privatum pro consule, L. Philippus dixisse dicitur: Ne se illum sua sententia pro Consule, sed pro Consulibus mittere. Tanta in eo reipublicæ bene gerendæ spes constituebatur, ut duorum consulum munus unius adolescentis virtute committeretur. Quid tam singulare, quam ut ex senatus consulto legibus solutus, Consul ante fieret, quam ullum alium magistratum per leges capere licuisset? Quid tam incredibile, quam ut iterum Eques Romanus ex S. C. triumpharet? Quæ in omnibus hominibus nova post hominum memoriam constituta sunt, & tam multa non sunt, quam hæc, quæ in uno homine vidimus.

62. Atque hæc tot exempla, tanta ac tam nova profecta sunt in eundem hominem a Q. Catulo, atque a ceterorum ejusdem dignitatis amplissimorum hominum auctoritate. Quare videant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorum auctoritatem de Cn. Pompeji dignitate a vobis comprobatam semper esse; vestrum ab illis de eodem homine judicium, populique Romani auctoritatem improbari: præsertim cum jam suo jure populus Romanus in hoc homine suam auctoritatem vel contra omnes qui dissentiunt, possit defendere: propterea quod istis reclamantibus, vos unum illum ex omnibus delegistis, quem bello prædonum præponeretis. Hoc si vos temere fecistis, & reipublicæ parum consuluistis: recte isti studia vestra suis consiliis regere conantur. Si autem vos plus tum in republica vidistis, vos his repugnantibus, per vosmetipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis: aliquando isti principes & sibi & ceteris, populi Romani universi auctoritati parendum esse fateantur.

63. Atque in hoc bello Asiatico, & Regio non solum militaris illa virtus, quae est in Cn. Pompejo singularis, sed aliæ quoque virtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. Difficile est, in Asia, Cilicia, Syria, regnisque exterarum nationum ita versari vestrum imperatorem, ut nihil aliud, quam de hoste, ac de laude cogitet. Deinde etiam si qui sunt pudore ac temperan-

tia

tia moderatiores: tamen eos esse tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur.

64. Difficile est dictu, Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas per hos annos cum imperio misimus, injurias, ac libidines. Quod enim fanum putatis in illis terris nostris magistratibus religiosum, quam civitatem sanctam, quam domum satis clausam, ac munitam fuisse? Urbes jam locupletes, ac copiosæ requiruntur, quibus causa belli, propter diripiendi cupiditatem inferatur.

65. Libenter hæc coram cum Q. Catulo, & Q. Hortensio disputarem, summis, & clarissimis viris, noverunt enim sociorum vulnera: vident eorum calamitates: querimonias audiunt. Pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis; an hostium simulatione contra socios atque amicos; quæ civitas est in Asia, quæ non modo imperatoris, aut lagati, sed unius tribuni militum animos, ac spiritus capere possit? Quare, etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse videatur, tamen nisi erit idem, qui se a pecuniis sociorum, qui ab eorum conjugibus ac liberis, qui ab ornamentis fanorum, atque oppidorum, qui ab auro, gazaque regia manus, oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus, qui ad bellum Asiaticum, regiumque mittatur.

66.

66. Ecquam putatis civitatem pacatam fuiſſe, quæ locuples ſit? ecquam eſſe locupletem, quæ iſtis pacata eſſe videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompejum non ſolum propter rei militaris gloriam, ſed etiam propter animi continentiam requiſivit. Videbat enim populus Romanus non locupletari quotannis pecunia publica, præter paucos; neque nos quidquam aliud aſſequi claſſium nomine, niſi ut detrimentis accipiendis majore affici turpitudine videremur. Nunc, qua cupiditate homines in provincias, quibus jacturis, quibus conditionibus proficiſcantur, ignorant videlicet iſti, qui ad unum deferenda eſſe omnia non arbitrantur? quaſi vero Cn. Pompejum non cum ſuis virtutibus, tum etiam alienis vitiis magnum eſſe videamus.

67. Quare nolite dubitare, quin huic uni credatis omnia, qui, inter annos tot, unus inventus ſit, quem ſocii in urbes ſuas cum exercitu veniſſe gaudeant. Quod ſi auctoritatibus hanc cauſſam, Quirites, confirmandam putatis: eſt vobis auctor, vir bellorum omnium, maximarumque rerum peritiſſimus, P. Servilius; cujus tantæ res geſtæ terra marique extiterunt, ut, cum de bello deliberetis, auctor vobis gravior eſſe nemo debeat: eſt C. Curio, ſummis veſtris beneficiis, maximisque rebus geſtis, ſummo ingenio, & prudentia præditus; eſt Cn. Lentulus, in quo omnes, pro ampliſſimis veſtris honoribus, ſummum conſilium, ſummam gravitatem eſſe cognoſcitis: eſt

C. Caſ-

C. Caſſius, integritate, virtute, conſtantia ſingulari. Quare videte, num horum auctoritatibus illorum orationi, qui diſſentiunt, reſpondere poſſe videamur.

68. Quæ cum ita ſint, C. Manili, primum iſtam tuam & legem, & voluntatem, & ſententiam laudo, vehementiſſimeque comprobo, deinde te hortor, ut auctore populo Romano, maneas in ſententia; neve cujusquam vim, aut minas pertimeſcas. Primum in te ſatis eſſe animi, conſtantiæque arbitror, deinde cum tantam multitudinem ſtudio adeſſe videamus, quantam non iterum in eodem homine præficiendo vidimus? quid eſt, quod aut de re, aut de præficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me eſt ſtudii, conſilii, laboris, ingenii; quidquid hoc beneficio populi Romani, atque hac poteſtate prætoria, quiquid auctoritate, fide, conſtantia poſſum, id omne ad hanc rem conſiciendam tibi, & populo Romano polliceor, & defero.

69. Teſtorque omnes Deos, & eos maxime, qui huic loco, temploque præſident, qui omnium mentes eorum, qui ad rempublicam adeunt, maxime perſpiciunt, me hoc neque rogatu facere cujusquam: neque quo Cn. Pompeji gratiam mihi per hanc cauſſam conciliari putem; neque quo mihi ex cujusquam amplitudine aut præſidia periculis, aut adjumenta honoribus quæram: propterea quod pericula facile, aut hominem præ-

ſtare oportet, innocentia tecti pellemus: honores autem neque ab uno, neque ex hoc loco, ſed eadem noſtra illa laborioſiſſima ratione vitæ, ſi veſtra voluntas feret, conſequemur.

70. Quamobrem, quidquid in hac cauſſa mihi ſuſceptum eſt, Quirites, omne me reipublicæ cauſſa ſuſcepiſſe confirmo: tantumque abeſt, ut aliquam bonam gratiam mihi quæſiſſe videar; ut multas etiam ſimultates partim obſcuras, partim apertas intelligam, mihi non neceſſarias, vobis non inutiles, ſuſcepiſſe. Sed ego me, hoc honore præditum, tantis veſtris beneficiis affectum, ſtatui, Quirites, veſtram voluntatem, & reipublicæ dignitatem, & ſalutem provinciarum atque ſociorum, meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

An-

Anmerkung.

Die Regeln zur Beredsamkeit sind in allen Sprachen die nämlichen: und man lernet sie nicht für die Schule allein, sondern zum Gebrauche des ganzen Lebens. Es würde aber mit dem besten Vorrathe von Regeln ohne die Uibung eine elende Beredsamkeit zu erwarten seyn, und darum ist für unsere Jugend schon von den untersten Klassen an die Ausarbeitung in der Muttersprache stuffenweis veranstaltet. Aus dieser Absicht werden in dieses Schulbuch wieder einige deutsche Musterstücke, eingeschaltet, wodurch die Jünglinge im häufigeren Lesen gereizet und in ihren verschiedenen Beredsamkeitsversuchen geleitet werden mögen. Es ist weder Vorurtheil, weder Nationalstolz, wenn wir die Rede auf Marien Theresien, welche bey uns eine inländische Erzeugniß ist, als ein vorzügliches Muster der ächten deutschen Beredsamkeit vorlegen, für welches sie selbst von ausländischen Kunstrichtern erkannt worden.

Fa-

Fabeln.

Der Wolf und der Schäfer.

Lessings Fabeln. I. Buch 8.

Ein Schäfer hatte durch eine grausame Seuche seine ganze Heerde verloren. Das erfuhr der Wolf, und kam seine Kondolenz abzustatten.

Schäfer sprach er, ist es wahr, daß dich ein so grausames Unglück betroffen? Du bist um deine ganze Heerde gekommen? Die liebe, fromme, fette Heerde! Du dauerst mich, und ich möchte blutige Thränen weinen.

Habe Dank, Meister Isegrim; versetzte der Schäfer. Ich sehe, du hast ein sehr mitleidiges Herz.

Das hat er auch wirklich, fügte der Schäfers Hilax hinzu, so oft er unter dem Unglück seines Nächsten selbst leidet.

Die Eule und der Schatzgräber.

Lessings Fabeln. I. Buch. 22.

Jener Schatzgräber war ein sehr unwilliger Mann. Er wagte sich in die Ruinen eines alten Raubschlosses, und ward da gewahr, daß die Eule eine magere Maus ergriff, und verzehrte. Schickt sich das, sprach er, für den philosophischen Liebling Minervens.

Warum nicht? versetzte die Eule. Weil ich stille Betrachtungen liebe, kann ich deswegen von der Luft

leben?

leben? Ich weis zwar wohl, daß ihr Menschen es von euren Gelehrten verlanget. — —

Zween ungleiche Brüder.

Aus der deutschen Chrestomathie.

Einst lebten irgendwo zween Brüder, die einander sehr ungleich waren. Der ältere brachte den ganzen Tag zu, mit Spielen, und wilden Herumschwärmen, und kurzum mit nichtswürdigen Zeitvertreiben. Er hörte nicht gern zu, wenn etwas gutes erzählt wurde; das Lesen kam ihm unangenehm, und beschwerlich vor; seine Gedanken richtete er selten auf etwas Nützliches, und hatte fast immer abgeschmackte Dinge im Kopfe.

Der jüngere Bruder las gern in Büchern, hörte aufmerksam zu, wenn ihm etwas erzählet wurde, dachte darüber nach, und machte sich ein Vergnügen daraus, das wieder zu erzählen, was er von seinen Lehrern, oder aus den Büchern gelernet hatte.

Man kann leicht errathen, wie es mit dem einen und mit dem andern geworden seyn müsse.

Als der jüngere eilf Jahr alt war, konnte er so vernünftig denken, und sprechen, daß ihn seine Eltern oft mit sich in Gesellschaft nahmen; theils, ihm ein Vergnügen zu machen, theils, damit er von andern verständigen, und guten Leuten allerley lernen möchte. Denn es giebt Dinge, die man aus Büchern nicht lernen kann: von denen man aber doch nicht eher etwas verstehet, als bis man viel in Büchern gelesen hat.

Mit

Mit seinem ältern Bruder hingegen, der nunmehr dreyzen Jahr alt, gieng es ganz anders. Wenn Erwachsene mit einander sprachen, so verstand er davon nur wenig, oder gar nichts; noch viel weniger aber konnte er selbst vernünftig und angenehm sprechen. Seine Eltern hätten auch ihn gern in Gesellschaft erwachsener Leute gebracht; allein er wäre da nichts nütze gewesen, und man würde gesagt haben: Was soll doch dieser Knabe hier, mit dem man kein vernünftiges Wort sprechen kann? Jedweder Mensch muß sich zu seines gleichen halten, und er gehöret noch unter die Kinder. Also mußte er zu Hause bleiben.

Das kränkte ihn nicht wenig, und nun nahm er sich den Vorsatz, auf einmal aufmerksam, fleißig, und sittsam zu werden. Weil er aber an die Unachtsamkeit, an das Nichtsthun, und an wildes Herumschwärmen gewohnt war, so wurde ihm sein gutes Unternehmen anfangs ziemlich schwer. Er that sich vielen Zwang an, und doch wollte es ihm nirgend so gelingen, wie er wünschte.

Sein guter Bruder, dem dieses sehr nahe gieng, gab sich alle Mühe, ihm behilflich zu seyn, er wies ihm, wie man es anfangen müßte; er erklärte ihm dieses, und jenes, und machte es ihm leicht, wo er wußte und konnte.

Ernstliche Bemühungen haben allzeit ihre guten Wirkungen. Nachdem der ältere Bruder sich einige Zeit mit munterem Eifer bestrebt hatte, vollkommner zu werden, so kam es endlich dahin, daß er darinnen sein grösseres Vergnügen fand. Nichts konnte ihm mehr Freude machen, als wenn er etwas gethan hatte, wor-

über seine Eltern, und Lehrer ihre Zufriedenheit bezeigten: und etwas neues zu lernen war ihm viel zu angenehm, als daß er beym Unterrichte hätte unaufmerksam seyn mögen. Kurz, er selbst konnte nunmehr nicht begreifen, wie es ihm ehemals möglich gewesen wäre, ein Vergnügen an Nichtsthun, und an abgeschmackten Zeitvertreiben zu finden. Gleichwohl hatte es ihm den Schaden gethan, daß er seinen jüngern Bruder in manchen Dingen nicht völlig einhohlen konnte; denn er war allzuweit vor ihm voraus.

Es ist hiemit eben, wie mit dem Feldbaue. Wenn man zu rechter Zeit säet, so kann man auch zu rechter Zeit erndten, und reichlich erndten. Säet man aber zu spät, so hat man Miswachs zu erwarten, oder doch weniger, und nicht so schöne Früchte, als man sonst bekommen haben würde.

Der Pelikan.

Lessings Fabeln. I. Buch. 25.

Für wohlgerathene Kinder können Eltern nicht zu viel thun. Aber wenn sich ein blöder Vater für einen ausgearteten Sohn das Blut vom Herzen zapft; dann wird Liebe zur Thorheit.

Ein frommer Pelikan, da er seine Jungen schmachten sah, ritzte sich mit scharfem Schnabel die Brust auf und erquickte sie mit seinem Blute. Ich bewundere deine Zärtlichkeit, rief ihm ein Adler zu, und bejammere deine Blindheit! Sieh doch, wie manchen nichtswürdigen Guguk du unter deinen Jungen mit ausgebrütet hast!

So war es auch wirklich; denn auch ihm hatte der kalte Guguk seine Eyer untergeschoben. — Waren es undankbare Guguk werth, daß ihr Leben so theuer erkauft wurde?

Der Fuchs und die Elster.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. I. Buch.

Zur Elster sprach der Fuchs: O! wenn ich fragen mag,
Was sprichst du doch den ganzen Tag?
Du sprichst wohl von besondern Dingen?
Die Wahrheit, rief sie, breit ich aus.
Was keiner weis heraus zu bringen,
Bring ich durch meinen Fleiß heraus,
Vom Adler bis zur Fledermaus.
Dürft' ich, versetzt der Fuchs, mit Bitten dich beschweren:
So wünscht, ich mir, etwas von deiner Kunst zu hören.
So, wie ein weiser Arzt, der auf der Bühne steht,
Und seine Künste rühmt, bald vor — bald rückwärts geht,
Sein seidnes Schnupftuch nimmt, sich räuspert, und dann spricht;
So lief die Elster auch den Ast bald auf, bald nieder,
Und strich an einen Zweig den Schnabel hin und wieder,
Und macht ein sehr gelehrt Gesicht.
Drauf fängt sie ernsthaft an und spricht:
Ich diene gern mit meinen Gaben,
Denn ich behalte nichts für mich.
Nicht wahr, Sie denken doch, daß Sie vier Füße haben?

Allein

Allein, Herr Fuchs, Sie irren sich.
Nur zugehört! Sie werdens finden:
Denn ich beweis es gleich mit Gründen.

Ihr Fuß bewegt sich, wenn er geht,
Und er bewegt sich nicht, so lang er stille steht,
Doch merken Sie, was ich itzt sagen werde,
Denn dieses ist es noch nicht ganz.
So oft ihr Fuß nur geht, so geht er auf der Erde.
Betrachten Sie nur Ihren Schwanz.
Sie sehen, wenn Ihr Fuß sich reget,
Daß auch Ihr Schwanz sich mitbeweget;
Itzt ist Ihr Fuß bald hier, bald dort,
Und so geht auch Ihr Schwanz mit auf der Erde fort
So oft Sie nach den Hühnern reisen.
Daraus zieh ich nunmehr den Schluß:
Ihr Schwanz, daß sey Ihr fünfter Fuß;
Und dies, Herr Fuchs, war zu beweisen.

Ja! dieses hat uns noch gefehlt:
Wie freu' ich mich, daß es bey Thieren
Auch große Geister giebt, die alles demonstriren!
Mir hats der Fuchs für ganz gewiß erzählt.
Je minder sie verstehn, sprach dieses schlaue Vieh,
Um desto mehr beweisen sie.

Der Hund.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. I. Buch.

Phylax, der so manche Nacht
Haus und Hof getreu bewacht,

Und oft ganzen Diebesbanden
Durch sein Bellen widerstanden;
Phylax, dem Lips Tullian,
Der doch gut zu stehlen wußte,
Selber zweymal weichen mußte:
Diesen fiel ein Fieber an.

Alle Nachbarn gaben Rath;
Krumholzöl und Mithridat
Mußte sich der Hund bequemen
Wider Willen einzunehmen.
Selbst des Nachbars Gastwirths Müh,
Der vor dem in fremden Landen
Als ein Doctor ausgestanden,
War vergebens bey dem Vieh.

Kaum erscholl die schlimme Post,
Als von ihrer Mittagskost
Alle Brüder und Bekannten
Phylax zu besuchen rannten.
Pantelon, sein bester Freund,
Leckt ihn an dem heißen Munde.
O! erseufzt er, bittre Stunde!
O! wer hätte das gemeynt?

Ach! rief Phylax, Pantelon!
Ists nicht wahr, ich sterbe schon?
Hätt' ich nur nichts eingenommen,
Wär' ich wohl davon gekommen.
Sterb ich Aermster so geschwind:
O! so kannst du sicher schreyen,

Daß die vielen Arzeneyen
Meines Todes Quelle sind.

Wie zufrieden schlief ich ein!
Sollt ich nur so manches Bein,
Das ich mir verscharren müssen,
Vor dem Tode noch genießen!
Dieses macht mich kummervoll;
Daß ich diesen Schatz vergessen,
Nicht vor meinem Ende fressen,
Auch nicht mit mir nehmen soll.

Liebst du mich, und bist du treu,
O! so hole sie herbey.
Eines wirst du bey den Linden
An dem Gartenthore finden;
Eines, lieber Pantelon
Hab ich nur noch gestern Morgen
In dem Winterreiß verborgen;
Aber friß mir nichts davon.

Pantelon war fortgerannt,
Brachte treulich, was er fand;
Phylax roch, bey schwachem Muthe,
Noch den Dunst von seinem Gute.
Endlich da sein Auge bricht,
Spricht er: Laß mir alles liegen!
Sterb ich, so sollst du es kriegen;
Aber, Bruder, eher nicht.

Sollt ich nur so glücklich seyn
Und das schöne Schinkenbein,

Das ich . . doch ich mags nicht sagen,
Wo ich dieses hingetragen.
Werd' ich wiederum g'sund;
Will ich dir, bey meinem Leben,
Auch die beste Hälfte geben;
Ja du sollst . . Hier starb der Hund.

Der Geizhals bleibt im Tode karg;
Zween Blicke wirft er auf den Sarg;
Und tausend wirft er mit Entsetzen
Nach den mit Angst verwahrten Schätzen.
O schwere Last der Eitelkeit!
Um schlecht zu leben, schwer zu sterben,
Sucht man sich Güter zu erwerben;
Verdient ein solches Glück wohl Neid?

Die Spinne.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. I. Buch.

Hochmüthig über ihre Künste,
Warf von durchsichtigem Gespinnste
Die Spinne manchen finstern Blick
Auf einen Seidenwurm zurück;
So aufgebläht, wie ein Pedant,
Der itzt, von seinem Werth erhitzet,
In Werken seiner eignen Hand
Bis an den Bart vergraben sitzet,
Und auf den Schüler, der ihn grüßt,
Den Blick mit halben Augen schießt.

Der Seidenwurm, den erst vor wenig Tagen
Der Herr zur Lust mit sich ins Haus getragen,
Sieht dieser Spinne lange zu,
Und fragt zuletzt: Was webst denn du?
Unwissender? läßt sich die Spinn erbittert hören,
Du kannst mich noch durch solche Fragen stören?
Ich webe für die Ewigkeit!

Doch kaum ertheilte sie den trotzigen Bescheid;
So reißt die Magd, mit Borsten in den Händen,
Von den noch nicht geputzten Wänden,
Die Spinne nebst der Ewigkeit.

Die Kunst sey noch so groß, die dein Verstand besitzet,
Sie bleibt doch lächerlich, wenn sie der Welt nicht nützet.
Verdient, ruft ein Pedant, mein Fleiß denn keinen Dank?
Nein! denn er hilft nichts mehr, als andrer Müßiggang.

Erzählungen.

Der arme Schiffer.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. I. Buch.

Ein armer Schiffer stack in Schulden,
Und klagte dem Philet sein Leid.
Herr! sprach er, leiht mir hundert Gulden;
Allein zu eurer Sicherheit
Hab ich kein ander Pfand, als meine Redlichkeit:
Indessen leiht mir aus Erbarmen
Die hundert Gulden auf ein Jahr.
Philet, ein Retter in Gefahr,
Ein Vater vieler hundert Armen,
Zählt ihm das Geld mit Freuden dar.
Hier, spricht er, nimm es hin, und brauch es ohne Sorgen;
Ich freue mich, daß ich dir dienen kann;
Du bist ein ordentlicher Mann,
Dem muß man ohne Handschrift borgen.
Ein Jahr, und noch ein Jahr verstreicht,
Kein Schiffer läßt sich wieder sehen.
Wie? sollt er auch Phileten hintergehen
Und ein Betrüger seyn? Vielleicht.
Doch nein! Hier kömmt der Schiffer gleich.
Herr! fängt er an, erfreuet euch!
Ich bin aus allen meinen Schulden;
Und seht, hier sind zwey hundert Gulden,
Die ich durch euer Geld gewann.
Ich bitt euch herzlich, nehmt sie an:
Ihr seyd ein gar zu wackrer Mann.

O! spricht Philet, ich kann mich nicht besinnen,
Daß ich dir jemals Geld gelieh'n.
Hier ist mein Rechnungsbuch, ich wills zu Rathe ziehn.
Allein ich weis es schon, du stehest nicht darinnen.
Der Schiffer sieht ihn an, und schweigt betroffen still,
Und kränkt sich, das Philet das Geld nicht nehmen will.
Er läuft, und kömmt mit voller Hand zurücke.
Hier, spricht er, ist der Rest von meinem ganzen Glücke,
Noch hundert Gulden! nehmt sie hin,
Und laßt mir nur das Lob, daß ich erkenntlich bin.
Ich bin vergnügt, ich habe keine Schulden;
Dieß Glücke dank ich euch allein;
Und wollt ihr ja recht gütig seyn;
So leiht mir wieder fünfzig Gulden.
Hier, spricht Philet, hier ist dein Geld!
Behalte deinen ganzen Segen:
Ein Mann, der Treu und Glauben hält,
Verdient ihn seiner Treue wegen.
Sey du mein Freund! das Geld ist dein;
Es sind nicht mehr als hundert Gulden mein,
Die sollen deinen Kindern seyn.
Mensch mache dich verdient um andrer Wohlergehen;
Denn was ist göttlicher, als wenn du liebreich bist,
Und mit Vergnügen eilst, dem Nächsten beyzustehen,
Der, wenn er Grosmuth sieht, großmüthig dankbar ist!

Der arme Greis.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. II. Buch.

Um das Rhinoceros zu sehen,
(Erzählte mir mein Freund,) beschloß ich auszugehen.
Ich gieng vors Thor mit meinem halben Gulden,

Und vor mir gieng ein reicher reicher Mann,
Der, seiner Miene nach, die eingelaufnen Schulden,
Nebst dem, was er damit die Messe durch gewann,
Und was er, wenns ihm glücken sollte,
Durch den Gewinnst nun noch gewinnen wollte,
In schweren Ziffern übersann.

Herr Orgon gieng vor mir, (ich geb ihm diesen Namen)
Weil ich den seinen noch nicht weis,
Er gieng; doch eh wir noch zu unserm Thiere kamen,
Begegnet uns ein alter schwacher Greis,
Für den, auch wenn er uns um nichts gebeten hätte,
Sein zitternd Haupt, das nur halb seine war,
Sein ehrlich fromm Gesicht, sein heilig graues Haar
Mit mehr als Rednerkünsten redte.
Ach! sprach er, ach erbarmt euch mein!
Ich habe nichts, um meinen Durst zu stillen:
Ich will euch künftig gern nicht mehr beschwerlich seyn;
Denn Gott wird wohl bald meinen Wünsch erfüllen
Und mich durch meinen Tod erfreun:
O lieber Gott! laß ihn nicht ferne seyn!

So sprach der Greis; allein was sprach der Reiche?
Ihr seyd ein so bejahrter Mann,
Ihr seyd schon eine halbe Leiche,
Und sprecht mich noch um Geld zum Trinken an?
Ihr unverschämter alter Mann!
Müßt ihr denn noch erst Brandwein trinken,
Um taumelnd in das Grab zn sinken?
Wer in der Jugend spart, der darbt im Alter nicht. . .
Drauf gieng der Geizhals fort. Ein Strom schamhafter Zähren
Floß von des Alten Angesicht. . .

O Gott! du weists! Mehr sprach er nicht.
Ich konnte mich der Wehmuth kaum erwehren,
Weil ich etwas mitleidig bin.
Ich gab ihm in der Angst den halben Gulden hin,
Für welchen ich die Neugier stillen wollte,
Und gieng, damit er mich nicht weinen sehen sollte:
Allein er rufte mich zurück.
Ach! sprach er mit noch nassem Blick,
Ihr werdet euch vergriffen haben,
Es ist ein gar zu großes Stück.
Ich bring euch nicht darum, gebt mir so viel zurück,
Als ich bedarf, um mich durch etwas Bier zu laben.
Ihr, sprach ich, sollt es alles haben;
Ich seh, daß ihrs verdient; trinkt etwas Wein dafür.
Doch, armer Greis, wo wohnet ihr?
Er sagte mir das Haus. Ich gieng am andern Tage
Nach diesem Greis, der mir so redlich schien,
Und that im Gehen schon so manche Frag an ihn.
Allein, indem ich nach ihm frage,
War er seit einer Stunde todt.
Die Mien' auf seinem Sterbebette
War noch die redliche, mit der er gestern redte.
Ein Psalmbuch und ein wenig Brod
Lag neben ihm auf seinem harten Bette.
O! wenn der Geizhals doch den Greis gesehen hätte,
Mit dem er so unchristlich redte,
Und der vielleicht ihn itzt bey Gott verklagt,
Daß er vor seinem Tod ihm einen Trunk versagt!
So sprach mein Freund, und bat, die Müh auf mich zu nehmen,
Und öffentlich den Geizhals zu beschämen.

Wiewohl ein Mann, der sich zu keiner Pflicht
Als für das Geld versteht, der schämt sich ewig nicht.

Alcest.

Gellerts Fabeln und Erzählungen. III. Buch.

Durch Unglück mehr, als durch Versehn,
Verlor Alcest im Handel sein Vermögen.
Er saß bereits der Schulden wegen.
Kein Freund erschien, ihm beyzustehn,
So viel in London ihrer waren.
Sein Sohn allein, noch in den Jünglingsjahren,
Wagt's, seine Freyheit zu erflehn.
Er wagt sich zärtlich vor Valeren,
Der dem Alcest das meiste Geld geliehn,
Und bittet mit den treu'sten Zähren,
Die schamhaft von den Wangen fliehn,
Dem Vater doch das Glück der Freyheit zu gewähren.

Nein spricht Valer, mit meinem Willen nicht.
Soll mich ein jeder Bösewicht,
Um so viel tausend Pfund betrügen?
Bezahlet mich dein Vater nicht:
So soll er nie die Freyheit wieder kriegen.

Bestürmt von Scham, von Zärtlichkeit, und Pflicht,
Wirft sich der Sohn zu seinen Füßen.
O Gott! was hab ich hören müssen,
Schmäht meinen armen Vater nicht.
Unglücklich ist er nur; allein kein Bösewicht.

Laßt

Laßt mich an seiner Statt verschließen:
Ich weiche nicht von euren Füßen,
Als bis ich diesen Wunsch erreicht!

Valer bewunderte des Jünglings edle Triebe,
Empfand die Macht des Mitleids und der Liebe,
Und war mit einemmal erweicht.
Er hob ihn auf mit zitterndem Erbarmen.
Ich, sprach er, habe dich durch meine Streng' entehrt;
Laß zur Versöhnung dich umarmen,
Dein Herz ist deiner Bitte werth.
Dem Vater soll des Sohnes wegen
Die ganze Schuld erlassen seyn;
Allein wer wird das andre Geld erlegen,
Um deinen Vater zu befreyn?
Der Jüngling weint.

Hör' an, ich habe viel Vermögen.
Und eine Tochter nur, die lieb ich ungemein,
Ihr Herz ist deiner werth; willst du mein Eydam seyn?
So habe Sie, und meinen ganzen Segen.

Die Schöne reicht die Hand dem edlen Jüngling dar;
Und o! wie glücklich ward dieß Paar!
Jetzt aber giengen sie, der Jüngling und die Schöne,
Aus der Gefangenschaft den Vater zu befreyn.
Erst tritt der Sohn, und nun tritt sie herein.
Welch freudig Schrecken nimmt mich ein!
Ich sehe sie . . . doch diese Scene
Will nur gefühlt, und nicht beschrieben seyn.

Beschreibungen.

Verderbniß der Sitten in Rom ꝛc.

Sallust.

Als nun die Republik durch Mühe, und ein gerechtes Verfahren sich vergrössert hatte; als mächtige Könige durch die Waffen bezwungen, wilde Nationen, und zahlreiche Völker, durch Gewalt zu Paaren getrieben; Karthago, die Nebenbuhlerin des römischen Staats, mit dem Stumpfe ausgerottet worden; jedes Land, und jede See offen stand, dann fieng auch das Volk an, ausgelassen zu seyn, und alles untereinander zu werfen. Eben den Leuten, welche Mühseligkeiten, Gefahren, zweifelhafte und harte Umstände ganz gut erduldet hatten, gereichten Ruhe und Reichthum, die sich andere wünschen, zur Last, und zum Verderben. Dahero wuchs denn zuerst die Begierde nach Geld, sodann die Herrschaft. Dieß war gleichsam der Stoff zu allen Uebeln. Denn die Habsucht vernichtete Treue, Redlichkeit, und andere gute Sitten; an deren Stelle lehrte sie Uebermuth, Grausamkeit; lehrte die Götter gering achten; alles feil haben; die Sucht nach Ehrenstellen nöthigte viele, sich auf Falschheit zu legen, etwas anders im Herzen, etwas anders im Munde zu führen; Freundschaften und Feindschaften nicht nach dem Inneren, sondern nach dem Eigennutze zu schätzen und die Ehrlichkeit mehr im Gesichte, als im Gemüthe zu haben. Dieß riß allmählig ein, ward noch bisweilen gestraft. Nachher aber, als die

Seuche, wie eine Pest, ansteckend geworden, veränderte sich die Stadt ganz und gar, und die beste, und gerechteste Regierung wurde grausam, und unerträglich.

Zwar anfangs war noch mehr die Sucht nach Ehrenstellen, als nach Gelde; und jenes Laster gränzte doch noch näher an die Tugend. Denn Ruhm, Ehrenstellen, Macht, wünscht sich wohl der brauchbare Mann so gut, als der Taugenichts. Aber jener klimmt auf guten Wegen darnach, dieser schleicht sich, weil er erlaubte Mittel nicht in seiner Gewalt hat, durch List und Tücke dahin. Der Habsucht einziges Bemühen ist nach Geld, was kein Weiser jemals begehret hat. Diese Habsucht, als ob sie vergiftet wäre, schwächt den Körper, und jede männliche Gesinnung geht ins Unendliche, ist unersättlich, und nimmt nie ab, weder beym Vorrathe, noch beym Mangel. Allein, wie Sulla, nach Rettung der Republik durch die Waffen, zwar gut angefangen, aber schlimm geendiget hatte: da raubten alle; den einen lüsteten ein Haus, den andern ein Landgut: die Sieger kannten nicht Maaße, nicht Scham mehr, und verfuhren gegen Mitbürger abscheulich, und grausam. Dazu kam, daß Sulla die Armee, die in Asien unter ihm gestanden, damit sie ihm treu verbliebe, gar zu reichlich bezahlt, und verzärtelt hatte, gegen die Sitten unserer Vorfahren. Anmuthige Gegenden, und wollüstige Sitze hatten bey müßigem Leben das wilde Gemüth des Kriegesmannes gar leicht zur Weichlichkeit gebracht. Dort eben gewöhnte sich das Heer des römischen Volkes zuerst an die Liebeshändel, an starke Getränke, lernte Bildsäulen, Gemälde, erhabene Arbeit bewundern,

öffentlich und versteckt dergleichen rauben, Tempel ausplündern und alle gemeine, und geheiligte Orte verunreinigen.

Nun eben diese Soldaten liessen, nachdem sie den Sieg erhalten, den Ueberwundenen ganz und gar nichts; denn unter erwünschten Umständen erlieget sogar der Sinn des weisen Mannes, geschweige denn, daß jene bey verderbten Sitten, in Siege sich hätten mäßigen sollen. Sobald Reichthum anfieng jemanden zum Ruhme zu gereichen, und Ehre, Macht, und Gewalt nach sich zog, so bald begann auch die Tugend zu erschlaffen, Armuth für Schande, Bewahrung reiner Hände für Gehäßigkeit ausgedeutet zu werden. Und so gebar der Reichthum bey jungen Leuten Schwelgerey, Habsucht und Uebermuth, Rasen, Verschwenden, das eigene für nichts achten, nach Fremden gelüsten; Verschämtheit, Züchtigkeit nicht mehr für ehrwürdig, alles für gleichviel schätzen, keine Maaß mehr halten. Es verlohnt sich wirklich der Mühe, nachdem man Häuser, und Landgüter, die den Umfang einer Stadt haben, besehen, auch die Tempel der Götter zu besichtigen, die von unsern Vorfahren, den religiösesten Sterblichen aufgeführet worden. Aber freylich sie schmückten die Wohnungen der Götter mit ihrer Ehrerbietung, und die eigene Häuser mit ihrem Ruhme; und raubten den Ueberwundenen nichts, als die Freyheit Schaden zu thun. Jn Gegentheil aber nehmen diese die feigsten unter den Menschen, auf die schändlichste Weise ihren Bundesgenossen dasjenige ab, was jene tapfre Männer, als Sieger, sogar ihren Feinden gelassen haben: als ob andern Gewalt thun, erst hieße, sich der Herrschaft bedienen.

Innere Spaltung im römischen Staate.

Sallust.

Dieses aufrühriſche Weſen des Volkes und die verſchiedenen Faktionen im Senate waren zu Rom, ſo wie die übrigen Unordnungen, durch den langen Frieden, und Ueberfluß an allen Sachen, worinn die Menſchen ihre vorzügliche Glückſeligkeit ſetzen, längſt ſchon eingeriſſen.

Denn ehe Karthago zerſtöhrt worden, ſorgten der Senat und das Volk in dem beſten Verſtändniſſe miteinander für das Wohl ihres Staats; und man wußte noch nichts von Bürgern, welche um Ehre, und Herrſchaft unter ſich ſtritten. Die Furcht vor auswärtigen Feinden war ihnen die beſte Lehrmeiſterinn nützlichſter Künſte. Sobald aber dieſe verſchwand, nahmen die gewöhnlichen Gefährten des Glücks, Uebermuth, und Stolz die Gemüther ein. Kaum erlangten ſie alſo die Ruhe, die ſie ſich in trüben Zeiten ſo ſehnlich wünſchten; ſo hatte dieſelbe für ſie weit traurigere, und unangenehmene Folgen. Den Adel machte ſeine Hoheit ſtolz, der Pöbel die Freyheit ausgelaſſen. Jeder ſuchte ſich zu bereichern: groß, und anſehnlich zu machen, und von dem Staate, als einer gemeinen Beute, das, was er konnte, an ſich zu ziehen. Dabey erhielt aber der Adel, der ſeine Kräfte vereinigte, ſehr leicht die Oberhand, da hingegen die unter eine allzu große Menge vertheilte Macht des Volkes lange ſo viel nicht ausrichten konnte. Die Staats-Angelegenheiten hiengen alſo zu Fried- und Kriegszeiten von der Willkühr des geringſten Theils ab. Dieſer hatte

die-

die Schatzkammer, die Provinzen, die obrigkeitlichen Aemter, die Ehrenbelohnungen, die Triumphe in seinen Händen. Das Volk drückte der Mangel, und die Nothwendigkeit Kriegsdienste zu thun; und wenn die Befehlshaber der Armeen die im Kriege gemachten Beuten mit wenigen theilten: so wurden hingegen die Aeltern, oder kleine Kinder derer, so einen Feldzug mitthaten, von dem mächtigern Nachbar, den sie zum Unglücke hatten, aus ihrem Eigenthume vertrieben. Macht, und Geiz beobachteten also keine Maaß, keine Gränzen mehr; alles rissen sie an sich; alles wurde von ihnen entehret, und verwüstet. Gegen nichts, auch gegen die heiligsten Dinge nicht, hatten sie so viel Achtung, ihren Ausschweifungen Einhalt zu thun, bis sie sich endlich selbst ins Verderben stürzten. Denn so bald sich unter dem Adel einige fanden, welche den wahren Ruhm einer ungerechten Macht vorzogen: fieng zu Rom alles an in Bewegung zu gerathen, und eine bürgerliche Uneinigkeit gleich einer allgemeinen Verwirrung zu entstehen.

Denn wie Tiberius, und Grachus, deren Vorfahren im punischen, und andern Kriegen die Macht des Staates um vieles vermehret hatten, dem Volke seine Freyheit wieder zu verschaffen, und das ungerechte Verfahren einiger wenigen Personen ans Tageslicht zu bringen, stellte sich der Adel, dem diese Sache zu nahe angieng, und deswegen in nichts geringes Schrecken setzte, theils durch die verbündeten Völker, und besonders durch die Lateiner, theils aber manchmal auch die römischen Ritter, welche aus Hoffnung einer vortheilhaften Vereinigung mit dem Adel die Parthey

des Volkes verließen, den Unternehmungen der Gracchischen eifrigst entgegen. Beyde mußten auch mit dem M. Fulvius Flakkus ihr Schlachtopfer werden. Den Tiberius traf solches, wie er Tribun war; den Kajus, der einen Weg mit seinem Bruder einschlug, als man ihn mit noch zween andern zur Abführung der Kolonien ernennet hatte. Und in der That hatten die Gracher aus allzu großer Begierde zu siegen, nicht Mäßigkeit genug beobachtet. Allein es ist doch immer besser, bey einem rechtmäßigen Verfahren unterliegen, als auf unerlaubte Art das Unrecht rächen. Der Adel bediente sich also dieses Sieges nach seinem Gefallen; viele mußten seine Schlachtopfer werden, und eben so viele nöthigte er die Flucht zu nehmen. Dadurch machte er sich auf die Folge mehr furchtbar, als mächtig. Und auf diese Art sind die meisten großen Staaten zu Grunde gegangen, wenn eine Parthey die andere besiegen, und an der überwundenen sich mit aller Heftigkeit rächen wollte. Doch, wenn ich von dem Eifer der Partheyen gegen einander, und von dem damaligen verdorbenen Zustande unsrer Republick überhaupt, ausführlich, und der Wichtigkeit der Sache gemäß, reden wollte, so würde es mir eher an Zeit als an Materie fehlen.

Gemälde.

Die Nacht.

Deutsche und latein. Chrestomathie.

Stille Nacht! wie lieblich überfällst du mich hier! hier am bemosten Stein. Ich sah noch den Phöbus, wie er hinter den Stufen jener Berge sich verlor; er lachte das leztemal zurück durch den leichten Nebel, der, wie ein goldener Flor, entfernte Weinberge, Haine und Fluren glänzend umschlich; die ganze Natur feyerte im sanften Widerschein des Purpurs, der auf streifichten Wolken flammte, seinen Abzug; die Vögel sangen ihm das lezte Lied, und suchten gepaart die sichern Nester; der Hirt, vom längern Schatten begleitet, blies, nach seiner Hüte gehend, sein Abendlied, als ich hier sanft einschlief.

Hast du, Philomele! durch dein zärtliches Lied; hat ein lauschender Waldgott mich geweckt, oder eine Nymphe, die schüchtern durchs Gebüsch rauscht?

O! wie schön ist alles in der sanften Schönheit! Wie still schlummert die Gegend um mich! Welch Entzücken! Welch sanfter Taumel fließt durch mein wallendes Herz!

Schüchtern durchstreifet mein Blick den dunkeln Wald, ruht auf lichten Stellen, die der Mond durch das dichte Gewölb zitternder Blätter, hier am moosigten Stamme, dort auf dem winkenden Grase, oder an zitternden Aesten ins schwarze Dunkel hinstreut; oft eilt er schüchtern zurück durch trügende Gestalten krummer

Stäm-

Stämme, oder im Dunkeln rauschender Aeste, oder schwarzer Schatten erschreckt; oder er fährt auf den Wellen daher, die, wie Lichter auf dem schwarzen Bache hüpfen, der sich neben mir rauschend stürzt. Denn Luna fährt über die glänzenden Gipfel der Bäume hin, von zart geschlängelten Reben, oder von Drachen mit rauschenden Flügeln und schlank zirkelndem Leibe gezogen.

Wie lieblich duftet ihr um mich her, ihr Blumen! und du Viole, die bey stiller Nacht nur sich öffnet, und die Balsamgerüche zerstreuet! Wie lieblich duftet ihr ja im Dunkel! Unsichtbar! ohne den bunten Schmuck glänzender Farben verräth euch die Wollust, die ich itzt athme. Ihr wieget im weichen Schoo e schlummernde Zephyre, die im sanften Spielen um euch her den langen Tag sich ermüdet; und wenn sie erwachen, dann finden sie um sich her gesammelten Thau, in reinlichen Schaalen der Blätter.

Aber was für ein sanftes Gezwitscher, welch heischrer Gesang tönt dort von der sumpfichten Wiese? Kleine Laubfrösche sitzen auf Blättern und singen ihr einschläfernd Lied untermischt von der gröbern Stimme derer, die im nahen Wasser auf dem Rücken schwimmender Stämme sitzen, oder im Schilfe ruhen, oder das grüne Haupt aus dem Sumpfe emporheben, und dem Monde zusingen; so froh beym heischern Gesang, wie die Nachtigall bey gefühlvollem Liede. Sanft lächelt und singt ein elender Dichter seinem Mäcenas zu, begeistert, so stark es sein blöder Kopf vermag, wenn er in süßer Hoffnung den Silberglanz der Schüssel, und die lang gemißte Weinflasche seines Gönners im Geiste sieht, und dünkt sich beym blöden Gesange

nicht kleiner, als — — und — beym göttlichen Liede.

Dort hinter der Wiese erhebt sich der strauchichte Hügel sanft empor, wo unter schlanken Eichen das Mondlicht und dunkle Schatten durch einander hüpfen; dort eilt der reiselnde Bach, ich höre, ich höre sein Rauschen; er stürzt sich an moosichte Steine, und eilet schäumend ins Thal, und küßt mit hüpfenden Wellen die Blumen des Ufers.

Die Gegend im Grase.

Deutsche und lateinische Chrestomathie.

Du hoher dunkler Tannenhain! ihr schattichten Eichen, und du Fluß, der du glänzend hinter jenen grauen Bergen hervorrauschest! nicht euch will ich jetzt sehen, jetzt sey das Gras um mich her meine Gegend!

Welch ein mannigfaltige Schönheit! Viele tausend Gewächse, Millionen lebendiger Geschöpfe! theils fliegen sie von Blumen zu Blumen; theils kriechen sie und laufen umher in den dunkeln Irrgängen des Grases. Unaussprechlich verschieden an Gestalt und Schönheit findet jedes hier seine Nahrung, jedwedes seine Freude; Mitbwohner dieser Erde, jedes in seiner Art vollkommen, und gut.

Wie sanft reiselst du vorüber, kleine Quelle! durch die Wasserkressen und durch die Bachbungen, die ihre blauen Blümchen empor tragen, und von den kleinen Wellen bewegt, schwanken. An beyden Ufern stehet sattvolles Gras, mit Blumen vermischt; die Blumen beugen sich herüber und werfen ihr buntes Bild auf das klare Gewässer.

Ich sehe jetzt hin durch den kleinen Wald des wankenden Grases, wie glänzet das mannigfaltige Grüne, von der Sonne beschienen! Zarte Kräuter winden sich durch das Gras mit schlanken Aesten und mannigfaltigem Laube; oder sie steigen aus dem fetten Erdreiche über die andern Kräuter auf hohen saftigen Stengeln empor, und tragen Blumen ohne allen Geruch; inindeß daß die kleine niedrige Viole in bescheidenem Glanze am dürren Hügel stehet, und und die lieblichsten Düfte umher streuet. So lebt in Dürftigkeit und niedrigem Stande manch tugendhafter Mann, welcher vielen nützlich ist; dagegen Vornehme und Reiche oft nur die Früchte des Landes verzehren, sich prächtig kleiden, und müssig gehen.

Fliegende Würmchen verfolgen sich unten im Grase: bald verliert sich mein Auge im grünen Schatten; kleiner dann schwärmen sie wieder im Sonnenschein, oder sie fliegen zu Schaaren empor, und spielen in der glänzenden Luft.

Was für ein liebliches Sumsen schwärmt um mich her? Warum wanken die Blumen so? Ein Schwarm kleiner Bienen ist es; sie flogen fröhlich aus ihrer fernen Wohnstatt, und zerstreuten sich auf Fluren; nun sammeln sie den süßen Saft der Blumen, und tragen ihn mit sich fort in die Zellen, jede mit gleicher Emsigkeit; da ist kein müßiger Bürger; sie schwärmen umher von Blume zu Blume, und verbergen im Suchen die kleinen haarichten Häupter in den Blumenkelchen, oder sie graben sich mühsam hinein in die noch nicht offenen Blumen, die hinter ihnen sich zuschließen

Dort auf die hohe Kleeblume setzt sich ein kleiner Schmetterling; er schwingt seine bunten Flügel; nun sitzt er prächtig da und putzt den kleinen Busch der silbernen Federn auf seinem Haupt. Schöner Schmetterling, biege die Blume zum Bache hin, und sieh da deine schöne Gestalt; dann gleichest du der schönen Belinde, wenn sie sich im Spiegel bewundert. Ihr Kleid ist nicht so schön, als deine Flügel: aber gedankenlos ist sie, wie du. Nun flattert er fort.

Sieh hier an diesem Grase läuft ein Würmchen, seine Flügel sind wie grünliches Gold, und spielen mit den hellen Farben des Regenbogens. Ein schöneres Kleid konnten ihm die Menschen mit ihrer feinsten Kunst nicht geben.

O wie schön ist die Natur! in den kleinsten Geschöpfen, wie schön! die reinsten Freuden misset der, der nachläßig vor ihren Schönheiten vorübergeht, weil sein Herz durch falsche Freuden verderbt, und unruhiger Begierden voll ist.

Glückselig ist der, dessen unschuldiges Leben unter dem Genusse dieser Schönheiten verfließt. Ihm lächelt die ganze Schöpfung; immer findet er neue Quellen der Freude; auf jedem Fußsteige, wo er wandelt, in jedem Schatten, in dem er ruhet, Fröhlichkeit und Vergnügen sprudelt ihn aus jeder Quelle, ertönet, und lispelt ihm aus jedem Gebüsche. Glückselig ist, wer seine Lust an diesen unschuldigen Freuden findet! Heiter ist sein Gemüth, wie der schönste Frühlingstag! sanft und rein jede seiner Empfindungen, wie Frühlingslüfte, die mit Blumengerüchen ihn umschweben.

Re-

Rede
auf
Marien Theresien,
Kaiserinn, Königinn
zu Hungarn und Böheim:

an ihrem Geburtstage in einer feyerlichen Versammlung der deutschen Gesellschaft gehalten

von

J. E. v. Sonnenfels,

den 13. May 1762.

Omnibus, quae dicentur a me, fides, ratio, veritas, conſtet!

Plinius.

Zergliederung der Rede.

Eingang. Dieser ist von den Umständen der Zeit und der Person hergenommen.

Zeit. Denn es ist der große Geburtstag. Dieser Umstand wird durch einen allgemeinen Satz von Geburtstägen der Regenten behandelt.

Person. Und zwar der Geburtstag Marien Theresiens.
Hier wird der allgemeine Satz auf den besondern von dem Geburtstag Marien Theresiens zusammengezogen.

Vortrag. Dieser bestehet in dem Hauptsatze: **Theresia gründet ihre Macht nur auf die Liebe und Glückseligkeit ihrer Unterthanen.**
Der Vortrag ist gleich mit dem Eingange bey dem besondern Satze verbunden.

Aufmerksamkeit erregt der Redner durch Anführung des Reichthums vom Stoffe.

Geneigtheit durch seine Bescheidenheit, da er das Zutrauen von seiner Beredsamkeit ab- und nur auf seinen Stoff hinleitet.
Es ist hier keine deutliche Abtheilung vorausgesetzet, sondern sie kömmt in der Bestätigung vor.

Bestätigung. Diese enthält eigentlich drey Haupttheile, nach den drey Hauptepochen der bis dorthin gedauerten Regierung unserer Monarchinn, und zwar

I. Theil. Maria Theresia beym Antritte ihrer Regierung und in den dabey entstandenen Kriegen.

Beweis. Sie machte uns glücklich gleich beym Antritte ihrer Regierung unter den traurigsten Aussichten vom Kriege:

1. Durch den unerschütterten Muth und Klugheit in Führung des Krieges;
2. Durch die mittelst eines großmüthigen Opfers erkaufte Ruhe und Wohlfahrt der übrigen Länder.

II. Theil. Maria Theresia in den erfolgten Friedenszeiten.

Beweis. Sie besorgte die Ruhe und Glückseseligkeit ihrer Unterthanen:

1. Durch Errichtung und Einrichtung (a) einer beständigen Kriegsmacht, (b) Kriegesschulen, (c) Verbesserung des Geschützes ꝛc.
2. Durch Beförderung ihres Gemahls zur deutschen Kaiserkrone, wodurch zugleich der Friede befestiget worden.
3. Durch die Sorgfalt für Wissenschaften.
4. Durch weise Verordnungen und Gesetze.
5. Durch Ermunterung und Unterstützung des Landmannes.

6. Durch

6. Durch Stiftungen für Erziehung des jungen Adels.
7. Durch Verherrlichung der Hauptstadt.

III. Theil. Maria Theresia bey den neuen entstandenen Kriegen.

Beweis. Sie veranstaltete alles, ihre Unterthanen bey dem Frieden glücklich zu erhalten.

1. Da der Krieg noch außer Europa wütete. Das Bündniß und Freundschaft mit Frankreich und hiedurch die Verstopfung der vormals so reichen Quelle der unseligsten Kriege zielte einzig dahin ab.

2. Da der schrecklichste und gefährlichste Krieg in ihren Staaten eingebrochen, unternahm sie alles,

(a) um ihrer Unterthanen Ruhe und Glück von außen dauerhaft herzustellen.

1. Die unerschrockenheit bey Gefahren,
2. Die Gleichmüthigkeit im Glücke, haben den Unterthanen gleiche Gesinnungen eingeflößet, für die gekränkten Rechte, und zur Herstellung der Ruhe und Glückseligkeit mit williger Aussetzung ihres Guts und Bluts auszuhalten.

(b) Von innen aufrecht zu erhalten und zu versichern.

1. Auch unter den beschwerlichsten Kriegessorgen hat sie rastlos für alle Gattungen ihrer Unterthanen zu Hause gesorget.

2. Um

2. Um dieser Sorgenlast nicht zu unterliegen, hat sie sich zum Wohl ihrer Staaten eine Rathsversammlung erlauchter Männer gewählet, an welche sie die Verwaltung der wichtigsten Geschäfte übertragen.
3. Sie eilet jedem Nothleidenden zu Hülfe.
4. ernährt alte, unterrichtet Jünglinge und Mädchen, verpfleget Kranke und Preßhafte.
5. Gestattet jedem bedrängten den Zutritt.
6. Läßt sich bey einigen bis zur Freundschaft herab.
7. Sie bildet ihre durchlauchtigsten Sprosser mit der äußersten Sorfalt, um ihre Liebe, und das Glück ihrer Unterthanen bis in die spätesten Zeiten fortdaurend zu machen.

Schluß. Monarchen dieser Welt sollen nach dem Vorbilde Thereſiens die Liebe ihrer Unterthanen wählen, und mit Gegenliebe vergelten. Aber auch wir sollen Völkern ein Beyspiel der unbedingten schuldigen Unterwerfung geben, und jeder Stand seiner Fürstinn würdig huldigen.

Rede.

Die Geburt künftiger Regenten ist Völkern das zweifelhafteste Geschenk des Himmels. Entweder haben sie dann von seiner Güte ihr Glück erhalten, oder der von dem Schöpfer der Menschen entflehte Erbe ist die schrecklichste Geißel seines und fremder Reiche. Traurige Nothwendigkeit, wenn seufzende Länder mit äußerlicher Pracht einen Tag zu verherrlichen gezwungen sind, denn sie in Geheim verabscheuen, der nach ihrem Wunsche niemals kommen, der auf ewig von der Kette der Zeit hätte losgerissen werden sollen! aber welche unaussprechliche Freude des Volkes, das die Feyer eines Tages begeht, der ihm einen gerechten, gütigen, weisen Beherrscher, einen Menschenfreund, einen Vater gegeben hat, das, von der reinsten Dankbegierde entflammet, die Stunde seiner Geburt segnet, mit freudigen Thränen segnet!

Fünf und vierzig Jahre sind es, als wir die eifrigsten Gelübde, die sehnlichsten Wünsche um die Geburt eines Prinzen abschickten. Aber, Gott! barmherzig wenn du erhörest, und oft barmherziger, wenn du versagest, du hast unsere Wünsche nicht erfüllet, um uns mehr, als wir gewünschet zu verleihen! Wir

ha-

baten um einen Erben, um einen, seinem großen Vater ähnlichen Erben, und. wir erhielten eine Prinzessinn, die mit allen Vorzügen des männlichen, die Reize ihres Geschlechtes vereiniget, und durch die Sanftmuth, den Ernst der Majestät gemäßiget, liebenswürdiger machet. Wir erhielten eine Prinzessinn, die ihre Hoheit, nicht nach dem Vorzuge Ihres Glückes, sondern nach dem Vermögen wohlzuthun abmißt, die ihre Macht nicht auf die Knechtschaft, sondern auf Gehorsam, nicht auf Zwang und Schrecken, sondern auf die Liebe ihrer Unterthanen gründet, die nicht über unsre Güter und Körper, sondern über unsere Herzen eine unumschränkte Herrschaft ausübet, und zu Herolden Ihrer Unsterblichkeit nicht Jahrbücher und Geschichte, sondern das segnende Andenken Ihres Volkes gewählet, dessen Glückseligkeit Sie bis auf die spätesten Nachkömmlinge dauerhaft zu machen bemühet ist: Wir erhielten **Theresien**, — —

Großer, unserm Vaterlande verehrungswürdiger, heiliger, unserer Gesellschaft feyerlichster Tag, ein anderer, als ich, sollte dein Gedächtniß kommenden Enkeln aufbewahren! ein anderer als ich von der besten Fürstinn reden nicht aus Zutrauen zu meiner Beredsamkeit, sondern zu dem Reichthume meines Stoffes, bestimmten Sie mich, theure Freunde! unsre Empfindungen, die gemeinschaftlichen Empfindungen unsrer Mitbürger vorzutragen. Ich will sie erfüllen, diese Bestimmung, ich will die Liebe und Dankbarkeit, die frohen, die allgemeinen Regungen der durch ihre Fürstinn beglückten Staaten ungekünstelt schildern, und heute der Wahrheit grosses Vorrecht behaupten, durch

sie allein Ausmerksamkeit und Beyfall zu verbinden, durch sie allein zu gefallen.

Das Bild eines Fürsten, der das Herz hat, das Blendwerk einer eingebildeten Größe gegen den wahren Wohlstand seines Volkes fahren zu lassen: der demselben seine Freyheit nicht entziehet, sondern sie durch Gesetze leitet und das Vermögen, sie zu seinem Verderben anzuwenden, einschränket; der sich als den Vater des Landes, seine Unterthanen als seine Kinder betrachtet, die einander durch ein Verhältniß von Liebe und Hochachtung verbunden sind, deren Erhaltung ihm näher am Herzen liegt, als die Erweiterung seines Gebietes; das Bild eines Fürsten, der sich auf das heiligste verpflichtet hält, seine einzelnen Absichten dem allgemeinen Nutzen aufzuopfern, über Ruhe, Ordnung, und Einigkeit zu wachen, die Quelle des Ueberflußes nicht in seine Renten, nicht in den Schoos seines Liebling, sondern, so viel an ihm liegt, bis in die Hütte des arbeitsamen Landmannes zu leiten: in der Zeit der Noth sich etwas zu versagen, und gleichsam seinen Theil der gemeinen Bedrängnisse auf sich zu nehmen, dem Niedern, wie den Höhern Gehör zu geben, den Schwächern vor der Unterdrückung des Mächtigern zu schützen, und der besondern Neigung stille zu gebieten, wann die Gerechtigkeit ihre Stimme erheben soll; das Bild eines Fürsten, der sich verpflichtet hält, Wissenschaften und Künste zu schützen, auf Verdienste, wo er sie findet, zu achten, und solche durch Beförderungen aufzumuntern, Gesetzen, die er giebt, selbst zu gehorchen, Enthaltsamkeit, Mäßigung in seinem eigenen Beyspiele zu lehren, und seinen Unterthanen der Tugend reizendes

Muster selbst zu seyn: das Bild eines solchen Fürsten muß auch dem Auge des eifrigsten Republikanen göttlich scheinen. So schildre ich mir den König, dem eine noch unabhängige menschliche Gesellschaft sich und ihre Vortheile unbedingt anvertrauen, und von dessen weiser Leitung eine beständigere Glückseligkeit erwarten durfte, als von der sich selbst gelassenen Freyheit, die ihr uns, ihr Feinde der königlichen Gewalt! so lebhaft anzupreisen wisset. Und diese sind die Züge einer Fürstinn; unter deren gütigem, gerechtem, weisem Zepter wir an der stolzen Unabhängigkeit der Republiken nichts zu bedauren finden — ich habe zu wenig gesagt — deren Unterthanen zu seyn, wir dieser Unabhängigkeit selbst vorziehen.

Euch Vertheidiger der Republiken, euch beredte Widersacher der Monarchien! Demosthene! Sidney! euch wünsche ich zu hören, euch wünsche ich selbst zu Richtern zu haben! ihr würdet dem Vorurtheile, so euch die monarchische Regierungsart als ein Joch vorbildet, worunter gefesselte Länder gebeugt seufzen, dem Vorurtheile, so den König mit dem Tyrannen, den Unterthan mit dem Sklaven vermenget, entsagen, und vor dem Throne Theresiens das Götzenbild einer eingebildeten Freyheit zertrümmern, um an dem Glücke unserer Abhängigkeit entzückt Theil zu nehmen.

Glaubet nicht etwan, daß unser Gefühl durch die Gewohnheit unterthan zu seyn, für die Reizungen der Freyheit stumpf geworden, daß wir dieses geheiligte, dieses erhabneste Gut zu schätzen, unfähig sind! Wir verkennen der Menschheit angebohrne Rechte nicht: wir empören uns auch nur gegen den Gedanken der Knechtschaft: wir verabscheuen den Fürsten, der das

des Volkes seinen ungezähmten Lüsten, die Ruhe der Staaten seinem Ehrgeize zum Opfer bringet, und auf gethürmten Leichen der Unterthanen das Ehrengerüst der Helden zu ersteigen gedenket. Wir nennen Blutvergießen der Unschuldigen, Grausamkeit, ungemäßigte Pracht, Verschwendung, unerschwingliche Auflagen, Erpressungen und Raub. Wir fluchen der Tyranney, und fluchen ihr öffentlich. — Hat Sparta, hat Athen, hat Rom je freymüthiger von bösen Fürsten gesprochen? Aber war Sparta, war Athen, war Rom — das auf den Namen einer Republick so stolze Rom — auch jemals freyer, als wir es unter der Herrschaft der besten Fürstinn sind, die in diesen Stimmen keine Vorwürfe, sondern das unverstellte Zeugniß derer Tugenden erkennet, durch die sie Ihre unumschränkte Gewalt mit unserer vollkommenen Freyheit zu vereinbaren, das Geheimniß gefunden?

Zwar nicht selten überlassen verschlagene Fürsten dem Volke das Schattenbild einer Freyheit, deren Wesentliches sie lange an sich gerissen. Künste Tibers, und eines Tibers würdig! Wir — lösen die Freyheit unserer Stimmen durch keinen Verlust. Wir sind frey: unsere Güter gehören uns an. Kein Ackermann pflüget mit widerstrebenden Händen, und wünschet, daß er vergebens pflüge, da die Aernte nicht ihm werden soll: kein Weib freut sich ihrer Unfruchtbarkeit. Reichthum und gesegnete Ehen sind bey uns keine Unglücke. Uns sammeln wir die Früchte unsers Fleißes, denen der Geiz des Fürsten nicht nachstellet; sich zeugen Väter ihre Söhne, deren sie die Kriegssucht des Fürsten nicht zu

berauben drohet. **Theresia** wachet über unsere Rechte, Sie unterdrückt sie nicht. —

Möchte zur Ehre der königlichen Würde, möchte zum Glücke der Völker dieses an unsrer **Fürstinn** kein Vorzug seyn, da es eine allgemeine Pflicht der Könige ist! Aber Könige, die sich hochmüthig über alle Pflicht hinwegsetzen, weil sie über den Zwang erhaben sind; Könige, die das Getümmel ihrer Leidenschaften zu dem Weheklagen ihres Volkes taub, gegen den Einspruch der Menschlichkeit und die bewegendsten Gegenstände des Mitleids fühllos machet, die keine Mittel unzuläßig, keine Wege ungerecht schätzen, wann sie zu Ausführung ihrer Entwürfe beytragen; Könige, die ohne Rücksicht auf das Wohl ihrer Länder, ohne Achtung auf das Blut — das guten Fürsten stets theure Blut der Unterthanen, sich von ihren ungestümen Begierden dahin reißen lassen, und erst das Unglück ihrer Staaten, dann die Geißel des Erdkreises werden; so wie eine wüthende Flamme erst das Nächste verzehret, dann weiter um sich greift, und die Brunst allgemein machet: solche Könige vereiteln meinen Wunsch, und entheiligen eine Gewalt zum Fluche der Völker, welche **Theresiens** liebreiche Mäßigung zum Gegenstande unsers Segens, zu unserm Schilde, zu unserm Heile machet.

So sehen wir durch eine Reihe von Jahren die Hoffnung erfüllet, die uns an jenem Tage unsre Glückseligkeit weissagte, an welchem wir der **Erbinn Karls** ewige Treue schwuren. Der empfindlichste Verlust, der jemals einem Lande wiederfahren mochte, der Verlust des sanftmüthigsten Fürsten, der seine Untertha-

nen

nen zärtlich liebte, der von seinen Unterthanen angebetet ward, hatte uns in eine Traurigkeit gestürzet, die nichts zu lindern fähig schien. Thränen überall; überall Wehklagen, oder sprachloser Schmerz, dem keine Worte kräftig genug sind, und der sich nur in kläglichen Geberden ausdrücket — So geberden sich hülflose Waisen, bey dem Sarge ihres zu früh entrissenen Vaters. — Und welch eine traurige Aussicht in unser künftiges Schicksal! der letzte Prinz eines Hauses war dahin, dessen Macht von vielen Staaten so sehr gefürchtet, als seine glänzende Größe beneidet ward. Der Augenblick schien gekommen zu seyn, der ein unbeschirmtes Reich jedem Anfalle blößte, und seine Zergliederung unvermeidlich machte. Jedermann eilete herbey, ein Stück der, wie es schien, preisgegebenen Länder an sich zu reißen. Schon sahen wir furchtbare Rüstungen; schon erwarteten gewalsame Heere ungeduldig den Wink zum Aufbruche; andre überschwemmten bereits die österreichischen Staaten. Und was konnten wir so vielen, so dringenden Gefahren entgegen setzen? eine Frau — die unter Beschäftigung ihres Schmerzens, zugleich Heere errichten, zugleich für ihre Verpflegung sorgen, wankende Unterthanen zu ihrer Pflicht zurücke führen, getreue stärken, der gegenwärtigen Gefahr wehren, der noch fernen vorbeugen, auf Deutschland, Hungarn, Welschland, Flandern, auf zehn entlegene Länder zugleich aufmerksam seyn, sich in die Sorgen des Krieges, der Regierung, und die Pflichten der kindlichen Frömmigkeit, gleichsam theilen sollte. — Wir sind zu entschuldigen wenn wir so viele Klugheit, so viele Gegenwart des Geistes, so viele Unerschrockenheit, Muth, Stand-

haftigkeit von einer Frau nicht erwarteten, weil eine so schwere Bürde auch männlichen Schultern unerträglich schien. Wir sind zu entschuldigen, wenn wir unsere Schläge unheilbar, unsern Verlust unersetzlich hielten, wenn wir bloß erwarteten, der Raub des Eilfertigsten zu werden.

Unter diesen Bewegungen zeigte sich **Theresia** Ihren für Sie besorgten Unterthanen. Stille Thränen quollen bey diesem Anblicke aus jedermanns Augen. Alle Vorstellungen, die uns sonst einzeln ängstigten, drängten sich nun mit einmal hervor, und erschütterten gewaltsam unsre Seele. Eine **Prinzessinn**, in dem Frühlinge Ihrer Jahre — gebildet, ehrerbiethige Liebe einzuflößen — die Tochter so vieler Kaiser — die **Erbinn** so vieler Reiche — die Sie vielleicht bald mit dem Rücken anzusehen gezwungen seyn würde — der wir nur eine Treue schwuren, die wir zwar unverbrüchlich zu halten wünschten, aber vielleicht gar bald zu brechen gezwungen werden dürften. — Mit diesen Vorstellungen beschäftigten, und vermehrten wir unsern Schmerz. Aber Huld und sanfte Majestät leuchteten aus dem Auge der **Fürstinn**, und heiterten Ihre Stirne auf, welche königliche Sorgfalt, nicht banges Zagen, ernster machte. Mit edler Zuversicht empfieng Sie die Gelübde unserer Unterwürfigkeit, und verhieß Ihren neuen Unterthanen Gerechtigkeit, Freyheit und Schutz. — Wie bey Ungestüm und Gewitter, wann der Steuermann unbekümmert umher sieht, und mit zuversichtlicher Hand das Ruder führet, seine Ruhe das allgemeine Schrecken der Schiffenden zerstreut; so flößete die Herzhaftigkeit der ungebeugten **Fürstinn** uns

erst

erst Bewunderung, dann Vertrauen, dann Muth und Standhaftigkeit ein.

Durch welche Zurufungen legten wir nicht den lebhaften Eindruck Ihres Beyspiels, den regen Eifer, diesem erhabenen Beyspiele zu folgen, die Begierde unser Haab, unser Blut, unser Leben zu Ihrer Beschirmung daran zu setzen, an den Tag! Mit welchen Wünschen begleiteten wir Sie nicht, als Sie Sich erhob, den Anfang der wichtigsten Beschäftigungen zu machen, auf welche unsre itzige Wohlfahrt sich gründen sollte! dann aber als ihre Gegenwart unsre begierigen Blicke nicht mehr an sich heftete, als wir zu uns selbst kehren, und unsre Verwunderung und Zutrauen, gleichsam bey uns, bestätigen konnten, welche Glückseligkeit ahndete uns nicht von der längern Regierung einer Fürstinn, die schon bey dem Antritte derselben, schon in den jugendlichen Jahren, in den zweifelhaftesten Aussichten so viel Entschlossenheit, so reife Klugheit, so heldenmäßigen Muth an sich blicken ließ!

Nunmehr zagten wir nicht mehr, obgleich feindliche Heere uns umgaben, und wir selbst von den Mauren dieses kaiserlichen Sitzes gleichsam den Staub ihrer nahenden Haufen sehen, und das Wiehern ihrer Roße vernehmen konnten. Mit unverwanden Augen sahen wir nach unsrer, mitten in der Gefahr stets unerschrocknen Fürstinn, und lernten Ihr einen Muth ab, dessen Sie uns zugleich die Ursache, die Aufmunterung und das Beyspiel ward.

Selbst damals, als es die Nothwendigkeit unvermeidlich machte, mußten wir es von Ihrer Standhaftigkeit erflehen, daß Sie Ihrer Gefahr von unsrer ab-

sonderte, und Ihre theuerste Person wider die ungewissen Fälle des Krieges in Sicherheit setzte. Sie gieng uns nahe, wir gestehen es, sie preßte uns Thränen aus, diese Trennung von unsrer verehrten unschätzbaren **Fürstinn**; aber Thränen, woran die Furcht keinen Antheil hatte; sondern wie sie liebende Kinder bey dem Abschiedskuße eines zärtlichen Vaters vergießen, den Geschäfte auf eine Zeit in die Ferne rufen.

Denn ihre Entfernung war keine Flucht, sondern eine Beschleunigung der Hülfe, die wir von Ihrer wirksamen Klugheit erwarten sollten. Sie zeigte Sich einem Königreiche, dessen kriegerischer Sinn Ihren Vätern oft unbeugsam gewesen, und Ihre unwiderstehliche Beredsamkeit gewann es ganz. Hungarn rüstete sich zu Ihrer Vertheidigung. Sie wußte zu unserm Beystande Völker herbeyzuführen, die uns vorhin kaum dem Namen nach bekannt geworden. Sie rettete — nein! Sie eroberte Ihre Staaten, deren sich feindliche Heere bereits bemächtiget hatten, und kehrte unter allgemeinen Frolocken Ihrer beschützten Unterthanen in diese Mauern wieder.

Furchtbare Krieger! die ihr an den Fesseln bezwungener Länder eure Lust findet, die ihr es Triumph nennet, wann rasche Pferde euch über ein mit Leichen bedecktes Schlachtfeld, über vielleicht noch zitternde Gliedmaßen in die Mauern einer Stadt einfahren, deren rauchender Schutt euch ihre Zerstöhrung vorwirft, wann Furcht und Schrecken vor euch hergehen, und hassende Völker in erzwungenem Gepränge schaudernd das Schwert küssen, wovon noch das Blut ihrer Brüder träufelt; sehet einen wahren

ren Triumph unsrer **Fürstinn**! — nicht, daß Sie die Freyheit besiegter Völker unter die Füße getreten, noch daß Sie gränzenlose Reiche durch blutige Siege erstritten; sondern, daß Sie von unsern bedrohten Häuptern alle Drangsale des Krieges abgewendet, unsre Güter, unsre Freyheit, unser Leben in Sicherheit gesetzet, und sich das Recht befestiget, Ihre ererbten Staaten mütterlich zu beherrschen! Sehet, wie Sie bey Ihrer Wiederkunft Ihre Freudenthränen mit unsern vermenget, und sich in süßer Entzückung unsrer Dankbarkeit überläßt, welche Ihr hier abgelebte Greise mit zitterndem Haupte stille zuwinken, hier jugendliche Schaaren mit ungemäßigtem Ungestüme zurufen, hier zarte Säuglinge, von ihren Müttern gelehret, in nur halbverständlichen Worten entgegen stammeln! Die liebvollen Namen: **unsre Retterinn! unsre Erhalterinn!** lohnen Ihren edlen Bemühungen mit reinerer Wollust, als der Stolze, durch Verwüstung, und tausend über das menschliche Geschlecht gehäufte Plagen zu theuer erkaufte Titel eines Erober[e]s, dessen Gedächtniß sich nur zum Abscheue und Grauen der Nachkömmlinge fortpflanzet, da das Andenken jener späten Jahrhunderte immer ein segenvolles Andenken seyn wird.

Indessen sahen wir an der **Fürstinn** noch jene frohe Zufriedenheit nicht; die dann aus Ihrem Antlitze glänzet, wann Sie die Bürde der Elenden zu erleichtern, und durch Wohlthaten ihnen ein dauerhaftes Glück zu verschaffen, Gelegenheit gefunden. Merkmale geheimer Sorgen trübten noch die Heiterkeit Ihrer Stirne, und entdeckten gleichsam, daß

Ihr stets wirksamer Geist mit einem größern Vorhaben beschäftiget war. Sie hatte den Streich, der wie über unsre Häupter gezücket stand, abgewendet. Aber ferne verheerte noch das Schwert unsre Gränzen. Sie hörte noch einen Theil derjenigen unter seinen schweren Streichen seufzen, deren Wohlfahrt die Vorsehung Ihren Händen anvertrauet hatte. Sie fühlte den Schmerz der Ihrigen. Auch des feindlichen Blutes jammerte Sie. Sie beschloß eine Stifterinn der allgemeinen Ruhe zu werden und der Erde den Frieden mit seinem segenvollen Gefolge wiederzubringen.

Hier war Theresia Monarchen das merkwürdige Beyspiel, wie sie die Ruhe und das Heil ihrer Unterthanen jeder andern Absicht vorziehen und das Schwerdt, womit der Herr die Lenden der Könige umgürtet, zu ihrem Schutze, nicht zu ihrer Verwüstung führen sollten.

Sie mochte auf ihre Kriegsvölker, oder auf Sich, oder auf uns sehen, nichts legte Ihr die Nothwendigkeit des Friedens auf. Waren ihre Heere durch Siege und widrige Zufälle geschwächt, so konnten sie aus den volkreichen Staaten Oestreich fast augenblicklich ergänzet, und den Feinden gleichsam mit verjüngten Kräften die Stirne geboten werden. Die Pflicht der Selbstvertheidigung heiligte ihre Waffen. Die Gerechtigkeit ihrer Sache ließ sie mit einiger Zuversicht auf Ihr Glück schließen. Und da Könige auch auf dem Throne Menschen sind; so sollte die Begierde, sich von jenen Genugthuung zu schaffen, die so gewaltsame Anschläge zu ihrer Unterdrückung gefasset, so sollte diese Begierde heftig in Ihrer Seele gewürket haben.

Uns aber, uns gebrach es weder an Muth, weder an Entschlossenheit, zur Vertheidigung der gekränkten Rechte der **Fürstinn** all unser Vermögen auszusetzen, und unsre Treue gegen Sie, jeder selbst mit seinem Untergange zu versiegeln. —

Und wann hat die Neigung des Volkes in dem Rathe der Könige eine Stimme? Es gebreche dem Unterthan an Willen und Kräften! er erliege auch unter der Last des Krieges! immer mögen Reiche entvölkert und die fruchtbarsten Länder wüste gemacht werden! Fürsten, die nur sich Fürsten sind, die ihre Größe nach dem Umfange ihrer Staaten messen, werden eher über Wüsteneyen herrschen, und ihren Thron auf dem Schutte zerstörter Städte befestigen, als das Leben so vieler tausenden, und die Wohlfahrt ganzer Länder durch Abtretung einer Staubhütte erhalten wollen.

Eben dieses aber erhöhet den Werth der Wohlthat, die wir von ihrer Hand empfiengen. Sie konnte überwinden; aber das Blut der Unterthanen war in den Augen der gütigsten **Fürstinn** ein zu kostbarer Preis des Sieges, als daß sie zu überwinden gewünschet hätte. — Nur zu oft sah die Welt die Ruhe der Völker den Foderungen der Fürsten geopfert: sie sollte nun auch einmahl eine **Fürstinn** sehen, die groß genug ist, Ihre Rechte der Ruhe Ihrer Staaten zu opfern. Nicht mehr sollte die Braut den ihren Umarmungen geraubten verlobten Jüngling beweinen! nicht mehr das Pferd des Kriegers den Schweiß des Landmannes, die erst reifenden Saaten zertreten! nicht mehr tausend und tausend Leben dem Würgschwerte ausgesetzt seyn! Ihr Verlust, Ihr alleiniger Verlust wehrte den Thränen

der Elenden, der Verheerung der Länder, dem Blutvergießen. Ein Theil Ihres väterlichen Erbes ward das Lösegeld unsrer Ruhe. Gemeine Helden! ihr erweitert die Gränzen eurer Reiche, und Völker seufzen bey euren Siegen: **Theresia** schränkt sie ein, und wir sind glücklich.

Schon diese Mäßigung allein versetzt unsre **Fürstinn** in die Reihe der besten Könige. Werden einst noch späte Enkel unter der Last eines unglücklichen Krieges seufzen, so werden sie sich der Geschichte Ihrer Herrschaft, Ihrer gesegneten Herrschaft werden sie sich erinnern: „Glückliche Väter! werden sie ausrufen, glückliche Väter in den Tagen **Theresiens**, der Fürstinn, die sie so zärtlich liebte, die denselben Ihre Rechte, Ihre Hoffnung, Ihre Genugthuung schenkte; und wie ein Schild, Sich selbst dem Streiche vorwarf, damit Sie ihn von Ihrem Volke abwendete!„ Aber diese That, diese der Nachahmung der Monarchen, diese der Liebe des menschlichen Geschlechtes würdigste That, war nun der Anfang der zahlreichen Wohlthaten, die unsre Verbindlichkeit, so wie unser Glück, gleichsam mit jedem Tage vergrößern würden.

Ich weis es, ich thue der Mäßigung der **Monarchin** Gewalt, wenn ich mich dem Triebe der allgemeinen Dankbarkeit überlasse, und ihre Wohlthaten genauer verfolge. Nur bemühet, ein Recht auf unsre Danksagung zu verdienen, vermeidet Sie jede Gelegenheit, dieselbe anzuhören, und erröthet bey Ihrem Lobe auch dann, wann Sie sich selbst Bürge ist, daß wir ungeheuchelt loben. — Sollen wir Ihrer Bescheidenheit nach-

nachgeben? Sollen wir so viele Ursachen unserer ewigen Verbindlichkeit nur stillschweigend empfinden? Sind wir etwa gewohnt, was wir bey uns gedenken, geheim zu halten? oder in unbeobachteten Kreisen, in das Ohr unsrer Freunde anderst als in öffentlichen Orten, als in feyerlichen Versammlungen zu reden? Sie erfahre nun auch einmal an Sich die unumschränkte Freyheit, die wir unter Ihr genießen! Sie erfahre, daß es uns frey steht, Ihr auch nicht zu gehorchen! Aber, wann wir ihre übrigen Befehle immer auf das heiligste beobachtet, so erkenne Sie zugleich hieraus, wie uns dieselben nicht Furcht, nicht Unterwürfigkeit, sondern die Liebe unverletzlich mache, und die vollkommene Ueberzeugung, daß Sie stets nur das befehle, was wir zur Beförderung der Gemeinschäftlichen Wohlfahrt selbst würden zu wählen haben.

Oesterreich, dieses fruchtbare Stammhaus so vieler Helden, und welches seine Größe den Völkern verehrungswürdiger machet, dieses Stammhaus so vieler gütigen Monarchen, ist seit einigen Jahrhunderten einer von denen mächtigen Staaten, mit deren Wohlfahrt die Wohlfahrt Europens verknüpfet ist, Oesterreichs Karle, Ferdinande, Leopolde, Josephe waren immer die Wehrmänner der gemeinschaftlichen Freyheit; ihre Tapferkeit war zu allen Zeiten der starke Thurm des Glaubens, und die Schutzwehre der Christenheit. Bald hielt ihr wohlthätiger Heldenmuth ungebeten die Gewalt des Mächtigeren von dem Schwächeren zurücke; bald eilten sie rufenden Bundesgenossen zu Hülfe. Itzt schützten sie die Gränzen des Reichs, itzt vertheidigten sie die Rechte der Kirche; und stets hemmten sie allein die siegenden Ot-

toman-

tomannen, und zerbrachen die Fessel, die sie den Königen des Abends geschmiedet, und im Geiste bereits angethan hatten. Aber der kostbare Aufwand so vieler für die allgemeine Sicherheit geführten Kriege erschöpft nothwendig ihre Renten; und, da sie gezwungen waren, den größten Theil der Völker zu beurlauben, durch welche sie eben itzt die Länder beunruhiget, und ihren Scheitel mit Lorbern bekränzet sahen, so entwafneten sie sich immer gleichsam selbst, und stellten sich den Streichen derjenigen bloß, welche das glückliche Wachsthum des Habsburgischen Hauses eifersichtig machte. **Theresia** besteigt den Thron Ihrer Väter; Sie muß Ihre angeboren Rechte durch Waffen geltend machen. Gefahr und Feinde umlagern Sie; und Sie kann ihnen zwar Ihren unbezingbaren Muth, aber nur wenige Völker entgegenstellen. Diese Erfahrung unterstützte die Einsicht der **Fürstinn**, und zeigte Ihr, daß Geheimniß, Ihre Staaten einer dauerhaften Ruhe zu versichern, läge in einer Macht, die immer bereit stünde, jede Gewalt, abzutreiben. Der Friede ward hergestellt. Und nun sahen wir die Kriegsvölker nicht beurlaubet, sondern vermehret. Ein Mann, dessen Namen, so bekannt er auch durch den Ruhm seiner Ahnen, dennoch durch seine eigenen Thaten weit berühmter, durch sich selbst verewigt ist, lehrete sie die Siege, die sie nachher unter seiner Anführung erstreiten sollten. Königreiche, denen die Natur Reizungen der Wollüste versaget, aber diesen glücklichen Mangel durch die ihren Inwohnern angeborne Herzhaftigkeit gleichsam ersetzet hat, werden gewaffnet, und die Uebung bildet ihren natürlichen Muth zur Tapferkeit aus: sie

wer-

werden unsre Vormaurer gegen Morgen, und dann Schrecken der Feinde gegen Mitternacht. Es werden Kriegsschulen errichtet, diejenigen auszuschicken, welche die Befehlshaber so tapferer Krieger seyn sollten. Die Kunst tödtende Schläge auf tödtende Schläge folgen zu lassen, und Haufen von Feinden durch jeden Schlag zu stürzen, diese schreckliche Kunst wird auf das höchste gebracht. Das Zeugniß der Feinde, die es fühlten, ist unverdächtig, und drücket gleichsam das Siegel auf den unsterblichen Ruhm des greisen Helden, der nun durch weise Anstalten auch abwesend an Siegen Theil nimmt, wie er sie ehehin gegenwärtig selbst erfochten. So kömmt, was Leopolde, Josephe und ein Vater **Theresiens** nicht auszuführen vermochten, durch unsre **Fürstinn** zu Stande.

Und schon zeigten sich Folgen dieser Verfassung, auch ehe sie noch vollendet werden konnte. Die höchste Würde Deutschlandes war den Prinzen Oesterreichs gleichsam erblich geworden, weil ihnen Sanftmuth und Gerechtigkeit erblich war. Die deutschen Fürsten sahen in dem **Durchlauchtigsten Gemahle Theresiens** die Gaben, womit die Hand der Vorsehung diejenigen bezeichnet, die ihre vorsorgende Güte zum Throne bestimmet, Völkerschaften zu beglücken; die einleuchtenden Gaben, die ein Vorrecht zu Kronen geben, auch dann, wenn sie die Geburt versaget. **Franz** war der Prinz, in dessen Händen sie ihre Freyheit, als in einer geheiligten Freystatt unverletzlich wußten: sie beruften Ihn, und unsere **Monarchinn**, für den Glanz Ihres Hauses königlich eifernd, unterstützte durch eine nachdrückliche Macht die Wahl der Fürsten, welche Misgunst, oder

Ne-

Nebenabsicht, oder Eigennutz zu stören bereit waren. Mit der Würde Ihres Hauses behauptete Sie zugleich die Freyheit Deuschlandes, sich dem würdigsten Oberhaupte zu unterwerfen.

Heute aber, bey einem Kriege, der beynahe einen ganzen Welttheil verödet, dessen betrübte Folgen über mehr als eines Menschen Alter hinausreichen; und vielleicht den Söhnen itzt noch unmündiger Kinder fühlbar seyn werden, heute sind uns die Früchte dieser heilsamen Vorsichtigkeit am sichtbarsten. Wir vernehmen das Gerassel der Waffen nur von Ferne; wir lassen uns das Grauen der Schlachten nur erzählen; und bey dem greulichsten Bilde des Elendes fühlen wir nur Mitleiden, nicht Schrecken. Ein Heer, wie seine **Fürstinn**, in Gefahren unerschütterlich, stehet, die Verwüstung von unsern Gränzen, die Knechtschaft von unserm Nacken abzuhalten, und zwingt einen Europen furchtbaren Krieger nicht mehr um die Ehre des Sieges, sondern um sein eigen Heil besorget zu seyn.

Und diese Sicherheit, die den Bürger und Landmann beglücket, wie erwünscht ist sie nicht dem Wachsthume der Wissenschaften! der Wissenschaften, welche immer aufeinander folgende Kriege beynahe verscheuchet hatten, und nun, durch **Theresien** zurückgebracht, in erhöhtem Lichte erscheinen. Noch ist es eine Morgenröthe; aber eine Morgenröthe, die den kommenden heitersten Tag ankündiget. Bald wird er selbst anbrechen, dieser heitere Tag. Die tiefe Einsicht des erleuchtesten Prälaten, der mit dem Eifer für das Heil seiner Heerde und die Ehre der Religion, eine unermüdete Sorgfalt für die Wissenschaften, denen er vorsteht,

ver-

verbindet, die Bemühungen der gewähltesten Lehrer, die glückliche Fähigkeit unserer Jugend, das aneifernde Beyspiel der hoffnungsvollesten Prinzen, die unterscheidende Huld der **Fürstinn** gegen verdienstvolle Gelehrte, Ihre Sorgfalt, Dich durch jährliche Verzeichnisse von aller Anwendung zu unterrichten, und gleichsam eine Zeuginn ihres täglichen Fortgangs zu werden, die ermunternden Vorzüge, die derjenigen warten, welche sie durch Fleiß und Anwendung verdienen, alles verheißet ihn; und nichts hält ihn zurücke. Das Heiligthum der Lehre und des Erkenntnisses steht jedermann offen; niemand ist seine Dürftigkeit eine Hinderniß, mit dem empfangenen Pfunde zu wuchern; der Stammhalter eines durchlauchten Hauses, der Sohn des wohlhabenden Bürgers, und der, dessen Erbtheil die Armuth seiner Aeltern ist, werden zu ihrem künftigen Berufe zugleich auf Kosten der **Fürstinn** fähig gemacht; Ihre Freygebigkeit bildet dem Staate den künftigen Staatsmann, der Kirche den künftigen Lehrer, den Wissenschaften den Mann, der künftig ihre Ehre seyn wird. — Würdigster Gegenstand der königlichen Sorgfalt, itzt des Vaterlandes Hoffnung, dereinst seine Stütze! edle Jünglinge, erkennet die Wohlthat eurerer **Fürstinn**, und eure Anwendung verdiene sie.

Die Wissenschaften führen den heranwachsenden Bürger zu dem Erkenntnisse der Pflichten, die er der Religion und dem Vaterlande schuldig ist; wir aber werden zu deren Ausübung durch die weisen Verordnungen unsrer **Fürstinn** geleitet. Die Verbindlichkeiten des bürgerlichen Lebens sind die Verbindlichkeiten des redlichen Mannes, worinn die zufällige Regierungsform keinen

Unter-

Unterschied wirket. Der rechtschaffene Bürger einer wohlgeordneten Republik wäre ein gesittetes Mitglied in dem Staate eines Monarchen, und der biegsame Unterthan des Fürsten würde sich der unumschränkten Freyheit des Republikanen mit Bescheidenheit zu gebrauchen wissen. Das Band der Tugend vereiniget alle Tugendhaften zu Bürgern eines einzigen Staats, weil sie einerley Gesetzen gehorchen. Dieß sind diejenigen Gesetze, die **Theresia** dem Verderbnisse der Sitten als einen Damm entgegen setzet, Gesetze, wodurch sie eingerissene Uebel auszuräuten, und der ansteckenden Seuche unter uns noch fremder Laster vorzubeugen, bemühet ist.

Dank sey der Wachsamkeit der **Monarchinn**! ewiger Dank! wir könnten noch einige Laster fremde nennen. Die Gottesfurcht heißt unter uns noch nicht eine Schwachheit undenkender Menschen, und ihre Pflichten ein Joch, zu welchen sich nur Blöde krümmen. Noch ist es bey uns keine Ehre, mit höhnender Verachtung von den verehrungswürdigsten Wahrheiten des Glaubens zu sprechen. Noch ist es bey uns kein Kennzeichen einer aufgeklärten Vernunft, denjenigen zu verläugnen, welcher die denkende Kraft, diese Vernunft selbst, in unsre Seele geleget. Ein Gottesläugner, ein Religionsspötter sind unter uns nicht Namen eines Weltweisen, eines denkenden Geistes; häßliche, verabscheuungswerthe Namen sind es. Namen eines Unsinnigen, eines Thoren. Und sie werden es zu unserm Glücke noch lange seyn: so lange nähmlich, als die vorsichtigste **Fürstinn** unsere Neugierde von denen Quellen entfernet, woraus der unbehutsame, statt tiefsinniger Weisheit, nur zügellose Meynungen schöpfet, von je-

nen unreinen Quellen, die unsre Sitten anstecken, statt unsern Verstand zu reinigen, die statt unsre Denkungsart zu erheben, selbe erniedrigen, und das Herz verderben.

Auch halberstickte Seufzer unterdrückter Schwächern werden nicht unter uns gehöret. Keinem Stande sind Gewaltthaten erlaubt. Die Gunst der Fürstinn nicht eine Ungebundenheit gegen den Mitbürger, ist der Lohn der Verdienste. Wohlgeordnete Gerichte, Gerichte, die der Ungerechtigkeit und Arglist schreckbar sind, Gerichte, vor welchen wir jedermann, der unsere Rechte kränket, laden können, die nur die Gründe der Streitenden, nicht ihre Geburt, nicht ihre Würde erwägen, die unter den Augen der gerechtesten Fürstinn das Recht verwalten, solche Gerichte beschützen uns; ungestöret und ruhig genießen wir der Früchte unsrer Aemsigkeit, und der Gaben, die uns das Glück zuwendet.

Und was dürfen wir nicht erst von dem verheißenen Gesetzbuche erwarten, dem, der Weisheit **Theresiens**, Ihrer Sorgfalt, und ihres Namens würdigsten Werke, so Ihre eifrigen Bemühungen für die Wohlfahrt so vieler Königreiche krönen wird? Was dürfen wir nicht hoffen, wenn unsre Hoffnung sich nach demjenigen mißt, so wir bereits erhalten haben? oder bey den Verbesserungen so vieler einzelnen Gesetze, bey einer Menge theils gelinderter, theils nach Erforderniß geschärfter Strafen, bey dem abgekürzten Rechtskriege, bey der durch einsichtsvolle Satzungen eingeführten und festgegründeten Zucht der Kriegsvölker stehen zu bleiben; durch welche klugen Verordnungen hat Sie die Güter der Minderjährigen wider die Angriffe der

Vormünder nicht in Sicherheit gesetzt? Und wie liebvoll ist die Strenge, mit welcher Sie die Richterstühle wider die Verletzer dieser heilsamen Verordnungen gewaffnet! — Lasset uns den vorhergehenden Zeiten keine Vorwürfe machen; aber lasset uns den Vorzug der itzigen wahrhaft empfinden! Der frühzeitige Tod des Vaters kann nun die Kinder nicht ganz verwaisen, da die **Fürstinn**, und der Rath der **Fürstinn**, an die Stelle des Vaters treten, und die Hüter Ihrer Jugend nur verwechselt werden; da die Sorge sonst eines einzelnen Hauses, nach seinem Tode die öffentliche Sorge der Regierung wird. Daher ist der letzte Gedanke der sterbenden Aeltern keine Reue über den Fleiß, durch den sie ihre Haabschaften vermehret, über die Sparsamkeit, wodurch sie selbe erhalten haben: der Erbe ihres Namens ist der Erbe ihres ganzen Segens; sie wissen es, und sie wissen es gewiß: er wird ihn aus dem von der **Monarchinn** hiezu bestimmten Amte, wo er wider jeden Anfall des Eigennutzes, und der Arglist so lange verwahret wird, bis er, ihn selbst zu verwalten, die Einsicht erlanget, aus jenem geheiligten Orte wird er ihn empfangen, vermehret empfangen. Diese tröstende Gewißheit machet Aeltern ihre Trennung erträglicher: die beruhigte Sorgfalt des Vaters unterstützet gleichsam die Schwachheit des Sterbenden, und nur zur Hälfte fühlet er seinen Tod. — Das Kind aber, so nun verwaiset werden soll, kann seine Thränen ganz der Zärtlichkeit, ganz der Pflicht fließen laßen, nur den Verlust eines liebreichen Vaters, einer gütigen Mutter beweinen: nichts zwinget es den Schmerzen, welcher der Natur ganz angehöret,

zum

zum Theile dem Besorgnisse für die Zukunft zuzuwenden, und, so zu reden, durch Absichten des Eigennutzes zu entheiligen. —

Ich bescheide mich meine Herren, mein Eifer war zu geschäftig. **Theresiens** zahlreicher Ruhm verträgt die Genauheit nicht, zu der ich mich verbunden habe. Ihre friedsamen Tage sind eine ununterbrochene Folge der edelmüthigsten Bemühungen für unsre Wohlfahrt. Der ehrwürdige Landmann, dem nur ungerechte Vorurtheile diejenigen Vorzüge entrissen, worauf er wegen seines Einflußes in die Erhaltung der Reiche vor jedem andern Stande ein gegründetes Recht hat, wird wider die willkührchen Anfoderungen eigennütziger Unterherren geschützet, die oft unbarmherzig seines kostbaren Schweisses zu Ersättigung ihrer Wollüste und Nahrung ihres Hochmuths misbrauchen. Die Verfassung der Handlung, der Landeswirthschaft und Rentkammer wird verbessert. Dem Fleiße werden unzählige neue Quellen eröffnet, woraus ihm Fülle und Ueberfluß zuströmet. Es werden Stiftungen errichtet, in welchen die adeliche Jugend, in welchen diejenigen, deren Väter das Leben zur Vertheidigung des Vaterlandes dahingegeben, der Freygebigkeit der **Fürstinn** eine standesmäßige Erziehung verdanken. Wien wird durch eine Reihe der herrlichsten Gebäude, an denen Nutzbarkeit und Pracht vereinbaret sind, zu einer der prächtigsten Städte Europens gemacht.

Aber, Zeiten der Prüfung erscheinen wieder. Die Stille wird durch einen schrecklichen Sturm unterbrochen. Der Krieg, der erst nur auf dem Meere und Inseln gewütet, nähert sich nun auch dem festen Lande.

die Sorgfalt unsrer **Monarchinn**, denselben von Deutschland abzuhalten, wird fruchtlos. Durch Ihre friedvollen Gesinnungen aufgebracht, werden die ältesten Bundesgenossen abtrünnig, und verbinden sich mit einem unversöhnlichen Feinde zum Untergange Ihres Hauses und Umsturze der deutschen Freyheit.

Diesen Weg erwählte die Vorsehung, zwey Häuser zu vereinigen, die von Geschlechte zu Geschlechte Nebeneiferer der Macht und Größe, und stets durch ein wechselseitiges Mistrauen gleichsam beschiedne Gegner gewesen. **Ludwig** bewunderte eine **Fürstinn**, die gegen jedes Anerbieten seiner Feinde unbeweglich, aus seinen Widerwärtigkeiten keinen Vortheil ziehen wollte. Gerührt von Ihrem edlen Verfahren, und eifersüchtig an Großmuth übertroffen zu werden, verwandelt er Mistrauen in Hochachtung und Freundschaft. Die Klugheit eines Ministers, dessen freyer Geist am ersten durch die dichte Wolke eingealteter Vorurtheile hindurch drang, und den wahren Vortheil beyder Reiche nicht miskennte, weis endlich die Eifersucht vom Grunde zu tilgen, wodurch sie immer nicht so sehr ihr eigenes Wachsthum eingeschränket, als die ihnen itzt nachtheilige Größe fremder Mächte befördert hatten. Ein Bündniß kömmt zu Stande, worüber Europa erstaunet, und die Feinde, deren Absichten diese Vereinigung vernichtete, erschrecken.

Dieß ist ein Sieg dessen Ehre **Theresia** weder mit der Unerschrockenheit ihres Heeres, noch mit der Klugheit seiner Anführer, noch mit dem Glücke zu theilen hat! ein wahrhaft königlicher Sieg, Widersacher nicht durch verabscheuungswerthe Mittel, worüber

die Menschheit, und die verunstaltete Natur seufzet, sondern durch Gerechtigkeit entwaffnen, ihnen nicht auf einige Zeit die Kräfte, sondern auf ewig den Willen zu schaden benehmen, und sie durch den sanften Zwang der Tugend zu dauerhaften Freunden machen!

Lasset uns dieß mit aller Zuversicht hoffen, und die Ränke der Höfe gering schätzen, die dieses Band zu zerreißen bemühet sind. **Ludwig**, der durch seine unerschütterte Standhaftigkeit endlich das Unglück selbst ermüden wird, gab bereits davon offenbare Beweise; und wir haben das kostbare Pfand der untrennbaren Eintracht beyder Völkerschaften. Das vermengte Blut unsrer Beherrscher vermenget unsern wechselseitigen Nutzen auf ewig. Die Fruchtbarkeit **Luisens** war unsre gemeinschaftliche Freude, und für die Dauer derselben machen wir gemeinschaftliche Gelübde. Die Früchte dieser erwünschten Vereinigung werden **Habsburgs** und **Bourbons** gemeinschaftliche Sorgfalt und ihre Größe, beyder Häuser vereinbarte Ehre seyn.

Indessen, daß wir über dieses Bündniß frohlockten, seufzete Sachsen bereits unter allem dem Elende, so die schwere Hand des Höchsten über dasselbe gehäufet. Zahlreich wie der Sand des Ufers, und unaufhaltbar wie eine reißende Fluth, drangen seine Aengstiger daher; seine Verwüstung zeigte uns das Schreckenbild der Drangsalen, womit auch wir bedrohet wurden.

Und nur zu bald sahen wir die Zuchtruthe auch über uns gestrecket. Schreckliche Tage, soll ich euer Andenken erneuren? soll ich die Bestürzung zurückrufen, die das Eindringen der Feinde in das Herz unsrer Länder verursachet? Soll ich die Gräber der Helden auf-

decken, die auf dem Schlachtfelde bey Prag ihren für sie zwar rühmlichen, aber zu unserm Schutze fruchtlosen Tod gefunden? Die Vorsicht, die das Loos der Völker ordnet, vereitelt oft im ewigen Rathe die Schlüsse der Weisen, und machet die Streiche der Starken kraftlos. Dann scheuchet ein geringer Haufen gewaltige Heere vor sich her; dann ereignen sich die schweren Schläge, welche Königreiche erschüttern. Hochmüthige Krieger sprechen dann: mein unbezwingbarer Arm hat diese Wunder verrichtet. Aber plötzlich versöhnet sich der Grimm des Herrn, und er zerstiebt mit seinem Odem die furchtbaren Schaaren, wie der Wind die Sonnenstäubchen zerstiebt.

Die Rettung erschien wirklich. Die Zuversicht der **Fürstinn** ward erfüllet. Stets größer als die Gefahren, die Sie umgaben, und im Unglücke selbst von Ihren Feinden bewundert, verdiente Sie durch Standhaftigkeit den merkwürdigen Sieg, der die stolze Zuversicht Ihres bis dahin nie besiegten Widersachers zernichtete. Nunmehr schien das Glück dem Rechte zu folgen. Vortheile auf Vortheile, Eroberungen auf Eroberungen, Siege wurden auf Siege verkündiget. Die Panier Oestreichs weheten siegreich auf den erstiegenen Wällen feindlicher Städte, und unsre Tempel ertöneten von dem Lobgesange der Schaaren, die dem Geber der Siege Dank brachten. Jedoch die Geschichte dieses Zeitraums wird nicht so sehr durch diese glücklichen Begebenheiten, als durch das Betragen **Theresiens** merkwürdig seyn.

Ihr, die ein günstigers Schicksal zu Zeugen Ihrer verborgensten Handlungen gemacht, Vertraute der

Mo-

Monarchinn, auf euch berufe ich mich! Ihr sahet, wie Sie die Erzählung der Treffen, in welchen das Recht gesieget, die Unterwerfung großer Länder, die beynahe unbegreiflich schnelle Eroberungen der festesten Städte anhörte, und gegen das Glück mit eben so großem Muthe als gegen die Widerwärtigkeiten gewaffnet, der Freude zu gebieten wußte; ihr vernahmet aus ihrem Munde, und erzählet in der bewundernden Welt, den Ausspruch, welcher nach den entferntesten Zeiten des getreue Bild ihrer erhabenen Denkungsart aufbewahren wird, als Sie unter dem freudigen Zurufe des Volkes und den Glückwünschungen des Hofes mit edler Mässigung sprach. „Sie „sey über den Fortgang Ihrer siegreichen Waffen „vergnüget, weil Sie dadurch Europen bald einen „dauerhaften Frieden zu versichern hoffte: aber der„ley Vortheile könnten den Ruhme eines Regenten „keineswegs etwas beylegen, weil die wahre Grösse „von nichts abhänge, was dem Zufalle unterwor„fen ist.“ — Ich sehe Alexandern, Cäsarn, ich sehe Gustave und Friederiche stolz auf Siege, die immer mehr dem Ungefähr, oder den Versehen ihrer Gegner, als ihrer Klugheit zuzueignen sind; und ich sehe sie, troz des Weihrauchs, den eine von ihren schimmernden Thaten geblendete Welt verschwendet, in der Reihe der Helden tief unter unsrer **Monarchinn**, stehen.

Mit dieser edlen Gleichmüthigkeit ertrug Sie nachher, und erträgt Sie noch die wechselnden Fälle eines Krieges, dessen traurige Nothwendigkeit Ihr oft im lauten Gepränge der Siege mitleidige Thränen erzwingt.

Das Beyspiel der **Fürstinn** stärket auch unsre Standhaftigkeit. Planian, Görlitz, Breßlau, das eroberte Lager bey Hochkirchen, die gefangenen Heere bey Maxen und Landshut machten uns nicht hochmüthig; aber auch Leuthen, Liegnitz und Torgau unterdrückten uns nicht. Zwar das Elend, das von einem so langwierigen Kriege unzertrennlich ist, würden wir vergebens verhehlen wollen; aber wir fühlen es weniger, da wir deswegen nur den Krieg, nicht die **Fürstinn** anzuklagen haben. Wir sehnen uns nach dem Frieden: aber wir sind auch bereit, die Rechte unsrer **Monarchinn** durch alles, was uns theuer ist, durch unser Vermögen, unser Blut, und das Blut unsrer Kinder zu unterstützen, und wir schätzen unsern Verlust mit Uebermaaße vergolten, wenn wir dadurch nur unsern Enkeln das Glück versichern können, von Fürsten beherrschet zu werden, die mit dem Blute **Theresiens** auch Ihre Großmuth, Ihre Weisheit, Gerechtigkeit und Sanftmuth empfangen haben.

Solche Gesinnungen sind wir einer **Prinzessinn** schuldig, welche ihre Unterthanen, wie die gütige Gottheit die Welt, mit Liebe umfasset: welche das Recht zu herrschen als eine Pflicht ansieht, unsre Freyheit, so weit sie uns nutzbar ist, ungekränket, unsre Güter vor Anfällen der Ungerechtigkeit gesichert, unsern Verstand vom Irrthume, unsre Sitten von Lastern rein zu erhalten, durch eine liebvolle Anwendung Ihrer Gewalt uns die Beschwernisse der Zeiten zu erleichtern, und aufmerksam auf das Bedürfniß aller Stände, besorgt zu seyn, daß jeder Bürger des Wohlstandes in dem

erhabensten Grade genieße, dessen die bürgerliche Gesellschaft immer fähig ist.

Denn dieß ist das Ziel, so Sie, durch Ihre rastlose Thätigkeit zu erreichen, Sich vorgestecket; eine Thätigkeit, die sich nicht auf dasjenige allein einschränket, wovon die Aufrechthaltung des Staates und die Glückseligkeit der Reiche abhängt, nein! die keine, auch der geringern Angelegenheiten ausschließt, welche bloß in die Wohlfahrt einzelner Hausgenossenschaften, ja selbst nur einzelner Personen einen Einfluß haben: eine Thätigkeit, die sich mit nichts, oder nur mit jener allgegenwärtigen Thätigkeit der Natur vergleichen läßt, welche in Beherrschung der ungeheuren Größen, die den Lauf der Zeiten und Jahre unterscheiden, wie in der Erhaltung der kleinesten Geschöpfe, deren Bestimmung vielleicht immer unbekannt bleiben wird, gleich sichtbar ist.

Halten sie mir eine Freymüthigkeit zu gute, die meiner Denkungsart eigen ist, und ich niemals verläugnen werde! Ich erlaube mir zu fragen: wann die Fürstinn im Rathe Schlüsse abfasset, wann Sie in dem Geheimzimmer den Geschäften des Krieges und Friedens vorsteht, wann Sie selbst die Gründe der Rechtenden untersuchet, und die Urtheile der Gerichte bestättiget, oder abändert, wann Sie die gemachten Entwürfe nach ihrer Scharfsicht selbst prüfet, und entweder als vortheilhaft genehm hält, oder berichtiget, oder als unausführlich verwirft, wann Sie die Beschwerden eines jeden selbst anhört, und demselben zu steuren alle Sorgfalt anwendet, wann Sie alle Bittschriften selbst durchliest, von allen Umständen Sich selbst unterrichten läßt, dem Ver-

dienste eines jeden selbst nachforschet, alle Beförderungen, alle Belohnungen mit eigener Hand austheilt, wann Sie, sage ich, diesen Beschäfftigungen jede Stunde des Tages, beynahe jeden Augenblick widmet, wann Sie, um dieselben nicht zu unterbrechen, Sich jede Bequemlichkeit versaget, und kaum selbst die der Natur unentbehrliche Ruhezeit gestattet; erinnert Sie Sich dann auch, daß auf Ihr das allgemeiue Beste beruhet? daß Sie, da so überhäufte Arbeiten nothwendig Ihre Kräfte erschöpfen, dieses allgemeine Beste mit Ihrer kostbaren Gesundheit in Gefahr stürzet? erinnert Sie Sich, daß eine Beherrscherinn nicht ihrem Ruhme allein, daß sie auch ihren Unterthanen, daß Sie vorzüglich ihren Unterthanen lebet? daß Sie Sich diesen, daß Sie Sich den Gegenständen Ihrer zärtlichsten Sorgfalt und unsrer Lust, den gesegneten Sprossen Ihrer Ehe, daß Sie Sich Ihrem **Durchlauchtigsten Gemahle** zu erhalten schuldig ist? — Wir sind berechtiget, es von Ihrer Liebe zu fodern, daß Sie Ihrer uns so theuren Tage schone! daß Sie diese allzugroße Anstrengung mässige! daß Sie Sich einer, der Dauer unsrer Glückseligkeit so gefährlichen Bürde wenigstens zum Theil entlade! — Unsre Blicke bezeichnen sie, aber ihre verehrungswürdigen Eigenschaften machen sie noch kennbarer, die Männer, deren Schultern die gemeine Wohlfahrt zu unterstützen fähig sind.

Und sehet! die vereinigten Wünsche des Hofes und der Länder sind erhöret. **Theresia** will Sich uns erhalten. Sie überträgt die Verwaltung der wichtigsten Geschäfte auf eine erleuchte Versammlung, deren vollkommensten Lobspruch die Wahl der

Einsichtsvollsten **Fürstinn** ausmachet. Durch diese wird sie uns künftig Ihre Wohlthaten zufließen lassen. Diese wird unsre Freyheit beschützen, die Wissenschaften durch unterscheidende Vorzüge ansehnlich machen, die Künste durch Preise und Belohnungen ermuntern; diese wird die Verdienste aus der Dunkelheit hervorziehen und befördern; diese wird — wir hoffen es nicht vergebens — das Bestreben unsrer Versammlung durch ihren Beyfall gegen diejenigen in Sicherheit setzen, welche derselben verachtend spotten, und eher dem verdienten Vorwurfe anderer Landschaften Deutschlandes ewig ausgesetzet seyn, als uns den Ruhm gönnen wollen, daß wir zu Ablehnung desselben wenigstens den Anfang gemacht haben.

Ich vergesse itzt, was wir immer der **Fürstinn** schuldig sind: ich ziehe ihr die Zeichen der Hoheit ab; ich entsetze Sie gleichsam des Thrones, und versetze Sie in einen Stand, den keine äußere Pracht verherrlichet, dem nicht ein blindes Vorurtheil, nicht knechtische Schmeicheley nie besessene Vorzüge beyleget, den nur der Werth unerborgter Tugenden verehrungswürdig machen kann. In diesem Stande versagen Sie, wo Sie können, **Theresien** Bewunderung und Liebe! Ist jemand, den Ihr Mitleiden hülflos gelassen, sobald er Ihr, seine Bedürfniß vorzustellen, Gelegenheit gefunden, der werfe mir die niederträchtigste Schmeicheley vor, wann ich behaupte, daß Ihre großmüthige Seele keine heftigere Begierde kennet, als jedermann glücklich zu machen! Sah Sie jemal auf der Stirne des Redlichen einen Kummer, ohne ihn zu zerstreuen? schlägt irgend wen ein schwerer Unglücksstreich darnieder,

der, den Sie, wenn sein Seufzen bis zu Ihr gelanget, nicht aufzurichten suchet? hat jemal ein sterbender Vater seine hülflosen Waisen vergebens Ihrer Gnade empfohlen? eilet Ihre Wohlthätigkeit nicht selbst dem Bitten der Hilfsbedürftigen zuvor? und geizet Sie nicht recht nach jeder Gelegenheit, gutthätig zu seyn?

Wäre es nothwendig, dieß durch merkwürdige Beyspiele zu beweisen, wie unzählig viele bieten sich unserm Gedächtnisse dar! — Unserm Gedächtnisse? gleich als müßten wir derselben erst ferne herholen? gleich als lägen nicht tausend Beyspiele in der Nähe? gleich als könnten wir irgend einen Blick hinwerfen, ohne überall Gegenstände Ihrer Milde und unsrer Dankbarkeit ansichtig zu werden?

Hier schauen abgelebte Greise in Fülle und Ruhe der Stunde ihrer Auflösung zufrieden entgegen; an dem Rande der Grube scheinen sie die Last ihrer Jahre nicht zu fühlen. Für wen faltet ihr, Ehrwürdige: für wen eure zitternde Hände? wer ist der Gegenstand eures Segens? „Theresia unsre allge-„meine Wohlthäterinn, Deren liebreiche Hand un-„ser kraftloses Alter stärket und ernähret.“ Dort nähern Reihen von Jünglingen und Mädchen: Zucht in Sitten, und Anstand in Geberden machet sie zu einer liebenswürdigen Schaar. Unschuldsvolle! wessen Sorgfalt vereiniget euch? wer hütet eure Jugend? wer bildet eure Sitten in eine so anmuthige Gestalt? wer pfleget eurer? „Theresia Unsre allgemeine Wohlthäterinn. „Theresien ihre allgemeine Wohlthäterinn, nennen so viele Häuser, worinnen der Siechen unter der Aufsicht der erfahrensten Aerzte mit Liebe gewartet wird, so viele

Stif-

Stiftungen, worinnen die Söhne wohlverdienter Väter zum Dienste des Vaterlandes angeschicket werden; Theresien ihre allgemeine Wohlthäterinn, nennet beynahe jede einzelne Verwandschaft. Wer ist, der Ihre Güte nicht entweder in sich selbst, oder in seinem Nächsten erfahren? der Ihr nicht irgend die Erziehung eines Sohnes, oder die Ausstattung einer Tochter, oder seine und der Seinigen Versorgung zu verdanken hat?

Diese unumschränkte Wohlthätigkeit ist eine Tochter der Liebe, nicht des Ueberdrusses, der sich der beschwerlichen Klagen der Elenden nur zu entledigen, der die erweichenden Gegenstände nur von sich zu entfernen suchet. Ihr zärtliches Mitleiden war oft ein kräftigeres Labsal des Unglücklichen, als selbst Ihre thätige Hilfe. Welch ein Trost für ihn, wann er, von Ihrer Güte zur Freymüthigkeit ermuntert, seinem Schmerzen freyen Lauf lassen, wann er seine Empfindungen durch nichts einschränken, wann er solche, wie in den Schooß eines theilnehmenden Freundes, vor ihr ausschütten darf! welch ein Trost für ihn, wann er bey seinem Weheklagen in ihrem Angesichte die edlen Spuren Ihres bewegten Herzens entstehen, wann er in Ihrem Auge eine mitleidige Thräne zittern sieht! eine kostbare Thräne, welche Sie — das über Ihre Standhaftigkeit erstaunte Hungarn wird es betheuren — bey Ihren größten Widerwärtigkeiten nie vergossen, die Sie gleichsam nur fremden Unglücksfällen aufzubewahren scheint!

O unsrer Verehrung, unsrer eifrigsten Verehrung Würdigste! Dein nicht zu Thränen geschaffenes Aug verbreitet Lust und Wonne, wann es mit heitern, huld-

huldreichen Blicken umhersieht, wann aus demselben die erobernde Güte lächelt, die uns die **Fürstinn** vergessen, und nur **Theresien** lieben macht!

Wann wir uns derselben nähern, ein Glück, das auch dem Geringsten vergönnet ist, dann fühlen wir nichts von dem geheimen Schauder, den die Hoheit um sich her verbreitet, nichts von dem unruhigen Besorgnisse, wie wir uns in Ihrem Angesichte geberden, wie wir unsern Vortrag abkürzen, durch welche Worte wir sie bewegen werden. Zwar bewunderndes Stillschweigen ist gemeinschaftlich die erste Wirkung ihres Blickes, dieses Meisterstücks der Natur, in welchem sich die Gottheit, aber die gnadenvolle, gleichsam abzudrücken, ein Belieben getragen, doch die leutselige, die gesprächige Miene, mit welcher Sie jedermann empfängt, flösset uns sogleich Zuversicht ein, dringt uns sogleich ein vollkommenes Zutrauen ab, ladet uns ein, nicht zu bitten, als ob wir auch vergebens bitten könnten, sondern freymüthig zu entdecken, was wir versichert sind, von Ihrer Milde zu erhalten.

Wäre es möglich daß die Hoheit, die um Monarchen unzählbare Schmeichler sammelt, aber ächte Freunde beynahe immer entfernet, diesem Herzen, das die Reize der Freundschaft zu empfinden geschaffen ist, das größte Glück des Menschen rauben könnte? Ehrgeiz, Eigennutz, Hoffnungen, Wünsche, dieß sind die Triebfedern der aufmerksamen Bereitwilligkeit, womit den Mächtigen der Erde gedient wird; und unter dem Scheine, ihren Willen auszuspähen, um ihren Befehlen vorzukommen, spähet der geschickte Hofmann nur den Augenblick aus,

der

der seine geheime Absichten befördern kann. Jedermann dienet dem Prinzen, niemand seinem Freunde. Aber, was läßt die gränzenlose Güte **Theresiens** selbst dem Eigennutze zu wünschen übrig? oder was können wir von unsern eifrigsten Bemühungen hoffen, was wir nicht schon von Ihrer Gnade erwarten dürften? daher denn die Dienste, die Ihr erwiesen werden, Erkenntlichkeit oder Freundschaft zum Grunde haben: Erkenntlichkeit, die man Ihr schuldig, Freundschaft, deren sie so würdig ist, weil Sie durch die bescheidene Freymüthigkeit, wozu die Freundschaft berechtiget, nicht beleidiget wird, weil Sie nicht in niederträchtigen Gefälligkeiten die Beweise der Freundschaft suchet, weil sie solche nicht in eine beschwerliche Knechtschaft verwandelt, weil Sie ihren Werth zu fühlen, weil Sie selbst eine Freundinn zu seyn, im Stande ist.

Daß es mir doch erlaubet wäre, die Glücklichen zu nennen, welche eines so beneidenswerthen Looses, der Freundschaft **Theresiens** geniessen! Daß ich Sie ihnen zeigen könnte, diese erhabene Freundin, wie Sie von aller Hoheit, die einer so engen Verbindung im Wege steht, entkleidet, an den häuslichen Sorgen, an den besondern Bekümmernissen, an jeder Angelegenheit ihrer Freunde Theil nimmt; wie Sie ihnen, mit derjenigen Klugheit, wodurch Sie dem allgemeinen Besten vorzustehen weis, beysteht, Rath ertheilet; wie Sie alle, auch die kleinsten Pflichten der Freundschaft auf das genaueste erfüllet! Aber die Verbindlichkeiten einzelner Personen haben keine Stelle in den allgemei-

nen

nen Danksagungen, welche die Tugenden ruhmwürdiger Regenten gleichsam nur im Umrisse zeigen, und eine sorgfältigere Auszeichnung derselben der Genauheit der Geschichte überlassen. Diese wird einst alle die besondern Züge der Leutseligkeit und Güte sammeln und daraus das reitzende Bild **Therestens** schildern, welches Ihre **Durchlauchten Nachkömmlinge** der Nachwelt in auf Sie fortgepflanzten Tugenden aufbehalten werden.

In Ihnen bauet **Theresia** noch die Glückseligkeit der spätern Zeiten. Ganz eine liebende Mutter, aber eine auch Ihre Völker liebende Mutter, leget Sie in ihre zarten Herzen mit eigener Hand den Keim zur künftigen Wohlfahrt der Reiche. Sie flößet ihren Seelen die ächte Gottesfurcht ein, die auf Erkenntniß und Ueberzeugung gegründet ist, und woraus die strenge Unterwürfigkeit gegen die göttlichen Rathschlüsse entspringt, welche die Welt an Ihr selbst so oft in Erstaunung gesetzt hat; Sie zeiget ihnen die Quelle der Größe in der Liebe der Unterthanen, Sie zeiget ihnen die Mittel, sich dieser Liebe zu bemächtigen, in der Sanftmuth und Güte; Sie gewöhnet dieselben, ihre Begierden durch ihren eigenen Willen einzuschränken, da sie einmal keine andern Schranken haben werden! Sie gewöhnet sie, die Freymüthigkeit und Wahrheit zu vertragen, die Schmeichelehen zu verachten, und dadurch die Schmeichler von sich abzuhalten; Sie lehret dieselben, was Beherrscher so selten wissen, daß der Nutzen des Fürsten dem Nutzen des Volkes untergeordnet, daß die Tugend in jedem Stande ehr-

würz

würdig, das Laster auch auf dem Throne verabscheuungswürdig ist; Sie überzeuget dieselben, die Unabhängigkeit erhebe Prinzen zwar über die Strafe, aber nicht über die Pflicht, nicht über das rächende Urtheil der Nachwelt, welches die Schande der Fürsten, wie ihren Ruhm verewiget.

Höret Monarchen, und wählet — zwischen der Liebe eurer Unterthanen und ihrer Furcht! Vergeblich waffnet ihr tausend Hände zu eurer Beschirmung: vergeblich sammelt ihr um euch gemiethete Schaaren, der Gefahr den Zutritt zu verstellen. Vielleicht werdet ihr den Nachstellungen entkommen, vielleicht durch sie verhindern, daß man euch nicht verletzen könne, — daß man euch nicht verletzen wolle, — und das allein ist Sicherheit, — dieß könnet ihr nur von unsrer Liebe erhalten. **Theresia**, die von ihren Reichen angebetete **Theresia**, sey euer Vorbild, durch welche Wege ihr euch dieser Liebe versichern könnet! wenn ihr Hirten der Völker, nicht ihre Herren seyn, wenn ihr Menschenliebe und Gerechtigkeit nicht nur im Munde führen, sondern ausüben, wenn ihr in dem Wahlstande eurer Unterthanen euren Ruhm, in ihrer Glückseligkeit eure Größen finden, wenn ihr Liebe, nicht nur fodern, sondern mit Gegenliebe vergelten werdet.

Aber seyn auch wir Völkern ein Beyspiel der unbedingten Unterwerfung, die sie einem gütigen Fürsten, einem Fürsten, „den seine Weisheit zum Rathgeber „seine Wohlthätigkeit zum Vater seines Volkes machet„ schuldig sind! bis itzt haben wir dieselben

nur in unserm Gehorsame ausgedrücket; unsre Ehrerbietung erlaubte den Wallungen unsrer Herzen nicht, in öffentliche Bekenntniße auszubrechen. Allein, diese Versammlung waget es, sich von dem Volke zu unterscheiden, und an diesem Tage, den sie, auf den Schutz der Fürstinn zuversichtlich, zu ihrem festlichsten Tage gewählet, dem geheiligten Throne Theresiens die allgemeinen Gelübde zu nähern: Gelübde, die wir hiemit bey Ihren uns theuersten Tagen in den Augen der Allwissenheit ablegen.

Der Kriegsmann, dessen Schwert Sie nicht zum Werkzeuge Ihrer Absichten, sondern zu unsrer Vertheidigung brauchet, ist bereit, für Ihre, das ist, des Vaterlandes Rechte sich jeder Gefahr, tausend Wunden, allem, was die Menschlichkeit zu ertragen fähig ist, auszusetzen, und auf Ihren Wink entschlossen, selbst in den gewissesten Tod zu stürzen. Die Priesterschaft, die Sie, als Diener des Heiligthums durch Ihre Hochachtung in den Augen des Volkes verehrungswürdig machet, gelobet Reinigkeit der Sitten, damit das Gebet und Opfer, so sie um Verlängerung Ihrer Regierung täglich abschicket, in den Augen des Herrn würdig aufsteige. Diejenigen, welche der Verwaltung der Gerechtigkeit vorgesetzet sind, geloben unbefleckte Hände und eine strenge Unpartheylichkeit, die das in sie gesetzte Vertrauen rechtfertige. Der Bürger gelobet Ihren weisen Gesetzen, auf welchen seine und der Seinigen Wohlfahrt gegründet ist, mit Freuden zu gehorchen. Der Hausvater, mit dem Sie die Sorgen der Erziehung theilet, gelobet, seine Kinder zu recht-

schaffe-

schaffenen und folgsamen Bürgern, zu Bürgern, die ihr Vaterland, ihren Fürsten und die Tugend lieben, zu erziehen. Die Hausmutter gelobet, Ihr Beyspiel, als eine zärtliche und getreue Gattinn als eine sorgende Mutter, als eine liebreiche Frau nachzuahmen. Alle endlich geloben, eine Versammlung von Rechtschaffenen, ein seiner **Fürstinn** würdiges, tugendhaftes Volk zu seyn.

TABELLAE COMPENDIARIAE
PARTIS I.
INSTITUTIONUM AD ELOQUENTIAM.

TRACTATIO DE PROLEGOMENIS.

pag.

Oportet institui adolescentes primum generalibus artis Notionibus

§. I. *De Oratoria Universe* 2

a. Quid sit Oratoria? —

Annot. Eloquentiæ nomine venit hic oratoria. —

b. Quid sit eloquentia? —

1. *Annot.* Oratoria & Rhetorica sunt significatus aequipollentes —

2. —— An justo Orator & Rhetor distinguantur —

c. Ex eloquentia naturali artficialis orta est 3

d. Quis sit finis Oratoris? —

e. Quod officium ejusdem? —

Annot. Finis internus sine externo obtineri potest —

f. Materia Oratoriae est quaelibet quaestio. 4

g. Quaestiones sunt vel infinitae vel finitae. —

1. *Annot.* Exempla quæstionum finitarum & infinitarum —

2. *Annot*

Pag.

2. *Annot.* Quid ſit Hypotheſim revocare ad theſim.. 5
3. —— Hodie omnes quaeſtiones vocantur propoſitiones... —
h. Propoſitiones ſunt vel principales, vel incidentes..
1. Quid ſit Propoſitio principalis?.. —
2. Quid Propoſitio incidens?.. —
a. *Annot.* Exempla Crinomeni & propoſitionum incidentium.. —
b. —— Doctrina de attendendo Crinomeno Iuventuti inculcanda...... 6
i. Cauſſarum genera tria.. —
1. Quæ ad *genus demonſtrativum* pertineant? —
2. Quæ ad *genus deliberativum*?.. —
3. Quid *genus judiciale* reſpiciat?.. 7
Annot. Hoc triplex Cauſſarum genus etiam hodie adhuc retinendum..
k. Quatuor primariae partes Oratoriae .. —
l. Quatuor ſunt item Oratoriae ſubſidia.. 8
1. *Natura* eſt fons quidam eloquentiæ. —
a. Haec confert alia ex parte animi. —
b. Alia item ex parte Corporis.... 9
2. *Ars* quid conferat ad eloquentiam? —
3. *Exercitatio* quid praeſtet.. —
4. *Imitatio* quid efficiat?.. —

§. II. *De imitatione*.. 10

a. Imitatio quomodo definiatur?.. —
1. *Annot.* Sine imitatione vix prodeſt auctorum lectio.. —
2. ——Quid in imitatione exprimendum ſit? —

Duae Imitationis ſunt ſpecies. 10
1. *Imitatio puerilis* leviora ornamenta tribus modis aucupatur. —
a. Aut enim verba & phraſes auctoris ad cogitata ſua transfert 11
b. Vel ſententiam auctoris aliis phraſibus exprimit. —
Annot. Hic imitandi modus variatione, an imitatio dicendus ſit?. —
c. Vel ſententia auctoris conſtringitur aut extenditur. —
1. *Annot.* Exemplum hujus poſtremae imitationis. —
2. —— Cavendum ne ſententiae acumen imitando pereat. 12
2. *Imitatio virilis* quid exprimere debeat?
a. Quomodo *Inventionem* auctoris imitemur?. —
Annot. Exempla imitationis hujus. . . . —
b. Quo pacto *Diſpoſitio* auctoris imitanda ſit?. 14
Annot. Exempla hoc imitationis genus illuſtrantia. —
c. Quid ſit *Elocutionem* auctoris viriliter imitari?. 15
1. *Annot.* Diſpiciendum acriter, qüis ſit character Auctoris. —
2. —— Exemplo doctrina hæc confirmata. —

3. *An*

Pag.

3. *Annot.* Etiam ex vernaculo imitationes ſumi poſſunt in latino. 16

c. In duobus capitibus decernendis tota imitandi ars vertitur. —

1. De imitationis exemplari ſequentia ſunt certiora . —

a. Exemplum imitationis ſit optimum.

1. *Annot.* Id artes ceterae, & ſapientiſſimi homines ſuadent. 17

2. —— Nec nemo, nec omnes imitandi.

b. Quis optimus cenſeri debeat? —

1. *Annot.* Quis auctor imitationi noſtrae convenientiſſimus ſit? —

2. —— Pro varietate ingeniorum, auctores varii deligendi. —

3. —— Adoleſcentibus praeceptores opportunos commendabunt. 18

c. In optimo tantum quae excellunt, imitari oportet. —

Annot. A gentiliſmis imitandis cavendum, —

d. Legendi erunt multi, imitandus unus optimus. 19

Annot. In auctorum imitatione apum more —

2. Ratio imitandi diverſa & ſubordinata eſſe debet. —

a. Pueri imitationes pueriles infimi gradus facient. 20

Annot. Monendi ſunt pueri, ut a locis valde detritis abſtineant. —

Pag.

b. Pro ratione facti gradus in lectione, etiam gradus in puerili imitatione ulterior faciendus est. 20

b. Cum convalescet adolescens, ad virilem imitationem transeundum est. —

d. Omnis imitatio quatuor adjumentis perficitur. 21

1. *Lectione*. —

2. *Meditatione*. —

Annot. Doctoris erit in retegendis ornamentis praeire —

3. *Scriptione* id est usu eorum, quae pulchra deprehendimus —

Annot. Celeriusne, an morose scribere expediat, ex ingenio judicandum 22

4. *Emendatione* & simul commonstratione opportuna vitiorum. —

e. Mascula imitatio duabus partibus comprehenditur. —

1. *Analysi*, quae partes etiam minimas imitatur. —

2. *Genesi*, quae ad rem nostram transfert, siqua in analysi decora retecta sunt. 23

Annot. Praeceptiones imitationum continuo exemplis confirmandae sunt. —

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS I.

DE ELOCUTIONE.

Pag.

a. Definitio Elocutionis. 24
Annot. Initium fit ab Elocutione, quia haec juvenibus eſt pars facilior. —
b. Eloquentia puritate & elegantiis addit ornatum & ſuavitatem. 25
c. Suavitas ex numero ornatus ex tropis & figuris oritur. —
Caput. I. *De numero oratorio*. —
a. Numerus oratorius quid ſit? —
Annot. A Poëtis ad oratores numerus translatus eſt. —
b. Numerus alius eſt in verbis, alius in ſententiis. 26
§. I. *De numero oratorio in verbis* —
Numerus oratorius in verbis in quo ſitus ſit?
1. De delectu verborum duo hic monenda ſunt. —
a. De verbis *ſonantioribus* —
1. Sonantiora ſunt, quae ex litteris magis ſonoris componuntur. —
2. —— profecta a verbis 27
Annot. Quæ litterae ſonantiores ſint? . . —

Pag.

b. De verbis *grandioribus* 27
1. Quae significatione praestant....... —
2. Verba superlativa............ 28
3. Epitheta excellentiam indicantia.......... —

a. *Annot.* Cavendus tumor.......... —
b. —— Voces compositae raro manentibus integris praepositionibus efferendo- —

2. De ordine verborum aliqua monita .. 29

a. Praeponenda sunt ordine, quae natura aut dignitae praecedunt........ —
b. Partes praecedunt totum......... —
c. Leviora gravioribus praemittenda; in extenuatione autem contra.. ..

Annot. Etiam in extenuatione revera crescit oratio.......... 30

d. Verbo aliquo sensus concludendus est.......... —

Annot. Non raro aliud obtinet apud oratores.......... —

3. De junctura verborum.......... —
a. Asper consonantium concursus vitandus est.......... —
b. Concursus item vocalium earundem, aut iteratio ejusdem syllabae...... —
c. Similiter desinentium frequentatio ingrata.......... 31
d. Repetitio crebrior ejusdem litterae aut syllabae fugienda.......... —

Annot.

Pag.

Annot. Aliqua tamen ab optimis auctoribus adhibita sunt.......... 31

c. Monosyllaba coacervata hiulcam reddunt orationem............ —

Annot. Quomodo his vitiis occurrendum sit?...................... —

§. II. *De numero oratorio in sententiis*..... 32

a. Praeter verba concinnitas & expolitio etiam curanda.................... —

b. Concinnitas ex cohaesione & rotunditate nascetur.................... —

c. Omnis fere vis orationis numerosae in periodis & transitionibus in est......... —

A. *De periodis*.......................... 33

a. Quid significet vox periodus?......... —

b. Definitio Periodi..................... —

Annot. Definitiones diversas periodorum omnes ad unam hic allatam reducuntur.................... —

c. Periodi partes duae.................. —

1. *Membrum* quid sit?.................. —

Annot. Membra, quae non sunt partes periodi......................... 34

2. *Incisum* quid sit..................... —

a. *Annot.* Quot syllabis constet incisum?.. 35

b. —— An incisa perfectum sensum efficere debeant?.................... —

d. Periodi divisio in regulares & irregulares —

1. Quæ *Regularium* nomine veniat?...... —

a. Quid

Pag.

a. Quid ſit Periodus unimembris? 36
b. ——— ——— bimembris. —
c. ——— ——— trimembris. —
d. ——— ——— quadrimembris? 37

I. *Annot.* Ne membra ſint nimis inaequalia. 38

2. —— Quid periodus quadrata? rotunda? decuſſata? —

3. —— Exemplum omnium trium generum. —

e. Quæ *irregularium* nomine appellentur? 39

a. Quid ſit Periodicon? —
b. Pneuma? 40
c. —— Taſis? —

Annot. Quando hoc periodi genere uti liceat? 41

d. —— Schoenotenes? —

I. *Annot.* Quando proprie ſit ſchœnotenes? 42

2. Periodi irregulares non tam ad imitationem quam ad cogitationem traditae ſunt. —

3. Periodi irregulares raræ eſſe debent. —
4. Quid ſit oratio verſa? & fuſa? —
5. Quando ortione fuſa uti cenſeantur oratores. —

a. Quid ſit membratim dicere? —

b. Quid

Pag.

b. Quid dicere Incisim? 42

c. Alia divisio periodorum in simplices &
d. compositas. —

Periodus *simplex* quæ sit? —

Annot. Declaratio periodi simplicis in exemplo. —

2. Periodus *composita* quae sit? 44

a. Quid sit protasis? —

b. Quid Apodosis? —

1. Quod sit fundamentum struendae & amplificandae periodi? —

2. Deturne periodus unimembris? ... —

f. Quae periodi ad classem simplicium? quae ad compositarum pertineant? ... —

g. Quis numerus membrorum Protasis? aut Apodosis? —

1. *Annot.* in bimembri numerus hic est constans, non item in reliquis. —

2. Ex Protasi & Apodosi fluit ratio interpungendi. —

h. In exemplis propositae periodorum Protases & Apodoses. —

i. Constituendae seu transformandae periodi artificium isthinc liquidum est. 48

k. Monitiones ad singula periodorum genera translatae —

1. Quid fiat in periodo unimembri? —

Annot

Pag.

Annot. Unde amplificandi media desumenda? ... 49

2. Quomodo formanda periodus bimembris? ... —

a. *Annot.* Opportunum compendium amplificandæ periodi ... 51

b. —— Unde nomina periodi *relativae*, *adversativae* etc. ... 52

3. Ratio formandi periodos trimembres ... —

4. Item ratio formandi periodos quadrimembres ... 53

l. Summopere necessaria est ars connectendi 54

m. Connectendi instrumenta sunt Particulae —

n. In gratiam adolescentum quaedam classes Particularum recensentur ... —

Annot. Periodorum exempla Particularum ope confecta undique sunt obvia ... 59

o. Particularum ope etiam ipsae periodi colligantur ... —

1. *Annot.* Connectendi artificium in exemplo luculentiori exhibitum ... 60

2. Circumductiones & Vincula hic manifesta sunt ... 61

p. Curandum, ut periodi sint numerosae ... —

Annot. Exempla numeri in periodis ... —

q. Adjumenta numeri in periodis conciliandi ... 62

Pag.

1. Oratio variet modo per periodos, modo membratim aut incisim progrediendo........ 62
2. De clausulis periodorum diligenter circumspiciendum........ —
Annot. Clausulae praeparandae sunt...... 63
3. Membra incisis sunt amplificanda..... —
4. Longae & breves Syllabae permiscendae........ —
Annot. Ad expressiones quasdam syllabae unius generis adhibentur........ —
5. Voces quoque longiores brevioribus interpolandae sunt........ —
6. Cicero contenta etiam nonnunquam voce legendus........ 64
7. Aurium judicium accurate exquirendum........ —
Annot. Ad acuendum hoc judicium valebit transformatio sententiarum Ciceronis........ —

B. *De Transitionibus*........ 65

a. Partes etiam majores orationis copulatas esse oportet........ —
b Quod transitionibus obtineri potest...... —
c. Quid sit Transitio?........ —
d. Dividitur in realem & verbalem........ 66
1. *Realis Transitio* quid sit?........ —
Annot. Reales transitiones optimae quidem sunt, sed recte permiscentur Verbalibus........ —

2. *Ver.*

Pag.
2. *Verbalis Transitio* quid sit? 66

Annot. Quid in hac definitione per vocem Oratio intelligatur. —

e. Transitio ulterius dividitur in perfectam & imperfectam. —
1. Quid *Transitio perfecta sit*? 67
2. Quid *Transitio imperfecta*? —
a. *Annot.* Cur dicatur transitio imperfecta? —
b. —— In gratiam adolescentum subjiciuntur transitionum exempla. —

Caput. II. *De ornatu oratorio.* 72

a. Ornatus oratorius sublimiora ornamenta requirit. —
b. Haec praesertim ex figuris accedunt. . . .
c. Cur hic item de tropis agendum? —

§. I. *De Tropis.* —

a. Quid sit Tropus? —
1. *Annot.* Tropi necessitatis caussa inventi ornatus deinde caussa adhibiti. —
2. —— Non omnes & quaecunque translationes probantur, sed tantum quaedam. 73
b. Tropi nobilissimi quatuor. —

A. *De Metaphora.* —
a. Definitio Metaphorae. —

Annot.

Pag.

Annot. Discrimen inter similitudinem & metaphoram. 74

b. Unde metaphorae formari valeant? —

Annot. Quæ sint optimæ metaphoræ? . . . —

c. Metaphorae ad consilium dicentis accomodandae sunt. 75

1. *Annot.* Ad extollendum splendidæ, ad deprimendum obscuræ seligendæ erunt. —
2. —— —— Exempla utriusque. —

d. Classes Mataphorarum quatuor. 76

1. A re animata ad rem animatam. —
2. Ab inanimis ad inanima. —
3. Ab inanimis ad animal. —
4. Ab animali ad inanima. —

Annot. Quæ metaphoræ prae certeris praecellant. 77

e. Cavenda sunt vitia metaphorarum. —

1. Frequentatio nimia. —
2. Ne sint humiliores. —
3. Ne duriores. 78

Annot. Quando molliendae sint translationes? . —

4. Ne discordes secum sint. —

Annot. Hallúcinati quandoque in hoc sunt summi auctores. —

5. Ne nimium sint poëticae. 79

Pag.

f. Metaphora, producta longius, Allegoria vocatur........................ 79

1. Quid *Allegoria pura*................ —

Annot. Hoc genus Allegoriae periculosum est.......................... 80

2. Quid sit *Allegoria mixta?*............ —

a. *Annot.* Usum Allegoriae parcum esse decet.......................... 81

b. ——— Cavendum, ut sibi constet Allegoria.......................... —

g. Quid sit Aenigma?..................... —

B. *De Metonymia*....................... 82

a. Quid sit Metonymia?................ —

b. Quam latus illius sit usus?........... —

1. Ponitur caussa pro effectu............. —

Annot. Praesidum aut Inventorum nomina pro rebus non passim adhiberi possunt. —

2. Effectus sumitur pro caussa.......... 83

3. Signum pro re significata............ —

4. Possessor pro re possessa............ —

5. Continens pro Contento.............. 84

C. *De Synecdoche*...................... —

a. Quid sit Synecdoche?................ —

b. Quot modis effici soleat tropus iste?... —

1. Genus pro specie..................... —

Pag.

2. Species pro genere. 84

Annot. Generis & speciei notiones exemplis docendi sunt adolescentes. 85

3. Totum pro parte. —

Annot. Modus iste rarior apud Oratores. . . —

4. Pars pro toto. —
5. Materia pro re ex materia confecta. —
6. Unus pro pluribus. 86

Annot. Aliquando ex pluribus unus intelligendus. —

7. Antecedentia pro consequentibus. . . . —

c. Reducitur huc Antonomasia. —

1. Quid sit *Antonomasia propria*? —
2. Quid *Antonomasia impropria*? 87

D. *De Ironia*. —

a. Quid sit Ironia? —
b. In Ironia aliud aperte dici, aliud innui debet. —
c. Quotuplex sit Ironia? 88

1. *Ironia tecta* quae sit? —

Annot. Triplex Ironiarum cognoscendarum indicium. 89

1. Pronunciatio. —
2. Persona . —
3. Natura. —

Pag.

2. *Ironia aperta* quae vocetur. 90

d. Quid ſit ſarcaſmus ? —

E. *De reliquis tropis*. —

a. Etiam tropos minus nobiles oportet notos eſſe. —

1. Onomatopoeia quid ſit? 91
2. Catachreſis quid ſit ? —
3. Metalepſis qualis tropus? —
4. Periphraſis quid ſit. 92

a. *Annot.* Quare Periphraſis adhibeatur ? —
b. ——— ——— Circumſcriptio vitioſa Periſſologia vocatur. —

5. Hyperbole quando fieri cenſeatur? . . . —

a. *Annot.* Menſura in Hyperbole ſervanda
b. ——— Aliquando etiam immoderatio condonetur. 93
c. ——— Permittitur idem in ridiculo. —
d. ——— Audacior ſi ſit, mollienda eſt. —

6. Hyperbaton quid ſit ? —

b. Refertur huc item Epitheton. 94

1. *Annot.* Epithetis non eſt oneranda oratio. —
2. ——— Poëtae in hoc genere liberiores. —

§. II. *De figuris*. 95

a. Quid ſit figura? —
b. Diviſio figurarum. —

I.

Pag.

1. Quid sint *Figurae Verborum*. 95
2. Quid *Figurae Sententiarum*? —

Annot. Discrimen inter haec duo figurarum genera. —

c. Nonnunquam Tropi & figurae in easdem voces incidunt. 96
d. Quare primum de figuris verborum tractandum sit? —

I. *De figuris Verborum*. —

Figurae Verborum in tres classes dispescuntur. —

A. *Figurae Verborum per Adjectionem*. . 97

Quomodo figurae hujus classis fiant? —

1. Repetitio. —

Annot. Cautelae de hac Figura. —

2. Conversio. —
3. Complexio. —
4. Conduplicatio. 98

Annot. De usu hujus figurae 99

5. Traductio. —

Annot. Levioris momenti haec est figura. —

6. Synonymia. —

Annot. Observationes de Synonymiis. . . . 100

7. Polysyndeton. —

Annot. Quis usus hujus figurae? —

8. Gradatio. —

Annot. Rarius usurpanda est haec figura. . 101

Pag.

B. *Figurae Verborum per Detractionem.* . 101

Quomodo figurae classis istius fiant? —

1. Synechoche......................... —

Annot. Differunt Figura & Tropus ejusdem nominis........................... 102

2. Dissolutio......................... —

Annot. Ad quid hæc figura valeat?...... —

3. Adjunctio......................... —

Annot. Subjungunt hic aliqui disjunctionem........................... 103

4. Synoeciosis......................... —

C. *Figurae Verborum per Similitudinem Vocum.*......................... —

Quae figurae Verborum ad hanc Classem pertineant?......................... —

1. Annominatio......................... 104
2. Similiter cadens......................... —
3. Similiter desinens......................... —

Annot. Usum hujus figurae parcissimum esse oportet......................... 105

4. Compar......................... —
5. Contrapositum......................... —

Annot Haec figura & Verborum & Sententiarum est......................... —

6. Commutatio......................... 106

Annot. Verborum figuris sententiae subsint......................... —

II.

Pag.

II. *De Figuris Sententiarum*. 106

a. Paucae, quae in usu frequentiores sunt, hujus generis Figurae traduntur. —
b. Distribuuntur Figurae sententiarum secundum munera sua. —

A. *Figurae, quae ad motum valent*. 107

Figurae hujus classis etiam valere possunt ad delectandum & docendum. —

1. Interrogatio. —

Annot. Servit plurimis affectibus exprimendis. 108

2 Responsio. —
3. Subjectio. 109
4. Exclamatio. —

a. *Annot.* Omni affectui significando convenit . —
b. —— Particulae quibus effertur. —

5. Praeteritio. —

a. *Annot.* Quando figurae hujus usus sit? 110
b. —— Varianda est, neque ad decantatas formulas perpetuo recurrendum. —

6. Reticentia. —

Annot. Figura apud Poëtas crebrior 111

7. Expolitio. —

Annot. Vix differt haec Figura ab amplificatione. 112

Pag.
8. Epiphonema........................... 112
9. Concessio............................ 113
Annot. In Perorationibus ad motum confert.................................... 114
10. Deprecatio.......................... —
Annot. Vehemens haec est figura & movendo aptissima................................ 115
11. Execratio........................... —
Annot. Nisi ad vitia aut scelera applicari non debet................................. —
Figurae quae ad delectandum valent.... —
Hujus item classis figurae etiam ad movendum & docendum facere possunt........ —
1. Apostrophe........................... 116
Annot. Etsi opportuna, caute tamen illa utendum................................... 117
2. Hypothyposis......................... —
a. Annot. Quid facere oporteat ad Figuram hanc rite conficiendum? . . —
b. ——— Quae in conficienda potissimum juvent ?................................ —
3. Ethopoeia............................ 118
4. Prosopopoeia......................... —
Annot. Vix aliqua figura ad amplificandum aptior................................ 119
C. *Figurae ad docendum idoneae*........ 120
Figurae istius classis valebunt ad res impeditas evolvendas........................ —

Pag.

1. Dubitatio . 120

a. *Annot.* Haec figura etiam ad Verborum Figuras pertinere poteſt —

b. ——— Dubitationibus non raro reſponſio & ſolutio ſubjiciuntur 121

2. Occupatio —

3. Communicatio 122

4. Correctio —

a. *Annot.* Figura haec etiam verborum eſſe poteſt 123

b. ——— Servit item tranſitionibus —

5. Suſtentatio —

a. *Annot.* Figurae plerumque permiſcentur 124

b. ——— Quando Figurae ſint ornamenta —

Caput. III: *De Amplificatione oratoria.* —

a. Amplificatio eſt ſummum Oratoris opus. —

b. Quomodo definiatur Amplificatio? 125

1. *Annot.* Uberior Amplificationis explicatio —

2. ——— Differunt Amplificatio & Dilatatio —

c. Amplificatio triplex eſt: *Verborum Rerum*, & *Extenuatio* —

A. *De Amplificatione Verborum* —

1. Quae dicenda ſit Amplificatio Verborum & quot modis fiat? —

a. Per verba *translata* 126

Pag.

Annot. Troporum doctrina suppeditat exempla huc pertinentia 126

b. Per verba superlata —

Annot. De Verbis hyperbolicis 127

c. Per Verba *Synonyma* —

Annot. Ne Synonymia sit levis, sed quae graviorem reddat orationem ... —

d. Per verba *graviora & illustriora* ... —

e. Per Periphrasim —

f. Per repetitionem 128

Annot. Hi amplificandi modi cum figurarum & troporum frequentatione conveniunt 129

B. *De Amplificatione rerum* —

2. Amplificatio rerum quid respiciat, & quotuplex sit? —

a. Amplificatio per *Congeriem* ex diversis fontibus 130

1. *Congeries Definitionum* —

Annot. Definitionis explicatio insinuata ... —

2. Congeries *Partium* —

3. Congeries *Adjunctorum* 132

Annot. Quomodo investiganda sint adjuncta 133

4. Congeries *Caussarum* vel *Effectorum* —

Pag.

5. Congeries *Contrariorum* & *Dissimilium* 134
6. Congeries *Similium*, *comparationum* aut *Exemplorum* 135

Annot. Etiam ex unico Simili, Comparatione, aut Exemplo amplificatio 136

b. Amplificatio *per Incrementum* quomodo fiat? 137

1. *Annot.* Exempla docent amplificationum genera saepe permisceri.. . 138
2. —— Ubinam Amplificationes regnare debeant? —

C. *De Extenuatione.* —

a. Extenuatio est aliqua Species Amplificationis —
b. Quid sit Extenuatio? 139
c. Quando Extenuatio locum habeat apud Oratores? —
d. Modi Extenuationem tractandi. —
1. Si infirmitas contrariorum argumentorum ostendatur. —
2. Si tegantur bona, & illustrentur mala rei, vel adversari. 140

Annot. Haec tantum declamationis caussa licita esse possunt. 141

3. Si comparentur cum aliqua re majori. —
4. Si neglectus & contemtus rerum ab adversario allatarum ostendatur. —

Pag.

5. Si ridiculum adhibeatur ad abjiciendum & deprimendum. 142
e. Quae figurae in amplificationibus plus valent ? . 143
f. Scopuli Amplificationis devitandi. —
1. Minutiſſima conſectari non oportet. . —
2. A Vocibus vacuis & inanibus cavendum. —

Caput. IV. *De Stilo*. 144

a. Monitiones de Stilo ſobrie hic adhibendae ſunt. —
b. Quid vox Stilus ſignificet? —
c. Definitio Stili. —

Annot. Pro diverſitate rerum & ſcribentium Stilus multiplex. —

d. Notiſſima diviſione Stilus eſt triplex. . . . 145
1. *Stilus ſimplex* quis ſit? —
a. Dotes Stili ſimplicis. —
b. Qui in hoc Stilo excellant? —
c. Adjunctam debet habere ſubtilitatem, leporem. 146
2. *Stilus mediocris* quis? 147
a. Omnia Ornamenta huic Stilo conveniunt. —
b. Unde floridi & politi nomen hic Stilus acceperit? —
Exempla hujus loci affatim in Cicerone. —
3. *Stilus ſublimis* quis dicatur? 148

An-

Pag.

Annot. In S. Scriptura Sublimitates stupendae........ 148

a. Stilus iste totus rebus est occupatus........ —
b. Duo praecipue Stili Sublimitatem conciliant........ 149

1. Si illustriora solum adjuncta considerentur........ —
2. Si ad illustriora haec metaphorae item illustres accommodentur.. —

c. Quot partibus constet haec Sublimitas?........ —
1. *Elatio*, quae animum abripit... —
2. *Commotio*, quae animum concitat........ —

e. De aliis Stili Denominationibus...... 150

1. *Atticus* Stilus........ —
2. *Rhodius* Stilus........ —
3. *Asiaticus* Stilus........ —

Annot. Exempla triplicis hujus Stili..... 151

4. *Laconicus* Stilus........ —

Annot. Exempla aliquot Stili istius...... —

f. Quis Stilus praeferendus sit?...... 152

Annot. Quo Stilo utendum sit?...... —

g. A vitiis Stili solerter cavendum..... —
1. Stilus *siccus*, *aridus*, *dissolutus*...... —
2. Stilus *frigidus*, *puerilis*........ 153

Pag.

Annot. Adolescentes ab inani verbositate abducendi sunt. 153

3. Stilus *tumidus*, *inflatus*. —

Caput. V. *De Praeexercitamentis Oratoriis*. 154

a. Praeceptores oratoriae Juventutem praeexercitationibus praeparare consueverunt. —

b. Aphtonius primus praeexercitationes in ordinem redegit. —

c. Unde nomen hoc Progymnasmata seu Praeexercitamenta fluxerit? —

d. Quot numero sint Praeexercitamenta? 155

e. Nobiliora eorum aliquod tantum tradentur. —

§. I. *De Fabula & Narratione*. —

Quare haec duo Praeexercitamenta conjungantur? —

A. *De Fabula*. —

a. Quid sit Fabula? —

b. Quotuplex? 156

1. Fabula *rationalis* quid sit? —

a. *Annot.* Satis est hoc fieri potuisse. —

b. ——— Parabolae reperiuntur in ipsa sacra Scriptura. —

2. Fabula *moralis* quomodo definiatur? . . —

Pag.

a. *Annot.* Quare hae Fabulae Aesopicae vocentur? 156

b. ——— Discrimen inter Parabolam & Apologum —

c. ——— Etiam Apologi in sacra Scriptura reperiuntur 157

3. Fabula *mixta quae sit?* —

Annot. Omnium trium generum exemplaria in fine annexa sunt —

c. Leges omnibus Fabulis communes —

1. Adjunctam habeat Interpretationem. —

Annot. De Praefabulatione aut Affabulatione —

2. Instructa sit omnibus Narrationis Virtutibus 158

Annot. Praecepta Narrationis verae fabulis applicanda sunt —

d. Fabulae utilitas multiplex —

1. Recreat & attentos efficit —

2. Docet & movet —

3. Mores emendat 159

B. *De Narratione* —

a. Definitio Narrationis —

Annot. Cur quasi gesta additum sit 160

b. Divisio ejusdem —

1. Narratio *historica* —

2. Narratio *oratoria* —

3. Narratio *fabuloso* —

An-

Pag.

Annot. Exemplum ex Narratione in Aeneide ... 160

c. Narratio item alia *simplex*, alia *ornata*.. —

Annot. Cur Narratio simplex dicatur?..... 161

d. Narratio adhuc alia *ad persuadendum idonea*, alia *exaggerans*, alia *extenuans*.. ... —

e. Quot sint virtutes Narrationis?........ —

1. *Perspicuitas* unde oriatur?.......... —

a. Ex ordine narrandi........... —
b. Ex proprietate verborum in narrando........... —
c. Si interruptiones vitabuntur....... 162
d. Si ambiguitas cavebitur........ —

Annot. Ordini in narrando & proprietati verborum poëtae adstricti non sunt............ —

2. *Probabilitas* Narrationis in quibus sita sit?............ —
a. Si notas fidei habeat.......... —
b. Si nihil absonum a sensu communi —
c. Si clara & aperta sit.......... —
d. Si characteres observentur....... —

Annot. A characteribus praesertim & probabilitas & verisimilitudo pendet.. .. —

3. *Brevitas* quomodo obtinenda?....... 163
a. Initium justo altius ne repetatur... —
b. Circumstantiae inutiles recidantur.. —

An-

Pag.

Annot. Cavendum tamen ab obſcuritate. . 163

4. *Suavitas* in qua narratione eſſe cenſenda ſit. —

Annot. Quae figurae prae caeteris ad ornandas narrationes valeant? —

§. II. *De Chria.* 164

a. Chria quid ſignificet? —
b. Definitio Chriae. —
c. Diviſio Chriae in tria genera. —

1. Chria *Verbalis* quid ſit? —
2. Chria *activa*. 165
3. Chria *mixta*. —

d. Partes Chriae ſunt octo. —

1. *Encomium*. —

Annot. Exordii ſimul vices ſubit. —

2. Paraphraſis. —
3. *Cauſſa*. —
4. *Contrarium*. —
5. *Simile* . 166
6. *Exemplum*. —
7. *Teſtimonium*. —
8. *Epilogus*. —

Annot. In exemplo quod ſubjicitur, tota doctrina clarior erit. —

Chria verbalis. —

a. *Annot.* Tota doctrina tradita etiam ad cetera chriarum genera pertinet. 169

Pag.

b. *Annot.* Nec ordo, nec numerus partium recensitarum est inviolabilis.. . 169
c. ——— Hoc modo confectae chriae Aphtonianae appellatae sunt........ —

e. Aliud genus chriarum; Ciceronianae dictum constat partibus quatuor........ —
1. *Protasis* quid hic sit?............ —

Annot. Nonnunquam protasi praemittitur exordium.......................... 170

2. *Aetiologia*........................ —

Annot. Aetiologiae ex tropicis Rhetorum sumendae sunt.................... —

3. *Amplificatio*...................... —
4. *Conclusio*......................... —

Annot. Chria Ciceroniana alia est *ordinata*, alia *inversa*.............. —
Subjicitur chriae hujus exemplum.... 171

Annot. Revera utraque Chria est amplificatio............................. 172

§. III. *De Loco Communi & Descriptione.* —
A. *De Loco Communi*.................. —

a. An locus communis differat a thesi?.. —
b. Quomodo definiendus?............. 173

Annot. Unde nomen loci communis ortum sit.............................. —
2. ——— Partes huic praeexercitamento a Sophistis assignatas negligimus. —
c. Tractatio loci communis apud oratores est frequentissima.............. —

d.

Pag.

d. Exemplis id ipſum confirmatur. 174

a. *Annot.* Locus communis non habet prooemium. 176

b. ——— Quae in tractatione loci communis fugienda ſint? —

B. *De Deſcriptione.* —

a. Quid ſit Deſcriptio? —

Annot. Deſcriptio eſt reipſa Narratio . . . —

b. Deſcriptionis materia ad tria capita reducitur. —

1. *Perſonae*. 177

2. *Res*. —

3. *Tempora*. —

c. Deſcriptionis genus duplex eſt. —

1. Deſcriptio *ſimplex*. —

2. Deſcriptio *conjuncta*. 178

d. Alia deſcriptionis diviſio eſt in ſimplices & ornatas. —

1. *Simplices* quae ſint? —

2. *Ornatae* quae? —

a. Exempla deſcriptionis ſimplicis. . . . —

b. Exempla deſcriptionis ornatae. . . . 179

Annot. Ad calcem libri exempla plura praeſto ſunt. 180

e. Virtutes deſcriptionum quae ſint? —

1. Ut clarae lucidaeque ſint. —

2. Ut loco & tempore opportuno adhibeantur. —

Pag.

3. Ut pro re nata vel ſimplicitas, vel ornatus curetur. 180

f. Deſcriptionum vitia. —

1. Si neceſſaria omittantur. —

Annot. Saepe omiſſio quorundam ad virtutes pertinet. —

2. Si ſpeciali attentione non digna conſectemur. —

3. Si aliena adjungantur. 181

§. IV. *De Laudatione & vituperatione*. . . —

A. *De Laudatione*. —

a. Definitio laudationis. —

b. Laudationis themata ad tres claſſes pertinent. —

1. *Homines* laudari ſolent: a bonis *externis* & *internis*. —

a. Bona *externa* bifariam dividuntur. . . —

1. Bona *Corporis*. —

2. Bona *foris advenientia*. 182

Annot. Quomodo haec utraque laudem mereantur? . —

b. Bona *interna* virtute continentur. . . —

1. Virtutes *cognitionis*. —

2. Virtutes *actionis*. 183

Annot. Quantum requiratur ad virum ſincere bonum. —

Pag.

2. *Facta* laudari possunt ex triplici fonte
 a. Ab *honesto*. 183
 b. Ab *utili*. —
 c. A *difficili*. 184
3. *Res*, quarum laus ad quatuor praecipua capita revocatur. —
 a. Unde laudentur *Nationes*? —
 b. Unde *Familia*? —
 c. Unde *Regiones*? —
 d. Unde *Urbes*? —

c. Sunt quaedam in Laudationis elocutione valde curanda. 185

1. Ut genus laudis proprium sit. —
2. Ut res tantum singulares laudandae deligantur. —
3. Quae praesertim inter singulares deligendae? —
4. Quae virtutes in laudationis themate sint praeferendae? —
5. Ut ex comparatione cum praestantibus viris laus excellens eliciatur. . . . —
6. Ut virtus laudati cum vitiis aliorum contendatur. —

Annot. In horum omnium defectu ad locum communem transeundum est. 186

d. In laudationibus item aliqua cavenda . . . —
1. Ne laudes fictae adferantur. —
2. Ne res exiles laudandae suscipiantur. —

Pag.

3. Aut ſaltem ne leviores res multum extollantur.......... 186
e. Rerum laudandarum ordo duplex....... —
1. *Naturalis* qui ſervat ordinem temporis.
a. Tempus *ante vitam*............ —
b. Tempus *in vita*............ —
c. Tempus *poſt vitam*............ 187
Annot. Videtur hic ordo hiſtoriae potius quam orationi convenire...... —
2. *Artificialis* ordo revocat omnia ad quaedam certa capita............ —
a. Argumentum laudis contrahitur ad certam aliquam virtutem, vel dignitatem............ —
b. Huc reducuntur omnia laudabilia, quae conveniunt............ 188
c. Actiones aliarum quoque virtutum huc accommodantur............ —
d. Huc denique referuntur genus, educatio &c............ —
f. Oſtenditur hoc in exemplis............ —

B. *De Vituperatione*............ —

a. Facile vituperationis tractatio ſecundum laudationis ordinem inſtituitur............ 190
b. Definitio vituperationis............ —
c. Materia vituperationis ſunt tantum vitia —
d. Oportet ad gradus quosdam in vitiis vituperandis attendere............ —
1. Vitia *viliora*, quae ſint?............ —
2. Quae ſint odioſiora?............ —

Pag.

3. Quae *nocentiora?*.......... 191
4. Quae vitia virtutibus sint *finitima?*... —
e. Quae in vituperationibus cavenda sint? —
1. Qui defectus vituperii materia esse non possint?.......... —
2. Ab interpretamentis malignis abstinendum.......... —
3. Acerbitas nisi in vitia aut personas fictas effundi non potest.......... 192
Vituperationis exemplum.......... —
Annot. Quare prolixius de his duobus praeexercitamentis actum sit.......... —

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS II.

DE INVENTIONE.

a. Definitio inventionis.......... 193
b. Duplex inventio Oratori curae esse debet.......... —

Caput. I. *De Argumentis*.......... —

a. Argumentum quid sit?.......... —
b. Argumentorum classes numerantur tres... 194
1. Argumenta *certa*, quo pertinent..... —
a. Quae sensibus percipimus.......... —
b. Communi sententia probata.......... —
c. Legibus cauta.......... —

Pag.

d. Quibus non contradicitur........ 194
2. Argumenta *probabilia*............. —
a. Quae fere ſemper accidunt........ —
b. Communi aeſtimatione prope certa. —
c. Quae ſpeciem veritatis habent.... —
3. Argumenta *dubia*................. —

c. Oportet oratorem penitiſſime inſtructum eſſe de fontibus argumentorum......... 195

§. I. *De Locis oratoriis*.............. —

a. Fons certiſſimus argumentorum eſt uniuscujusque ingenium.................. —

1. *Annot.* Maximi compendii eſt, tirones ad exercitationem ratiocinandi ducere... —
2. ——— Juvenes in hoc genere a Praeceptoribus fulciendi & acuendi ſunt.............. —
3. ——— Nonnulli cum fructu juvenes in ratiocinando quaeſitis juverunt.. 196

a. Methodus haec exemplo declarata. —
b. Ut in priori exemplo generis deliberativi, eodem modo in aliis generibus agendum.......... 197

4. ——— Lente & gradibus in hac methodo progrediendum erit......... —

b. Magiſtri artis praeter recenſitum alios aſſignant argumentorum fontes, Locos oratorios.......................... —

c. Quid ſint *loci oratorii?*.......... 198

d. Diviſio locorum oratoriorum........ —

Pag.

1. Loci *intrinſeci* quid ſint? ... 198
2. Loci *extrinſeci* qui vocentur? ... —

Annot. Definitio utraque exemplis declaratur. ... —

3. Loci *ſubſidiarii* qui dicantur? ... 199

I. *De locis intrinſecis* ... —

a. Quot ſint loci intrinſeci? ... —
b. Tractantur hic ii qui frequentioris uſus ſunt. ... 200

A. *Definitio.* ... —

a. Quid ſit definitio? ... —
b. Quotuplex ſit? ... —
1. Quid ſit *Philoſophica*? ... —

a. *Annot.* Explicatio *Generis* ... —
b. ——— Explicatio *Differentiæ* ... —
c. ——— Utrumque in exemplo declaratum ... 201

II. Quid ſit definitio *oratoria?* ... —
c. Definitio oratoria quinque modis tractatur. ... —
1. Ex *partibus rei.* ... 202
2. Ex *cauſſis vel effectibus rei.* ... —
3. Ab *adjunctis & proprietatibus rei.* ... —
4. Per *congeriem ſimilitudinum, metaphorarum aut definitionum.* ... 203
5. Per *negationem & affirmationem.* ... 204
d. Argumentandi ratio ex definitionis loco firma eſt. ... —

Pag.

B. *Genus & forma*. 205

a. Quid ſit genus? —
b. Quid forma? —

Annot. Non expedit dialectica ſubtilitate hic evagari. —
2. —— Hujus loci uſus vix differt a loci communis uſu. —

c. Quae ſit argumentandi ratio a genere ad formas, & viciſſim. —

C. *Enumeratio partium*. 206

a. Quid ſit partium enumeratio? —
b. Prout *totum* diverſum eſt, ita etiam diverſae ſunt *partes*. —
Annot. Totum multifariam accipitur. —
1. Totum *integrale*. —
2. Totum *morale*. 207
Annot Latiſſime patet hoc totum. —
3. Totum *genericum* & *ſpecificum*. —
c. Exempla enumerationis partium. —
d. Locus iſte non ad argumenta ſolum, ſed ad amplificationes etiam mirifice valet. . 208
e. Ratio argumentandi ex hoc loco. 209

D. *Cauſſa & effecta*. —

a. Definitio cauſae. —
b. Quot ſint cauſſarum genera? —
1. Cauſſa *materialis*. —
2. Cauſſa *formalis*. 210
3. Cauſſa *efficiens* 211
4. Cauſſa *finalis*. 212

Pag.

Annot. Illustratur item exemplo Definitio 228

e. Dissimilitudo pariter ad fidem faciendam non valet; sed ad ornandum. 229
f. Ratio argumentandi a simili. —
g. Ratio argumentandi a dissimili. —

I. *Comparatio* 230

a. Quid sit comparatio. —

Annot. Quid discriminis sit inter similitudinem & comparationem? scire nihil refert. —

b. Triplex comparationis genus. —
1. Comparatio *a majori* 231
2. Comparatio *a minori*. —
3. Comparatio *a pari*. 232
a. *Annot* Alia comparationum explicatio 233
b. ——— Aliorum discriminum observatio. —
c. ——— Argumenta ab exemplis ducta ad locum comparationis pertinent. . . —
c. Ratio argumentandi ex loco isto. 234

K. *Notatio & Conjugata*. —

a. Notatio quid sit? —
b. Quid sint Conjugata. 235
c. Argumenta ex utroque hoc loco ducta levia sunt. —
d. Poëtis fortassis usum horum locorum licebit esse magis familiarem. 236

II. *De Locis extrinsecis*. —

a. Quot sint loci extrinseci? —
1. Quid *leges?* & *praejudicia?* —

Pag.

2. *Fama* ... 237
3. *Tabulae* ... —
4. *Jusjurandum* ... —
5. *Tormenta* ... —
6. *Teſtes* ... —

b. Vix hi loci apud nos jam uſum aliquem habent —

c. Praeceptores hodierni ſubſtituerunt locum Auctoritatis ... 238
d. Definitio auctoritatis ... —
e. Bifariam dividitur auctoritas ... —

1. *Teſtimonium* ... —

Annot. Tripliciter infirmantur Teſtimonia. 239

a. Aliquando auctoritati alia opponitur auctoritas ... —
b. Alias auctoritas extenuatur ... —
c. Nonnunquam Teſtimonium adverſariorum in ipſosmet convertitur ... 240

2. *Exemplum* ... —

Annot. Etiam improbiſſimorum exempla nonnunquam valent ... —

f. Magna proinde, praeſertim ex ſtudio hiſtorico penus congerenda eſt ... 241

III. De Locis ſubſidiariis ... —

a. Aliud locorum genus facilius nonnulli Praeceptores induxerunt ... —
b. Genus hoc in duas claſſes partiti ſunt nempe in communes, & proprios ... —

Pag.

1. *Communes* qui omnibus causarum generibus se accommodant 241
2. *Proprii* qui uni tantum alicui generi conveniunt 242

Annot. Etiam loci proprii in diversis generibus locum habere possunt —

c. Loci communes numerantur quatuor —
1. Locus *Magnitudinis* —

Annot. Etiam ad hunc explicandum consuetis locis oratoriis opus est —

2. Locus *Parvitatis* 243
3. Locus *Possibilitatis* —
4. Locus *Impossibilitatis* —

a. *Annot.* Dubium est, an hi loci adferant aliquod compendium —
b. ——— Cur hi loci communium nomen habeant 244

d. Loci proprii sunt sex —
1. *Honestas* & *Turpitudo* —
2. *Utilitas* & *Detrimentum* —
3. *Justitia* & *Injustitia* —

Annot. Loci hi aliter fines vocati per consuetos locos tractandi erunt —

e. Opportuniores fontes quatuordecim tironibus adolescentibus alii suggesserunt . . —
f. Recensentur fontes hi, ex quibus rationes facile deducet Juvenis, si notiones fontium tenuerit —
1. *Honestum* 245
2. *Inhonestum* —

Pag.

3. *Justum.* 245
4. *Injustum.* —
5. *Utile.* —
6. *Noxium.* —
7. *Necessarium.* 246
8. *Non necessarium.* —
9. *Jucundum.* —
10. *Injucundum.* —
11. *Certum seu manifestum.* —
12. *Incertum.* —
13. *Facile.* —
14. *Difficile.* 247

a. *Annot.* Hi fontes item ad tria caussarum genera revocantur. —
b. ——— singuli horum fontium alios plures comprehendunt. —

g. Usus horum locorum Juvenibus principio commendandus est. —

Annot. Res exemplo declarata. —

§. II. *De Argumentationibus.* 248

a. Quid vocetur argumentatio? —
Annot. Quod discrimen sit inter argumentationes philosophicas, & oratorias? . . . —
b. Varia argumentandi est forma 249
c. Praecipua argumentationum genera. . . . —

A. *Syllogismus.* —

a. Quid sit syllogismus? —
Annot. Propositiones singulae syllogismi sua propria nomina habent. —

Pag.

b. Oratores aliis nominibus totam hanc argumentandi rationem enunciant........ 249

c. Syllogiſmus eſt tripartitus, quadripartitus aut quinquepartitus.................. 250

d. Syllogiſmus perfectiſſimus cenſetur quinquepartitus.......................... —

e. Ordo & numerus partium ſyllogiſmi non eſt perpetuo idem........................ —

f. Syllogiſmorum conficiendorum ratio.... 251

g. Si majori & minori adjiciantur probationes, ratiocinatio quinquepartita perfecta prodit.................................. —

h. Partes hae ipſe apte tranſpoſitae, amplificataeque artificium totum diſſimulare debent................................ 252

i. Exemplar hujus artificii.............. —

k. Aliud exemplar in ſyllogiſmo quinque partito................................ 253

B. *Enthymema*................................ 255

a. Quid ſit Ethymema?.................. —

1. *Annot.* Quomodo propoſitiones Enthymematis vocentur?.................. —

2. —— Quomodo Enthymema aliter vocetur?..........................

b. In Enthymemate idem quod in ſyllogiſmo obſervandum.................... 256

Annot. Exemplis doctrina haec illuſtratur. —

c. Etiam Enthymematis antecedens probationibus firmatur....................... 257

d. Frequens eſt argumentationis iſtius uſus apud Oratores....................... —

Pag.

e. Enthymemata ex contrariis composita ceteris meliora reputantur........... 257

f. Ad Enthymemata multi referunt *Ephicherema*.......................... 258

C. *Inductio*................................ —

a. Inductionis definitio.................. —

Annot. Hanc argumentandi rationem Socraticam dixerunt............... 259

b. Inductiones ex tribus fontibus derivantur............................. —

1. Ab *enumeratione partium*.......... —
2. A *congerie similium*............... —
3. A *congerie exemplorum*........... 260

Annot. Hic argumentandi fons multum valet ad intelligentiam popularem. 261

c. Duo sunt in inductione consideranda. —

1. Ut certissima inducantur........ —
2. Ut similitudo aliqua interveniat... —

Annot. Si unicum factum assumatur, non Inductio ab exemplis, sed *Exemplum* vocabitur.............. —

d. Quid sit Exemplum?................ —

Annot. Alii inductionem imperfectam appellare malunt, quam argumentationem specialem.................. —

D. *Dilemma*.............................. 262

a. Dilemmatis definitio.................. —

An-

Pag.

Annot. Vocatur haec argumentatio alio nomine *Syllogismus cornutus*. 262

b. Quot modi tractandi dilemmatis. 263

1. Vel brevibus propositionibus paucisque verbis effertur. —

Vel utraque dilemmatis pars probationibus instruitur. —

c. Dissolvendi Dilemmatis fallacis tres sunt viae. 264

1. Aut una pars negatur. —

2. Aut distinguitur. 265

3. Aut penitus totum Dilemma retorquetur. —

E. *Sorites*. —

a. Quomodo definiatur Sorites. —

Annot. Hac item argumentandi ratione usus est *Socrates*. 266

b. Ad quid valeant minutae progressiones in Sorite. —

c. Circumspiciendum, ne aut in singulis propositionibus, aut in earum nexu quid vitii haereat. —

F. *Collectio*. 267

a. Quid sit collectio. —

Annot. Recentiores Praeceptores hac argumentatione utuntur. —

b. Quibus partibus collectio oratoria constet?. —

Pag.

Annot. Propositio minus nota ex Syllogismo in argumentationis istius usum decerpitur.......... 267

c. Hac argumentatione Ciceronis Orationes in Catilin. II. & III. constant.. 268

d. Ad formam eandem experimentum facere debet Iuventus.......... —

Annot. Ceterae argumentationes Sophistarum sunt inutiles.......... 269

Caput. II. *De Motu*.......... —

a. Altera Inventionis pars ad motus faciendos pertinet.......... —

b. Dilucide Cicero docet, quae hic tractari oporteat.......... 270

c. Ad motum faciendum concurrunt *Ethicon* & *Patheticon*.......... —

§. I. *De affectibus Oratoriis*.......... —

a. Quid sit affectus.......... —

b. Aliter affectus a Philosophis, aliter ab Oratoribus tractatur.......... —

c. Plures affectus tradunt hodierni, quam olim Stoici.......... 271

d. Praecepta aliquorum affectuum.......... —

A. *Amor*.......... —

a. Quomodo definiatur amor?.......... —

Annot. Quando amor appellandus sit amicitia?.......... —

b.

Pag.

b. Quomodo affectus iste excitetur? 272

Annot. Oratoris erit ostendere in amando inesse aliquas amoris caussas....... —

c. Exemplum affectus amoris.............. —

B. *Odium*................................ 273

a. Quid sit Odium......................... —

b. Quomodo affectus iste excitetur?....... —

Annot. Affectus iste apud Christianos tantum improbos excitari potest........ —

c. Exemplum affectus Odii................. —

C. *Laetitia*............................. 274

a. Definitio Laetitiae.................... —

Annot. Affectus iste aliquando gaudium appellatur.............................. —

b. Quibus modis excitetur?................ —

c. Exemplum affectus istius............... —

D. *Aegritudo*............................ —

a. Quid sit Aegritudo?.................... —

b. Quomodo affectus hic commoveatur?...... —

c. Exemplum hujus affectus................ —

E. *Spes*................................. 276

a. Definito Spei.......................... —

Annot. Quando affectus iste in confidentiam transeat?......................... —

b. Modus affectum hunc concitandi......... —

Pag.

Annot. Ad ſpem infringendam contraria omnia praeſtanda ſunt. 276

c. Exemplum affectus Spei. —

F. *Metus*. 277

a. Metus quid ſit? —

Annot. Quando nomen Cautionis recipiat? . —

b. Modi Metum incutiendi. —

c. Exemplum metus. 278

G. *Pudor*. —

a. Quid ſit Pudor? —

Annot. Pudori contraria impudentia. —

b. Per quid affectus pudoris cieatur? —

c. Quando pudor intendatur? 279

d. Exemplum tractati hujus affectus. —

Annot. Alius adhuc duplex pudor. —

H. *Ira*. —

a. Definitio irae. —

Annot. Affectus iſte raro extra vitium eſt . 280

b. Commovendi hunc affectum ratio. —

c. Exemplum affectus iſtius loco ſuo adhibiti. —

I. *Indignatio*. —

a. Quid ſit Indignatio? —

Pag.

b. Quibus argumentis indignatio accendatur. 281

Annot. Indignatio super miſeria hominis meliore ſorte digni affinis eſt miſericordiae. —

c. Exemplum, quomodo indignatio excitetur? . —

K. *Aemulatio*. —

a. Aemulationis Definitio. —

1. *Annot.* Affectus hic praeſertim apud juvenes, qui ſunt excelſiore mente valet. 282

2. —— Aemulationi opponitur invidia. . —

b. Quomodo aemulatio provocetur? —

c. Exemplum hujus affectus. —

L. *Contemtus*. —

a. Contemtus quid ſit? —

Annot. Affectus iſte aemulationi item eſt oppoſitus. —

b. Quae provocare ad contemtum ſoleant? . —

c. Exemplum Provocati hujus affectus. 283

M. *Miſericordia*. —

a. Miſericordiae Definitio. —

b. Miſericordiae excitandae adminicula. . . —

c. Exemplum hujus affectus tractati. —

Pag.

d. Universe in affectionum tractatione serio attentos esse decebit. 284
1. Ad mores Audientium. —
2. Nunquam ad affectum transeundum, nisi prius probato, quod assumtum est. —
3. Affectus breviores potius quam longiores esse oportet. —
4. Post orationis partes majores affectus leniores; in peroratione vehementiores adhibendi. 285
5. Ut affectus orator primum in se ipso exprimat. —
e. Mitigantur vel comprimuntur affectus duplici via. —
1. Rationibus ex morali Philosophia desumtis. —
2. Plerumque affectus unus alio expellitur aut mitigatur. 286

§. II. *De moribus Oratoriis*. —

a. Oratio debet esse morata. —
b. Quae oratio sit morata?. —

Annot. Praeceptiones de morata oratione ad prudentiam oratoriam pertinent. . . 287

c. Doctrina de moribus trifariam distribuitur. —
1. Mores *Oratoris* in omni oratione relucere debent. —

Pag.

a. *Prudentia*. 287
b. *Probitas*. —
c. *Benevolentia*. —
d. *Modestia*. —

2. Mores *Auditorum*. —

a. Mores *Juvenum*. 288
b. —— *Senum*. —
c. —— *Mediae aetatis*. —
d. —— *Nobilium*. —
e. —— *Divitum*. 289
f. —— *Potentium*. —
g. —— *Ignobilium*, *pauperum*, *impotentium*. —

3. Mores eorum, de quibus agit Orator duplicis ordinis sunt. 290

a. Vel conciliandus est alicui favor auditorum. —

1. Tum ii tantum mores exprimendi sunt, qui valent ad benevolentiam parandam. —
2. Hi ipsi mores consentire debent cum vita ante acta. —
3. Minus fortasse recta flectenda & regenda sunt. —
4. Sensus suorum de illo ad favorem referendus. —

Pag.

Annot. Si vituperandum ſit, ex oppoſitis fontibus hauriendum.......... 290

b. Vel characteres pingendi, qui bifariam dividuntur...................... 291

1. *Singulares* characteres qui ſint?....... —

Annot. Imaginibus his aliquid ſingulare ineſſe debet.................. —

b. —— Imagines populorum ex iis, quae in plerisque eveniunt, deſumuntur... —

2. *Generales* characteres qui ſint?....... —

INSTITUTIONUM ORATORIARUM

PARS III.

DE DISPOSITIONE.

Caput I. *De partibus orationis univerſe.* 295

a. Poſt tractatam elocutionem & inventionem de diſpoſitione hic agendum....... —

b. Quid ſit diſpoſitio?..................... —

c. Diſpoſitio non minus neceſſaria, quam inventio & elocutio.................. —

d. Ordinis commoda.................... —

e. Quotuplex ſit diſpoſitio.................. 296

1. Neceſſaria eſt ante omnia electio..... —

a. Electione convenientia ſegregantur... —

b.

Pag.

b. Selecta ad locum quaeque suum relegantur.................. 296

Annot. Liquet hic: *Iuvenem* & *elocutionem* esse ingenii, *dispositionem* opus judicii........................ —

2. Dispositio majorum orationis partium........................... —

a. Praeceptoribus ad imitationem naturae facta...................... 297

a. Natura duce quem ordinem in negotio pertractando servemus?........ —

b. Ars secuta naturam quatuor orationis partes constituit................ —

Annot. Sunt qui sex partes malunt; sed ad quatuor merito reducuntur....... —

c. Partes duae in fide facienda; duae in moribus excitandis versantur..... 298

Caput II. *De exordio & quae ad illud referuntur*........................ —

§. I. *De Exordio*......................... —

a. Quid sit exordium?................ —

b. Quotuplex sit exordium?........... —

1. Exordium *ex abrupto* quod sit?....... —

Annot. Quando hoc genus exordiorum usurpari possit?................ 300

2. Exordium *legitimum* quod dicatur.... —

	Pag.
c. Exordii legitimi officium est triplex....	300
1. *Benevolentia* conciliatur ex quadruplici capite........................	—
a. A Persona *Oratoris*...............	—
b. A Persona *Adversariorum*..........	—
c. A Persona *Auditorum*..	301
d. A Persona *Clientis*...............	—
Annot. Quando de concilianda benevolentia laborandum sit?............	—
2. *Attentio* conciliatur triplici via......	—
a. *Petendo* ut attendere velint.......	—
b. *Promittendo* nos de rebus magnis & utilibus dicturos................	302
c. *Pollicendo* brevitatem............	—
3. *Docilitas* comparatur duobus modis..	—
a. Justa *propositione*................	—
b. Accurata partitione..............	—
Annot. Docilitatis tota ratio in quo sita sit..........................	—
b. Exordia habent virtutes suas, & item vitia............................	—
1. Virtutes Exordiorum praecipue....	—
a. *Proprietas*......................	—
b. *Cura*..........................	304
c. *Brevitas*........................	—

Pag.

2. Vitiosa autem censentur exordia. . . . 304
a. *Commune*. —
b. *Nimis vulgare*. 305
c. *Longe arcessitum*. —
d. *Nimis longum*. —

Annot. Neque propterea orationi longæ brevissima exordia praefigenda sunt —

c. Fontes Exordiorum duplices. —
1. *Extrinsecus petita*, hodie. —
a. Ab aliquo insigni dicto factove. 306
b. Ab historia aut fabula. —
c. Ab eruditione aliqua, aut controversa quaestione. 307
2. *Ex visceribus caussae* tribus praecipue modis ducuntur exordia. —
a. A simplici rei expositione. —
b. A Genere. 308
c. A Contrario. —

1. *Annot.* Exordiorum difficultates quomodo tolli possint ?. —
2. —— Exordii delineatio post ordinatam orationem ; elaboratio in aditu suscipienda. 309

§. II. *De Propositione*. —

a. Quid sit Propositio ?. —

1. *Annot.* Nonnunquam liberum est Propositionem omittere. —

Pag.

Annot. Interdum consulto tegitur........ 310

b. Dotes necessariae propositionis tres..... —

1. *Brevitas*........................ —

2. *Simplicitas*........................ —

3. *Perspicuitas*........................ 311

a. *Annot.* Requirunt aliqui, ut propositio sit nova........................ —

b. —— Apud summos oratores reperiuntur nonnunquam propositiones prolixae &c........................ —

§. III. *De Partitione*........................ —

a. Statuta propositione partitio succedere debet........................ —

b. Quid sit partitio?........................ 312

1. *Annot.* Uberior definitionis explicatio. —

2. —— Aliquando Adversariorum partitionem sequi oportet........................ —

c. Partitio expressa a recentioribus utilissime passim adhibetur........................ 313

d. In quot membra partitio fieri debeat?........................ —

e. Bonae partitionis leges........................ 314

1. Divisio sit plena........................ —

2. Membra divisionis sint opposita... —

3. Ultra quatuor partes non procedat........................ —

4. Divisio sit simplex & obvia....... —

Annot. Partitione dextre utendum, ne ingenii libertas opprimatur........................ —

Ca-

Pag.

Caput. II. *De Narratione*.................. 315

a. Narratio hodie vel est pars Exordii vel pars Confirmationis.................. —

b. Quando Narratio sit necessaria vel utilis?.......................... —

c. De Narratione hic supplentur, quae propius huc referuntur.............. 316

1. Narratio debet induere naturam rei. —

2. Omnia ad finem Narrationis referenda sunt.......................... —

3. Semina argumentorum in Narratione spargi debent.................. —

4. Non solum eventa narrantur, sed etiam caussae, modi &c.......... 317

5. Quae obsunt, teguntur; contra quae prosunt, illustrantur............

6. Non raro series Narrationis interrumpitur animadversionibus &c......... —

Cap. IV. *De Confirmatione, universe*.... —

a. Confirmatio est tertia & praecipua Orationis pars.................... —

b. Firmamentorum nomine veniunt hic & Confirmatio & Confutatio........ 318

§. I. *De Confirmatione proprie dicta*.... —

Vis omnis Confirmationis oratoriae continetur Argumentis, Argumentationibus & Amplificatione............ —

Pag.
1. Animadverſiones de *Argumentis*. 318
a. Quae nota omnibus ſunt, probari non debent. —
b. Probationes ſint ordinatae, cautae & fortes. 319
1. Quid *ordinata* Probatio requirat?
Annot. Nihil vetat ordinem ob cauſſas aliquando commutare. —
2. Quomodo *cauta* ſit probatio? —
3. Quomodo *firma* dicatur probatio. 320
c. Quomodo coordinanda ſint Argumenta? . —
d. Si unica bona ſuppeditet ratio, quid agendum ſit oratori? —
e. Argumenta, quae oratorie tractari reſpuunt, rejicienda ſunt. —
2. *Argumentationes* ad devitandum taedium variandae ſunt. 321
3. De amplificationibus Oratori ſit ſumma Cura. —

§. II. *De Confutatione*. 322
a. Quid ſit confutatio? —
b. Quod ſit munus confutationis? —
c. Modi diverſi ſunt, quibus confutatio fieri ſolet. —
1. Per negationem. —
2. Cum factum excuſamus. 323

Pag.

§. II. *De voce*. 338

a. Ad vocis opportunam modulationem tantum exempla & vivae voces instituere possunt. —

b. Paucae praeceptiones sufficiunt —

1. Crebram oportet esse vocis mutationem. —

a. Diversae orationis partes diversam vocem exigunt. —

b. Natura considerandaa & corrigenda erit. —

2. Vocem gradatim ascendere oportet. 339

3. Vox & vires ex longinquo jam praeparandae. —

c. Laborandum est tironi in fugiendis vitiis. 340

1. *Cantilatio*. —

2. *Monotonia*. —

3. *Vociferatio*. —

4. *Languor*. —

5. *Praecipitantia*. —

6. *Lentitudo*. 341

§. III. *De Gestu*. —

a. Quomodo Gestus definiatur? —

b. pendet hoc fere totum ex moribus regionum & auditorum.

c. Sunt tamen aliqua, quae apud omnes gentes valere debent. —

d. Re-

Pag.

d. Respiciunt ea monita vel corpus totum, vel partes corporis. 341
I. De corpore universo observanda —
a. Omnis mollitia & affectatio fugienda. 342
b. Status corporis erectus & celsus sit. —
c. Ne in statuae morem obrigescat. —
d. Ne incompositis corporis commotionibus agitetur. —
e. Ne in cathedra circumcurset. —
a. Caput. —
b. Frons . 343
c. Oculi. —
d. Brachia. —
e. Manus. —

1. *Annot.* Quid sit *soloecismus gestus*. 344
2. —— Quid sit *eloquentia silens*. —

Staatliche Bibliothek Bamberg

Bayerische StaatsBibliothek
Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Institutiones ad eloquentiam ad usum scholarum Austriacarum

Bd.: 1

1788

Bamberg, Staatsbibliothek -- AGB Ca 56(1
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11417979-6
VD18 80055443-001